MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE,
POLITICE ȘI SOCIOLOGICE

STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE

Partea Nr. 7-8/2023

Chișinau, 2024

Aprobată spre editare de Consiliul Științific al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM

Culegerea „Studii și cercetări juridice”, Partea nr. 7-8, pune în evidență o parte din rezultatele proiectului 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană” din cadrul Programului de Stat 2020-2023, obținute în anul 2023.

Cercetările științifice înfățișate în culegerea de față reliefează istoricul și problemele actuale ale doctrinei juridice naționale, vizează esența și specificul actului jurisdicțional, garanțiile juridice privind exercitarea acestuia, sesizează principiile aplicabile în raporturile dintre Uniunea Europeană și statele membre, inclusiv respectarea drepturilor omului ca premisă pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, conturează pașii privind alinierea Republicii Moldova la standardele Uniunii Europene prin fortificarea mecanismului de apărare a drepturilor economice ale persoanelor și consolidarea instituțiilor anticorupție, dezvăluie exigențele de reglementare și semnificația dreptului la un proces echitabil ca repere pentru o justiție de calitate, pun în evidență impactul jurisprudenței CtEDO asupra evoluției legislației penale naționale, abordează problematici ale procesului penal - libera apreciere a probelor în procesul penal, locul și rolul actelor premergătoare, controlul judiciar al procedurii prejudiciare și probatoriul penal, promovează revizuirea sancțiunilor prevăzute pentru infracțiunile conexe actelor de corupție, descriu elementele novatorii privind libertatea contractării și limitele existente în lumina modernizării Codului civil al Republicii Moldova, argumentează necesitatea dezvoltării normelor constituționale privind protecția socială, reclamă exercitarea actului de justiție prin mijloace electronice, relatează riscurile, amenințările și vulnerabilitățile de securitate națională precum și imperativele consolidării siguranței persoanei în contextul aderării Republicii Moldovala Uniunea Europeană.

Cercetările conținute în prezenta culegere pot servi drept suport de asistență pentru factorii decizionali la elaborarea politicilor publice în domeniul justiției și armonizarea legislației naționale la standardele europene. La fel, lucrarea poate fi de interes și utilitate pentru cei antrenați în procesul de instruire și cercetare juridică, pentru funcționarii instituțiilor de drept și, nu în ultimul rând, pentru deputați, politicieni și alte persoane cu implicație în viața social-politică din Republica Moldova.

Colegiul de redacție:

Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar, coordonator științific
Iurie FRUNZĂ, doctor în drept, conferențiar universitar, secretar științific de ediție
Victor JUC, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar
Serghei SPRINCEAN, doctor habilitat în științe politice, conferențiar cercetător
Andrei SMOCHINĂ, doctor habilitat în drept, profesor universitar
Gheorghe COSTACHI, doctor habilitat în drept, profesor universitar
Mircea DUȚU, doctor habilitat în drept, profesor universitar, București; România
Florin TUDOR, doctor în drept, profesor universitar, Galați, România
Mihai FLOROIU, doctor în drept, profesor universitar, Galați, România
George SCHIN, doctor în drept, conferențiar universitar, Galați, România
Camelia IGNĂTESCU, doctor în drept, conferențiar universitar, Suceava, România
***Coordonator ştiinţific*:** Valeriu CUȘNIR, doctor habilitat în drept, profesor universitar

Autorii poartă întreaga responsabilitate pentru conținutul științific al textelor

Descrierea CIP a Camerei Naţionale a Cărţii din Republica Moldova
Studii și cercetări juridice / Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice ; colegiul de redacție: Valeriu Cușnir (coordonator științific) [et al.]. – Chișinău : [S. n.], 2024 (CEP USM) – . – ISBN 978-9975-3201-1-5.
Partea 7-8, 2023. – 2024. – 252 p. – Texte : lb. rom., rusă. – Rez.: lb. rom., engl., rusă. – Referinţe bibliogr. la sfârşitul art. – În red. aut. – 40 ex. –
ISBN 978-9975-62-727-6.
34(082)=135.1=161.1
S 93

ISBN 978-9975-62-727-6.

© Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2024

CUPRINS

PREFAȚĂ 8

CAPITOLUL I. TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

DOCTRINA JURIDICĂ NAȚIONALĂ: ISTORIE ȘI CONTEMPORANEITATE / *NATIONAL LEGAL DOCTRINE: HISTORY AND CONTEMPORANEITY* 12
Andrei Smochină, *profesor universitar, doctor habilitat în științe juridice, Institutul de Cercetări Juridice, Polotice și Sociologice*,
Carolina Smochina, *profesor universitar, doctor în drept, European University of Lefke*

CAPITOLUL II. DREPT CONSTITUȚIONAL

ESENȚA ȘI SPECIFICUL ACTULUI JURISDICȚIONAL / THE ESSENCE AND SPECIFICITY OF THE JUDICIAL ACT 24
COSTACHI Gheorghe, *doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*

PRINCIPII APLICABILE ÎN RAPORTURILE DINTRE UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI STATELE MEMBRE / THE PRINCIPLES APPLICABLE IN THE RELATIONS BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND THE MEMBER STATES 30
Natalia CHIRTOACĂ, *profesor universitar, doctor în drept, cercetător științific coordonator, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*
Leonid CHIRTOACĂ, *conferențiar universitar, doctor în drept, cercetător științific coordonator, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*

CAPITOLUL III. DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN. INTEGRARE EUROPEANĂ

ALINIEREA REPUBLICII MOLDOVA LA STANDARDELE UNIUNII EUROPENE PRIN FORTIFICAREA MECANISMULUI DE APĂRARE A DREPTURILOR ECONOMICE ALE PERSOANELOR ȘI CONSOLIDAREA INSTITUȚIILOR ANTICORUPȚIE 46
Andrei GUȘTIUC, *doctor în drept, conferențiar universitar, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*,
Ludmila GUȘTIUC, *doctorandă, cercetător, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI CA PREMISĂ PENTRU ADERAREA REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ / RESPECTING HUMAN RIGHTS AS A PREREQUISITE FOR THE ACCESSION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE EUROPEAN UNION 82
CATAN Anastasia, *doctor în drept, lector universitar, USEM*

CAPITOLUL IV. DREPT PUBLIC

CODUL ADMINISTRATIV: PROBLEME/ÎNTREBĂRI ȘI SOLUȚII/RĂSPUNSURI.....89
Mariana ODAINIC, *doctor în drept, conferențiar universitar,*
Institutul Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM,
Natalia CHIPER, *doctor în drept, conferențiar universitar,*
Institutul Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM

REGLEMENTAREA ȘI SEMNIFICAȚIA DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL: REPERE PENTRU O JUSTIȚIE DE CALITATE.....113
Irina IACUB*, avocat, doctor în drept, conferențiar universitar,*
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată

CAPITOLUL V. DREPT PENAL ȘI DREPT PROCESUAL PENAL

IMPACTUL JURISPRUDENȚEI CTEDO ASUPRA EVOLUȚIEI LEGISLAȚIEI PENALE NAȚIONALE.....123
Valeriu CUȘNIR*, doctor habilitat, profesor universitar,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Radion COJOCARU*, doctor, profesor universitar,*
Academia de Poliție Ștefan cel Mare

SANCȚIUNI PREVĂZUTE PENTRU INFRACȚIUNILE CONEXE ACTELOR DE CORUPȚIE.....135
Valeriu CUȘNIR*, doctor habilitat, professor universitar,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Ion Cojocari, *doctorand*

LIBERA APRECIERE A PROBELOR ÎN PROCESUL PENAL 157
Dinu OSTAVCIUC, *conferențiar universitar, doctor în drept,*
Academia "Ștefan cel Mare" al MAI,
Tudor OSOIANU, *profesor universitar, doctor în drept, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice*

LOCUL ȘI ROLUL ACTELOR PREMERGĂTOARE ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL 169
Sergiu CARAMAN *doctorand, Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*

CONTROLUL JUDICIAR AL PROCEDURII PREJUDICIARE ȘI PROBATORIUL PENAL: PROBLEME ȘI SOLUȚII / JUDICIAL CONTROL OF PREJUDICE PROCEDURE AND CRIMINAL PROBATION: ROBLEMS AND SOLUTIONS.....178
Sanda ȚONCU, *Doctor în drept, lector universitar, Universitatea de Studii Europene din Moldova,*
Ion TALPĂ, *doctorand, Universitatea de Studii Europene din Moldova*

CAPITOLUL VI. DREPT PRIVAT

ПРИНЦИП СВОБОДЫ ДОГОВОРА И ЕГО ОГРАНИЧЕНИЯ В СВЕТЕ МОДЕРНИЗИРОВАННОГО ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА РМ: НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ КОММЕНТАРИЙ / PRINCIPIUL LIBERTĂȚII CONTRACTUALE ŞI LIMITĂRILE SALE ÎN LUMINA CODULUI CIVIL MODERNIZAT AL REPUBLICII MOLDOVA: COMENTARIU ŞTIINȚIFICO-PRACTIC / THE PRINCIPLE OF FREEDOM OF CONTRACT AND ITS LIMITATIONS IN THE LIGHT OF THE MODERNIZED CIVIL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: SCIENTIFIC AND PRACTICAL COMMENTARY 189
Юрий ФРУНЗЭ, *доктор права, конференциар университар КГУ, ведущий научный исследователь Института Юридических, Политических и Социологических Исследований МГУ*

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РАЗВИТИЯ КОНСТИТУЦИОННЫХ НОРМ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В НАПРАВЛЕНИИ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ / IMPROVING THE DEVELOPMENT OF THE CONSTITUTIONAL NORMS OF SOCIAL PROTECTION TOWARDS EUROPEAN INTEGRATION......203
SOSNA Alexandru, *conferenţiar universitar, doctor în drept, cercetător ştiinţific, Insitutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (voluntar), USM*
SOSNA Boris, *profesor universitar, doctor în drept, cercetător ştiinţific coordonator, Insitutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice, USM*
POPUŞOI Constatin*, director/angajator, companie comercială internațională*

ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВОСУДИЕ КАК СПОСОБО ОПТИМИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА / ELECTRONIC JUSTICE AS A WAY TO OPTIMIZE CIVIL LEGAL PROCEEDINGS. 219
Igor ARSENI, *doctor în drept, cercetător ştiinţific superior, Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice al USM*

CAPITOLUL VII. SECURITATEA ŞI DREPTURILE PERSOANEI

DEZVOLTAREA UMANĂ ŞI SIGURANȚA PERSOANEI ÎN CONTEXTUL PREOCUPĂRILOR PENTRU SECURITATEA UMANĂ / HUMAN DEVELOPMENT AND PERSON'S SAFETY IN THE CONTEXT OF CONCERNS FOR HUMAN SECURITY 231
Serghei SPRINCEAN , *doctor hab. în ştiinţe politice, conferenţiar universitar, secretar ştiinţific, Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice al USM* .....

RISCURILE, AMENINȚĂRILE ŞI VULNERABILITĂȚILE DE SECURITATE NAȚIONALĂ CA IMPEDIMENT PENTRU INTEGRAREA EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA.....240
Marcel BENCHECI *dr., cercetător ştiinţific coordonator, Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice al USM*

CONTENT

Foreword 8
PREFACE…….. 8

CHAPTER I. GENERAL THEORY OF LAW

1.1. **SMOCHINĂ Andrei, SMOCHINĂ Carolina.** National legal doctrine: history and contemporaneity 12

CHAPTER II. CONSTITUTIONAL RIGHT

2.1. **COSTACHI Gheorghe**. The essence and specifics of the jurisdictional act 24
2.2. **CHIRTOACĂ Natalia, CHIRTOACĂ Leonid**. Applicable principles in the relations between the European Union and the member states 30

CHAPTER III. EUROPEAN LAW AND EUROPEAN INTEGRATION

3.1. **GUȘTIUC Andrei**, **GUȘTIUC Ludmila**. Alignment of the Republic of Moldova with European Union standards by strengthening the mechanism for the defense of the economic rights of individuals and strengthening anti-corruption institutions 46
3.2. **CATAN Anastasia.** Respect for human rights as a premise for the accession of the Republic of Moldova to the European Union 82

CHAPTER IV. PUBLIC LAW

4.1. **ODAINIC Mariana, CHIPER Natalia**. Administrative Code: Problems/Questions and Solutions/Answers 89
4.2. **IACUB Irina.** Regulation and the meaning of the right to a fair trial: benchmarks for quality justice 113

CHAPTER V. CRIMINAL LAW AND CRIMINAL PROCEDURAL LAW

5.1. **COJOCARU Radion, CUȘNIR Valeriu.** The impact of ECtHR jurisprudence on the evolution of national criminal legislation 123
5.2. **CUȘNIR Valeriu, COJOCARI Ion.** Sanctions provided for infractions of these articles of association 135
5.3. **OSOIANU Tudor, OSTAVCIUC Dinu.** Free assessment of evidence in criminal proceedings 157
5.4. **CARAMAN Sergiu.** The place and role of preliminary documents in the criminal process 169
5.5.**ȚONCU Sanda, TALPĂ Ion.** Judicial control of prejudicial proceedings and criminal evidence: problems and solutions 178

CHAPTER VI. PRIVATE LAW

6.1. **FRUNZĂ Iurie.** The principle of freedom of contract and its limitations in the light of the modernized Civil Code of the Republic of Moldova: scientific and practical commentary 189

6.2. **SOSNA Alexandru, SOSNA Boris**. Improving the development of constitutional norms of social protection in the direction of european integration 203

6.3. **ARSENI Igor.** Electronic justice as a way to optimize civil proceedings 219

CHAPTER VII. PRIVACY AND PERSONAL RIGHTS.

7.1. **SPRINCEAN Serghei**. Human development and personal safety in the context of human security concerns 231

7.2. **BENCHECI Marcel**. National security risks, threats and vulnerabilities as an impediment to the European integration of the Republic of Moldova 240

PREFAŢĂ

Cercetările științifice realizate în cadrul proiectului „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării Acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană” sunt axate pe un șir de subiecte și probleme de importanță pentru urmarea cursului european al Republicii Moldova, implementarea prevederilor Acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană și consolidarea statului de drept.

Interesul față de știința dreptului a sporit, fapt demonstrat prin creșterea și diversificarea cercetărilor teoretico-ştiinţifice şi practico-aplicative realizate în cadrul tezelor de doctorat, cu precădere prin recomandări și soluțiile promovate, inclusiv propuneri de lege – ferenda, menite să contribuie la perfecţionarea sistemul legislativ al ţării noastre, la protejarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor, la eficientizarea administraţiei de stat şi locale, la dezvoltarea culturii juridice în societate, la promovarea proceselor integraţioniste europene, la asigurarea ordinii de drept.

Efortul echipei de cercetare a vizat justiţia - formă specifică de exercitare de către stat a funcţiei sale interne de apărare a ordinii de drept, a proprietăţii, a drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor și delimitarea clară a actului administrativ și tot ce se asimilează acestuia față de actul jurisdicțional dat în competența instanțelor judecătorești/ judecătorului.

Construcția europeană, dreptul european, Uniunea Europeană a constituit obiectul mai multor cercetări în cadrul proiectului. Având personalitate juridică proprie, Uniunea Europeană dispune de propria sa ordine juridică, care este un nou tip de ordine juridică, nefiind nici o ordine juridică internațională de tip clasic și nici o însumare a ordinilor juridice naționale. Caracteristicile ordinii juridice a Uniunii Europene își au sorgintea în cedarea parțială a unor atribute de suveranitate către organisme supranaționale atipice, la care au recurs statele membre atunci când au instituit Uniunea Europeană. Prin urmare, legătura indisolubilă între statele membre și instituțiile Uniunii Europene se bazează pe solidaritate, astfel că autoritățile naționale nu trebuie doar să respecte tratatele Uniunii și legislația secundară, ci trebuie și să le implementeze în conformitate cu obligațiile care decurg din tratate sau din măsurile adoptate de instituțiile Uniunii.

Prin cercetările realizate, în cadrul proiectului, s-a furnizat un suport științific constant pe dimensiunea consolidării mecanismului de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) a persoanelor – drept unul din elementele fundamentale de asigurare a încrederii societății în actul de justiție și de preocupare anticorupțională a statului, în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană. Or, atât experiența Uniunii Europene, cât și a statelor membre ale Uniunii Europene, ar putea fi utilă în efortul Republicii Moldova de modernizare a legislației și de instituire a unei încrederi a societății în actul de justiție întru respectarea drepturilor fundamentale economice ale

persoanelor și îngrădirea lor de influențele corupționale. Din perspectiva politicii anticorupție prezintă interes practica judiciară afirmată în cazurile de condamnări pentru infracțiunile conexe actelor de corupție; au fost aplicate următoarele pedepse: contravenţionale – în cazul încetării procesului penal (31%); în 92-85% din cazuri instanţa de fond a dispus achitarea unei amenzi contravenţionale, mărimea medie a căreia a fost de 125 u.c. (echivalent a 6250 lei), iar instanţele de apel și recurs în 39% din cazurile contestate în instanţele superioare au dispus achitarea amenzi contravenţionale, mărimea medie a căreia a fost de 127 u.c. (echivalent a 6350lei); pedepse penale - în marea majoritate motivarea aplicării pedepsei se bazează doar pe criterii sumare, enumerate în sentinţă, fără a specifica date concrete şi argumente convingătoare ce ar confirma concluziile instanţei.

Standardele normative care rezultă din prevederile Convenției Europene şi activitatea jurisdicţională a CtEDO au avut şi continue să aibă un impact pozitiv asupra procesului de transformare şi modelare a normelor juridico-penale naţionale la valorile democratice. Implementarea acestora în justiția națională constituie o premisă importantă în contextul aderării statului nostru la Uniunea Europeană. Pe bună dreptate, Înalta Curte a statuat că: „… jurisprudenţa sa constituie un instrument de armonizare a regimurilor juridice naţionale, prin luarea în considerare a standardului minim de protecţie dat de prevederile Convenţiei. Hotărârile pronunţate de către Curte au nu numai rolul de a soluţiona cauzele cu care ea este sesizată, ci şi pe acela ca pe un plan mai larg să clarifice şi să dezvolte normele Convenţiei, contribuind pe această cale la respectarea angajamentelor pe care acestea şi le-au asumat în calitatea lor de părţi contractante. Prin urmare, sub aspectul ierarhiei, normele Convenţiei au o forţă juridică superioară normelor juridice interne". În acestă ordine de idei prin Hotărârea Curţii Constituţionale a Republicii Moldova nr.55 din 14 octombrie 1999 s-a recunoscut că Convenţia Europeană a Drepturilor Omului constituie o parte integrantă a sistemului legal intern şi respectiv urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a R. Moldova, cu deosebirea că aceasta are prioritate faţă de restul legilor interne care îi contravin.

O problemă de perspectivă în rezolvarea căreia legiuitorul autohton ar trebui să persevereze o constituie reformularea normelor penale care nu corespund criteriilor de calitate stabilite în baza art. 7 din CEDO. Principiul legalităţii incriminării impune legiuitorului exigenţe importante în planul tehnicii legislative. Sub acest aspect, se impune cerinţa elaborării unor texte simple şi clare, conţinând formulări de cât o mai mare transparenţă şi accesibilitate publică. În funcţie de calitatea elaborării textelor de drept penal se află nu numai gradul de adresabilitate, dar şi aptitudinea de a evita arbitrariul judiciar, favorizat întotdeauna de exprimările vagi şi imprecise ale legii penale. Exigenţele care decurg din gradul înalt de evoluţie a standardelor justiţiei penale denotă faptul că norma penală trebuie să fie formulată cu precizie şi claritate maximă, astfel încât, pe de o parte, din conţinutul acesteia să derive comportamentul criminal concret

ce se pretinde a fi pedepsit, iar pe de altă parte, să nu lase loc de interpretări abuzive din partea autorităţilor.

Un criteriu important privind calitatea justiției vizează respectarea dreptului la un proces echitabil, urmărindu-se tratamentul următoarelor aspecte: ce înseamnă dreptul la un proces echitabil (altfel spus, care este conținutul acestuia); cum este reglementat la nivel național; cum este garantată și asigurată realizarea practică a acestuia; care sunt riscurile de încălcare a acestui drept; când și cum se poate preveni, constata și remedia încălcarea/nerespectarea acestui drept la nivel național etc. Astfel, cercetarea sesizează reglementarea normativă a dreptului la un proces echitabil și clarificarea semnificației conceptelor juridice echitate, justiție echitabilă, principiul echității și proces echitabil, urmărind prin aceasta facilitarea înțelegerii esenței, conținutului și valorii dreptului la un proces echitabil pentru actul justiției.

În unison dreptului la un proces echitabil se inscriu regulile de probă, în special regulile prin care se realizează aprecierea probelor. Conținutul și regulile de apreciere a probelor sunt direct legate de scopul tuturor activităților procedurale, de principiile acesteia, de forma procesuală în care se desfășoară procedurile, în general și aprecierea probelor, în special. Prin urmare, obiectivele care legiuitorul stabilește pentru organele și persoanele care desfășoară procesul penal, sunt indisolubil legate de modul în care legea stabilește principiul aprecierii probelor.

O preocupare majoră în materia respectării drepturilor persoanei în procesul penal vizează instituția actelor premergătoare urmăririi penale, care până în prezent a rămas, în mare parte, insuficient reglementată. Deși actele premergătoare urmăririi penale au un rol primordial și sunt parte indispensabilă a unui proces penal, legiuitorul ezită a fi explicit în formularea normelor procesuale. Cu atît mai mult cu cît la această etapă a procesului penal, organul de drept efectuează anumite acțiuni care implică pe de o parte atingerea drepturilor omului în ceea ce privește persoana celui suspect, iar pe de altă parte necesitatea de a respecta drepturile celui care se pretinde a fi păgubit prin pretinsa faptă care se cercetează. În vederea asigurării drepturilor constituționale și a libertăților persoanei în cadrul procesului penal legea prevede un mecanism eficient – cel al controlului judiciar – 1) efectuat de către instanța de judecată; 2) se desfășoară în ordinea procesuală prevăzute de normele legii procesual-penale; 3) se finalizează cu emiterea unei hotărâri judecătorești, obligatorii pentru executare; 4) soluționează litigiul de drept în privința legalității și temeiniciei acțiunilor sau hotărârilor subiecților supuși controlului (ca de exemplu, cu privire la posibilitatea îngrădirii drepturilor constituționale și libertăților cetățenilor).

Siguranța persoanei a constituit un subiect extrem de actual în cercetările științifice din proiect.

Vom remarca faptul că siguranța persoanei este o noțiune tratată din perspectiva normei constituționale din Republica Moldova, art. 25, alin. (1), drept o condiție indispensabilă a respectului pentru cetățean și e plasată mereu alături

de categoria juridică a libertății individuale. Teza științifică novatorie promovată prezumă identificarea unui indice de securitate umană, care ar permite comunității internaționale să monitorizeze situația securității umane în zonele de criză în mod sistematic și permanent. Acest fapt ar da un punct de reper pentru acțiunile preventive de asigurare a securității umane, printr-o organizare mai bună și mai cuprinzătoare de pregătire și contracarare a diferitor amenințări și riscuri de securitate.

Culegerea de lucrări ştiinţifice de specialitate „Studii și cercetări juridice”, Partea Nr. 7-8/2023 reflectă doar o parte din rezultate științifice obținute în cadrul proiectului în anul 2023. Cercetările înfățișate în culegere pot servi drept suport de asistență pentru factorii decizionali la elaborarea politicilor publice în domeniul justiției și armonizarea legislației naționale la standardele europene. Totodată, lucrarea poate fi de interes și utilitate pentru cei antrenați în cercetare, pentru reprezentanții instituțiilor de drept și, nu în ultimul rând, pentru deputați, politicieni și alte persoane cu implicație în viața social-politică din Republica Moldova.

Valeriu CUȘNIR, profesor universitar,
doctor habilitat în drept, coordonator de ediție

CAPITOLUL I. TEORIA GENERALĂ A DREPTULUI

DOCTRINA JURIDICĂ NAȚIONALĂ: ISTORIE ȘI CONTEMPORANEITATE

NATIONAL LEGAL DOCTRINE: HISTORY AND CONTEMPORANEITY

Andrei Smochină, *profesor universitar, doctor habilitat în ştiinţe juridice, Institutul de Cercetări Juridice, Polotice şi Sociologice*
https://orcid.org/0000-0002-9010-3489

Carolina Smochina, *profesor universitar, doctor în drept, European University of Lefke*

Summary

The research of the origins and evolution of domestic law is an important factor in knowing the history of state science and law. The study covers the period from the middle of the twentieth century - when first scientific institutions of legal profile in the Republic of Moldova were created - until the beginning of the twenty-first century. We have limited the focus to this period of time because of the fact that the socialist-type law has been replaced by the contemporary continental legal system though legislative and legal reforms in the first decade of the 21st century. The creation of first scientific institutions of legal profile together with the process of substitution of the socialist-type law have led to an increased attention of the local researchers to the theoretical and practical problems in the legal sphere.

Keywords*: legal sciences, social sciences, legal science, scientific researchers, Romano-Germanic legal system, legislative and legal reform, legal institutions, investigation, research, legal relations*

Cuvinte cheie*: ştiinţe juridice, ştiinţe sociale, ştiinţa dreptului, cercetători ştiinţifici, familia de drept romano-germană, reforma legislativă şi juridică, instituţii de profil juridic, investigaţie, cercetare, raporturi juridice*

PRELIMINARII

Acest studiu este rezultatul cercetării științifice a temei individuale „*Originea, evoluția istorică și contribuția doctrinei juridice naționale la formarea sistemului de drept al Republicii Moldova”* din cadrul proiectului instituțional *„Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană”.* Aprofundând discursul dedicat doctrinei dreptului, vom menționa că această știință - cultă, plină de idei, gânduri ipoteze, experiență, exemple demne de luat în considerare și chiar îndoieli - și-a fundamentat independența și a reușit să-și afirme statutul științific în arta de a dezvolta facultățile intelectuale ale omului.

NECESITATEA DEMERSULUI ȘTIINȚIFIC

Studierea acestei probleme este dictată de necesitatea cunoașterii și interpretării veridice a evoluției la fel și a influenței doctrinei juridice naționale asupra dezvoltării sistemului de drept moldovenesc în perioada schimbărilor majore la răscruce de milenii[1]. Prin modul de organizare a materialului, acest demers științific vine să ofere un set de teze cu privire la principalele momente parcurse de știința dreptului. Demersul amintește despre primele studii cu caracter științific efectuate în anii de existență a Republicii Moldova care se înscriu în perimetrul reflecției asupra rolului științei dreptului în timpul revenirii sistemului de drept al Republicii Moldova în albia familiei de drept romano-germană (1990-2008).

Interesul față de știința dreptului a sporit, îndeosebi, în urma falimentului regimului totalitar și dezintegrării imperiului sovietic. Interesul față de cunoașterea noilor viziuni ale doctrinei dreptului a fost condiționată și de necesitatea reglementarii noilor raporturi sociale create după adoptarea Declarației de Suveranitate din 23 iunie 1990, Decretul cu privire la puterea de stat din 27 iulie 1990, proclamarea Declarației de Independență din 27 august 1991 a statului nostru, precum și multe legi de importanță constituțională, adoptate de către forul suprem legislativ. Anume în această perioadă, doctrina dreptului național este antrenată să contribuie la crearea unui teren fertil pentru constituirea propriului sistem legislativ, a ordinii de drept, precum și la armonizarea legislației la standardele europene, la realizarea reformei constituționale, legislative și juridice[2]. De menționat că la începutul anului 1990 desprinderea de cadru juridic a regimului totalitar din statul sovietic reprezenta o prioritate pentru Republica Moldova, și nu numai.

Precizăm că știința dreptului face parte din ştiinţele sociale care are ca subiect de cercetare instituţiile statale şi principiile de drept pe care societăţile în particular le-au dezvoltat. Actualmente o parte semnificativă a tuturor transformărilor democratice o constituie dezvoltarea ştiinţei dreptului în Republica Moldova, care a fost şi rămâne în vizorul Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice şi a instituţiilor universitare. Acest interes se datorează și proceselor de democratizare, globalizare și integratoare prin care Republica Moldova trece.

Referindu-se la particularitățile științei în general, Teodor Cârnaț, relevă că, una din particularitățile științei constă în aceea că ea adună, sistematizează și analizează faptele cu privire la un domeniu sau altul al realității[3].Doctrina juridică, menționează profesorul D. Baltag, este un ansamblu de păreri, opinii și interpretări ale teoreticienilor și practicienilor juriști referitoare la diverse instituții de drept, reglementări juridice sau cazuri concrete[4].

În aceeași ordine de idei, menționăm, cunoașterea științei statului și dreptului este una din cele mai puternice probe în testarea gradului de cultură a poporului nostru. Investigația a fost concepută și elaborată într-o structură riguroasă, întemeiată pe luarea în

---

[1] A se vedea: Costache, Gheorghe, Ion, Guceac. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre un stat de drept. Chișinău:F.E.-P.„Tipografia Centrală”,2003. 344 p.

[2] Barbăneagră A. Reforma judiciară și de drept. În: Revista de filozofie și drept.1993, nr.2, pp.32-43.

[3] Cârnaț T. Drept constituțional. Chișinău: USM, 2004, p.35.

[4] Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău: ULIM, 2010, p.302.

considerare a principiilor abordării istorice sistematice, studiindu-se constituirea şi dezvoltarea ştiinţei dreptului în evoluţie. Se impune o cunoaştere şi o interpretare adecvată a doctrinei dreptului, atenţia fiind concentrată la crearea de construcţii instituţionale noi.

GENERALITĂŢI PRIVIND DEZVOLTAREA ŞTIINŢEI DREPTULUI

Rezultatele înregistrate de cercetătorii ştiinţifici în domeniul dreptului în anii de existenţă a Republicii Moldova, printr-o raportare tot mai accentuată la familia de drept romano-germană contemporană, au condus spre asumarea valorilor europene. Doctrina juridică este foarte importantă din punctul de vedere al formării dreptului. Doctrina juridică, percepută ca ştiinţă a dreptului, ajută legiuitorul în elaborarea dreptului şi judecătorul în aplicarea lui[1].

Această orientare s-a concretizat şi în priorităţile de cercetare ştiinţifică a institutelor de cercetare, a catedrelor universitare prin promovarea cercetării fundamentale şi aplicative, ameliorarea potenţialului deţinut de capitalul uman utilizat în cercetare, cât şi de iniţierea cooperării europene în domeniul infrastructurii cercetării.

Cercetarea fundamentală şi aplicativă din Republica Moldova a reuşit să se restructureze în vederea adaptării relaţiilor sociale la mecanismul pieţii, unităţile de cercetare, dispunând de un statut juridic adecvat.

Analiză stării de fapt în domeniul ştiinţei academice şi universitare, în domeniul ştiinţelor juridice, denotă că studiile şi cercetările sunt sistematice şi posedă mecanisme de evaluare obiectivă.

Referindu-ne la rezultatele cercetărilor în domeniul dreptului (monografii, articole, teze de doctor şi doctor habilitat, cât şi la calitatea elaborării legislaţiei Republicii Moldova) putem constata că ştiinţa juridică: a cuprins procesele democratizării în ţara noastră din anii ”90 ai sec. XX. Tematica cercetărilor ştiinţifice în domeniul dreptului posedă un caracter complex şi abordează probleme majore.

Odată cu creşterea numărului strategiilor aprobate de Guvernul Republicii Moldova care sunt strâns legate cu gradul lor de implementare instituţiile specializate în cercetarea dreptului au ridicat calitatea şi eficienţa lucrărilor ştiinţifice, au sporit credibilitatea reformei legislative şi juridice promovate de Guvernul Republicii Moldova.

Contribuţia rezultatelor ştiinţei statului și dreptului este impunătoare dat fiind faptul că instituţiile de cercetare coordonează eforturile lor comune printr-un permanent schimb de informaţie/documentaţie cu privire la activitatea lor pentru a vedea problemele într-un ansamblu mai larg.

Rezultatele identificate pot fi sistematizare după semnificaţia lor juridică în spaţiul ţării noastre după cum urmează:

Cercetări ştiinţifice în domeniul ştiinţelor juridice în R.S.S. Moldovenească s-au desfăşurat la mijlocul sec. XX, odată cu crearea primelor instituţii de profil juridic (Filiala Institutului Juridic Unional cu frecvenţă redusă – 1945, Şcoala juridică – 1946, iar mai târziu Facultatea de drept a Universităţii de Stat din Chişinău - 1959). Elaborarea problematicii juridice s-a amplificat în rezultatul fondării, în anul 1969, în cadrul Secţiei de filosofie şi drept al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, a sectorului de drept. În anii „ 70 ai secolului trecut, au fost studiate diverse probleme ale **dreptului constituţional** rezultatele investigaţiilor fiind reflectate într-un şir de publicaţii: Руководство исполкомами районных Советов нижестоящими Советами народных депутатов (

[1] Baltag D. Teoria generală a dreptului. Chișinău: ULIM, 2010, p.303.

1977) de Iu.Todâca, monografia colectivă Органы власти и управления Молдавской ССР (1976) etc.

Mai apoi a apărut o serie de lucrări ştiinţifice consacrate dreptului constituţional, printre care: Конституционный статус личности (1981) de D.Grama şi E.Martâncik; Конституционные основы организации и деятельности местных Советов народных депутатов (1979) de Iu.Todâca; Конституционные основы рационального природопользования (1980) de Iu.Tiutechin; Конституционное законодательство и вопросы государства и права (culegere tematică, 1981); Uniunea Sovietică - stat monolit (1982) de Guzun Gh.; Конституционный статус государственных органов МССР (1986). Молдавская советская государственность периода развитого социализма 1960-1975 (1977) de G.Fiodorov; Democratismul orânduirii sovietice (1981) de G.Fiodorov; Право и молодёжь (1988) de G.Fiodorov; XXVII съезд КПСС и XIX Всесоюзная партконференция о демократии (1989) de Ivanov V; Costachi G; Roşca F. şi Smochină A.**;** Государственно-административное устройство и местное право Бессарабии (1812-1917) (1974) de G.Fiodorov; Конституция СССР и вопросы правового воспитания (1978) de Ivanov V. şi Costachi G.; Конституционное развитие Молдавской ССР (1979) de Ivanov V. şi Costachi G.; Dezvoltarea constituţională a R.S.S.Moldoveneşti (1981) de Ivanov V. şi Costachi G.; Constituţia R.S.S.Moldoveneşti - triumf al democraţiei socialiste (1983) de Costachi G.; Молодежь: морально-правовой потенциал личности (1989) de Costachi G.; XXVII съезд КПСС и XIX Всесоюзная партконференция о демократии (1989) de Ivanov V., Roşca F. şi Smochină A.; Природа. Общество. Закон. Руководство рациональным природопользованием как функция Советского государства (1976) de Tiutechin Iu.;

În domeniul **dreptului civil**: Наследственное право и наследственный процесс (1973) şi Жилищное право Молдавской ССР (1977) de P. Nichitiuc; Жилищное законодательство СССР и МССР (Юридические гарантии конституционного права граждан на жилище) (1980) de P.Nichitiuk; Pensii şi ajutoare colhoznicilor (1975) de Iacovlev V.; Angajarea şi transferarea la o altă muncă (1976) de Petrov V.; Pensiile alimentare conform legislaţiei familiei a R.S.S.Moldoveneşti (1977) de Volcinschi V.; Pensiile alimentare conform legislaţiei familiei a R.S.S.Moldoveneşti (1977) de Volcinschi V.; Водное право Молдавской ССР (1979) de Iacovlev V.; Сборник законодательных актов о труде (1981) de Negru T.,Petrov V. şi Russu L.; Правовая охрана природы в Молдавской ССР (1983) de Iacovlev V.; Сельскохозяйственное право в Молдавской ССР: Правовое регулирование общественных отношений в АПК Молдавской ССР (1985) de Iacovlev V.; Cojuhari A.; Cotorobai M.; Volcinschi V.; Chibac G.; Petrov V.şi Negru F.; Экологическое право (1988) de Iacovlev V.; Право на судебную защиту в исковом производстве (1989) de A.Cojuhari.

În domeniul **dreptului penal** şi **de procedură penală**. Studierii principiilor organizării şi funcţionării sistemului judecătoresc sunt consacrate lucrările: Конституционные основы правосудия (1979) de E. Martâncik; Основные этапы развития советской системы правосудия (1970) de O. Ovcinikov etc. Влияние некоторых социальных факторов на назначение наказания (1974) de C. Florea; Răspunderea pentru micile sustrageri (1980) de Carpov T.; Răspunderea pentru încălcarea legislaţiei funciare şi pentru construcţia neautorizată (1983) de Carpov T.; Coparticiparea la săvârşirea infracţiunii (1986) de Carpov T.; Vinovăţia şi pedeapsa penală (1987) de Florea C.; Corectarea prin muncă (1989) de Florea C. şi Hioară Gh.; Назначение

наказания по делам о насильственных преступлений (1991) de Gorea C.; Охрана социалистического имущества (1978) de Macari I.; Наркоманы под запретом закона (1990) de Macari I.

În domeniul dreptului de **procedură penală** o atenţie sporită s-a acordat elaborării aspectelor privind protecţia drepturilor şi a intereselor legitime ale omului la stadiile judecătoreşti ale procesului penal şi luarea hotărârii civile în procedura judiciară, precum şi problemelor teoretice şi practicii stabilirii sancţiunilor penale: Гарантии прав обвиняемого в суде первой инстанции (1975) şi Развитие уголовно-процессуального законодательства (1977) de E.Martâncik; Деятельность Компартии Молдавии по укреплению социалистической законности (1976) de Nikienco C.; Основы формирования приговора в советском уголовном процессе (1989) de E.Martâncik; Особое мнение судьи по уголовному делу (1981) de E.Martâncik; Охрана прав и законных интересов личности в уголовном судопроизводстве (1982) de E.Martâncik, V.Radikov şi V.Iurcenco; Назначения наказания с учетом причин совершенного преступления (1980) de C.Florea.

În domeniul **dreptului muncii**: Правовое регулирование трудовых отношений сезонных рабочих и служащих (1975) de Şinnic D.; Pensii şi ajutoare colhoznicilor (1975) de Iacovlev V.; Angajarea şi transferarea la o altă muncă (1976) de Petrov V.; Pensiile alimentare conform legislaţiei familiei a R.S.S.Moldoveneşti (1977) de Volcinschi V.; Сборник законодательных актов о труде (1981) de Negru T., Petrov V. și Russu L.; Protecţia muncii în agricultură (1979) de Televca Al.

În domeniul **protecţiei mediului**: Водное право Молдавской ССР (1979) de Iacovlev V.; Правовая охрана природы в Молдавской ССР (1983) de Iacovlev V.; Сельскохозяй-ственное право в Молдавской ССР: Правовое регулирование общественных отношений в АПК Молдавской ССР (1985) de Iacovlev V.; Cojuhari A.; Cotorobai M.; Volcinschi V.; Chibac G.; Petrov V.; Negru F.; Экологическое право (1988) de Iacovlev V.;

În domeniul **dreptului internaţional**: Генеральная Ассамблея ООН (1971) de M. Ianovski;

S-au realizat cercetări consacrate **istoriei statului şi dreptulu**i şi **istoriei doctrinelor politice şi de drept** în Moldova: История государства и права Молдавской ССР (1917-1959) (1963) de A.Surilov; Общественно-политические и правовые воззрения Андронакия Донича (1983) de D. Grama.

Odată cu destrămarea URSS (1991) se formează **sistemul contemporan de drept** moldovenesc. Republica Moldova a abandonat definitiv tot ceea ce aparţinea trecutului comunist. Dat fiind faptul că statul și dreptul sovietic au fost niște pseudocreaturi constituite artificial, în pofida legităților obiective juridico-istorice de evoluție a societății, trecute prin ideologie, n-au putut rezista mult și s-au destrămat atunci când s-a ajuns la apogeu. Concomitent trebuie menționat că prăbușirea imperiului sovietic a trezit popoarele, mari și mici, la renașterea spirituală, la etnogeneza, la cultura, obiceiurile și datinile sale.

În perioada respectivă, ample cercetări în domeniul ştiinţelor juridice s-au efectuat pe ramuri şi instituţii de drept. Se produce revenirea reală a dreptului naţional în albia de activitate a sistemului de drept continental (familia de drept romano-germanică)[1].

[1] A se vedea: Aramă, Elena. Istoria dreptului românesc. Chișinău: Ed. S.A. Reclama, 2003. 202 p.

Ştiinţa juridică moldovenească valorifică potenţele şi poziţia dreptului internaţional şi european. Dreptul naţional se împarte în drept public şi drept privat.

S-au realizat cercetări în domeniul **teoriei generale a dreptului, istoriei statului şi dreptului şi istoriei doctrinelor politice şi de drept.** Aici trebuie de reținut, că teoriei generale a dreptului, îi este recunoscută de omul de știință juridică calitatea de ***regină*** a ramurilor științelor juridice, deoarece această ştiința operează cu concepte, noțiuni, categorii, este o știință de referință pentru doctrina juridică și are o destinație metodologică[1],

În continuare, vom aduce titlurile lucrărilor: Bazele statului şi dreptului Republicii Moldova (1994) de Avornic Gh.; Baieş S. şi Creţu V; Istoria dreptului românesc (1995) de E.Aramă; Tehnica legislativă (1997) de Negru B.; Tendinţele evoluţiei doctrinelor juridice în Moldova (1774-1859) (2000) de Grama D.; Organele judiciare şi extrajudiciare din Moldova sub regim totalitar bolşevic (2000) de Frunză Iu.; Istoria universală a statului şi dreptului (2001) de A.Guştiuc,L.Chirtoacă, şi V.Roşca; Теория государства и права (1998) de G.Fiodorov; Юридическая ответственность.Вопросы теории. (2002) de Tocarenco V.;Teoria generală a dreptului (2004) de Gh. Avornic, E. Aramă, Negru B. și Costaş R.; Elemente de drept în doctrinele filosofiei occidentale (2003) de A.Bantuş; История румынского государства и права (2003) de Lupaşcu Z.; Istoria universală a statului şi dreptului. Epoca Antică şi Medievală (2002) de Smochină A; Istoria universală a statului şi dreptului. Epoca Modernă şi Contemporană (2002) de Smochină A.; Teoria generală a dreptului. Curs teoretic (2002) de Baltag D. şi Al. Guţu; Aspecte ale evoluţiei statului şi dreptului în Roma Antică (2005) de Grama D.; Страницы истории государства и права (2005) de Grama D; Istoria universală a statului şi dreptului (2006) de A. Smochină; Teoria generală a dreptului și statului (2006) de Negru B. și Negru A.; Bazele statului şi dreptului Republicii Moldova (2007) de M. Rotaru; Советский тоталитаризм: уроки истории **(**2007) de Smochină A. şi Ivanov V.; Teoria răspunderii şi responsabilităţii juridice (2007) de Baltag D.; Основы политической науки и права (2007) de Sedleţchi Iu. şi Volcov Ed.

Realizări în ştiinţa **dreptului public şi privat**. Ştiinţa a analizat problema politică a construcţiei unui stat de drept în toată plenitudinea. Este demn de menţionat faptul că principiile constituţionale de guvernare dezvoltate în Constituţia Republicii Moldova practic au pus începutul epocii contemporane în istoria evoluţiei dreptului constituţional şi nu numai. Se conturează o filozofie și o ideologie științifică referitor la separația puterii legislative, executive și celei judiciare etc. Doctrina juridică predetermină garantarea și exercitarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, contribuie la formularea concepțiilor doctrinale din perspectiva eforturilor de integrare europeană a Republicii Moldova.

În calitate de argument al celor enunţate mai sus pot fi menţionate realizările în domeniul **dreptului constituţional**: Государственное устройство США (1993) de Ivanov V.; Structura statală a SUA (1993) de Ivanov V.; Власть, демократия и социальные контрасты (1997) de Ivanov V.; Конституционное право Республики Молдова (1997) de Ivanov V.; Drept constituţional şi instituţii politice. Vol.I,II. (1997)

[1] Avornic, Gheorghe. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Editura Cartier, 2004. p.45.

de Arseni A.; Dreptul public (1998) de V.Popa; Constituția Republicii Moldova, Comentată articol cu articol (2000) de Arseni A., Creangă I., Gurin C., Negru B., Barbalat P., Cotorobai M. şi Susarenco Gh.; Curtea Constituţională – unica autoritate publică politico-jurisdicţională (2000) de V.Zubco; Jurisdicţia constituţională a Republicii Moldova (2000) de Arseni A.; Statul de drept: între teorie şi realitate (2000) de Gh.Costachi; Organele constituţionale ale Republicii Moldova în condiţiile regimului totalitar (2001) de A.Smochină; Probleme ale procesului constituţional în Republica Moldova la etapa actuală (2001) de Ţîmbaliuc V.; Evoluţia constituţionalismului în Republica Moldova (2002) de I.Guceac; Asigurarea drepturilor omului în lume (2003) de A. Potînga şi Gh. Costachi; Проблемы разделения властей в государстве в переходном периоде (2003) de Mişin V.; Teoria funcţiei publice (2003) de A.Bantuş; Non-discriminarea în condiţiile constituţionalismului contemporan în Republica Moldova (2008) de T. Cârnaţ; Drepturile omului: mecanisme de protecţie (internaţionale şi din Republica Moldova) (2007) de T. Cârnaţ, V. Moşneaga, Gh. Rusnac ş.a; Reintegrarea Moldovei. Soluţii şi modele (2005) de I. Creangă şi V.Popa; Administraţia publică locală a Republicii Moldova în actele oficiale (2005) de S. Cobăneanu şi Gr. Rusu; Drept constituţional şi instituţii politice, Vol. I (2005) de A. Arseni; Drept constituţional al ţărilor străine (2004) de S. Cobăneanu şi S. Agachi; Curs elementar de drept constituţional, vol. I (2001), vol. II (2005) de I. Guceac; Drept electoral (2004) de I. Guceac; Drept constituţional comparat (2003) de A. Arseni; Drept constituţional (2004) de T. Cârnaţ; Constitutional Law (2005) de T. Cârnaţ; Конституционное право (2005) de T. Cârnaţ; Конституционное право зарубежных стран (2005) de Ivanov V. şi Baurculu A.; Protecţia juridică a drepturilor omului (2003), (2006) de T. Cârnaţ şi M. Cârnaţ; Instituţia avocatului parlamentar (2002) de S. Cobăneanu şi T. Cîrnaţ; Cetăţenia – o nouă viziune şi reglementare europeană (2002) de A. Arseni şi I.Suholitco; Конституционное право (курс лекций) (1998) de V. Ermurachi; Drept constituţional al Republicii Moldova în acte oficiale (1998) de V. Ermurachi; Dreptul Constituţional şi Instituţii politice, vol.I, II (1997) de A. Arseni; Spre o statalitate democratică şi de drept (2007) de Gh.Costache; Teoria sistemelor constituţionale contemporane (2008) de M. Cuşmir.

Atenţie sporită se acordă problemelor teoretice şi practice referitoare la responsabilitatea pe care şi-o asumă Republica Moldova pentru progresul social, realizarea unei politici sociale avansate de apropiere a administraţiei publice de necesităţile populaţiei şi satisfacerea intereselor generale s-au realizat cercetări în domeniul **dreptului administrativ:** Drept administrativ (2001) de Orlov M.; Drept administrativ (2005) de M.Orlov și Belecciu Ș.; Problemele administrării de stat (2002) de Guţuleac V. şi V. Balmuş ; Autonomia patrimonială a unităţilor administrativ-teritoriale în Republica Moldova (aspecte teoretice şi practice), Seria Politici Publice (2003) de Furdui V.; Autorităţile Publice în Republica Moldova. Compendiu privind structura, organizarea şi funcţionarea lor (2004) de Popa V.; Conflicte juridice în administraţia publică locală, Seria Politici Publice (2004) de Furdui V; Curs de drept administrativ (2004) de Creangă I.; Manual pentru instituţiile juriştilor (2007) de Guţuleac V.; Dreptul contravenţional (2005) de Furdui S.; Drept contravenţional (2006) de Guţuleac V.;

Fenomen cu implicații profunde, la cererea agenților economici, au fost puse bazele **dreptului financiar** în următoarele lucrări**:** Drept bancar (2001) de Burac V.; Банковское право. Курс лекций. Том.Vol.I şi II. (2001) de Cerneavschi P. şi Mihailov V.;; Bazele constituţionale ale impozitării de stat (2003) de Corj M.; Финансовое право. Курс лекций (2004) de Cerneavschi P,; Налоговый контроль (2006) de Cerneavschi

P.; Dreptul bancar valutar (2005) de Cerneavschi P.; Reglementări valutare pe teritoriul Republicii Moldova (2004) de Guştiuc A.,şi Prodan M.; Drept bancar comunitar (2004) de Guştiuc A.,Prodan M. şi Gîrlea R.; Drept financiar (2006) de Armeanic A.; Drept bancar.Vol.I şi II.(2001-2004) de Guştiuc A., Prodan M. şi Gîrlea R.;

Evenimentele care au avut loc la începutul anilor 1990 au ridicat problema edificării **dreptului penal** care să corespundă principiilor democratic**e:** O primă realizare a fost lucrarea Drept penal.Partea generală (1994) Manual de Borodac Al. şi Carpov T.; Medicina legală (1995) de Baciu Gh.; Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea generală (2002) de Macari I.; Criminologie generală (2001) de Gladchi Gh.; Drept penal.Partea generală.Vol.I.(2005) de S.Botnaru, A.Şavca, V.Grosu şi M.Grama; Drept penal.Patrea specială.Vol.II (2005) de S.Brânză, X.Ulianovschi, V.Stati, I.Ţurcanu şi V.Grosu; Codul penal comentat şi adnotat (2005) de Barbăneagră A., Berliba V.,Gurschi C., Holban V.,Popovici T., Ulianovschi Gh., Ulianovschi X. şi Ursu N.; Corupţia: reglementări de drept, activităţi de prevenire şi combatere (1999) de V.Cuşnir; Jurisprudenţa privind infracţiunile de corupţie (Comentariu teoretico-practic) 2003 de V.Cuşnir; Omorul la comandă (2005) de V.Cuşnir, V.Berliba, A.Pareniuc, Drept poliţienesc (2006) de V. Cuşnir, V.Gratii, I. Dogotari; Participaţia penală (2000) de Ulianovschi X.; Probaţiunea.Alternative de detenţie (2004) de Ulianovschi X.; Infracţiunile contra păcii şi securităţii omenirii (2005) de Barbăneagră A.; Manual de drept penal.Partea specială (2004) de Borodac A.; Dreptul militar în Republica Moldova (2003) de Ulianovschi X.,Ulianovschi Gh. şi Bucatari V. ; Уголовное наказание и его исполнение в Республике Молдова (2005) de Belîi N.; Infracţiunile contra păcii şi securităţii omenirii (2005) de Barbăneagră A ; Precedentul judiciar, vol.II (2006) conducător de ediţie Barbăneagră A.; Principalele alternative ale detenţiunii penitenciare în dreptul penal contemporan (studiu monografic) (2007) de Cuşnir V. Şi Zosim A.; Crimele de război (2008) de Gamurari V. şi Barbăneagră A.;

Pe parcursul ultimelor decenii ştiinţa în domeniul **dreptului procesual penal şi criminalistică,** evoluând tot mai precaut spre o ajustare cu principiile doctrinei Occidentale a elaborat următoarele lucrări: Criminalistica.Vol.I.Tehnica criminalistică (1996) de Doraş S.; Urmele infracţiunii.Teoria şi practica examinării la faţa locului (1999) de Golubenco Gh. ; Dreptul execuţional penal (1999) de Florea V. ; Судебная власть в Молдове (1999) de E.Martâncik; Unele aspecte ale eticii judiciare şi responsabilitatea judecătorului (2000) de Popovici T.; Căile legale de atac în procesul penal (2000) de Iuga M.; Determinantele victimologice şi mecanismul infracţiunilor de mare violenţă (2000) de Gladchi Gh.; Avocatura în Republica Moldova (2003) de Mărgineanu Iu. şi L.Osoianu; Tezele generale ale tacticii criminalistice (2004) de Gheorghiţă M.; Tactica cercetării la faţa locului (2004) de Gheorghiţă M.; Noua legislaţie penală şi procesual penală (realizări şi controverse. Impactul asupra detenţiei 2007) de *Gladchi Gh. Mariţ A.,Berliba V.,Dolea I.,Zaharia V.;* Drept procesual penal (2005) de I.Dolea, D.Roman, Iu.Sedleţchi, T.Vizdoagă, V.Rotaru, A.Cerbu şi S.Ursu; Rolul, locul şi funcţiile procuraturii (2006) de Ursu N.; Оправдательный приговор (2007) de Sedleţchi Iu.;

Trecerea la economia de piaţă a generat noi determinări în conţinutul **dreptului civil şi procesual civil.** Astfel fiind văzute lucrurile putem afirma că cercetările efectuate în perioada revenirii dreptului moldovenesc în albia familiei de drept continental (anii 1992-2008), se înscriu în contextul general de înnoire şi perfecţionare a doctrinei în materie civilă şi procesual civilă: Процессуальный Кодекс Молдовы. Комментарий

(1992) de A.Cojuhari; Drept civil: Partea generală (1994) de Baiaş S.; Răspunderea civilă delictuală (2001) de Bloşenco A.; Drept civil: Partea generală.Persoana fizică.Persoana juridică.Vol.I (2004) de Baiaş S. şi Roşca N.; Drept civil (2004) de Cojocari E.şi Cojocari V.; Drept civil: Drepturile reale.Teoria generală a obligaţiilor.Vol.II (2005) de Baiaş S., Băieşu A.,Cebotari V.,Creţu I.şi Volcinschi V.; Drept civil; Drept de proprietate; Legislaţie (1995) de Baiaş S.; Persoana juridică - subiect de drept civil.Drept civil.Partea generală (2008) de Chirinciuc G.; Правовое регулирование малого предпринимательства: сравнительный анализ теории и практики (2004) de Ignatiev V.; Конституционное право человека и гражданина на предпринимательскую деятельность в Республике Молдова (2006) de Traghira V.; Manualul judecătorului la examinarea pricinilor civile (2007) de Poalelungi M., Filincova Svetlana. Culegere de practică judiciară a Colegiului civil şi de contencios administrativ al Curţii Supreme de Justiţie (2005-2007) de Poalelungi M.;

Modificări de substanţă survin în doctrina dreptului comercial din ţara noastră: Торговое право (1999) de Calenic A.; Dreptul comerțului internațional (1999) de Gribincea L.; Правовая охрана селекционных достижетий в Республике Молдова (1999) de Lebedev V.; Международный коммерческий арбитраж: разрешение внешнеэкономических споров.Учебно-практическое пособие (2001) de Lebedev V.; Societatea comercială – persoană juridică în economia de piață (2000) de Lazar T.; Drept civil. Răspunderea juridică civilă (studiu teoretic, legislativ şi comparativ de drept) (2002) de Cojucari E.; Комерческое предпринимательское) право (2006) de Calenic A.; Dreptul afacerilor (2004) de Roşca N.şi Baiaş S.; Drept economic (2006) de Volcinschi V. şi Cojocari E.;

Au fost realizate aprecieri la adresa **dreptului familiei:** Dreptul familiei (2002) de Mărgineanu L. şi Mărgineanu G.; Dreptul familiei (2004) de Cebotari V.; Dreptul familiei (2000) de Pânzari V.

A fost dată preferinţă şi **dreptului muncii** în următoarele lucrări**:** Dreptul muncii (1995) de Negru T.; Трудовые договоры (контракты) в Республике Молдова и в Российской Федерации в условиях рыночной экономики: Теория и практика (2001) de Sosna B.; Трудовое право Республики Молдова. Научно-практическое пособие (с комментариями отдельных норм КЗоТа РМ) de Sosna B. şi Gorelco N.; Dreptul muncii (partea generală). Codul muncii (2004) de Scorţescu C., şi T. Negru.; Трудовые споры.Учебно-практическое пособие (2004) de Sosna B.,Romandaş N.,Gorelco N. şi Baurculu A.; Contractul individual de muncă. Legislaţie (2001) de Sosna B.; Dreptul muncii. Vol. I (2005) de Ev. Donos.

Astfel fiind văzute lucrurile, profesorul Victor Popa definește sistemul de drept al Republicii Moldova ca un ansamblu de norme juridice divizate conform obiectului și metodelor de reglementare în ramuri de drept cum ar fi: dreptul constituțional, dreptul administrativ, dreptul civil, dreptul financiar, dreptul muncii, dreptul penal, dreptul procesual penal, dreptul familiei, dreptul agrar, dreptul internațional etc., precum și instituții juridice care reglementează un grup de relații sociale înrudite[1].

Dezvoltarea ştiinţei dreptului internaţional în Republica Moldova

Ştiinţa dreptului internaţional are un caracter mondial, asupra conţinutului căreia îşi găseşte reflectare natura perioadelor istorice în care se dezvoltă teoriile dominante în

[1] Popa V. Tratat de drept constituțional și instituții politice. Ediția a doua, revăzută și adăugată. Chișinău: S.n., 2021, p.31.

politica externă a statelor şi oformarea lor juridică, tendinţele dezvoltării civilizaţiei, specificul gândirii ştiinţifice a juriştilor cu specialitatea drept internaţional.

Idei privind aspecte cu caracter internaţional au fost înaintate încă în trecutul îndepărtat. Viziuni asupra problemelor suveranităţii au fost expuse de gânditorii moldoveni aşa ca Constantin Negruzzi, Mihail Kogălniceanu, Dimitrie Cantemir ş.a. Lucrarea „Istoria creşterii şi descreşterii Imperiului Otoman" a lui D. Cantemir servea ca îndrumar pentru trimişii Moldovei la Constantinopol şi alte ţări ale lumii. O aplicare practică a unor norme de drept internaţional a fost cunoscută în politica relaţiilor cu alte state a lui Ştefan cel Mare.

În prezent ştiinţa dreptului internaţional în Republica Moldova este reprezentată de autori cunoscuţi în ţară şi peste hotare în următoarele lucrări: Drept diplomatic şi consular (2000) de A.Burian; Drept internaţional public.Vol.I. (2001) de Balan O. şi Serbenco E.; Aspecte ale conflictului transnistrean (2001) de Chirtoacă N., Nantoi O., Garaz M. şi Pântea Iu.; Drept internaţional public.Vol.I şi II. (2003) de Balan O. şi Burian A.; Drept internaţional umanitar (2003) de Balan O., Rusu V. şi Nour V.; Regimul de drept al activităţii diplomatice (2004) de A.Burian; Правовой режим дипломатической деятельности (2004) de A.Burian; Protecţia consulară a persoanelor fizice şi a persoanelor juridice în străinătate (2004) de A.Burian; Diplomaţia preventivă şi dreptul internaţional (2004) de Arhiliuc V.; Protecţia diplomatică a naţionalilor în dreptul inernaţional public (2007) de Cucoş D.;Relaţiile internaţionale,politica externă şi diplomaţia (2007) de Burian A.; Întroducere în teoria relaţiilor internaţionale (2007) de Burian A.; Alianţa Tratatului Atlanticului de Nord. Concepţii evolutive (2007) de Arhiliuc V. şi Ceban C.; Reprezentanţele organizaţiilor internaţionale în Republica Moldova. Studii ştiinţifice (2008) de Arhiliuc V., Chirtoacă N., Ceban C.,Cucoş D. ş.a.;

În lucrările autorilor numiţi îşi găsesc expunere probleme teoretice privind relația între dreptul internaţional şi legislația națională, activitatea şi practica diplomatică şi consulară, protecţia internaţională a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, reglementări juridice internaţionale privind mediul înconjurător ş.a. Tematica lucrărilor vorbeşte despre faptul că ştiinţa dreptului internaţional la etapa actuală în Republica Moldova se bucură de o atenţie sporită, are un diapazon larg de cercetare, este un răspuns la necesităţile consolidării Republicii Moldova ca stat independent.

In conţinutul acestor lucrări se explică aspecte din sistemul dreptului internaţional contemporan, luându-se în consideraţie noile provocări şi realizări în acest domeniu cum ar fi problematica - suveranitatea statelor în condiţiile globalizării, noi instituţii judiciare internaţionale, capacitatea juridică internaţională a individului, realizarea drepturilor şi obligaţiilor Republicii Moldova ca subiect de drept internaţional, natura juridică a procesului de integrare europeană ş.a.

Problemele se tratează în spiritul naturii democratice a dreptului internaţional contemporan, a valorilor general umane, a aprecierii acţiunilor politice a anumitor state reieşind din prevederile normelor juridice internaţionale. Interpretarea doctrinală a prevederilor ce țin de dreptul internațional reprezintă o artă, care necesită in spectru larg de instrumente, cum ar fi: jurisprudența, istoria, informatica, logica, politologia, gramatica etc.

O însemnătate deosebită o are ediţia oficială în mai mult de 29 de volume „Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte", apărută cu sprijinul Înaltului Comisariat al Naţiunilor Unite pentru Refugiaţi, Agenţiei Statelor Unite pentru Dezvoltare, Programului Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD), Fundaţiei SOROS ş.a.

Una din întrebările complicate în teoria dreptului internaţional „Raportul dintre conceptul de suveranitate şi unele principii de drept internaţional dreptului internaţional" îşi găseşte explicaţie în monografia Suveranitatea şi dreptul internaţional: Probleme teoretice şi practice actuale (2007) de N. Osmochescu şi V.Gamurari.

Întrebări privind natura juridică a dreptului Uniunii Europene, a supremaţiei acestui drept în ordinea juridică internă a statelor membre precum şi evoluţia unor structuri instituţionale ale UE cum ar fi Parlamentul European au fost expuse în lucrările - Dreptul Uniunii Europene (2003) de Thatham, A. şi Osmochescu E.; Parlamentul European: de la primele construcţii la instituirea Constituţiei pentru Europa" (2006) de C. Smochină.

O altă tematică originală, ce ţine de activităţi ale Consiliului Europei ca organizaţie internaţională regională în cadrul căreia pe lângă alte structuri organizatorice funcţionează Curtea Europeană pentru drepturile omului cu anumite reguli şi condiţii de admisibilitate a cauzelor, şi-a găsit explicaţie în lucrările Codul Convenţiei Europene a Drepturilor Omului (2005) de Jean-Loup Charrier şi A.Chiriac; Европейские интеграционные процессы. Теории, концепции, понятия (2006) de Beniuc V.

Odată cu crearea Institutului de Istorie, Stat şi Drept a fost formată Secţia drept internaţional şi relaţii internaţionale care are ca temă de cercetare „Implementarea normelor de drept internaţional în Republica Moldova" şi care se află în plină activitate. Evenimentele din ultimii ani au deschis perspectiva afirmării valorilor civilizaţiei europene - spirit democratic, umanism, spirit raţional, gândire critică, etc. Valorificarea acestei perspective plasează pe prim plan voinţa clasei politice a ţării, depinzând de eforturile concentrate ale instituţiilor guvernamentale, societăţii civile şi nu în ultimul rând de mediile academice, reprezentate de specialişti de calificare înaltă din învăţământ şi ştiinţă.

Alături de multe alte priorităţi, învăţământul şi ştiinţa în anii " 90 ai secolului trecut se prezintă drept filiere extrem de eficiente întru realizarea preceptelor integraţioniste. Astăzi, integrarea în spaţiul educaţional european, după aderarea de jure a Republicii Moldova la Procesul de la Bologna, este în curs ireversibil, punându-se pe rol un program vast de modernizare a sistemului educaţional aprobat prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 863 din 16.08.05, program care cuprinde învăţământul preuniversitar, profesional, nonuniversitar, superior şi postuniversitar, acţiunile întru realizarea acestuia fiind eşalonate în perioada 2005-2008. La rândul său, cercetarea ştiinţifică, inclusiv în domeniul dreptului, are în suport Codul cu privire la ştiinţă şi inovare, adoptat prin Legea nr. 259-XV din 15 iulie 2004, Concepţia politicii de pregătire a cadrelor ştiinţifice şi ştiinţifico-didactice, aprobată prin Hotărîrea Guvernului nr.482 din 23.04.2003, Regulamentul atestării cadrelor ştiinţifice şi ştiinţifico-didactice de înaltă calificare (anexa nr.3 la Codul ştiinţei şi inovării), Regulamentul privind organizarea şi desfăşurarea doctoratului şi postdoctoratului, aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.914 din 26.08.2005, Regulamentul cu privire la funcţionarea consiliilor ştiinţifice specializate şi conferirea gradelor ştiinţifice şi titlurilor ştiinţifice şi ştiinţifico-didactice în Republica Moldova, aprobat de Consiliul Naţional pentru Acreditare şi Atestare la 27.01.2005 şi Nomenclatorul specialităţilor ştiinţifice aprobat prin Hotărîrea Guvernului nr.1025 din 14.09.04 cu ultimele modificări şi completări operate prin HG nr. 692 din 20.06.06.

Considerăm că următoarele concluzii de ordin teoretic și practic sunt următoarele:

În procesul de integrare europeană știința juridică autohtonă este privită ca un instrumentariu menit să ofere asistenţă şi soluţii în dezvoltarea socială, politică şi economică a Republicii Moldova cu scopul afirmării statului de drept. În ce măsură ştiinţa dreptului satisface acest imperativ ne poate mărturisi analiza cercetărilor ştiinţifice realizate în acest domeniu, inclusiv implementarea rezultatelor acestora, incluziv și utilizarea lor în ramurile respective de drept.

Potrivit statisticilor deţinute de Consiliul Naţional pentru Acreditare şi Atestare în Republica Moldova numai în perioada 1993-2008 în ţară au fost susţinute 169 teze de doctor în drept şi 15 teze de doctor habilitat în drept. Au fost la fel elaborate lucrări ştiinţifice originale cu rezultate teoretice sau experimentale noi, inclusiv cu realizări principiale noi pentru ştiinţă şi practica aplicării dreptului.

Cercetările teoretico-ştiinţifice şi practico-aplicative realizate în cadrul tezelor de doctorat conţin concluzii şi recomandări, inclusiv propuneri de *lege – ferenda,* menite să contribuie la perfecţionarea sistemul legislativ al ţării noastre, la protejarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor, la eficientizarea administraţiei de stat şi locale, la dezvoltarea culturii juridice în societate, la promovarea proceselor integraţioniste europene, la asigurarea ordinii de drept. Ele devin în realitate cunoscute unui cerc larg de specialişti implicaţi în examinarea, susţinerea şi expertizarea acestor lucrări iar rezultatele lor ajung să fie valorificate de autorităţile statale.

Important este de reținut că doctrina dreptului deține, totuși, un loc important în crearea normelor de drept în forma juridică corespunzătoare, pentru punerea în aplicare a ordinii democratice, pentru instaurarea unui stat cu adevărat democratic bazat pe principiile dreptului și libertăților omului.

O altă concluzie, care nu poate fi ignorată, ar putea fi cooperarea organelor de salvgardare a normelor de drept cu școlile doctorale de cercetare din cadrul universităților și institutelor de cercetare care ar putea genera efecte directe benefice cetățenilor țării.

Actualmente se atestă o tendință sporită față de cunoașterea dreptului internațional și a practicii jurisdicționale internaționale, deoarece doctrina efectului direct, specifică dreptului Uniunii Europene, a devenit realitate și în cazul Republica Moldova.

În același timp, considerăm că în rezultatul punerii în lumină a realizărilor științifice menționate mai sus - monografii, tratate, manuale, articole, teze de doctorat și doctor habilitat în științe juridice - făurite de către cercetătorii din țara noastră, se va ajunge la elucidarea procesului real prin care doctrina juridică contribuie la dezvoltarea sistemului de drept. Totodată trebuie să menționăm: nu e ușor să pui ordine în mulțimea de lucrări științifice și didactice în domeniul dreptului apărute în anii 1990-2008.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE:

1. AVORNIC, Gheorghe. Teoria generală a dreptului. Chișinău: Editura Cartier, 2004.450 p.
2. ARAMĂ, Elena. Istoria dreptului românesc. Chișinău: Ed. S.A. Reclama, 2003. 202 p.
3. ARSENI, Alexandru. Jurisdicția constituțională a Republicii Moldova. Chișinău: 2000, 214 p.
4. BALTAG, Dumitru. Teoria generală a dreptului. Chișinău, ULIM, 2010. 303 p. ISBN 978-9975-70-709
5. BARBĂNEAGRĂ, Alexei. Reforma judiciară și de drept. În: Revista de filozofie și drept.1993, nr.2, pp.32-43.
6. POPA, Victor. Tratat de drept constituțional și instituții politice. Ediția a doua, revăzută și adăugată. Chișinău: S.n., 2021, 1024 p. ISBN 978-9975-84-148-1.
7. COSTACHE, Gheorghe, GUCEAC, Ion. Fenomenul constituționalismului în evoluția Republicii Moldova spre un stat de drept. Chișinău:F.E.-P.„Tipografia Centrală”,2003. 344 p.
8. CÂRNAȚ, Teodor. Drept constituțional. Chișinău: USM, 2004. 248 p. ISBN:9975-937-16-0

ESENȚA ȘI SPECIFICUL ACTULUI JURISDICȚIONAL[1]
THE ESSENCE AND SPECIFICITY OF THE JUDICIAL ACT

COSTACHI Gheorghe, *doctor habilitat în drept, profesor universitar, Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM*
https://orcid.org/0000-0003-1396-7598

Summary
The article is devoted to the judicial act as the sole manifestation of judicial power. Starting from the distinctive features of the judicial act, a parallel is drawn between it and the administrative act as the main form of manifestation of public administration, with a view to deepening the distinction between them.
Key words*: justice, judicial power, jurisdictional act, court decision, court order, administrative act, public administration.*
Cuvinte-cheie: *justiție, putere judecătorească, act jurisdicțional, hotărâre judecătorească, încheiere judecătorească, act administrativ, administrație publică.*

Din cele mai vechi timpuri, *justiţia* s-a impus ca o *funcţie de judecare* a proceselor, de reprimare a persoanelor care produc pagube şi suferinţe altora prin încălcarea regulilor sociale convenite sau stabilite, de anulare a actelor ilegale sau abuzive.

În prezent, *statul de drept* a devenit de neconceput fără *justiţie*, pentru că lipsa acesteia înseamnă câmp liber pentru încălcarea legii, arbitrariu şi nedreptate.

Justiţia îşi are izvorul în suveranitatea statului, iar acesta, la rândul său, prin intermediul instanţelor sale judecătoreşti, deţine monopolul *justiţiei*, organizând-o ca un serviciu public [3, p. 4; 4, p. 531].

Având menirea să judece, să pronunţe dreptul în cazurile apariţiei unor litigii în societate, *justiţia* se caracterizează prin următoarele trăsături specifice:

- este înfăptuită doar de către instanţele judecătoreşti şi în numele legii;
- este exercitată numai prin metode stabilite de lege, prin examinarea şi soluţionarea în şedinţele de judecată a cauzelor civile, penale sau a celor ce izvorăsc din raporturile administrative;
- este realizată într-o formă procesuală stabilită de lege.

Prin urmare, *justiţia* este o formă specifică de exercitare de către stat a funcţiei sale interne de apărare a ordinii de drept, a proprietăţii, a drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor prin examinarea de instanţele judecătoreşti a cauzelor civile, penale sau administrative, conform dispoziţiilor prevăzute de normele dreptului procesual civil, penal, contravențional și administrativ, prin aplicarea, în numele legii, a normelor de drept faţă de situaţiile de fapt, iar în cazurile necesare, aplicând şi măsuri de constrângere persoanelor vinovate de încălcarea normelor de drept [5, p. 30].

[1] Studiul a fost realizat în cadrul proiectului 20.80009.1606.05 „*Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană*” din cadrul Programului de Stat 2020-2023, obținute în semestrul I al anului 2022

În esenţa sa, *justiţia* evidenţiază conţinutul şi funcţia *puterii judecătoreşti*. Astfel, menirea principală a *puterii judecătoreşti* constă în activitatea instanţelor judecătoreşti orientate spre realizarea *justiţiei* în numele statului [17, p. 336].

Indiferent de aceste particularităţi, rolul social al *puterii judecătoreşti* într-o societate democratică constă în asigurarea supremaţiei legii şi a dreptului, adică în determinarea limitelor de aplicare a constrângerii din partea statului şi în asigurarea respectării legii de toţi subiecţii de pe teritoriul statului [16, p. 153].

În sens extins, *justiţia* semnifică „actul de dreptate înfăptuit de magistrat în litigiul care opune două părţi cu interese contrarii, litigiul pentru a cărui soluţionare a fost sesizat potrivit procedurii legale". Prin *actul de justiţie* înfăptuit în numele legii, judecătorul stabileşte ce este legal şi ce nu concordă cu prevederile legale, delimitează ceea ce este just de ceea ce este injust, restabileşte drepturile încălcate şi sancţionează juridic pe cel vinovat [11, p. 479].

În timp, faţă de sensul tradiţional, *justiţia* şi-a îmbogăţit conţinutul în sensul efectuării controlului asupra modului în care guvernanţii acţionează în limitele constituţiei şi dreptului, adică în realizarea principiului legalității și al constituționalității, apărând astfel controlul constituţionalităţii legilor şi contenciosul administrativ [10, p. 587].

În spiritul ideii de *justiţie* s-au dezvoltat şi activităţi înfăptuite de alte organisme decât instanţele judecătoreşti, care presupun – mai accentuat sau nu – aplicarea aceloraşi reguli sau proceduri judecătoreşti. În scopul articulării lor cu *justiţia*, în legislaţie şi doctrină se utilizează denumirea de *activitate jurisdicţională*, care cuprinde atât aceste activităţi, cât şi *justiţia*, ea constituind însă partea substanţială a activităţii jurisdicţionale [10, p. 587; 14, p. 268]. Prin urmare, activitatea jurisdicţională este înfăptuită de organe ce aplică reguli judecătoreşti, care pot face parte sau nu din sistemul organelor judecătoreşti (de exemplu, Curtea Constituţională, Curtea de Conturi (în cazul României, până în anul 2003, a Franței etc. [9, p. 55-56]) îndeplinesc funcţii jurisdicţionale, aceste instituţii fiind independente, aflate în afara puterii judecătoreşti) [6, p. 316].

Într-un sens mai extins, în *activitatea jurisdicţională* intră şi situaţii în care nu există în mod obligatoriu un conflict judiciar propriu-zis. Este cazul hotărârilor date în procesul civil şi în procesele în care se solicită constatarea unui drept sau numai rectificarea unui act, cazuri în care fie că nu există contrarietate de interese, fie că părţile chemate în judecată, pentru a le fi opozabile hotărârile pronunţate, nu contestă drepturile invocate de persoanele care au învestit instanţa [15, p. 192].

Accepţiunile *justiţiei,* ca sistem de organe judiciare şi activitate desfăşurată de aceste organe pentru a pronunţa dreptul, redau esenţa *justiţiei* ca funcţie statală şi ca serviciu public şi servesc drept criteriu pentru delimitarea clară a celor trei funcţii principale în stat: legislativă, executivă şi judecătorească.

Pentru a contura statutul *justiției* de ramură a puterii de stat – *puterea judecătorească*, considerăm absolut necesar a elucida particularitățile *actului jurisdicțional* mai ales în raport cu *actul administrativ*, cu care se aseamănă, dar și de care se deosebește [2, p. 357-262].

În general, autonomia autorităților judiciare față de celelalte organe statale imprimă același caracter și actului în care se finalizează activitatea de bază a *jurisdicției/ justiției – actul jurisdicțional* [13, p. 11].

În scopul identificării trăsăturilor particulare ale *actului jurisdicțional*, în doctrină au fost recunoscute mai multe criterii (formale și materiale), care vizează, în general, forma și substanța actului emis de o autoritate publică.

Criteriile formale. Un prim-criteriu formal se referă la organul emitent. Deci, din perspectiva dată, actul ce emană de la o autoritate judecătorească constituie un *act jurisdicțional.* Desigur, există și autorități administrative ce au competența de a emite *acte jurisdicționale*, doar că specificul acestora este diferit.

Poziția judecătorului în cadrul activității judiciare este importantă și determinantă. Sub acest aspect, judecătorul acționează, în principiu, numai la cererea părții interesate, în timp ce funcționarul administrativ acționează, de regulă, din oficiu, fără ca sesizarea să fie o condiție *sine qua non* a activității sale.

În cazul *actului jurisdicțional* intervin trei subiecți: statul, în persoana judecătorului, reclamantul și pârâtul. În actul administrativ avem în toate cazurile, pe de o parte, statul, iar, pe de altă parte, cetățeanul. De aici s-a tras concluzia unei diferențe esențiale între cele două categorii de acte, consemnând faptul că, în cadrul actului jurisdicțional, statul nu acționează în interes propriu, în timp ce în cadrul actului administrativ – în favoarea sa. Altfel spus, în actul administrativ statul este parte în conflict, în timp ce în cazul *actului jurisdicțional* intervine pentru soluționarea litigiului dintre alți subiecti de drept [13, p. 11-12].

Un alt criteriu formal privește desfășurarea activității judiciare sub formă de proces, deci în cadrul unei proceduri prestabilite de lege. Judecătorul nu acționează la întâmplare în vederea soluționării unui conflict între particulari sau alți subiecți de drept, ci după o procedură riguros reglementată de lege.

Întrucât criteriile formale, privite izolat sau în ansamblul lor, nu sunt de natură să realizeze o delimitare categorică a *actului jurisdicțional* față de *actul administrativ*, în doctrină s-a recurs și la identificarea unor criterii materiale în acest sens.

Criteriile materiale. Un prim asemenea criteriu vizează finalitatea actului. Potrivit acestui criteriu, *actul jurisdicțional* urmărește restabilirea ordinii de drept și armonia socială. Uneori însă, și *actul administrativ* are o asemenea finalitate [13, p. 12].

Într-o altă opinie se apreciază că definitoriu pentru *actul jurisdicțional* este împrejurarea că el se întemeiază pe constatările pe care le face judecătorul cu privire la unele chestiuni de fapt și de drept. Activitatea judiciară pune în discuție probleme de drept determinate, adeseori, de un fapt generator de efecte juridice. Judecătorul este chemat, spre a ajunge la soluția finală, să evalueze faptele și să le dea calificarea juridică corespunzătoare. Împrejurările de fapt și de drept constituie adeseori și componente ale activității de evaluare, pe care le face administrația publică în diferite împrejurări.

În literatura juridică mai veche s-a considerat că activitatea jurisdicțională se particularizează față de cea administrativă prin „prezența necesară a unei pretenții referitoare la existența unui drept sau unei situațiuni juridice subiective” [8, p. 308].

Asupra pretenției deduse judecății și după aprecierea faptelor ce-i sunt prezentate, judecătorul este obligat să se pronunțe printr-o *hotărâre*. Autoritatea lucrului judecat este considerată ca un atribut exclusiv al actului jurisdicțional. Altfel spus, dacă un act dobândește autoritate de lucru judecat, el este un *act jurisdicțional*; în caz contrar, nu ne aflăm în prezența unui *act jurisdicțional*. Prin urmare, fără autoritatea lucrului judecat nu poate fi concepută nici funcția judiciară. La autoritatea lucrului judecat se alătură și posibilitatea executării silite a hotărârii care, pe cale de consecință, trebuie considerată un element eventual al *actului jurisdicțional* [13, p. 13].

În mod separat, nici criteriile materiale nu sunt suficiente pentru delimitarea *actului jurisdicțional* față de *actul administrativ*. O delimitare mai riguroasă se poate realiza

doar în cadrul unui sistem mixt, adică al unui sistem care îmbină criteriile formale cu cele materiale.

Cu toate acestea, din totalitatea criteriilor prezentate, se consideră că trei au un caracter esențial:

- existența unei proceduri specifice (judiciare),
- existența unei pretenții care conduce la o soluție (hotărâre),
- soluția este înzestrată cu autoritate de lucru judecat.

Se remarcă astfel preponderența criteriilor materiale. Din cadrul criteriilor formale a fost reținut ca esențial doar criteriul existenței unei proceduri specifice predeterminate de lege. Soluția este firească, întrucât natura jurisdicției se determină prin conținutul și finalitatea sa, iar nu prin formă. Aceasta din urmă constituie doar învelișul conținutului [13, p. 12].

Substanța activității jurisdicționale se materializează în **hotărârea judecătorească,** act prin care se pune capăt unui conflict apărut în sfera relațiilor sociale (în acest caz este vorba despre *hotărârea* finală și nu de celelalte acte emise de judecător în cursul activității de soluționare a litigiului.

În esență, decizia judecătorului este urmarea directă a unei cereri. Între cerere și hotărâre se interpun numeroase operațiuni juridice, necesare pentru stabilirea faptelor și aplicarea legii într-o cauză concretă. Hotărârea este cea care dezleagă litigiul și căreia legea îi conferă autoritate de lucru judecat. Pornind de la aceasta, într-un sens tehnic și restrâns, doar *hotărârea* întrunește toate atributele *actului de jurisdicție* [8, p. 319].

Hotărârea judecătorească reprezintă un *act jurisdicțional*, cumulând astfel caracteristicile generale ale acestuia. În plus, prezintă numeroase trăsături specifice date de statutul judecătorului ce o pronunță (independența, inamovibilitate), de procedura în urma căreia este pronunțată, de principiile aplicabile procedurii de judecată (contradictorialitatea, publicitatea etc.) și de efectele pe care le produce (puterea de lucru judecat) [13, p. 14].

Hotărârea judecătorească constituie actul jurisdicțional final al judecății, prin care se soluționează litigiul. Prin hotărâre se dispune cu privire la pretențiile deduse judecății, pe fond sau ca urmare a soluționării unei excepții ori instanța se dezînvestește, fără a soluționa cauza (de ex., hotărârea de declinare) [7, p. 153].

Hotărârea judecătorească, ca act final al procesului și de dispoziție al instanței, redă sensul restrâns al conceptului de hotărâre. În sens larg, prin hotărâre se înțelege orice act de dispoziție al instanței (ori de câte ori Codul de procedură civilă prevede că instanța „decide", „dispune" sau „hotărăște") [13, p. 14].

Actul final al procesului și de dispoziție al instanței este precedat de un complex de acte și activități procesuale de natură a pregăti soluția finală [12, p. 12-15]. Asemenea acte, precum regularizarea cererii de chemare în judecată, fixarea termenelor de judecată, amânarea cauzelor etc., par a avea, prin natura lor, caracterul unor acte administrative [13, p. 14]. Dar, potrivit lui E. Herovanu, „existența lor nu poate fi concepută decât în ciclul formelor care pregătesc hotărârea, încorporată în el (proces), și toate împreună afectate aceleași destinațiuni; activitatea, pe care o provoacă din partea organului respectiv, trebuie neapărat socotită ca o activitate jurisdicțională după cum actele pe care le exprimă trebuie socotite și ele tot ca acte jurisdicționale" [7, p. 320].

Zona cuprinsă între cererea de chemare în judecată și hotărâre este una deosebit de bogată în operații juridice cu semnificații particulare. De aceea, calificarea unor asemenea acte se confruntă cu mari dificultăți și reprezintă, în teoria dreptului procesual

civil, sursa unor dispute vehemente. Considerarea unor astfel de acte ca exclusiv administrative este, după părerea specialiștilor, o eroare inadmisibilă, căci judecătorul nu acționează în vederea realizării funcției executive a statului, ci în scopul înfăptuirii justiției într-o cauză civilă concretă. Scopul actului este, în majoritatea cazurilor, pregătirea soluției finale și de aceea el nu poate fi privit în afara cadrului procesual. A decide altfel ar însemna a reduce activitatea judiciară la actul final și de dispoziție al judecătorului [13, p. 15].

În opinia noastră, o astfel de dispută doctrinară la moment nu își mai are rostul, întrucât *Codul administrativ al Republicii Moldova* [1] destul de clar a delimitat actul administrativ și tot ce se asimilează acestuia față de *actul jurisdicțional* dat în competența instanțelor judecătorești/ judecătorului. Mai mult ca atât, în același act normativ, este bine punctată și procedura administrativă (inclusiv prealabilă), care la fel se distinge prin particularități concrete de procedua judiciară.

Pe de altă parte, considerăm că un criteriu important în baza căruia se delimitează foarte clar actul jurisdicțional de cel administrativ ține de scopul acestora, prin act administrativ se organizează și se execută legea, iar prin actul jurisdicțional de sancționează abaterea de la norma legii și se soluționează litigii de drept [18, p.115].

În concluzie, putem trasa destul de clar și exact distincția dintre puterea judecătorească, competentă de înfăptuirea justiției prin emiterea de *acte jurisdicționale*, și celelalte puteri ale statului (în special cea executivă), care chiar dacă sunt emitente de diferite acte cu forță juridică, totuși se deosebesc radical de *actele jurisdicționale* ale justiției ca putere în stat.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. *Codul administrativ al Republicii Moldova* nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial nr. 309-320 din 17.08.2018.
2. COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept*. Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. Chișinău: S.n., 2021 (Tipogr. "Print Caro").
3. COSTACHI Gh., Hlipcă P. *Aspecte generale privind organizarea puterii judecătoreşti în România şi Republica Moldova.* În: Legea şi Viaţa, 2009, nr. 1.
4. COSTACHI Gh., HLIPCĂ P. *Organizarea şi funcţionarea puterii în statul de drept.* Brașov: Tipografia Universității „Transilvania" din Brașov, 2010.
5. CREŢU V. *Principiul şi criteriile privind diferenţierea organelor judiciare de celelalte organe ale statului. Coraportul justiţiei cu alte funcţii statale în Republica Moldova.* În: Teoria şi practica aplicării legislaţiei în regimul constituţional al Republicii Moldova. Analele Universităţii de Stat din Moldova. Ştiinţe juridice. Serie nouă, nr. 3. Chişinău: Cartier, 1999.
6. EREMIA M.-C., DRAGNEA D. M. *Introducere în dreptul constituţional.* Ediţia a 2-a. Bucureşti: Hamangiu, 2007.
7. GHIȚĂ D. *Drept procesual civil. Partea specială.* București: C.H. Beck, 2017.
8. HEROVANU E. *Principiile procedurii judiciare.* Vol. I. București: Institutul de Arte Grafice „Lupta", 1932.
9. IACUB I. *Rolul instituţiei supreme de audit în cadrul statului şi natura juridică a controlului exercitat de aceasta.* În: Интеграция Молдовы и Украины в Европейский Союз: правовой аспект, международная научно-практическая конференция, г. Кишинев, 6-7 ноября 2015 г. Chișinău: S.n., 2015.
10. IANCU Gh. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Ediţia a treia. Bucureşti: Lumina-Lex, 2005.
11. IONESCU C. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Ediţia a doua. Bucureşti: All Beck, 2004.

12. LEŞ I. *Tratat de drept procesual civil.* Vol. I. Principii și instituții generale. Judecata în fața primei instanțe. București: Universul juridic, 2014.
13. LEŞ I., Ghiță D. *Instituții judiciare contemporane.* Ediția a II-a. București: C.H. Beck, 2019.
14. MURARU I., TĂNĂSESCU E. S. *Drept constituţional şi instituţii politice.* Ediţia a 12-a. Vol. II. Bucureşti: C. H. Beck, 2006.
15. RAILEAN P. *Mecanismul jurisdicţional de asigurare a legalităţii în statul de drept*. Chișinău: S.n., 2015 (Tipografia Centrală).
16. АЛЕБАСТРОВА И.А. *Конституционное право зарубежных стран*. Москва: Юриспруденция, 2000.
17. ГАБРИЧИДЗЕ Б.Н., ЕЛИСЕЕВ Б.П., ЧЕРНЯВСКИЙ А.Г. *Конституционное право современной России.* Москва: Издательство «Дело и сервис», 2001.
18. Cușnir, V., Sosna, B., Некоторые достоинства и недостатки административного кодекса Республики Молдова. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, nr. 4 (179), 2019, p. 108-118.

PRINCIPII APLICABILE ÎN RAPORTURILE DINTRE UNIUNEA EUROPEANĂ ȘI STATELE MEMBRE[1]

THE PRINCIPLES APPLICABLE IN THE RELATIONS BETWEEN THE EUROPEAN UNION AND THE MEMBER STATES

Natalia CHIRTOACĂ, *profesor universitar, doctor în drept, cercetător științific coordonator,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
https://orcid.org/0009-0007-2738-7013

Leonid CHIRTOACĂ, *conferențiar universitar, doctor în drept, cercetător științific coordonator,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
https://orcid.org/0009-0008-5289-6909

Abstract

This article analyzes the principles applicable in the relations between the European Union and the Member States, estimating that the value of the principles of law is much more obvious as the European Union Law system is in formation, flexible and adaptable to historical realities and in accordance with the desire. integration of the Member States. Thus, the principles of European law have a special value due to the unique character of the European Union as a legal personality and the character of originality of the European legal order.

The research advances with the classification of the principles of European law, highlighting the fact that those principles expressly enshrined in the text of the founding treaties of the European Union are specific to EU law. Among the principles expressly stated in the founding treaties, aimed at ensuring the balance and delimitation of responsibilities between Member States and the European Union, note the principle of competence (specialization of communities), the principle of subsidiarity, the principle of proportionality and the principle of loyal cooperation.

Finally, it is stated that subsidiarity and proportionality are principles related to the principle of attribution of the powers, as it determines the extent to which the European Union can exercise the powers conferred on it by the Treaties. In order to contribute to the fulfillment of the missions deriving from the treaties, both the European Union and the member states must respect and help each other based on the principle of loyal cooperation, a principle that requires compliance with the legal legal framework and the possibility of establishing procedures that allow good development of the European integration process.

Keywords: *European Union, Member State, the principle of attribution of the powers, the principle of subsidiarity, the principle of proportionality.*

[1] Articolul este publicat în cadrul Programului de stat: 20.80009.1606.05 „Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană”.

Aspecte introductive

De-a lungul istoriei sale, Uniunea Europeană a devenit un actor din ce în ce mai complex, atât din punct de vedere al relațiilor dintre membrii săi, cât și a modului de raportare la sistemul internațional. Dacă până la 1 decembrie 2009, Uniunea Europeană era definită ca o entitate sui generis, având personalitate juridică emergentă, sprijinindu-se, în existența sa, pe cei trei piloni instituiți prin Tratatul de la Maastricht: Comunitățile Europene, politica externă și de securitate comună, justiția și afacerile interne, atunci prin Tratatul de la Lisabona în art. 47 (TUE) se consacră, în mod expres, pentru prima dată, personalitatea juridică a Uniunii Europene: „Uniunea are personalitate juridică". Astfel, începând cu 1 decembrie 2009, apare un nou subiect de drept internațional, Uniunea Europeană, cu toate prerogativele care îi sunt specifice[1].

Prin urmare, având personalitate juridică proprie, Uniunea Europeană dispune de propria sa ordine juridică, care este un nou tip de ordine juridică, nefiind nici o ordine juridică internațională de tip clasic și nici o însumare a ordinilor juridice naționale. Caracteristicile ordinii juridice a Uniunii Europene își au sorgintea în cedarea parțială a unor atribute de suveranitate către organisme supranaționale atipice, la care au recurs statele membre atunci când au instituit Uniunea Europeană.

Din aceste considerente, dreptul UE este un drept complex și original, fiind mai mult un drept supranațional decât un drept internațional. Altfel spus, dreptul comunitar originar este internațional la creare și supranațional la aplicare. Fiind un sistem juridic de dată relativ recentă, dreptul UE este incomplet în anumite materii, motiv pentru care la interpretarea unei norme comunitare, în lipsa unor norme comunitare scrise, se recurge adeseori la unele principii de drept ca izvoare juridice.

Principiile de drept sunt acele reguli de maximă generalitate care sintetizează experiența socială și asigură echilibrul dintre respectarea drepturilor și îndeplinirea obligațiilor[2].

Conform unei alte accepțiuni principiile dreptului sunt acele idei (prescripţii) fundamentale, diriguitoare ale sistemului de drept şi ale compartimentelor acestuia, precum şi modalitatea de coordonare a normelor juridice în jurul unei idei călăuzitoare[3].

În acest sens, menționăm că principiile de drept joacă un rol esențial nu numai prin prisma importanței teoretice, ci și din punct de vedere practic și jurisprudențial.

Referindu-ne strict la principiile Dreptului Uniunii Europene, estimăm că valoarea acestora este mult mai evidentă întrucât sistemul de Drept al Uniunii

[1] Chirtoacă Natalia. Drept instituțional al Uniunii Europene. CEP USM, Chișinău, 2017, p. 129.
[2] Baran Nicolae. Teoria generală a dreptului, https://cis01.central.ucv.ro/csv/curs/tgd/c3.html, accesat 03.01.2023.
[3] Negru Boris. Probleme fundamentale ale principiilor dreptului. Revista Administrarea publică nr. 4, 2013, p. 44.

Europene este în formare, flexibil și adaptabil la realitățile istorice și în acord cu dorința de integrare a statelor membre. Astfel, principiile dreptului european au o valoare specială datorită caracterului unic al Uniunii Europene ca personalitate juridică și caracterului de originalitate al ordinii juridice europene.

Sintetizând accepțiunile menționate supra, determinăm că principiile dreptului european reprezintă ansamblul de reguli generale care sintetizează experienţa procesului de integrare europeană, precum și coordonarea normelor juridice în procesul de integrare europeană.

În general, principiile dreptului european pot fi extrase din dispoziţiile actelor constitutive, pot fi deduse prin interpretare sau pot fi desprinse din sistemul de valori comune.

Clasificarea principiilor dreptului Uniunii Europene

În privința clasificării principiilor dreptului european, demersul categorial se bazează pe raporturile dintre instituţiile Uniunii Europene, pe de o parte, şi pe raporturile dintre aceste instituţii şi statele membre ale Uniunii Europene[1].

În literatura de specialitate regăsim mai multe clasificări ale principiilor dreptului european, și anume:

- principii generale comune dreptului statelor membre;
- principii privind natura Comunităţilor[2];
- principii referitoare la integrarea dreptului comunitar în ordinea juridică naţională;
- principii care guvernează activitatea instituţională;
- principii generale privind competenţele Comunităţilor Europene[3].

Alt autor[4] clasifică principiile generale de drept integrate dreptului comunitar în:

- principii inerente oricărui sistem juridic organizat, care cuprind principiile generale clasice: principiile generale de procedură, principiul securităţii juridice şi al echităţii;
- principii generale comune sistemelor juridice ale statelor membre, care cuprind: principii referitoare la revocarea actelor administrative generatoare de drepturi subiective, principiul egalităţii în faţa reglementărilor economice, principiul îmbogăţirii fără justă cauză, principiul ierarhiei normelor în măsura în care

[1] Mazilu Dumitru. Integrarea europeană. Drept comunitar şi instituţii europene. Ediția a VI-a, editura Lumina Lex, București, 2008, p. 58.

[2] Principiile rezultate din natura comunităţilor sunt numite şi principii constituţionale pentru că ele decurg din necesitatea interpretării tratatelor, a precizării şi completării lor.

[3] Marcu Viorel, Diaconu Nicoleta. Drept comunitar general. Editura Lumina Lex, București 2002, p. 86-87, 91-99, 101-109, 298-307.

[4] Munteanu Roxana. Drept european: evolutie, institutii, ordine juridica. Editura Oscar Print, București, 1996, p. 85.

fundamentează distincţia dintre reguli şi măsuri de executare, principiul confidenţialităţii corespondenţei dintre avocaţi şi clienţi, principiul dreptului întreprinderilor asupra secretului afacerilor lor;

- principii deduse din natura Comunităţilor, care se împart în: a) principii de ordin instituţional, cum sunt principiul general al solidarităţii statelor membre, principiul general al echilibrului constituţional şi b) principii inerente noţiunii de piaţă, cum ar fi principiul nediscriminării, al egalităţii de tratament, al proporţionalităţii, al preferinţei comunitare.

Un alt autor[1] clasifică principiile generale ale dreptului în: protecţia drepturilor fundamentale ale omului, respectarea dreptului la apărare, autoritatea de lucru judecat, principiul certitudinii juridice, al egalităţii, proporţionalităţii, loialităţii.

Potrivit altui autor, principiile au fost clasificate astfel: principii referitoare la repartiţia competenţelor, la echilibru instituţional, la alegerea bazei legale; principii generale ale dreptului din care fac parte principiile inerente ale oricărui sistem juridic organizat, principii generale comune dreptului naţional ale statelor membre şi principii deduse din natura Comunităţilor[2].

Din cele enunțate mai sus, putem constata că atât clasificările, cât și formularea principiilor sunt diferite de la autor la autor. Una din clasificări, la care am recurs și noi, grupează principiile Dreptului Uniunii Europene în următoarele categorii:

1. principii ale dreptului internaţional public[3];
2. principiile sistemelor juridice ale statelor membre[4];
3. principiile rezultate din dispoziţiile tratatelor institutive;
4. drepturile fundamentale ale omului, privite ca principii de drept[5].

Trebuie să menționăm că toate aceste principii sunt trecute prin „filtrul" obiectivelor comunitare, adică sunt „comunitarizate", astfel încât, uneori, pot suporta anumite limitări pentru a fi în conformitate cu dreptul comunitar[6]. În prezent, când denumirea de comunitar este înlocuită cu cea de european, urmează să constatăm că principiile Dreptului UE trebuie analizate și interpretate prin prisma scopurilor generale și obiectivelor acestui organism.

---

[1] Manolache Octavian. Drept comunitar. Editura All, Bucureşti, 1996, p. 13-25.

[2] Jean Boulouis. Droit institutional des communauté. Montchrestien, Paris, 1993, 4 édition, p. 148.

[3] Principiile de drept internaţional şi-au găsit loc în ordinea juridică comunitară prin intermediul jurisprudenţei Curţii de Justiţie, dar numai cele compatibile cu ordinea de drept comunitară.

[4] Principiile deduse din dreptul statelor membre au fost consacrate tot prin jurisprudența Curţii de Justiție și constituie categoria cea mai substanţială de principii generale care se sprijină pe dreptul statelor membre.

[5] Tofan Mihaela. Drept financiar european. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2019, p. 45-47; Moroianu Zlătescu Irina. Drept european. Editura ProUniversitaria, București, 2012, p. 90-92.

[6] Fuerea Augustin. Drept comunitar european. Partea generală, Editura All Beck, Bucureşti, 2004, p. 141.

Inițial, Tratatele constitutive ale Comunităților Europene nu conţineau referiri cu privire la principiile generale ale dreptului comunitar, cu excepţia articolului 288 din Tratatul CEE care fundamenta responsabilitatea extracontractuală a Comunității Europene pe principiile de drept care sunt generale și comune tuturor statelor membre. Astfel putem enunța că, principiile generale ale dreptului european au fost consacrate de Jurisprudenţa Curții de Justiție a Comunităților Europene.

În viziunea Tratatului de la Lisabona, reglementările care vizează principiile Dreptului Uniunii Europene ocupă un loc important, pornind de la dispozițiile care vizează respectarea principiilor democratice (Titlul II) și până la principiile care guvernează relația Dreptul UE – dreptul statelor membre[1].

Întrucât Uniunea Europeană este fondată pe baza unor tratate internaţionale, putem afirma că sursa „naturală" a principiilor Dreptului UE ar trebui să fie principiile dreptului internaţional, ulterior însă, prin prevederile incluse în tratatele institutive, principiile dreptului internațional au fost particularizate, adaptate specificului organizării și funcționării Uniunii Europene.

Față de clasificarea principiilor Dreptului UE menționată mai sus, evidențiem că sunt specifice Dreptului UE acele principii consacrate expres în textul tratatelor institutive ale Uniunii Europene, sursă de drept primar al UE. Prin urmare, vom limita analiza teoretică a principiilor de drept european la principiile enunţate expres în izvoarele primare ale Dreptului UE, celelalte categorii de principii fiind proprii altor discipline juridice, la care facem trimitere pentru o cercetare amănunţită[2]. Pentru ca celelalte categorii de principii să fie incluse în sfera principiilor Dreptului UE, condiţia impusă este aceea ca principiul să fie apt să intre în ordinea juridică europeană, adică să nu fie în contradicţie cu valorile care stau la originea tratatelor.

Dintre principiile enunţate expres în cuprinsul tratatelor institutive, menite să asigure echilibrul şi delimitarea atribuţiilor între statele membre şi Uniunea Europeană[3], reţin atenţia principiul specializării comunităţilor[4], principiul subsidiarităţii, principiul proporţionalităţii şi principiul cooperării loiale.

1. Principiul atribuirii de competenţe (specializării comunităţilor) își are corespondentul în dreptul internaţional public fiind denumit principiul speciali-

[1] Tratatul de la Lisabona, versiune consolidată, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=RO#d1e307-13-1, accesat la 04.01.2023.

[2] De exemplu, de analiza drepturilor fundamentale ale cetățenilor, privite ca principii de drept, se ocupă atât Teoria generală a statului și dreptului, cât și Dreptul constituțional, Dreptul administrativ și Protecția juridică a drepturilor omului.

[3] Gornig Gilbert, Rusu Ioana Eleonora. Dreptul Uniunii Europene, ed. 2, Editura C.H.Beck, București, 2007, p. 44-45.

[4] Principiul specializării comunității este cunoscut ulterior intrării în vigoare a Tratatului de la Lisabona ca principiul atribuirii de competențe.

zării organizaţiilor internaţionale. Acest principiu se bazează pe dispoziţiile tratatelor constitutive ale comunităților, care au conferit fiecăreia un anumit obiect de activitate şi, în consecinţă, competenţe specifice, corespunzătoare realizării scopului prevăzut în tratate.

Principiul atribuirii de competenţe precizează că atât Uniunea, cât și instituţiile sale acţionează numai în limitele competenţelor care i-au fost atribuite şi în limitele obiectivelor care îi sunt conferite de tratatele institutive, precum şi de actele succesive care le-au modificat şi completat ulterior. Exercitarea acestor competenţe este reglementată, în mod special, de principiile subsidiarităţii şi proporţionalităţii. În temeiul principiului atribuirii de competenţe, Uniunea Europeană acţionează numai în limitele competenţelor care i-au fost atribuite de statele membre prin tratate pentru realizarea obiectivelor stabilite prin aceste tratate. Orice competenţă care nu este atribuită Uniunii prin tratate aparţine statelor membre[1].

Potrivit principiului atribuirii de competențe se presupune că fiecare instituţie europeană trebuie să-şi exercite numai acele atribuţiile funcţionale, care le sunt stabilite în mod expres prin tratate. Instituțiile Uniunii Europene vor adopta acte juridice în vederea aplicării tratatelor și în exercitarea competențelor Uniunii. Actele adoptate de instituțiile Uniunii Europene nu pot deroga de la tratatele constitutive. În acest sens, instituțiile abilitate nu pot adopta decât actele necesare îndeplinirii misiunii lor și în condițiile prevăzute de tratate. Acest lucru se referă la natura actelor, la conţinutul lor şi la procedura de aplicare a acestora. Conform acestui principiu statele pot cere anularea actelor comunitare care au fost adoptate prin depășirea competențelor (normativă, executivă, de control, jurisdicțională) atribuite Uniunii prin Tratate.

Din dispozițiile Tratatelor şi jurisprudenţa Curţii, se constată că interpretarea dispoziţiilor din tratate privind competenţa nu este restrictivă, iar Comunităţile dispun de competenţe a căror întindere şi natură sunt fără precedent în dreptul internaţional public. Astfel, din această perspectivă se evidenţiază o diversitate de competenţe/funcții comunitare, și anume:

- competenţa normativă/legislativă;
- competenţa executivă;
- competența bugetară;
- competenţa de control;
- competenţa jurisdicţională;
- competența internațională[2].

După cum am menționat, competenţele Uniunii Europene derivă din tratatele constitutive şi din sistemul creat în baza acestora, fiind atribuite Comuni-

[1] Art. 5, alin. 1 şi alin. 2 din Tratatul privind Uniunea Europeană (TUE), versiune consolidată.

[2] Berecea Raluca. Drept comunitar. Principii, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2007, p. 304; Chirtoacă Natalia. Op. cit., p. 133-136.

tăţii/Uniunii, ca organizaţie internaţională, în mod expres de către statele membre. Atribuirea de competenţă are natura juridică a unui transfer ireversibil, întrucât Uniunea este dotată cu atribuţii proprii şi cu puteri reale, care s-au născut dintr-o limitare de competenţă sau transfer de atribuţii de la state la Comunitate. Astfel, transferul ce se realizează de la state, din ordinea lor juridică internă în beneficiul ordinii juridice comunitare, priveşte drepturile şi obligaţiile ce corespund dispoziţiilor tratatului şi antrenează o limitare definitivă a drepturilor lor suverane[1].

Conform Declarației nr. 24 anexată Tratatului de la Lisabona, în temeiul personalității sale juridice, Uniunea nu este autorizată "în nici un fel să legifereze sau să acționeze în afara competențelor care îi sunt conferite de către statele membre prin Tratate"[2]. În materia competențelor, regula de bază este aceea că statele nu-și pierd competențele proprii prin atribuirea unor competențe Uniunii Europene, dar apar unele modificări în exercitarea acestora. În cazul atribuirii unei competențe Uniunii Europene, statele nu mai dispun de competență proprie, autonomă în acel domeniu, fiind obligate să respecte normele emise de Uniunea Europeană, să adopte acte normative interne conforme cu acestea.

Tratatul de la Lisabona stabilește în mod expres tipurile de competențe ale Uniunii, prevăzând și o listă a domeniilor care fac obiectul competențelor. Potrivit art. 2 din Tratatul privind Funcționarea Uniunii Europene (TFUE), sunt definite trei categorii de competențe:

- Competențe exclusive;
- Competențe partajate;
- Competențe de sprijinire, coordonare sau completare.

Competențele exclusive[3], sunt cele atribuite prin Tratatele constituitive într-un domeniu determinat, asupra căruia numai Uniunea poate legifera, statele membre putând să facă acest lucru numai în cazul în care sunt abilitate de Uniune sau pentru punerea în aplicare a actelor Uniunii[4].

Potrivit art. 3 din TFUE competența Uniunii este exclusivă în următoarele domenii:

- uniunea vamală;
- reguli de concurență necesare pentru funcționarea pieței interne a UE;
- politica monetară pentru statele membre a căror monedă este euro;
- conservarea resurselor biologice ale mării în cadrul politicii comune privind pescuitul;

---

[1] Hotărârea Flaminio Costa c./E.N.E.L., 6-64, ECLI:EU:C:1964:66, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006, accesat la 10.01.2023.

[2] http://eur-lex.europa.eu/legal content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C .2016.202.01.0001.01.RON&toc=OJ:C:2016:202:TOC#C 2016202RO.01033501, accesat la 10.01.2023.

[3] Fuerea Augustin. Manualul Uniunii Europene, ediția a VI-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2016, p. 322.

[4] Art. 2, alin. 1 din TFUE, versiune consolidată.

- politica comercială comună;
- încheierea unor acorduri internaționale în cazul în care:

- această încheiere este prevăzută de un act legislativ al Uniunii;
- este necesară pentru a permite Uniunii să își exercite competența internă;
- în măsura în care aceasta ar putea aduce atingere normelor comune sau ar putea modifica domeniul de aplicare a acestora.

Astfel, în cazul în care tratatele atribuie Uniunii competență exclusivă într-un domeniu determinat, numai aceasta poate legifera și adopta acte cu forță juridică obligatorie, statele membre fiind obligate să respecte normele emise de Uniunea Europeană, sau să adopte acte normative interne conforme cu acestea.

Competențele partajate, presupun faptul că statele membre au dreptul să legifereze în condițiile în care Uniunea nu își exercită propria competență ori renunță la exercitarea acestei competențe în favoarea statelor membre (drept de legiferare secundar pentru statele membre)[1].

Exercitarea competențelor partajate se face cu respectarea principiilor subsidiarității și proporționalității, în sensul că Uniunea intervine numai dacă și în măsura în care obiectivele acțiunii preconizate nu pot fi realizate în mod satisfăcător de statele membre. Potrivit art. 4, alin. 2 din TFUE competența Uniunii este partajată cu statele membre, în următoarele domenii:

- piața internă;
- politica socială, pentru aspectele definite în prezentul Tratat;
- coeziunea economică, socială și teritorială;
- agricultura și pescuitul, cu excepția conservării resurselor biologice ale mării;
- mediul;
- protecția consumatorului;
- transporturile;
- rețelele transeuropene;
- energia;
- spațiul de libertate, securitate și justiție;
- obiectivele comune de securitate în materie de sănătate publică, pentru aspectele definite prin Tratat.

Totodată, tratatul admite existența competenței partajate în domeniile cercetării, dezvoltării tehnologice şi spaţiului, unde Uniunea dispune de competenţă pentru a desfăşura acţiuni şi, în special, pentru definirea şi punerea în aplicare a programelor, fără ca exercitarea acestei competenţe să poată avea ca efect împiedicarea statelor membre de a-şi exercita propria competenţă. În domeniile cooperării pentru dezvoltare şi ajutorului umanitar, Uniunea dispune de competenţă pentru a întreprinde acţiuni şi pentru a duce o politică comună, fără ca exercitarea acestei competenţe să aibă ca efect lipsirea statelor membre de posibilitatea de a-şi exercita propria competenţă.

[1] Art. 2, alin. 2 din TFUE, versiune consolidată.

Astfel, în situația în care tratatele atribuie Uniunii competențe partajate cu statele membre într-un anumit domeniu, statele membre își exercită competența în măsura în care Uniunea nu și-a exercitat competența sau a hotărât să înceteze să și-o mai exercite[1].

Menționăm că domeniul competențelor partajate este deschis, putând fi adăugate noi competențe ori reduse, ținând cont de dreptul statelor de a decide asupra competențelor Uniunii.

Competențele de sprijinire, de coordonare sau completare a acțiunii statelor membre, presupun faptul că, în anumite domenii și în condițiile prevăzute în tratate, Uniunea este competenta să întreprindă astfel de acțiuni fără a înlocui însă prin aceasta competența statelor în aceste domenii și fără ca acțiunea Uniunii să poată conduce la armonizarea reglementărilor naționale.

Potrivit art. 6 din TFUE Uniunea este competentă să desfășoare acțiuni de sprijinire, de coordonare sau completare a acțiunii statelor membre în următoarele domenii:

- protecția și îmbunătățirea sănătății umane;
- industria;
- cultura;
- turismul;
- educația, formarea profesională, tineretul și sportul;
- protecția civilă;
- cooperare administrativă.

Acestor tipuri de competențe li se adaugă politici separate și specifice: - coordonarea politicilor economice și de ocupare a forței de muncă[2]; - politica externă și de securitate comună (PESC), inclusiv definirea treptată a unei politici de apărare comună[3]. În acest sens, Uniunea asigură coerența între diferitele sale politici și acțiuni, ținând seama de ansamblul obiectivelor Uniunii și respectând principiul de atribuire a competențelor.

Prin urmare, trebuie să menționăm că atât Tratatul de la Lisabona, cât și dreptul adoptat de instituțiile Uniunii în exercitarea competențelor care i-au fost atribuite acesteia au prioritate față de dreptul statelor membre, iar acestea din urmă trebuie să ia toate măsurile generale și specifice necesare asigurării executării obligațiilor ce decurg din Tratate sau din actele instituțiilor Uniunii.

2. Principiul subsidiarităţii este un principiu de reglementare a exercitării competenţelor comunitare[4], care presupune faptul că Uniunea nu intervine în do-

[1] Vezi Declarația nr. 18, anexată Tratatului de la Lisabona, cu privire la delimitarea competențelor. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.RON&toc=OJ:C:2016:202:TOC#C_2016202RO.01033501, accesat la 04.02.2023.

[2] Art. 2, alin. 3 din TFUE, versiune consolidată.

[3] Art. 2, alin. 4 din TFUE, versiune consolidată.

[4] Art. 5, alin. 1 din TUE, versiune consolidată.

menii ce nu țin de competența exclusivă a acesteia, decât în măsura în care obiectivele în cauză nu pot fi realizate în mod corespunzător de către statele membre, ci pot fi mai bine îndeplinite la nivelul Uniunii Europene (intervenție din rațiuni de necesitate).

Din conţinutul principiului subsidiarităţii reiese că atât Uniunea Europeană, cât și instituţiile europene acţionează doar în cazul în care obiectivele ce urmează a fi îndeplinite pot fi realizate mai bine la nivel unional decât la nivelul statelor membre. Menționăm, în special, că acest principiu are un rol important în materie de repartiţie şi delimitare a competenţelor atribuite instituţiilor europene în procesul de integrare europeană și se aplică competenţelor partajate şi nicidecum competenţelor exclusive sau celor rămase în competenţa statelor membre. În consecinţă, conform principiului subsidiarităţii, Uniunii Europene nu îi vor fi atribuite decât sarcinile pe care statele membre nu le pot îndeplini în mod eficient.

Principiul subsidiarității s-a impus pe măsura aprofundării procesului de integrare europeană[1], fiind o creație jurisprudențială, care s-a conturat inițial în practica Curții de Justiție a Comuniăților Europene, ulterior regăsindu-se în textul tratatelor institutive, începând cu Tratatul de la Maastricht[2], care prevede în art. G (5), 3b că „Comunitatea acţionează în limitele competenţelor care îi sunt conferite şi a obiectivelor care îi sunt încredinţate prin Tratat (alin. 1). În domeniile care nu ţin de competenţa sa exclusivă, Comunitatea nu intervine, conform principiului subsidiarităţii, dacât dacă, şi în măsura în care, obiectivele acţiunii avute în vedere nu pot fi realizate de o manieră satisfăcătoare de către statele membre însă pot fi realizate mai bine, la nivel comunitar, datorită dimensiunilor sau efectelor acţiunii preconizate” (alin. 2).

În prezent, reglementarea principiului subsidiarității se regăsește în cuprinsul Tratatului de Reformă privind Uniunea Europeană (Tratatul de la Lisabona), care a păstrat și fortificat dispozițiile anterioare, și care prevede că în temeiul principiului subsidiarităţii, în domeniile care nu sunt de competenţa sa exclusivă, Uniunea Europeană intervine numai dacă şi în măsura în care obiectivele acţiunii preconizate nu pot fi realizate în mod satisfăcător de statele membre nici la nivel central, nici la nivel regional sau local, dar datorită dimensiunilor şi efectelor acţiunii preconizate, pot fi realizate mai bine la nivelul Uniunii Europene[3]. Potrivit textului Tratatului, instituţiile Uniunii Europene trebuie să aplice principiul subsidiarităţii în conformitate cu Protocolul privind aplicarea principiilor subsidiarităţii şi proporţionalităţii, anexă la Tratatul de la Lisabona, iar parlamentele

[1] Prevederile Tratatelor institutive ale Comunităților Europene se refereau indirect la conceptul de subsidiaritate. De exemplu, art. 5 al Tratatului instituind Comunitatea Europeană a Cărbunelui şi Oţelului; Art. 235 al Tratatului privind instituirea Comunităţii Economice Europene.

[2]Tratatul de la Maastricht, https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf, accesat la 15.02.2023.

[3] Art. 5, alin. 3 din TUE, versiune consolidată.

naţionale trebuie să asigure respectarea principiului subsidiarităţii în conformitate cu procedura prevăzută în respectivul protocol[1].

Astfel, constatăm că principiul subsidiarităţii reprezintă un principiu fundamental pentru funcţionarea Uniunii Europene, care stabileşte nivelul de acţiune al instituţiilor europene în raport cu acţiunile statelor membre, și care permite determinarea situaţiilor în care Uniunea Europeană are competenţa de a legifera şi de a contribui la luarea deciziilor cât mai aproape posibil de cetăţeni, garantând întreprinderea unei acţiuni la nivel local, atunci când aceasta se dovedeşte necesară.

Mai mult ca atât, Tratatul de la Lisabona a consolidat mult principiul subsidiarităţii prin intermediul Protocolului privind aplicarea principiilor subsidiarităţii şi al proporţionalităţii, care defineşte punerea în aplicare a principiului subsidiarităţii prin instituirea mai multor mecanisme de control, în scopul de a verifica aplicarea sa optimă. De asemenea, protocolul prevede că orice proiect de act legislativ trebuie să fie însoţit de o fişă detaliată care să permită evaluarea conformității acestuia cu principiile subsidiarității și proporționalității. Fișa trebuie să cuprindă elemente care să permită evaluarea impactului financiar al proiectului în cauză și, în cazul unei directive, evaluarea implicațiilor acesteia asupra reglementărilor care urmează să fie puse în aplicare de statele membre, inclusiv asupra legislației regionale, după caz[2].

Totodată, Tratatul de la Lisabona aduce ca noutate participarea deplină a parlamentelor naţionale la controlul principiului subsidiarităţii[3]. În prezent, parlamentele naţionale exercită un control dublu, și anume:

- dispun de un drept de opoziţie în cursul elaborării proiectelor legislative. În acest sens, orice parlament național sau orice cameră a unui parlament național poate adresa președintelui Parlamentului European, al Consiliului și, respectiv, al Comisiei un aviz motivat în care să se expună motivele pentru care consideră că proiectul în cauză nu este conform cu principiul subsidiarității[4];

[1] Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarităţii şi proporţionalităţii, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02, accesat la 25.02.2023.

[2] Art. 5 din Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarităţii şi proporţionalităţii, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02, accesat la 26.02.2023.

[3] Vezi Hotărârea nr. 117 din 4 octombrie 2021 referitoare la propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind creditele de consum - COM (2021) 347 final, Emitent Senatul României, publicat în Monitorul Oficial nr. 964 din 8 octombrie 2021 http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/247271, accesat la 10.03.2023.

[4] Art. 6 din Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarităţii şi proporţionalităţii, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02, accesat la 10.03.2023.

• pot contesta un act legislativ în faţa Curţii de Justiţie a UE, în cazul în care consideră că principiul subsidiarităţii se încalcă[1].

De asemenea, Tratatul de la Lisabona permite participarea Comitetului Regiunilor la controlul principiului subsidiarităţii. La fel ca şi parlamentele naţionale, Comitetul poate să conteste în faţa Curţii de Justiţie a UE un act legislativ care nu ar respecta principiul subsidiarităţii.

În cele din urmă constatăm, că pentru garantarea respectării principiului subsidiarităţii s-a instituit controlul jurisdicţional exercitat de către Curtea de Justiţie, care este competentă să se pronunțe cu privire la acțiunile referitoare la încălcarea principiului subsidiarității de un act legislativ, acțiuni formulate de un stat membru sau transmise de acesta în conformitate cu dreptul său intern în numele parlamentului său național sau al unei camere a acestuia.

3. Principiul proporționalității este un principiu de reglementare a exercitării competenţelor comunitare[2], alături de principiul subsidiarității, și presupune că Uniunea Europeană va trebui să acționeze astfel încât să nu depășească în exercitarea competențelor ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor prevăzute în izvoarele primare. Atunci când instituția poate alege între mai multe variante de realizare a atribuțiilor sale, va opta pentru cea mai puțin constrângătoare pentru cel care urmează să o exercite.

Principiul proporționalității a apărut și și-a extins efectele în practică în mod similar principiului subsidiarității, iniţial pe cale jurisprudenţială, Curtea de Justiţie a introdus în ordinea juridică comunitară principiul proporţionalităţii, pe care l-a circumscris unui domeniu specific: protecţia operatorilor economici împotriva prejudiciilor ce pot rezulta din reglementările comunitare, ulterior regăsindu-se în textul tratatelor institutive, începând cu Tratatul de la Maastricht, care în art. G (5), 3b, alin. 3 prevede că „Acţiunea Comunităţii nu trebuie să depăşească ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivelor prezentului Tratat”[3].

Ținem să menționăm, că referinţe la principiul proporţionalităţii au fost identificate în mai multe dispoziţii ale tratatelor institutive[4]. Potrivit acestui principiu, obligaţiile impuse destinatarilor reglementărilor europene sunt limitate la măsurile strict necesare în vederea realizării obiectivelor urmărite și nu trebuie să fie disproporţionate în raport cu scopul urmărit.

---

[1] Art. 8 din Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarităţii şi proporţionalităţii, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02, accesat la 10.03.2023.

[2] Art. 5, alin. 1 din TUE, versiune consolidată.

[3] https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT, accesat la 05.04.2023.

[4] De exemplu, art. 34 C.E. care reglementează că, în cadrul Politicii Agricole Comune, Consiliul trebuie să se limiteze la obiectvele prevăzute de art. 33, sau art. 30 C.E., care stipulează că atingerile legitime pe care statele membre le pot aduce principiului liberei circulaţii a mărfurilor trebuie să fie justificate de interesul general (adică, proporţional cu acesta), sau în materie de concurenţă, art. 81 par. 3 care prevede ajutoarele de stat considerate compatibile cu piaţa comună.

Reglementarea actuală se regăsește în Tratatul de la Lisabona, conform căruia în temeiul principiului proporţionalităţii, acţiunea Uniunii, în conţinut şi formă, nu depăşeşte ceea ce este necesar pentru realizarea obiectivelor tratatelor. Conform prevederilor TUE, instituţiile Uniunii Europene trebuie să aplice principiul proporţionalităţii în conformitate cu Protocolul privind aplicarea principiilor subsidiarităţii şi proporţionalităţii[1].

Principiul proporţionalităţii are un câmp de aplicare mai extins decât cel al subsidiarităţii, acţiunea sa cuprinzând atât domeniul de exercitare a competenţelor partajate, cât şi acela al competenţelor exclusive și se referă la intensitatea acţiunii în raport cu necesitatea obiectivului ce urmează a fi realizat, vizând dimensiunea cantitativă a acţiunii la ceea ce este strict necesar de întreprins.

În acest sens, art. 288, alin.1 din TFUE prevede că în vederea exercitării competențelor Uniunii, instituțiile UE adoptă regulamente, directive, decizii, recomandări și avize. Instituțiile Uniunii pot adopta astfel de acte juridice doar dacă o dispoziție a tratatelor le conferă competență în acest sens. În multe cazuri, tratatele impun forma actului juridic ce trebuie adoptat. Însă, numeroase dispoziții nu sunt însoțite de recomandarea unui anumit tip de act juridic. În aceste cazuri, articolul 296 alineatul (1) din TFUE stabilește că instituțiile trebuie să aleagă tipul actului pe care să-l adopte de la caz la caz, „cu respectarea procedurilor aplicabile și a principiului proporționalității”.

Față de cele expuse mai sus, menționăm că în conformitate cu Protocolul nr. 2 fiecare instituție trebuie să asigure în permanență respectarea principiilor subsidiarității și proporționalității definite la articolul 5 din Tratatul privind Uniunea Europeană[2]. Pe lângă faptul că Protocolul este de natură să asigure un control al respectării celor două principii, reafirmă ideea că în activitatea lor instituțiile Uniunii Europene trebuie să lase autorităţilor naţioanale o marjă largă de decizie, cu condiţia respectării dispoziţiilor tratatelor institutive, a principiilor generale ale dreptului şi acqui-ului comunitar.

4. Principiul cooperării loiale reprezintă înainte de toate consacrarea solidarităţii ce uneşte Uniunea Europeană şi statele sale membre și a fost un element constant în toate tratatele.

Acest principiu a fost consacrat în articolul 5 al Tratatului CEE care prevedea că: „Statele membre iau toate măsurile generale sau speciale neecesare pentru a asigura îndeplinirea obligațiilor care decurg din prezentul tratat sau care rezultă din actele instituțiilor Comunității. Ele facilitează îndeplinirea sarcinilor Comunității. Statele membre se abțin să ia măsuri care ar putea pune în pericol realizarea scopurilor prezentului tratat”[3].

---

[1] Art. 5, alin. 4 din TUE, versiune consolidată.

[2] Art. 1 din Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarităţii şi proporţionalităţii, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02, accesat la 05.04.2023.

[3] https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/23223, accesat la 05.04.2023.

În prezent, principiul cooperării loiale este reglementat în art. 4, alin.3 din TUE care stabilește că: „În temeiul principiului cooperării loiale, Uniunea și statele membre se respectă și se ajută reciproc în îndeplinirea misiunilor care decurg din tratate. Statele membre adoptă orice măsură generală sau specială pentru asigurarea îndeplinirii obligațiilor care decurg din tratate sau care rezultă din actele instituțiilor Uniunii. Statele membre facilitează îndeplinirea de către Uniune a misiunii sale și se abțin de la orice măsură care ar putea pune în pericol realizarea obiectivelor Uniunii”[1].

Analizând prevederile celor două tratate, scoatem în evidență că anterior Tratatului de la Lisabona, principiul prevedea o cooperare loială pe orizontală, între statele membre, iar în prezent această cooperare se face pe veriticală, întrucât în textul constitutiv al principiului intervine sintagma - Uniunea și statele membre. De asemenea, constatăm că aplicarea principiului cooperării loiale îmbracă două forme și anume:

• „o cooperare pozitivă”, statele membre facilitează îndeplinirea de către Uniune a misiunii sale;

• „o cooperare negativă”, abținerea de la orice măsură care ar putea pune în pericol realizarea obiectivelor misiunii.

Rezumând cele enunțate mai sus, putem determina că scopul cooperării loiale constă în realizarea concretă a obligațiilor pe care și le asumă structura instituțională a Uniunii Europene pentru a îndeplini obiectivele organizatiei. Totodată, menționăm că dezvoltarea acestui principiu s-a datorat conștientizării faptului că Uniunea Europeană nu este în măsură să realizeze, în mod individual, obiectivele instituite prin Tratele UE, ci necesită sprijin din partea statelor membre.

Prin urmare, legătura indisolubilă între statele membre și instituțiile Uniunii Europene se bazează pe solidaritate, astfel că autoritățile naționale nu trebuie doar să respecte tratatele Uniunii și legislația secundară, ci trebuie și să le implementeze în conformitate cu obligațiile care decurg din tratate sau din măsurile adoptate de instituțiile Uniunii.

Concluzii

În concluzie, menționăm că subsidiaritatea şi proporţionalitatea sunt principii conexe principiului atribuirii, întrucât determină în ce măsură Uniunea Europeană îşi poate exercita competenţele care îi sunt atribuite prin intermediul tratatelor. În acest sens, Uniunea Europeană va putea acţiona într-un anumit domeniu numai dacă:

• această acţiune face parte din competenţele care sunt conferite Uniunii Europene prin intermediul tratatelor (principiul atribuirii);

[1] https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14930-2015-REV-3/ro/pdf, accesat la 05.04.2023.

• în cadrul competenţelor partajate cu statele membre, nivelul european este cel mai adecvat pentru realizarea obiectivelor tratatelor (principiul subsidiarităţii);

• conţinutul şi forma acţiunii nu depăşesc strictul necesar pentru realizarea obiectivelor tratatelor (principiul proporţionalităţii).

De asemena, constatăm că pentru a contribui la îndeplinirea misiunilor care decurg din tratate, atât Uniunea Europeană cât și statele membre trebuie să se respecte și să se ajute reciproc în temeiul principiului cooperării loiale, principiu ce presupune respectarea cadrului juridic legal și posibilitatea de a stabili proceduri care să permită buna desfășurare a procesului de intrgrare europeană.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. Chirtoacă Natalia. Drept instituțional al Uniunii Europene. CEP USM, Chișinău, 2017.
2. Baran Nicolae. Teoria generală a dreptului, https://cis01.central.ucv.ro/csv/curs/tgd/c3.html.
3. Negru Boris. Probleme fundamentale ale principiilor dreptului. Revista Administrarea publică nr. 4, 2013.
4. Mazilu Dumitru. Integrarea europeană. Drept comunitar şi instituţii europene. Ediția a VI-a, editura Lumina Lex, București, 2008.
5. Marcu Viorel, Diaconu Nicoleta. Drept comunitar general. Editura Lumina Lex, București 2002.
6. Munteanu Roxana. Drept european. Editura Oscar Print, Bucureşti, 1996.
7. Manolache Octavian. Drept comunitar. Editura All, Bucureşti, 1996.
8. Jean Boulouis. Droit institutional des communauté. Montchrestien, Paris, 1993, 4 édition.
9. Tofan Mihaela. Drept financiar european. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 2019.
10. Moroianu Zlătescu Irina. Drept european. Editura ProUniversitaria, București, 2012.
11. Fuerea Augustin. Drept comunitar european. Partea generală, Editura All Beck, Bucureşti, 2004.
12. Gornig Gilbert, Rusu Ioana Eleonora. Dreptul Uniunii Europene, ed. 2, Editura C.H.Beck, București, 2007.
13. Berecea Raluca. Drept comunitar. Principii, Editura C.H.Beck, Bucureşti, 2007.
14. Hotărârea Flaminio Costa c./E.N.E.L., 6-64, ECLI:EU:C:1964:66, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0006.
15. Declarația nr. 24 cu privire la personalitatea juridică a Uniunii Europene, http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.RON&toc=OJ:C:2016:202:TOC#C_2016202RO.01033501.
16. Tratatul de la Lisabona (Versiune consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană și a Tratatului privind funcționarea Uniunii Europene și Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene), https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=RO#d1e307-13-1.
17. Fuerea Augustin. Manualul Uniunii Europene, ediția a VI-a revăzută și adăugită, Editura Universul Juridic, București, 2016.
18. Declarația nr. 18, anexată Tratatului de la Lisabona, cu privire la delimitarea competențelor. http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2016.202.01.0001.01.RON&toc=OJ:C:2016:202:TOC#C_2016202RO.01033501.

19. Tratatul de la Maastricht, https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_on_european_union_en.pdf.
20. Protocolul nr. 2 privind aplicarea principiilor subsidiarităţii şi proporţionalităţii, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX%3A12012E%2FPRO%2F02.
21. Hotărârea nr. 117 din 4 octombrie 2021 referitoare la propunerea de Directivă a Parlamentului European și a Consiliului privind creditele de consum - COM (2021) 347 final, Emitent Senatul României, publicat în Monitorul Oficial nr. 964 din 8 octombrie 2021http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/247271.

CAPITOLUL III. DREPT INTERNAȚIONAL ȘI EUROPEAN. INTEGRARE EUROPEANĂ

ALINIEREA REPUBLICII MOLDOVA LA STANDARDELE UNIUNII EUROPENE PRIN FORTIFICAREA MECANISMULUI DE APĂRARE A DREPTURILOR ECONOMICE ALE PERSOANELOR ȘI CONSOLIDAREA INSTITUȚIILOR ANTICORUPȚIE

Andrei GUȘTIUC, *doctor în drept, conferențiar universitar*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
https://orcid.org/0009-0001-8710-7462

Ludmila GUȘTIUC, *doctorandă, cercetător*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
https://orcid.org/0000-0002-8516-4949

Summary

The actuality of the investigated subject is determined by the fact that at the moment, in the Republic of Moldova, there are serious deficiencies in respect of the economic (financial-banking) rights of individuals and legal entities. In this sense, it is relevant to quote the findings of the US State Department in the Report on human rights in the Republic of Moldova for the year 2018: "...the Republic of Moldova violates the economic rights of its citizens". At the same time, the theft of the "billion", by the fact that it caused a huge financial damage to the state, revealed the fact that due to an endemic corruption in the public sphere and in this case in the financial-banking segment, the economic rights (financial- banking) fundamental of citizens were neglected. As a result, the repayment of an enormous amount of 17 billion lei was placed on the shoulders of the entire society (which, due to the interest paid, will actually be much higher). In reality, the value of the damage in the bank fraud file increased by 15 billion lei, thus totaling about 65 billion lei. It is an extremely discouraging figure….especially since the authorities managed to recover only 75.9 million lei in 2022.

Hence the highly visible interdependence between corruption and the disregard for the economic rights of individuals, which we propose to investigate in this article.

The methods used in the research process are: statistical method, analysis, deduction.

The fundamental conclusion of the research is that, in the Republic of Moldova, there is a need to establish the position of economic ombudsman.

Keywords*: Economic rights, financial-banking rights, corruption, anticorruption, fundamental rights, access of info, vetting, Anticorruption Court*

Cuvinte cheie*: Drepturi economice, drepturi financiar-bancare, corupție, anticorupție, drepturi fundamentale, acces la informație, vetting, Curtea anticorupțională*

INTRODUCERE

Importanța cercetării se manifestă prin aceea că, schimbările fundamentale care au avut loc în ultimii 5 ani în sistemul politic şi economic a Republicii Moldova, au dus la schimbări fundamentale societale. Evidențiem două, cele mai importante: 1) Furtul miliardului și 2) Acceptarea Republicii Moldova în calitate de țară candidat de aderare la Uniunea Europeană. Respectiv, a apărut necesitatea unei reconceptualizări și reconsiderări a situației drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor, inclusiv prin racordarea lor la legislația, standardele și practicile din Uniunea Europeană.

Actualitatea temei investigate este determinată de faptul că la moment, în Republica Moldova se atestă existența unor carențe grave în ceea ce privește respectarea drepturilor economice (financiar-bancare) a persoanelor fizice și juridice. În acest sens, este relevant să citām constatările Departamentului de Stat al SUA în Raportul cu privire la drepturile omului în Republica Moldova pentru anul 2018: „…Republica Moldova încalcă drepturile economice ale cetățenilor”.[1]

Totodată, furtul „miliardului”, prin faptul că a cauzat un prejudiciu financiar imens statului, a scos la iveală faptul că datorită unei corupții endemice din sfera publică și în speță cea de pe segmentul financiar-bancar, au fost nesocotite drepturile economice (financiar-bancare) fundamentale ale cetățenilor. Drept urmare, pe umerii întregii societăți a fost pusă rambursarea unei sume enorme de 17 mlrd.lei (care, datorită dobânzilor achitate, de fapt, va fi mult mai mare), fapt care afectează acum și va afecta în următorii ani încrederea societății în domeniul financiar-bancar, în capacitatea statului de a le apăra drepturile economice (financiar-bancare) și în însăși calitatea actului de justiție.

Drept argument al poverii crescânde a fraudei bancare servește informația furnizată de Banca Națională a Moldovei în toamna anului 2022. Conform estimărilor experților BNM, valoarea prejudiciului în dosarul frauda bancară a mai crescut cu 15 miliarde lei, totalizând astfel, circa 65de miliarde lei.[2] Este o cifră extrem de descurajantă pentru toți cei care cred în statul de drept și în drepturile financiar-bancare ale persoanelor. Aceasta cu atât mai mult, cu cât, activitățile de recuperare a prejudiciului cauzat de frauda bancară patinează, autoritățile reușind să recupereze doar 75,9 milioane lei în anul 2022 – cea mai mică sumă de până acum și de două ori mai mică decât precedentul anti-record din 2021.[3]

---

[1] Departamentul de Stat al SUA: Republica Moldova încalcă drepturile economice ale cetățenilor. Chișinău, 18 martie 2019. https://www.mold-street.com/?go=news&n=8684 (accesat la 01.03.2023).

[2] Frauda bancară: Procurorii au calculat încă 15 miliarde de lei prejudicii. Chișinău, 12 septembrie 2022. https://stiri.md/article/economic/frauda-bancara-procurorii-au-calculat-inca-15-miliarde-de-lei-prejudicii (accesat la 02.03.2023).

[3] Expert economic: În 2022 a fost recuperată cea mai mică sumă din frauda bancară. Chișinău, 15 martie 2023. https://noi.md/md/economie/expert-economic-in-2022-a-fost-recuperatea-cea-mai-mica-suma-din-frauda-bancara (accesat la 16.03.2023).

De aici și interdependența extrem de vizibilă dintre corupție și nesocotirea drepturilor economice ale persoanelor, pe care ne propunem să le cercetăm în articolul de față.

Până în prezent implementarea Acordului de Asociere dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană, care prevede necesitatea întreprinderii unor importante reforme interne, inclusiv, prin asigurarea eficacității în lupta împotriva corupției, precum și a asigurării unei puneri în aplicare eficace a instrumentelor juridice internaționale relevante, cum ar fi Convenția Organizației Națiunilor Unite împotriva corupției din 2003 se realizează cu pași mici[1].

Adevărul este că nu este neapărat să fii cercetător științific ca să realizezi că, justiția Republicii Moldova are probleme grave. Probabil că fiecare cetățean al acestui stat este conștient de o atare situație.

De fapt, și partenerii de dezvoltare a Republicii Moldova sunt conștienți de aceasta. Spre exemplu, în textul **The Global Competitiveness Report 2014-2015**, Republica Moldova s-a clasat pe ultimul loc (poziția 144 din 144 de state) într-un clasament global privind corupția din sistemul judecătoresc.[2] Țara noastră stă cel mai prost în lume în ceea ce privește „plățile".

Cu regret, ultimii ani situația din domeniul justiției s-a înrăutățit și mai mult, chiar dacă se pare că mai rău decât ultimul loc în lume, nu se poate. În acest sens, este mai mult decât relevant cazul operațiunilor de spălare de bani în cadrul operațiuni „laundromat" realizat cu concursul justiției din Republica Moldova.

O situație dezastruoasă din domeniul justiției este constatată și de Indicele Statului de Drept – 2019 (**WJP Rule of Law Index 2019**).[3] Paradoxul constă în faptul că în Belarus - țara „ultimului dictator al Europei" situația era mult mai democrată, la capitolul statului de drept, decât în Republica Moldova - țara care și-a ales parcursul european și integrarea în UE (în sensul că, Belarus ocupa poziția 66, adică cu 17 poziții deasupra Moldovei!!) Și iarăși problemele din justiție au proiectat Republica Moldova spre coada clasamentului.

Conform datelor din Raportul Anual „**Economic Freedom of the World: 2019**", Republica Moldova, a fost atribuită la grupul de state din Categoria III – Economie parțial liberă.[4] Efectiv, ocupând poziția 97, am fost plasați aproape de grupul de state cu economie lipsită de libertate.

Cel mai grav este faptul că la baza acestui rezultat deplorabil s-a aflat situația dezastruoasă din domeniul justiției. Anume din aceste motive, Republica

---

[1] Cușnir V. Politica legislativă anticorupţională în spaţiul european. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european (Partea a II-a). ICJPS. 2019 p.8.

[2] The Global Competitiveness Report 2014-2015. Ed. World Economic Freedom. Switzerland. 2015. 565 p.

[3] World Justice Project. Rule of Law Index – 2019. Ed. World Justice Project. Washington. 2019. 201p.

[4] 2019 Annual Report. Economic Freedom of the World. Ed.FRASER Institute. Canada. 2019. 258 p.

Moldova a primit un punctaj redus. Printre problemele de justiție, evidențiate de autori, se enumeră: independența judiciară (doar 1.97 puncte din 10.00 posibile! Mai rău decât noi, la acest capitol, stătea doar Venezuela); imparțialitatea magistraților (2.54 puncte din 10.00); protecția drepturilor de proprietate (4.11 puncte) etc. (p. 124 din Raport)

Din rezultatele acestui Raport deducem concluzia fundamentală – problemele din justiție generează probleme grave în domeniul economiei, creându-se un fundal corupțional, în sensul că se blochează orice dorință a investitorilor străini de a investi în Moldova. În ultimă instanță, acest fapt duce la diminuarea prosperității societății.

Un alt dezastru din domeniul economic și în speță respectării drepturilor fundamentale economice ale persoanelor din Republica Moldova este enunțat de către „**2023 Index of Economic Freedom**" (Indicele Libertății Economice).[1]

Conform clasamentului 2023 Index of Economic Freedom, Republica Moldova nu s-a clasificat în categoria statelor „libere" (ceea ce era, de fapt, de așteptat), nici în categoria statelor „în mare parte libere" și nici în categoria statelor „moderat libere", ci în cea de-a patra categorie – state „în mare parte nelibere", plasându-ne cu 58.5 puncte pe locul dezonorabil – 96!

În urma noastră a rămas doar categoria statelor cu economie – „reprimată", cu state precum: Haiti, Cuba, Liberia, Iran, Zimbabwe, Sudan, Venezuela, Coreea de Nord ș.a.

În Europa, mai proastă situația la capitolul libertăților economice este doar în Grecia, Belarus și Rusia.

Scorul de libertate economică al Republicii Moldova este de 58,5, ceea ce plasează economia sa pe locul 96. Problema cea mai gravă a Republicii Moldova constă în faptul că pe rezultatele anului 2022, scorul său a scăzut cu 2,8 puncte față de anul trecut. Astfel, Moldova ocupă locul 40 dintre cele 44 de țări din regiunea Europei, iar scorul său general este sub mediile regionale și mondiale! Progresul general al guvernului în realizarea unui management macroeconomic solid și în îmbunătățirea climatului antreprenorial a fost inegal. Bazele libertății economice nu sunt nici bine stabilite, nici puternic protejate. Performanța economică a țării este sub potențial, iar statul de drept slab subminează perspectivele unei dezvoltări economice mai semnificative și mai dinamice pe termen lung.

Situația cea mai dramatică se prezintă la capitolul „eficiență judiciară" 29.8 puncte; „integritate guvernamentală" – 35.6 puncte; „drepturi de proprietate" – 37.9 puncte și „libertatea muncii" – 46.6 puncte.

Pe de altă parte, cea mai bună situație în Republica Moldova se atestă la capitolul: „povara fiscală" – 93.4 puncte; „sănătate fiscală" – 82.1 puncte și „libertatea comerțului" – 75.6 puncte.

[1] 2023 Index of Economic Freedom. https://www.heritage.org/index/ranking (accesat la 25.03.2023).

Pentru a înțelege mai bine domeniile problemă ale Republicii Moldova, vom menționa că, Indicele libertății economice este calculat după 4 criterii: statul de drept; dimensiunea guvernului; eficiență de reglementare; piețe deschise. La fiecare din aceste criteriu, Republica Moldova are anumite carențe:

Statul de drept - este slab dezvoltat în Moldova. Scorul drepturilor de proprietate al țării este sub media mondială; scorul său de eficacitate judiciară este sub media mondială; iar scorul său de integritate guvernamentală este sub media mondială.

Dimensiunea guvernului - cele mai mari cote de impozitare pentru persoane fizice și societățile economice sunt de 12%. Povara fiscală este egală cu 19,3% din PIB. Cheltuielile guvernamentale pe trei ani și mediile soldului bugetar sunt, respectiv, de 34,4 la sută și, respectiv, –3,1 la sută din PIB. Datoria publică este egală cu 33,1 la sută din PIB.

Eficiența de reglementare – Moldova a adoptat unele reforme de reglementare, dar birocrația și lipsa de transparență fac încă împovărătoare formarea și funcționarea întreprinderilor private. Reglementările muncii sunt rigide și există o nepotrivire a competențelor.

Piețe deschise - rata tarifară medie ponderată în funcție de comerț este de 4,7% și sunt în vigoare opt măsuri netarifare. Cadrul investițional nu are transparență și eficiență. Finanțarea pe termen lung rămâne dificilă. Aproximativ 45% dintre moldovenii adulți au acces la un cont la o instituție bancară oficială.

Conform **Indicelui Percepției corupției – 2022**, Republica Moldova și-a îmbunătățit puțin scorul.[1] Cuvântul cheie este „..puțin…". Efectiv este vorba de o îmbunătățire derizorie. La capitolul dat ne depășesc state precum Georgia, Armenia, Kosovo etc., care au o situație anticorupțională mult mai favorabilă decât Republica Moldova. Cred că unica realizare a Moldovei în 2022, în raport cu situația din 2019 este că am reușit să fim pe aceeași poziție cu Republica Belarus în clasamentul percepției corupției (Belarus, Columbia și Moldova sunt toate trei pe locul 91 din 180 de state).

În fine, recent, la 1 martie 2023 a fost dat publicității Indicele prosperității mondiale – 2023 și anume: **Legatum Prosperity Index – 2023**.[2] Conform datelor din acest Index, Republica Moldova s-a plasat pe locul 70 în clasamentul țărilor prospere. Prin comparație, conform Prosperity Index – 2022, adică anul trecut, Republica Moldova ocupa locul 71. „Progresul" constă în urcarea doar a unei singure poziții. La capitolul dat suntem depășiți de un șir de state, nu tocmai cele mai „occidentale": Kazahstan, Albania, Armenia, Georgia, Serbia, Muntenegru, evident că România și Țările Baltice.

---

[1] Transparency International. Corruption Perceptions Index – 2022. https://www.transparency.org/en/cpi/2022 (accesat la 03.03.2023).

[2] The Legatum Prosperity Index – 2023. https://www.prosperity.com/rankings (accesat la 10.03.2023).

Faptul care trezește interesul sporit, în legătură cu acest Prosperity Index – 2023, rezidă în indicii în baza cărora s-a constat situația deplorabilă din Republica Moldova. La o analiză minuțioasă constatăm că, domeniile cele mai grave din Republica Moldova sunt reprezentate de: mediul natural – 115 puncte; condiții pentru antreprenori – 114 puncte; domeniul sănătății – 93 puncte; calitatea economiei – 93 puncte; infrastructura – 92 puncte; mediul de investiții – 84 puncte și abia apoi urmează guvernanța și problemele de corupție în sectorul public cu 79 de puncte.[1] Prin urmare, ușor se desprinde concluzia că problemele primordiale ale Republicii Moldova țin nu atât de corupția din administrația publică (a nu se confunda cu corupția din sectorul justiției), cât de situația deplorabilă din sectorul privat și în speță lipsa condițiilor normale pentru activitatea business-ului. Altfel zis, problemele din sectorul privat prevalează asupra celor din sectorul public. Este firesc că, problemele din sectorul privat sunt generate de o administrație proastă, în cazul de față fiind vorba de – Ministerul Dezvoltării Economice și Digitalizării și Ministerul Mediului, care pe parcursul anului 2022 au admis carențe în activitatea sa.

Respectivul aspect, coroborat cu alte idei enunțate mai sus, ne determină să venim cu o cercetare din domeniul consolidării apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale, în speranța să contribuim științific la ameliorarea situației din domeniul dat și să oferim o șansă societății noastre de a trăi prosper în propria țară.

În contextul celor menționate, apare necesitatea unor cercetări științifice de calitate, care într-un final, ar oferi factorilor decizionali din administrația publică, dar și întregii societăți, unele soluții științifico-practice de remediere a derapajelor constatate și de consolidarea a mecanismelor de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) a persoanelor – ca unul din elementele cheie de asigurare a încrederii societății în actul de justiție. Aceasta cu atât mai mult, cu cât respectiva problematică se regăsește în textul Acordului de Asociere „Republica Moldova – Uniunea Europeană" și este totodată, o precondiție de îndeplinit de către Republica Moldova în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

Considerăm că, cercetarea respectiv ar putea aduce un spor real și de mare folos entităților publice preocupate cu fortificarea și apărarea drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor, dar și celor cu atribuții anticorupționale. Într-o altă ordine de idei, soluțiile de prevenire și combatere a corupției în sectorul financiar-bancar ar putea contribui decisiv la prosperarea și dezvoltarea națională. De asemenea, cercetarea va contribui și la asigurarea unei încrederi a societății în actul de justiție. Or, nerespectarea și neprotejarea drepturilor economice (financiar-bancare), inclusiv de către factorii implicați la realizarea actului de justiție, afectează grav imaginea instituțiilor publice, induce insecuritate și neîncredere.

[1] The Legatum Prosperity Index – 2023. Clasamentul statelor. https://www.prosperity.com/rankings?pinned=MDA&filter= (accesat la 11.03.2023).

Scopul de bază al cercetării constă în furnizarea unui suport științific constant și de calitate, pe dimensiunea consolidării mecanismului de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) a persoanelor – drept unul din elementele fundamentale de asigurare a încrederii societății în actul de justiție și de preocupare anticorupțională a statului, în contextul integrării Republicii Moldova în Uniunea Europeană.

Realizarea cercetării științifice se va realiza cu ajutorul a trei niveluri de metode caracteristice metodologiei cercetării științifice. Astfel, inițial vom utiliza, în special, metodele: istorică, cercetându-se fenomenele de drept în evoluţie și metoda logică. Ulterior, în procesul de identificare a adevărului științific vom folosi şi metoda cercetării comparative. În acest sens, considerăm că experiența atât a Uniunii Europene, cât și a statelor membre ale Uniunii Europene ar putea fi interesantă și benefică efortului nostru de modernizare a legislației și de instituire a unei încrederi a societății în actul de justiție întru respectarea drepturilor fundamentale economice ale persoanelor și îngrădirea lor de influențele corupționale.

Totodată, la baza cercetării va sta metoda dialectică de cunoaştere, precum şi celelalte metode aferente, specifice fiecărei ştiinţe în parte, cum ar fi: metoda structural-sistemică, tehnico-juridică şi alte metode, aplicabile de cunoaştere a procedeelor social-politice.

De asemenea, o importanță sporită va fi acordată metodelor statistice și cantitative, avându-se în vedere specificul cercetărilor în domeniul financiar-bancar.

Utilizarea ansamblului de principii şi metode, ne va permite să cercetăm obiectivele trasate într-o interdependenţă, în totalitatea lor, multilateral şi obiectiv.

Concluzia magistrală a cercetării este că, în Republica Moldova este nevoie de a institui funcția de ombudsman economic și totodată, de venit cu o strategie de prevenire a corupției în sectorul economic, cu accente pe domeniul financiar-bancar.

REZULTATE OBȚINUTE ȘI DISCUȚII

Problematica abordată este una complexă și multiaspectuală, cuprinzând direcții de cercetare ce interferează cu domenii precum: drept constituțional, drept financiar, drept bancar, dreptul procesual penal și civil, organizarea și funcționarea instituțiilor de drept etc.

De menționat faptul că, acțiunile de consolidare a drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale, enunțate de documentele de politici publice, au și început a fi realizate, cu precădere la finele anului 2022 – debutul anului 2023. În șirul actelor normative, venite să transpună prevederile documentelor de politici publice se înscriu:

1. Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public.[1]
2. Proiectul de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție.[2]
3. Proiectul de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt).[3]
4. Procuratura Anticorupție – nevoia de reformă urgentă.
5. Inițiativa Președinției Republicii Moldova de instituire a Curții Anticorupționale. [4]

1.Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public.

Importanța problematicii accesului la informațiile de interes public a fost și este subliniată de nenumărate ori de experți ai Uniunii Europene, care își aduc aportul la remedierea problemei date în Republica Moldova.

Spre exemplu, Ambasadorul Uniunii Europene în Republica Moldova a menționat că „…Accesul la informațiile de interes public este un drept important al omului și un instrument de îmbunătățire a guvernanței democratice. Acesta intensifică participarea publică, responsabilitatea autorităților publice și încrederea publicului în procesul decizional…”.[5] Iar Directorul Departamentului pentru Societate Informațională al Consiliului Europei a reiterat că „…Accesul la informațiile publice și asigurarea respectării acestui drept reprezintă o caracteristică esențială a bunei guvernări și un indicator care arată dacă o societate este sau nu cu adevărat democratică și pluralistă. Totuși, în multe state membre ale Consiliului Europei, inclusiv în Republica Moldova, cadrul legal existent privind accesul la informație nu corespunde cu necesitățile realității actuale.”.[6]

---

[1] Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public. https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-de-lege-privind-accesul-la-informatiile-de-interes-public/9967 (accesat la 01.02.2023).

[2] Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.112 din 07.03.2023 pentru aprobarea proiectului de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție.

[3] Hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 22.03.2023 privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt).

[4] Maia Sandu, după ședința CSS: În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție. 20.03.2023. https://tribuna.md/2023/03/20/maia-sandu-dupa-sedinta-css-in-maxim-3-luni-se-va-crea-si-va-fi-functionala-curtea-anticoruptie/ (accesat la 24.03.2023).

[5] MAZEIKS Janis, Ambasadorul Uniunii Europene în Republica Moldova. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea: https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova (accesat la: 05.03.2023).

[6] PENNINCKX Patrick, Directorul Departamentului pentru Societate Informațională al Consiliului Europei. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea:

Avem ferma convingere că, dreptul de a avea acces la informație de interes public este corelat cu apărarea drepturilor persoanelor, la general și dreptul economice, în special, ale persoanelor. Iar gradul de corupție este cu atât mai mare, cu cât este mai mică transparență și este îngrădit accesul la informație.

Despre respectiva corelare au vorbit și unii factori decizionali. Spre exemplu, ministrul justiției a menționat absolut corect că, „…Dreptul de acces la informații este un drept constituțional, precum și o condiție prealabilă pentru exercitarea altor drepturi politice, economice și sociale…" și „…în contextul luptei împotriva corupției, este mai mult decât necesară asigurarea garanțiilor dreptului la informație, care încurajează transparența și care la rândul său atenuează corupția…".[1]

În esență, prevederile legale ce reglementează actualmente domeniul accesului la informație, sunt cuprinse în textul Legii nr.982 din 11.05.2000 privind accesul la informație.

Legea nr.982 din 11.05.2000 privind accesul la informaţie a fost un element de modernizare a statului şi dreptului autohton, la momentul adoptării ei. Însă, după două decenii de aplicare, considerăm că este necesară o nouă reglementare care să elimine inadvertenţele identificate, care să aducă, mai aproape de momentul actual, textul legii.

În studiul de față nu ne propunem să analizăm amănunțit Legea nr.982/2000. Respectiva lege a fost criticată de oricine și oricând. Subsemnații, cu nenumărate ocazii și în nenumărate studii am arătat că există lacune magistrale în asigurarea drepturilor economice ale persoanelor și în prevenirea corupției, datorate în mod special modului defectuos, lacuniar de acces la informațiile de interes public. În mod special, critici dure au fost aduse din partea organizațiilor non-guvernamentale.

Guvernarea actuală, fiind pătrunsă de importanța problemei, a elaborat proiectul legii privind accesul la informațiile de interes public, supunându-l consultărilor publice în lunile ianuarie-februarie 2023. [2]

Realizarea acestei acțiuni se impune, în special, în contextul în care la 1 decembrie 2020 a intrat în vigoare Convenția Consiliului Europei privind accesul la documentele oficiale, adoptată la Tromsø la 18 iunie 2009 (în continuare –

https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova (accesat la: 05.03.2023).

[1] LITVINENCO Sergiu, Ministrul justiției al Republicii Moldova. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea: https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova (accesat la: 05.03.2023).

[2] Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public. https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-de-lege-privind-accesul-la-informatiile-de-interes-public/9967 (accesat la 01.02.2023).

Convenția de la Tromsø), fiind primul tratat internațional obligatoriu care consfințește și reglementează dreptul general de acces la documentele oficiale deținute de autoritățile publice.

La data finalizării acestui studiu (12 mai 2023), proiectul legii trecuse deja de etapa adoptării sale în cea de-a doua lectură (09.06.2023).[1]

Elementele de noutate cele mai importante ale proiectului legii privind accesul la informațiile de interes public, sunt:

1. Așa cum este definiția prevăzută la art. 1 § 2 (b) din *Convenția de la Tromsø*, cea oferită în prezentul proiect de lege este de o generalitate absolută, *i.e.* prin informații de interes public urmează a fi înțelese **toate informațiile deținute de furnizorii de informații**: a) indiferent de forma de exprimare (text, reprezentare grafică, imagine, sunet, etc.); b) indiferent de suportul de stocare (hârtie, stickurile de memorie USB, CD-ROM-urile, DVD-urile, cardurile de memorie sau discurile dure ale computerelor, mesajele transmise prin poșta electronică, informațiile stocate în formă electronică/digitală, precum și orice alte suporturi care permit reproducerea informațiilor stocate); c) indiferent de tipul sau caracterul informațiilor (date cu caracter personal, secret comercial, etc.); d) indiferent dacă au fost create/elaborate de însăși furnizorii de informații sau au fost colectate/recepționate de la alte persoane sau organizații.
2. **Furnizori de informații** sunt instituite următoarele entități: a) autoritățile publice (art.7 din Codul administrativ nr.116/2018); instituțiile publice (art.307 alin.1 din Codul civil nr.1107/2002); întreprinderile de stat sau municipale (Legea nr.246/2017 cu privire la întreprinderea de stat și întreprinderea municipală); persoanele juridice de drept privat care prestează servicii publice (în privința informațiilor care se referă la prestarea serviciilor publice) (Legea nr.234/2021 cu privire la serviciile publice și Legea nr.1402/2002 serviciilor publice de gospodărie comunală); asociațiile profesionale și organele de autoadministrare ale profesiilor conexe sectorului justiției (Uniunea Avocaților din Republica Moldova, Uniunea Națională a Executorilor Judecătorești, Camera Notarială, Uniunea administratorilor autorizați); executorii judecătorești și notarii (în privința informațiilor care se referă la exercitarea atribuțiilor prevăzute de lege); partidele politice și organizațiile social-politice.
3. **Derogări esențiale privind prelucrarea datelor cu caracter personal**, efectuate în scopuri jurnalistice, vor fi operate nemijlocit în Legea nr. 133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal – legea care reglementează relațiile sociale ce apar în procesul de prelucrare a datelor cu caracter personal. Or, Regulamentul (UE) 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului din 27 aprilie 2016 privind protecția persoanelor fizice în ceea ce privește prelucrarea datelor cu caracter personal și privind libera circulație

[1] Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public. https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6422/language/ro-RO/Default.aspx (accesat la 15.05.2023).

a acestor date și de abrogare a Directivei 95/46/CE (Regulamentul general privind protecția datelor) permite stabilirea unor exonerări și derogări foarte largi în privința prelucrării efectuate în scopuri jurnalistice sau în scopul exprimării academice, artistice sau literale (art. 85).

4. Pornind de la prevederile Constituției Republicii Moldova și a Convenției de la Tromsø, precum și de la standardele internaționale în materie, art. 6 alin. (1) prevede că **accesul la informațiile de interes public poate fi limitat** doar în cazul în care este necesar de a proteja unul din următoarele scopuri legitime reglementate de lege: a) apărarea sau securitatea națională; b) siguranța sau ordinea publică; c) prevenirea sau descoperirea infracțiunilor ori contravențiilor; d) efectuarea urmăririi penale; e) desfășurarea procedurii judiciare sau administrative; f) viața privată; g) secretul comercial sau bancar; h) proprietatea intelectuală (cu excepția informației produse în baza unui contract încheiat cu autoritățile publice, instituțiile publice ori întreprinderile de stat sau municipale).
5. Pornind de la cele mai bune practici în materie, articol 17 din proiect prevede la alin. (1) că informațiile de interes public sunt comunicate solicitantului din momentul în care sunt disponibile, dar nu mai târziu de **15 zile calendaristice** (*i.e.* **10 zile lucrătoare**) de la data înregistrării cererii. Respectivul termen va putea fi prelungit cu cel mult **5 zile** calendaristice, în cazul în care se solicită un volum mare de informații, care necesită timp suplimentar pentru prelucrarea lor. Această prelungire are efect doar dacă este comunicată solicitantului în scris, în interiorul termenului general de 15 zile și împreună cu motivele prelungirii.
6. Intrarea în vigoare a legii este prevăzută pentru 1 iunie 2023. Or, conform Planului de acțiuni pentru implementarea măsurilor propuse de către Comisia Europeană în Avizul său privind cererea de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, aprobat de către Comisia Națională pentru Integrare Europeană la 4 august 2022, termenul-limită pentru intrarea în vigoare a legii este iunie 2023. După cum este și firesc, la data intrării în vigoare a prezentei legi se abrogă Legea nr. 982/2000 privind accesul la informație.

Considerăm că, o dată cu adoptarea și intrarea în vigoare a noii legi privind accesul la informațiile de interes public, este nevoie de o modificare-ajustare concomitentă a legislației conexe: Constituția RM; Legea nr.133/2011 privind protecția datelor cu caracter personal; Legea nr.245/2008 cu privire la secretul de stat; Codul administrativ nr.116/2018; Codul de procedură civilă nr.225/2003; Codul muncii nr.154/2003 și multe altele.

2.Reforma Curții Supreme de Justiție.

Zilele acestea se scrie nu doar acest articol științific, ci și istorie. Guvernarea vine cu o reformă amplă, ce vizează instituția Curții Supreme de Justiție, instituție ce a moștenit paradigma sovietică și care a rămas inertă timp de peste trei decenii. La data de 16 martie 2023 proiectul dat a fost votat în primă lectură

de Parlamentul Republicii Moldova.[1] Ulterior, la 30 martie urmează adoptarea proiectului în a doua lectură, ca într-un final, la 6 aprilie 2023 să fie publicată legea adoptată.[2]

Prevederile revoluționare se referă, în mod special la:

1. Unul din obiectivele proiectului constă în transformarea CSJ în autoritatea principală care se va concentra pe asigurarea interpretării și aplicării uniforme a legislației în sistemul de justiție. În vederea asigurării interpretării și aplicării uniforme a legii, CSJ va putea întreprinde un șir de măsuri stabilite în lege, lista cărora nu va fi exhaustivă: va publica generalizările practicii judiciare; va elabora și publica ghiduri cu privire la aplicarea legislației procedurale (similar CtEDO) și sancțiunilor penale (similar României și altor țări); la solicitarea instanțelor judecătorești va emite avize consultative (similar Curții Europene de Justiție și CtEDO); va putea emite hotărâri obligatorii pe marginea demersului în interesul legii.
2. Curtea Supremă de Justiție va fi constituită din 20 de judecători (art.6 din lege).
3. Judecătorii CSJ vor fi numiți, după cum urmează: 11 din rândul judecătorilor și 9 din rândul avocaților, procurorilor sau profesorilor universitari în domeniul dreptului (art.7 alin.(1) din lege).
4. Judecătorul Curții Supreme de Justiție urmează a fi selectat de Consiliul Superior al Magistraturii în bază de merit, în urma unui concurs public (art.7 alin.(3) din lege).
5. în termen de 5 zile de la data intrării în vigoare a legii cu privire la Curtea Supremă de Justiție, Consiliul Superior al Magistraturii va anunța concurs pentru suplinirea funcțiilor vacante de judecător al CSM (art.13 alin.(1) din lege).
6. Curtea Supremă de Justiție în termen de 6 luni, de la intrarea în vigoare a prezentei legi, va propune Consiliului Superior al Magistraturii candidații pentru funcția de președinte și, respectiv, vicepreședinte al Curții Supreme de Justiție (art.13 alin.(2) din lege).

La toate cele menționate supra, trebuie să facem o remarcă că, noua reformă ce vizează judecătorii Curții Supreme de Justiție urmează a fi coroborată cu procedura de pre-vetting și vetting.

În acest sens, prezintă relevanță prevederile Legii Nr.26/2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de

[1] Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.112 din 07.03.2023 pentru aprobarea proiectului de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție. https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6382/language/ro-RO/Default.aspx (accesat la 31.03.2023).

[2] Proiectul de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție. https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6382/language/ro-RO/Default.aspx (accesat la 01.05.2023).

autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor[1] și platforma Comisiei pre-vetting – https://vetting.md .[2]

Chintesența Legii Nr.26/2022 rezidă în faptul că ea reglementează raporturile juridice aferente procedurii de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru al Consiliului Superior al Magistraturii, al Consiliului Superior al Procurorilor, precum și a candidaților la funcția de membru în organele specializate ale acestora, ca etapă obligatorie a procesului de selectare a candidaților și de alegere sau numire a acestora în funcțiile respective.[3]

Întru realizarea eficientă a prevederilor legii Nr.26/2022, a fost creată Comisia independentă de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor.[4]

Procedura de pre-vetting urmează să se desfășoare în 3 etape: 1) Evaluarea membrilor Consiliului Superior al Magistraturii (CSM) și a Consiliului Superior al Procurorilor (CSP); 2) Evaluarea candidaților în colegiile CSM și CSP și judecătorii Curții Supreme de Justiție – până în vara 2023; 3) evaluarea celorlalte categorii din justiție, celorlalți judecători și procurori (din vara anului 2023).

Cu referire la platforma Comisiei pre-vetting, considerăm un model de succes în ce privește transparența activității de evaluare a candidaților la funcții. Cu titlu de exemplu, menționăm procedura de evaluare a candidaților non-judecători înaintați de Parlamentul la funcția de membru în Consiliul Superior al Magistraturii.

Astfel, 12 candidați non-judecători, cu experiență profesională în domeniul dreptului sau în alt domeniu relevant, au fost înaintați de Parlament la funcția de membru în Consiliul Superior al Magistraturii și sunt evaluați de Comisia Pre-Vetting sub aspectul integrității lor financiare și etice (Comisia Pre-Vetting a demarat audierile acestui grup începând cu data de 01 martie 2023).

Ulterior, Comisia Pre-Vetting anunța că trei candidați propuși de Parlament la funcții în CSM, au promovat evaluarea (Comunicatul de presă a Comisiei Pre-Vetting din data de 14 și 15 martie 2023).

Pe de altă parte, prin Comunicatul său de presă a Comisiei Pre-Vetting din data de 24 martie 2023, a fost anunțat că doi candidați non-judecători propuși de Parlament la funcții în CSM, nu au promovat evaluarea integrității.[5]

---

[1] Legea Republicii Moldova nr.26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.72 din 16.03.2022. art.Nr.103.

[2] Comisia de pre-vetting. A se vedea: https://vetting.md/ (accesatl la 31.03.2023).

[3] Legea Republicii Moldova nr.26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.72 din 16.03.2022. art.Nr.103., art.1

[4] Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.88 din 04.04.2022 privind confirmarea componenței nominale a Comisiei independente de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.97 din 07.04.2022. art.Nr.165.

[5] Comisia de pre-vetting. A se vedea: https://vetting.md/ (accesatl la 31.03.2023).

3.Proiectul de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt).

În șirul reformelor întreprinse de guvernare, delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție (PA) și Centrului Național Anticorupție (CNA) este acțiunea cea mai fundamentală și cu un impact magistral asupra reconfigurării raporturilor anticorupționale în Republica Moldova.

Nevoia creării unui „DNA românesc" persistă în spațiul mediatic din Moldova ultimii 6-7 ani. Numeroși autori, printre care și subsemnații au indicat asupra necesității specializării Procuraturii Anticorupție pe cauze de corupție mare și cea politică.

Într-un final, discuțiile doctrinarilor și practicienilor s-au materializat într-un proiect de lege[1], aprobat în ședința Guvernului din 22 martie 2023.

La data de 30 martie și 14 aprilie, respectiv, proiectul este adoptat de Parlament în primele două lecturi.

Ulterior, la data de 02 mai 2023 textul legii este publicat, cu mențiunea că, intrarea în vigoare a respectivei legi va avea loc la expirarea a 3 luni de la data publicării, adică la 02 august 2023.[2]

Chiar dacă încă nu a intrat în vigoare, considerăm că, suntem îndreptățiți să facem o radiografie a conținutului proiectului și să evidențiem principalele 6 elemente de noutate:

1. Se propune ca funcția de investigare penală pentru ***corupția la nivel înalt*** să fie concentrată în cadrul **PA**, iar **CNA** ar trebui să investigheze ***corupția sistemică***, pe când ***corupția mică*** ar trebui să fie investigată de către organul de urmărire penală a Ministerului Afacerilor Interne (**MAI**),
2. MAI urmează să restructureze **Serviciul Protecție Internă și Anticorupție** (SPIA), astfel încât acest serviciu să fie capabil *să acopere întreg teritoriul Republicii Moldova*, din punct de vedere zonal (nord, centru și sud).
3. Se propune la **art. 269 alin. (1) pct. 2)** reglementarea limitei mărimii beneficiului ilicit de 4000 de unități convenționale (200 000 lei) și a prejudiciului cauzat de 40000 de unități convenționale (2 000 000 lei). Anume depășirea acestor cuantumuri ale pragului pecuniar vor constitui criteriu de delimitare

[1] Hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 22.03.2023 privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt).

[2] Proiectul de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt). https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6393/language/ro-RO/Default.aspx (accesat la 10.05.2023).

a competențelor de urmărire penală pentru infracțiunile de corupție ce vor intra din jurisdicția organului de urmărire penală al MAI în jurisdicția CNA.

4. Modificările care acordă competența de investigare a ***corupției sistemice*** **CNA-ului** și ***corupției mici*** **MAI-ului**, urmăresc de fapt sporirea eficienței și capacității **Procuraturii Anticorupție la investigarea corupției la nivel înalt**, având drept efect reducerea considerabilă a listei persoanelor care cad sub incidența mandatului procurorilor din Procuratura Anticorupție (doar înalții demnitari/funcționari). În acest context, la **art. 270[1]** din *Codul de procedură penală* se propune ca Procuratura Anticorupție să exercite urmărea penală în cazurile infracțiunilor date în competența CNA, dacă sunt săvârșite de: a).Președintele țării; b).deputați; c).membri ai Guvernului; d).judecători; e).procurori; f).angajații Centrului Național Anticorupție în legătură cu exercitarea atribuțiilor de serviciu; g).directorul, directorul adjunct al Serviciului de Informații și Securitate și ofițerii de informații și securitate.
5. Odată cu includerea în sarcina organului de urmărire penală al MAI a atribuției de investigare a circa **70 de componențe de infracțiuni noi**, acesta trebuie să preia o sarcină pe care o realiza până la moment organul de urmărire penală a CNA. De aceea, pe lângă preluarea atribuțiilor atribuite prin proiect de către actuala subdiviziune specializată (SPIA), care are în jur de 110 funcții publice cu statut special, suplimentar, o soluție tranzitorie ar fi **excluderea de sub moratoriu a mai multor funcții vacante** existente în sistemul MAI-ului, pentru a evita stagnarea procesului de investigare a noilor infracțiuni atribuite în competența organelor de urmărire penală a MAI.[1]

4.Procuratura Anticorupție – nevoia de reformă urgentă.

Delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție de cele ale Centrului Național Anticorupție este o inițiativă mai mult decât binevenită. Totuși, doar o simplă delimitare nu va fi în stare să impulsioneze activitatea PA. Se cere o reconceptualizare a regimului juridic de activitate al Procuraturii Anticorupție. Aceasta cu atât mai mult, cu cât **în anii 2020/2021 nici un oficial de rang înalt nu a fost condamnat pentru acte de corupție**!

Procuratura anticorupție, ca una din procuraturile specializate, a fost supusă unei reorganizări promițătoare în anul 2016, o dată cu adoptarea Legii cu privire la procuraturile specializate.[2]

Suntem nevoiți să constatăm că la 7 ani de la modernizarea Procuraturii anticorupție, multe probleme, dintre cele fundamentale, rămân a fi nesoluționate și astfel, diluând din eficiența activității acestei instituții.

---

[1] Hotărârea Guvernului Republicii Moldova din 22.03.2023 privind aprobarea Proiectului de lege pentru modificarea Codului de procedură penală al Republicii Moldova nr.122/2003 (delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt). Pag.16 din Nota informativă.

[2] Legea Republicii Moldova Nr.159 din 07.07.2016 cu privire la procuraturile specializate. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.245-246 din 30.07.2016. art.Nr.519.

Este șocant să constatăm că practic un deceniu este pierdut. Încă în anul 2014 apăruse un studiu excepțional de bun al autorilor Vladislav Gribincea și Laura Ștefan – „Studiu privind optimizarea structurii procuraturii și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova”.[1] Multe din problemele enunțate în studiul respectiv persistă și astăzi, chiar dacă s-au scurs aproape 10 ani de la punctarea acestor probleme și chiar dacă Procuratura Anticorupție a trecut printr-un proces de reformă în 2016, care ipotetic ar fi trebuit să proiecteze lucrurile pe făgașul normalității.

Spre exemplu, Prin reforma procuraturilor specializate din 2016 se intenționa ca procuratura anticorupție să cerceteze doar cazuri de corupție mare. Respectiv, după reforma PA era preconizată reforma Centrului Național Anticorupție. Situația actuală este însă de așa natură că circa 80% din dosarele de corupție sunt conduse de CNA și doar 20% de către PA. Prin urmare, mâinile procurorilor sunt „legate” de capacitățile CNA de a le oferi asistență/echipament.

O altă problemă este că, după aproape 7 de ani de implementare a legii cu privire la procuraturile specializate, nici o prevedere cu referire la drepturile procuraturii anticorupție nu s-au implementat (buget, autonomie etc.). Drept urmare, pe alocuri se creează impresia că, în fapt, Procuratura anticorupție nu este condusă de PA, ci de CNA, iar Procuratura anticorupție nu are instrumente viabile pentru așa realiza autonomia sa.

Iată de ce, considerăm absolut necesară întreprinderea unor acțiuni urgente, de natură să remedieze unele din cele mai importante deficiențe în activitatea Procuraturii Anticorupției:

a) A reforma regimul juridic de activitate al Procuraturii anticorupție, în sensul că în cazul situațiilor de flagrant delict să nu fie nevoie de intervenția „tutelară” a Procuraturii Generale. Exact același lucru este valabil și în cazul expertizelor – să nu fie nevoie de intervenția Procuraturii Generale, motivul principal fiind – posibile scurgeri de informație (care au și avut loc în trecut).
b) A extinde numărul de specialiști-experți în statele de personal al Procuraturii anticorupție. Aceasta deoarece la moment, în cadrul PA activează doar un singur specialist.
c) A elabora bugete separate pentru ambele procuraturi specializate: Procuratura Anticorupție și Procuratura Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale, fapt care va fortifica autonomia, inclusiv autonomia financiară a acestor entități.
d) A digitaliza activitatea Procuraturii Anticorupție și a Centrului Național Anticorupție.

[1] GRIBINCEA, Vladislav. ȘTEFAN, Laura. Studiu privind optimizarea structurii procuraturii și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova. Chișinău: Ed. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2014. 74 p

5.Inițiativa Președinției Republicii Moldova de instituire a Curții Anticorupționale.

La moment, nu prea se cunosc multe în ceea ce privește forma și conținutul acestei inițiative. Mass-media a difuzat un mesaj cu o singură propoziție - „…În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție care va investiga dosarele de mare corupție și corupția din sistemul judecătoresc…”.[1]

Cert este faptul că respectivul demers urmează a fi coroborat cu ideile desprinse din Studiul fostului judecător din Germania și expert în materie anticorupțională – dr.Tilman Hoppe – „Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate / complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova” elaborat și publicat la Berlin în februarie 2021.[2]

Din textul studiului pot fi desprinse câteva idei, grupate pe următoarele dimensiuni teoretico-practice:

§1.Problematica curților anticorupționale în sistemul documentelor internaționale și prin prisma viziunilor organismelor anticorupționale internaționale și regionale.

§2.Exemplul Ucrainei în instituirea unei curți anticorupționale.

§3.Probleme și soluții pentru instituirea unei Curți anticorupționale în Republica Moldova.

§1.Problematica curților anticorupționale în sistemul documentelor internaționale și prin prisma viziunilor organismelor anticorupționale internaționale și regionale.

În textul Convenției Națiunilor Unite împotriva Corupției (**UNCAC**) nu se regăsește nici o mențiune cu privire la curțile anticorupționale sau cu privire la vre-o obligativitate de instituire a atare curți. Totuși, așa cum reiese din opinia dlui Tilman Hoppe, UNCAC ar saluta o atare instituție. În acest sens se face trimitere la capitolul „Succese și bune practici” din Mecanismul pentru Evaluarea Implementării UNCAC evidențiază că instanțele anticorupție pot fi o complementare efectivă pentru agențiile anticorupție.[3]

În ce privește Grupul Statelor Împotriva Corupției (**GRECO**), a fost menționat cazul Slovaciei, care a instituit o curte anticorupțională.[4]

[1] Maia Sandu, după ședința CSS: În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție. 20.03.2023. https://tribuna.md/2023/03/20/maia-sandu-dupa-sedinta-css-in-maxim-3-luni-se-va-crea-si-va-fi-functionala-curtea-anticoruptie/ (accesat la 24.03.2023).

[2] TILMAN Hoppe. Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate/complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova. Ed. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Berlin, 2021. 97 p.

[3] TILMAN Hoppe. op.cit. p.53.

[4] TILMAN Hoppe. op.cit. p.54.

Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, Consiliul Europei (**Comisia de la Veneția**) analizând proiectul de lege privind instituirea instanțelor anticorupționale din Ucraina, a abordat problematica dată într-o lumină favorabilă.

În opinia Comisiei de la Veneția – „…competența Înaltei Curți Anticorupție și cea a instanței de apel trebuie să corespundă cu cea a Biroului Național Anticorupție și a Procuraturii Speciale Anticorupție, sub condiția că competența instanțelor trebuie să fie definită în mod clar de lege…”.[1]

Comisia a recunoscut că instanțele anticorupție pot fi o excepție legitimă de la principiul CCEJ – „…“judecătorii și instanțele specializate trebuie să fie introduse doar când sunt necesare din cauza complexității sau specificității legii sau faptelor și astfel pentru o administrare corespunzătoare a justiției…”.[2]

Totodată, Comisia a fost destul de critică privind introducerea unor **judecători specializați** care să fie integrați în structura instanțelor judecătorești ordinare: „…Comisia nu vede în ce mod numirea judecătorilor specializați în toate **instanțele de drept comun** teritoriale, curțile de apel și Curtea Supremă ar putea fi justificată și implementată în practică…”.[3]

În fine, pe marginea unei curți specializate în anticorupție s-a expus și Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa (**OSCE**). În 2004, OSCE a identificat instanțele anticorupție drept un remediu efectiv pentru sisteme judiciare foarte corupte. În contextul istoriei de succes din Hong Kong, OSCE menționează: „O altă trăsătură majoră care a fost identificată de la bun început este faptul că Hong Kong dispunea de un sistem **judiciar integru**, ceea ce însemna că dosarele erau procesate și examinate în modul cuvenit. În absența ordinii de drept, experimentul aproape cu certitudine avea să aibă alte rezultate. Acest fapt indică precauția că dacă o țară intenționează să urmeze calea Hong Kong-ului, aceasta trebuie de asemenea să se axeze pe integritate în ramura judiciară. […] Crearea ‘instanțelor anticorupție’ speciale sau ‘instanțelor de integritate’ ar putea fi o altă posibilitate. Pentru astfel de instanțe trebuie să fie **selectați cu precauție** judecătorii și personalul de suport în baza **integrității** lor”.[4]

---

[1] TILMAN Hoppe. op.cit. p.55, care citează Opinia Comisiei de la Veneția Nr. 896/2017, CDL-AD(2017)020, privind proiectul de lege privind Curtea Anticorupție, p.20, https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)020-e (accesat la 23.03.2023).

[2] TILMAN Hoppe. op.cit. p.55, care citează: Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCEJ), Opinia Comisiei de la Veneția (2012) Nr. 15 privind specializarea judecătorilor, Concluzii iii, https://rm.coe.int/ccje-opinion-2012-no-15-on-the-specialisation-of-judges/16809f0078 (accesat la 24.03.2023).

[3] TILMAN Hoppe. op.cit. p.55, care citează: Opinia Comisiei de la Veneția Nr. 896/2017, CDL-AD(2017)020, privind proiectul de lege privind Curtea Anticorupție, pagina 20, https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)020-e (accesat la 24.03.2023).

[4] TILMAN Hoppe. op.cit. p.56, care citează: OSCE, Cele mai bune practici de combatere a corupției (2004), pagina 166, https://www.osce.org/eea/13738 (accesat la 24.03.2023).

§2.Exemplul Ucrainei în instituirea unei curți anticorupționale.

Exemplul Ucrainei de instituire a unei curți anticorupționale este unul cel mai recent.

În fapt, practica judiciară mondială atestă exemple de instituire a unor curți anticorupționale specializate. Este vorba de: Madagascar, Bulgaria, Malaysia, Indonezia (2016); Armenia și Afganistan (2020, proiecte de lege) și Ucraina (2018).

Adevărul este că există și forme mixte, cum ar fi, spre exemplu, instanțe specializate anticorupție cu competențe orientate asupra cazurilor anticorupție, apelurile fiind depuse la Curtea Supremă. Atare sisteme sunt instituite în state precum: Slovacia, Tanzania și Thailanda (2016); Albania, Croația, Sri Lanka, Senegal, Nepal, Burundi, Camerun, Pakistan (2018).

Cu referire la **Ucraina**, instanța specializată anticorupție este denumită – **Înalta Curte Anticorupție (ÎCA)**.

Selectarea judecătorilor pentru ÎCA a avut loc de către un organ instituit anume cu acest scop – **Consiliul Public al Experților Internaționali (CPEI)**, compus din 6 experți străini selectați de Înalta Comisie de Calificare a Judecătorilor pentru un termen de doi ani dintr-o listă de candidați nominalizați de organizații internaționale.

Candidații la funcțiile de judecători ai ÎCA trebuiau să întrunească cerințe precum: 7 ani de experiență profesională și să posede cunoștințele și abilitățile practice necesare pentru realizare funcțiilor judiciare în cazurile conexe corupției; să întrunească criteriile de integritate (morală, onestitate, incoruptibilitate) […], în special în ceea ce privește legalitatea originii surselor averii candidatului, corespunderea standardului de trai al candidatului și membrilor familiei lui cu venitul declarat, corespunderea stilului de viață al candidatului cu statutul său.

Totodată, au fost excluși candidații care au activat în anumite agenții de securitate sau pentru un organ de auto-guvernare judiciară din cadrul guvernelor de până la revoluția de pe Maidan; care au anumite relații cu un partid politic; care au fost condamnați pentru anumite încălcări.

Din 334 de candidați înscriși în concurs, Comisia a selectat doar 38 de profesioniști din rândul persoanelor care au trecut testul, au realizat sarcinile practice și au fost intervievați de către Înalta Comisie de Calificare și experții internaționali. Drept rezultat, 27 din aceștia activează în calitate de judecători ai Înaltei Curți Anticorupție, iar 11 activează în Camera de Apel a curții.

Judecătorii se bucură de câteva drepturi de securitate în casele și birourile lor (Art. 10 Legea privind ÎCA). Aceștia sunt supuși unei verificări special regulat al declarațiilor de avere și stilului lor de viață (Art. 11 Legea privind ÎCA). Mai mult ca atât, judecătorii trebuie în mod regulat să fie instruiți în domeniul de combatere a corupției (Art. 12 Legea privind ÎCA). Salariul este de 50 salarii minime (un salariu minim fiind de 2,118 UAH în iulie 2020), ceea ce corespunde unei sume de circa 3,180 € pe lună – un salariu mare pentru Ucraina și de patru

ori mai mare decât media în sectorul public (a se compara cu media de 25,100 UAH ≈ 755 € în sectorul public).[1]

Înalta Curte Anticorupție exercită jurisdicție asupra cazurilor penale ce vizează fapte de corupție. Aceasta acoperă 23 de articole din Codul Penal care mai cu seamă țin de domeniul de responsabilitate al Biroului Național Anticorupție.[2]

Camera de judecată a ÎCA are 27 de judecători, dintre care 18 dețin funcția de a judeca și 9 judecători de instrucție. Judecătorii cu funcția de a judeca se întrunesc în complete a câte trei judecători, pe când judecătorii de instrucție activează ca judecători unici. Părțile pot contesta în apel hotărârea camerei de judecată a ÎCA în camera de apel a ÎCA. Camera de apel este un organ independent format din 11 judecători care examinează cauzele în complete a câte trei judecători. Atât camera de judecată, cât și camera de apel fac parte din cadrul unei singuri entități juridice, șeful căreia este judecătorul-șef al camerei de judecată. Hotărârile camerei de apei pot fi contestate în fața unui panel al Curții Penale de Casație, care a fost constituită în mod special pentru a audia cazurile anticorupție. Totuși, acest fapt oricum lasă o rezervă în privința integrității: faptul că părțile pot contesta hotărârile ÎCA în fața Curții Penale de Casație a Curții Supreme ar putea fi o preocupare pe motiv că Judecătorii Curții Supreme **n-au fost** supuși aceluiași **proces de verificare** ca și judecătorii ÎCA.[3]

Probabil este prea devreme de a parveni cu o evaluare întemeiată a performanței curții. Totuși, o revizuire preliminară a cazurilor examinate de ÎCA indică o imagine tentativă de istorie de succes. Experiența destul de recentă a curții până la moment relevă arestări și condamnări în cazuri de funcționari de rang înalt, cât și cazuri de mite de mărimi mari și de delapidări de sume mari.[4]

Prezintă interes comparația dintre curțile anticorupționale dintre Slovacia și Ucraina.

Tabelul nr.1 – Elemente de drept comparat dintre curțile anticorupționale ale Slovaciei și Ucrainei

	SLOVACIA	**UCRAINA**
A demarat activitatea	2005	2019
Selectarea judecătorilor	Auto-administrare judiciară	Auto-administrare judiciară cu veto de la Consiliul Public de Experți Internaționali

[1] TILMAN Hoppe. op.cit. p.70
[2] TILMAN Hoppe. op.cit. p.71
[3] TILMAN Hoppe. op.cit. p.72
[4] Ibidem.

Revizuirea integrității	Ramura executivă (SIS)	Auto-administrare judiciară, Consiliul Public de Experți Internaționali, Consiliul Public de Integritate (societatea civilă)
Statutul judecătorilor	Salarii mai mari	Salarii mai mari, măsuri de securitate
Jurisdicție	Corupție, crimă organizată, infracțiuni economice	Corupție de nivel înalt
Etapele de apel	Apel direct la Curtea Supremă	Camera de Apel din Înalta Curte Anticorupție; ulterior la Curtea supremă
Impact	Peste 1000 condamnări; rata de achitări 7%; condamnări de nivel înalt absente sau în număr mic	Câteva condamnări de nivel înalt în pofida perioadei scurte de activitate

Sursa: În baza studiului lui Tilman Hoppe., op.cit. p.73.[1]

În literatura de specialitate sunt generalizate avantajele instanțelor specializate anticorupționale în raport cu jurisdicția de drept comun. Cele mai răspândite idei pot fi prezentate grupate după următoarele criterii:

Tabelul nr.2 – Avantajele și dezavantajele instanțelor specializate anticorupționale

MOTIVAȚIE	MECANISME	Considerațiuni de ordin instituțional
Eficiență	Coraport favorabil judecător-număr de cazuri Avantaje de eficiență obținute prin expertiză Proceduri simplificate Termeni limită	Numărul de judecători Cuprinderea jurisdicției: • tip de infracțiune • magnitudinea infracțiunii • identitatea inculpaților Specializare doar la anumite nivele (primă instanță sau nivel de apel) sau peste tot, în dependență de deficiențele constatate Relație cu procuratura
Integritate	Izolare de sistemul existent de instanțe de judecată, de ex., locația instanței; mecanisme speciale de selectare și recrutare	Numărul de judecători și grupul de recrutare Extinderea geografică (cu cât mai vastă și mai decentralizată

[1] TILMAN Hoppe.op.cit. p.73

		este rețeaua de instanțe judecătorești, cu atât mai dificil este de asigurat integritatea)
Expertiză	Selectarea judecătorilor cu expertiză specială și capacitatea de a înțelege cazurile financiare complexe (rotația regulată ar putea fi un obstacol, dacă nu există un grup de astfel de specialiști) Instruire direcționată	Competența Resurse umane Management: constituirea și menținerea grupului de experți

Sursa: Tabelul preluat din U4 Ediția 2016:7, Instanțe anticorupție specializate: o cartografiere comparativă, pagina 20, https://www.u4.no/publications/specialised-anti-corruption-courts-a-comparative-mapping.pdf

3.Probleme și soluții pentru instituirea unei Curți anticorupționale în Republica Moldova.

Așa cum a fost menționat anterior, Președintele Republicii Moldova, în discursul său din Parlamentul Republicii Moldova din 20 martie 2023, imediat după încheierea ședinței Consiliului Suprem de Securitate, Curtea anticorupțională urmează a fi instituită în termen de 3 luni, adică nu mai târziu de 20 iunie 2023.

În opinia noastră, există o doză de exces de optimism în intenția președinției. Considerăm că, problemele de ordin juridic vor întârzia cu mult apariția acestei instituții. Problemele sunt diverse, pe alocuri insurmontabile, iar depășirea lor poate solicita modificări constituționale, care vor necesita timp.

În sprijinul celor menționate invocăm prevederile Constituției Republicii Moldova, care permite judecătorii specializate doar la nivelul de primă instanță.[1] Existența acestora nu este obligatorie și ar fi nevoie de motive imperative pentru a scoate din nou o instanță specializată din cele recent unificate.[2]

Dacă se va introduce o instanță anticorupție specializată, atunci nivelul doi și trei al ierarhiei sistemului judiciar nu va putea prelua aceeași idee de specializare anticorupție. Moldova dispune de instanțe judecătorești în trei nivele, iar Curtea Supremă și Curțile de Apel dețin competența de a anula orice hotărâre din primă instanță.[3] Astfel, nu este o opțiune potrivită pentru Moldova de a avea

[1] Hotărârea Curții Constituționale nr. 5 din 26 ianuarie 1998 despre controlul constituţionalităţii legislaţiei în vigoare privind instanţele judecătoreşti economice; Hotărârea Curții Constituționale nr. 3 din 9 februarie 2012 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi din Legea nr. 163 din 22 iulie 2011 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative.

[2] GOINIC, Daniel. MACRINICI, Sorina. Instanța anticorupție – este oare aceasta necesară în Republica Moldova? Chișinău: Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2020. 34 p. https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/10/CRJM-Oportunit-instanta-anticoruptie-2020.pdf

[3] TILMAN Hoppe. op.cit. p.92

o judecătorie specializată anticorupție doar la nivelul de primă instanță. Introducerea unei astfel de instanțe separate cel puțin la cel de-al doilea nivel – de apel - ar putea fi realizată doar în baza unor amendamente constituționale.[1]

Împărtășim unele opinii formulate de expertul Tilman Hoppe, cu referire la arhitectura unei curți anticorupționale în Republica Moldova:[2]

a) În lumina unei rate înalte de apeluri în a două instanță, o curte anticorupție va avea impact doar dacă cel puțin a doua instanță de asemenea este îngrădită de riscurile sistemului judiciar ordinar. În acest scop, în lumina jurisprudenței Curții Constituționale, un amendament constituțional ar putea fi necesar pentru a permite crearea curților specializate la nivel de **apel**. În articolul 115 (2) din Constituție, cuvântul "judecătorii" poate fi schimbat în "instanțe".

b) În lumina ratei înalte de recursuri în a treia instanță, mai rămân riscuri pentru condamnările adecvate de succes să fie inversate de ultima instanță, **Curtea Supremă**, asumând că deficiențele sale de integritate vor rămâne chiar și după reforma curentă. De exemplu, Curtea Supremă ar putea să stabilească sau să mențină niște criterii nerealist de înalte a sarcinii probării în cazurile de corupție. Acest risc ar putea fi atenuat prin crearea unui Colegiu specializat anticorupție în cadrul Curții Supreme.

c) În orice caz, chiar și la următorul pas, rămân riscurile pentru condamnări să fie declarate neconstituționale, din perspectiva jurisprudenței **Curții Constituționale** aparent independentă dar deseori percepută ca fiind mai degrabă obstructivă. Un risc similar există dacă Curtea Constituțională ar ridica standardele urmăririi penale și a examinării judiciare la un asemenea nivel, unde în rezultat condamnările efective ar devine mai puțin probabile pentru oricare instanță judiciară, inclusiv și o potențială curte anticorupție.

d) **Costul** unei curți anticorupție separate este considerabil: luni de dezbateri de politici și creație legislativă, selectarea judecătorilor, configurarea organizațională, salarii posibil mai mari pentru judecători anticorupție, protecție, etc. Un astfel de efort ar putea funcționa doar cu un suport financiar considerabil din partea comunității internaționale.

e) **Competența jurisdicțională** unei astfel de curți anticorupție probabil că va trebui să treacă dincolo de cazurile de corupție.

f) Succesul unei astfel de curți va depinde mai cu seamă de **selectarea** judecătorilor "potriviți", în special cu referire la integritatea lor actuală și păstrarea integrității pe viitor. Un risc pentru procesul de selectare a judecătorilor ar putea fi oportunitatea pentru Curtea Constituțională să constate "cu zel" că orice implicare a internațională în acest proces, chiar și dacă cu titlu de recomandare, este neconstituțională.

[1] Constituția Republicii Moldova. Art.115 alin.(2).
[2] TILMAN Hoppe. op.cit. pp.95-97.

g) O curte anticorupție va schimba lucrurile doar dacă dosare penale vor ajunge până la această instanță și într-un mod care să faciliteze judecarea lor corespunzătoare. Astfel, ca în orice jurisdicție, o astfel de reformă trebuie însoțită de reformarea tuturor treptelor de-a lungul lanțului de **implementare a legii** și cel a procesului penal în special.

h) Trebuie conștientizat faptul că o astfel de curte va fi un **experiment** în sine. Totuși, abținerea de la crearea unei curți anticorupție, de asemenea, riscă să fie prin sine un experiment - conducând la ani sau chiar decenii de încălcări sistemice și insuportabile ale drepturilor omului în rândul justițiabililor din cauza unui număr semnificativ de judecători corupți în Republica Moldova la toate instanțele.

i) Un aviz pozitiv al **Comisiei de la Veneția** privind curtea anticorupție de două nivele, cum a fost în Ucraina, ar securiza din punct de vedere juridic un astfel de experiment.

j) Este de așteptat să fie o **rezistență** sporită și creativă din partea diverșilor actori interesați în menținerea status quo curent – atât la crearea a unei astfel de curți, cât și la etapa de conlucrare (sau nu) cu o astfel de curte în practică.

Pe de altă parte, categoric nu suntem de acord cu unele opinii din spațiul juridic al Republicii Moldova, privind lipsa de necesitate în instituirea unei curți anticorupționale. În acest sens, citățm una din opiniile relevante pentru studiul nostru: „…Chemăm Ministerul Justiției și Guvernul Republicii Moldova să renunțe la inițiativa privind crearea unei instanțe specializate anticorupție pentru că aceasta nu este justificată din punct de vedere al necesităților juridice, vine în contradicție cu procesul de optimizare a hărții judecătorești, implică numeroase riscuri și, în esență, este contrară obiectivelor declarate de autorități cu privire la lupta cu corupția...”.[1] O altă opinie, pe care o considerăm profund eronată și pe care factorii decizionali ai Republicii Moldova ar trebui să o evite, gravitează în jurul ideii – „O alternativă creării instanțelor judecătorești este specializarea judecătorilor din instanțele existente. Având în vedere numărul redus al cauzelor penale, specializarea judecătorilor în fiecare instanță de judecată nu este rezonabilă. Este totuși posibil de a specializa judecătorii din câteva instanțe judecătorești în examinarea tuturor cauzelor de corupție de aceste instanțe. Acest fapt poate fi realizat prin modificarea art. 40 Cod de procedură penală, schimbând competența de judecare a cauzelor de corupție, nu după locul comiterii infracțiunii, ci la locul efectuării urmăririi penale (locul aflării subdiviziunilor CNA și ale PA). În acest caz, cauzele de corupție vor fi examinate de mai puține judecătorii, astfel obținându-se în mod firesc un număr mai redus de judecători care ar putea examina cauzele de corupție și, astfel, s-ar putea mai ușor și eficient de investit în instruirea acestor judecători, fără a crea o instanță scumpă și a o expune prea

[1] GOINIC, Daniel. MACRINICI, Sorina. Instanța anticorupție – este oare aceasta necesară în Republica Moldova? Chișinău: Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2020. 34 p. https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/10/CRJM-Oportunit-instanta-anticoruptie-2020.pdf

simplu riscurilor de influență din partea terților. Ceea ce este totuși important este că în fiecare instanță să existe cel puțin trei judecători specializați în această materie, asigurând astfel posibilitatea distribuirii aleatorii a dosarelor de corupție. În același timp, în cazul în care volumul cauzelor de corupție nu va fi suficient, judecătorii specializați vor putea examina și alte categorii de cauze”.[1]

Cu regret, cercetarea problematicii consolidării apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale, a permis identificarea unor **deficiențe normative**, care efectiv blochează, atât bunele intenții în edificarea unei culturi anticorupționale, cât și consacrarea și apărarea drepturilor fundamentale ale persoanelor, în speță fiind vorba de cele de ordin economic. Vom cita doar câteva din ele:

1.Procesul de evaluare a **integrității** instituționale.

2.Funcționarea instituției **avertizorului** de integritate.

3.Percepția **corupției mari**.

Respectivele deficiențe normative au și fost deja cercetate într-un articol separat, generalizate concluziile științifice și formulate propuneri, inclusiv de lege-ferenda, urmând să le prezentăm la **Conferința din 23 iunie 2023** – „Actul de justiție și respectarea drepturilor persoanei în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană: abordări interdisciplinare”.

CONCLUZII

Drept urmare a celor analizate și dezbătute pe parcursul articolului științific, venim cu următoarele **concluzii generale**:

1. Cercetarea de față își aduce contribuția modestă, pe cale științifică, la reforma din justiția anticorupțională din Republica Moldova și fortificarea apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale;
2. Au fost efectuate cercetări complexe ce au vizat, pe de o parte mecanismul de respectare a drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor, iar pe de altă parte, identificarea riscurilor de corupție din instituțiile financiar-bancare și oferirea de soluții de fortificare a drepturilor fundamentale economice ale persoanelor;
3. Au fost identificate incoerențele, discrepanțele, blocajele, alte probleme de natură juridică și organizațională, privind ocrotirea drepturilor economice ale persoanelor;
4. Au fost identificate impedimentele, rezervele, alte probleme în procesul de implementare a politicilor în domeniul justiției condiționate de calitatea legiferării în domeniul consolidării apărării drepturilor economice ale persoanelor prin mecanisme anticorupționale.

[1] Ibidem

Concluzii pe dimensiunea consolidării mecanismului de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor:

5. Către începutul anului 2021 Republica Moldova a păşit cu un sector bancar lipsit totalmente de încrederea societăţii şi privit drept unul imprevizibil, lipsit de integritate, ostil şi chiar agresiv faţă de cetăţean. În mare parte, acest fapt se datorează fraudei bancare de miliarde şi a faptului că **rambursarea datoriei a fost pusă pe umerii fiecărui cetăţean** în parte al societăţii noastre. Perioada anilor 2022-2023, marcată de războiul la hotarele noastre şi de criza energetică nu au avut cum să adaoge încredere în sistemul bancar.
6. Problemele din justiţie ne costă prosperitatea, fericirea şi încrederea în viaţa de mâine. Justiţia coruptă şi lipsită de independenţă, care a pus umărul şi la frauda bancară, ne-a trezit peste noapte cu o datorie uriaşă de **65 miliarde lei**, datorie pe care urmează să o achităm fiecare dintre noi: de la copil şi până la pensionar;
7. Cadrul legal bancar actual conţine lacune ce pot facilita realizarea **„fraudei bancare 2”**. Deloc accidental, unii candidaţi la funcţia de preşedinte al Republicii Moldova, în cadrul campaniei electorale prezidenţiale din toamna anului 2020, au reiterat pericolul unei noi fraude bancare.
8. Cercetarea ştiinţifică în domeniul legislaţiei şi practicilor bancare a relevat un **potenţial imens de coruptibilitate-fraudă bancară în textul Legii nr.232 din 03.10.2016 privind redresarea şi rezoluţia băncilor**. Expertizarea ştiinţifică a textului Legii nr.232 a identificat existenţa unor posibilităţi ipotetice de comitere a fraudelor şi abuzurilor în procesul de redresare şi rezoluţie a băncilor. Un atare scenariu ar ruina încrederea societăţii în instituţiile statului şi ar sărăci iremediabil populaţia Republicii Moldova. Mai multe despre acest posibil scenariu, vom menţiona la capitolul concluziilor.
9. O altă concluzie importantă, ţine de faptul că, **Legea nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor**, conţine norme ce afectează grav drepturile fundamentale ale omului. Astfel, Băncii Naţionale a Moldovei îi sunt oferite drepturi discreţionare şi arbitrare de a sancţiona administratorii băncilor comerciale, fapt care le afectează drepturile constituţionale. În acest sens, este relevant, spre exemplu, **Demersul Curţii Constituţionale a Republicii Moldova Nr.PCC-01/147g/499 din 26.10.2020**, prin care Institutului de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice a Ministerului Educaţiei, Culturii şi Cercetării i-a fost solicitată opinia asupra Sesizării nr.147g din 08.09.2020 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor dispoziţii din Legea nr.202 din 6 octombrie 2017 privind activitatea băncilor şi respectiv, Avizul Institutului prin care se constată existenţa unor prevederi în textul Legii nr.202/2017, care contravin prevederilor constituţionale în vigoare şi în speţă: art.1 alin.(3), art.15, art.23 alin.(2) şi art.54 alin.(4) din Constituţia Republicii Moldova. Iar ca rezultat, se perpetuează practicile de nesocotire a drepturilor fundamentale ale omului în sfera bancară.

Concluzii pe dimensiunea consolidării instituțiilor anti-corupție:

10. Reforma **justiției** devine imperativă din moment ce suntem acceptați ca și candidați de aderare la Uniunea Europeană.
11. Problema de bază în **sancționarea** faptelor de corupție constă nu atât în lipsa unui cadru legal, ci de cele mai dese ori, în faptul cum este aplicată legislația de către instanțele de judecată.
12. Corupția din **justiție** este cea mai periculoasă deoarece pune sub semnul întrebării tot mecanismul de combatere a corupției în stat.
13. Corupția și problemele grave din justiție, dacă nu vor fi remediate, inclusiv prin intermediul instrumentelor științifico-doctrinare, vor continua să distrugă din interior statul Republica Moldova;
14. Conștienți de acest pericol, atât Guvernul, cât și Parlamentul, fiecare pe domeniul său de competență, au demarat acțiuni concrete și radicale de remediere a situației grave din domeniul Justiției (reforma Curții de Justiție; proiectul legii cu privire la accesul la informațiile de interes public; delimitarea competențelor Procuraturii Anticorupție și Centrului Național Anticorupție; instituirea Curții anticorupție);
15. Vina pentru insuccesul în investigarea marii corupții este legată de examinarea cauzelor penale în instanța de judecată, unul din motive fiind **supraîncărcarea instanțelor**.
16. Introducerea procedurii de pre-**Vetting** s-a dovedit a fi elementul cheie inovator, care pare să răstoarne carul încărcat de probleme din sectorul justiției.
17. În perspectivă imediată există o consecință nefastă a procedurii de pre-**vetting**: din motivul că circa 30-40 la sută din judecători și procurori au șansele să nu treacă evaluarea (fie de bună voie, fie forțat), sistemul va ajunge în stare de **colaps**, cu dosare amânate și examinate la nesfârșit și cu multiple funcții vacante (pe care nu întotdeauna există posibilitatea suplinirii rapide, așa cum se întâmplă, la moment, în cadrul CNA)
18. Existența lacunelor în legislația cu privire la **accesul la informații**, a dus la crearea unei realități neașteptat – procurorii, dar și funcționarii publici refuză să apară în fața camerelor și a da explicații privitor la activitatea sa profesională și în probleme de interes public.
19. În ultima perioadă, la insistența Ministerului Justiției a fost amendat Codul penal al Republicii Moldova, în sensul **înăspririi sancțiunilor** pentru faptele de corupție. Chiar dacă intenția este una explicabilă, o considerăm una viciată, neștiințifică și în disonanță cu știința criminologică.
20. Cea mai aspră sancțiune în cazurile de corupție este **confiscarea averii**. În vara anului 2022 a fost modificată legislația, fiind introdusă obligativitatea față de procurori și ofițerii de urmărire penală să verifice în fiecare caz aparte dacă averea persoanei acuzate de corupție este sau nu justificată și în cazul unui răspuns negativ ei au obligația de a cere confiscarea extinsă a acestor bunuri.

21. Îndrăznim să credem că rezultatele științifice vor aduce contribuția la realizarea acțiunilor prevăzute de Strategia „Moldova Europeană 2030”, fapt care va aduce prosperitate și speranțe de viitor pentru întreaga populație a Republicii Moldova.

În sensul valorificării rezultatelor cercetării științifice, concluziile formulate urmează a fi materializate într-un șir de **propuneri de ordin general**:

1. A evalua actul de justiție prin prisma activităţii apărării drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor și eliminării riscurilor de corupție;
2. A valorifica științific legislația, standardele și practicile de consfințire și apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) atât la nivel instituțional al Uniunii Europene, cât și la nivelul statelor-membre ale Uniunii Europene;
3. A consolida mecanismele de protecție a drepturilor economice ale persoanelor și a capacităților de funcționare a instituțiilor puterii de stat în contextul necesităților de modernizare prin dezvoltare și democratizare;
4. A impulsiona procesul de activitate normativă, în domeniul ce vizează drepturile economic,e (financiar-bancare) ale persoanelor;
5. A înainta un demers științifico-practic privind modernizarea legislației naționale anticorupționale, avându-se drept finalitate diminuarea considerabilă a corupției din sfera financiar-bancară;
6. A elabora recomandări științifice pentru asigurarea calității actului de justiție (cu referire la drepturile financiar-bancare) în beneficiul justițiabililor;
7. A formula propuneri de lege-ferenda de completare a Programului de activitate al Guvernului și al Planului de acțiuni al Guvernului cu reglementări ce ar viza prevenirea și combaterea corupției în sectorul financiar-bancar;
8. A elabora propuneri de lege-ferenda de completare a legislației financiar-fiscale cu prevederi de natură anticorupțională;
9. A perfecta un set de propuneri de lege-ferenda privind asigurarea transparenței instituționale la toate etapele de gestionare a resurselor financiar-bancare;
10. A elabora o metodologe de calcul al valorii faptelor corupționale din sectorul financiar-bancar, cu precădere fiind vizate achizițiile publice și procesul bugetar;
11. A formula propuneri de lege-ferenda de completare a Legii integrității cu un capitol ce ar viza asigurarea integrității în sectorul financiar-bancar;
12. A elabora și edita un studiu fundamental privind mecanismele de prevenire și combatere a corupției în sectorul financiar bancar din alte state, cu precădere fiind supusă cercetării experiența SUA și a statelor membre ale Uniunii Europene și propuneri de transpunere în legislația și practica Republicii Moldova a celor mai eficiente practici.

Propuneri pe dimensiunea consolidării mecanismului de apărare a drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor:

13. A elabora Proiectului **Concepției Securității Financiar-Bancare** a Republicii Moldova;

14. A acorda asistență legală și metodologică tuturor factorilor decizionali din administrația publică centrală, care sunt ghidați de ideea instituirii unui mecanism real și eficient de protejare a drepturilor economice (financiar-bancare) ale persoanelor și de edificare a unei încrederi din partea societății în actul de justiție;
15. A institui cadrului legal pentru consacrarea și dezvoltarea mecanismelor de **protecție a consumatorilor de servicii financiar-bancari**;
16. A elimina din textul **Legii nr.202 din 06.10.2017 privind activitatea băncilor**, a normelor ce afectează grav drepturile fundamentale ale omului. Astfel, se propune, lipsirea Băncii Naționale a Moldovei de drepturi discreționare și arbitrare de a sancționa administratorii băncilor comerciale. În acest sens, venim cu recomandări precum: a) a elimina din textul Legii sintagma „…încălcare gravă…" de la art.140 alin.(1) lit.p); a abroga art.141 alin.(3); a elimina din textul Legii sintagma „…gravitate…" de la art.142 alin.(2) lit.a); fapt care ar aduce legislația bancară și, în speță, prevederile Legii nr.202/2017 privind activitatea băncilor în concordanță cu reglementările constituționale în vigoare: art.1 alin.(3), art.15, art.23 alin.(2) și art.54 alin.(4) din Constituția Republicii Moldova. Iar în consecință, vor fi stopate practicile de nesocotire a drepturilor fundamentale ale omului în sfera bancară.
17. A crea instituția „**Ombudsman-ului financiar-bancar**" cu atribuții de consacrare și apărare a drepturilor financiar-bancare ale persoanelor fizice și juridice (societăți economice) din Republica Moldova.

Propuneri pe dimensiunea consolidării instituțiilor anti-corupție:

18. A urgenta adoptarea proiectului de lege privind **accesul la informațiile de interes public**.
19. A **mediatiza pe scară largă cazurile de corupție mare**, în special cele de la nivelul administrației publice, atât centrale, cât și locale.
20. A transpune în practică recomandările GrecoRC4(2020)9 din 25 Septembrie 2020. Raport GRECO: **Prevenirea corupției în rândul membrilor Parlamentului, judecătorilor și procurorilor**.[1]
21. A urgenta procesul de dezoligarhizare normativă a sistemului politic și economic al Republicii Moldova, în sensul că, urmează a fi transpuse în legislație și în practică ideile expuse în unele studii (**Oligarchs in Ukraine**, Moldova and Georgia as key obstacles to reforms. Autori: Denis Cenușă ș.a.[2])
22. A finaliza **reforma Curții Supreme de Justiție**, asigurându-se un concurs echitabil și transparent de suplinire a funcțiilor vacante.

[1] GrecoRC4(2020)9 din 25 Septembrie 2020. Raport GRECO: Prevenirea corupției în rândul membrilor Parlamentului, judecătorilor și procurorilor. Runda a 4-a de evaluare. Strasbourg, 2020. 20 p.

[2] Oligarchs in Ukraine, Moldova and Georgia as key obstacles to reforms. Autori: Denis Cenușă ș.a. Ed. Expert-Grup. Varșovia, 2017. 22 p.

23. A **delimita competențele Procuraturii Anticorupție și Centului Național Anticorupție** la investigarea cauzelor de corupție la nivel înalt.
24. A reforma **Serviciul Protecție Internă și Anticorupție** al MAI – drept entitatea ce va avea atribuții de fundamentală de investigare penală a corupției mici.
25. A reforma regimul juridic de activitate al Procuraturii anticorupție, în sensul că în cazul situațiilor de **flagrant** delict să nu fie nevoie de intervenția „tutelară" a Procuraturii Generale. Exact același lucru este valabil și în cazul **expertizelor** – să nu fie nevoie de intervenția Procuraturii Generale, motivul principal fiind – posibile scurgeri de informație (care au și avut loc în trecut).
26. A extinde numărul de **specialiști-experți** în statele de personal al Procuraturii anticorupție. Aceasta deoarece la moment, în cadrul PA activează doar un singur specialist.
27. A elabora **bugete separate** pentru ambele procuraturi specializate: Procuratura Anticorupție și Procuratura Combaterea Criminalității Organizate și Cauze Speciale, fapt care va fortifica autonomia, inclusiv autonomia financiară a acestor entități.
28. A fortifica domeniul ce ține de **secretul anchetei** (a institui politici de nedivulgare și de a înăspri pedepsele pentru divulgare), având în vedere că nu există nici o condamnare definitivă.
29. A completa Codul de procedură penală cu dispoziții referitoare la **acordul de recunoaștere a vinovăției în privința persoanelor fizice**. Prin aceasta s-ar acorda o mai mare flexibilitate procurorilor.
30. A completa Codul de procedură penală cu un capitol aparte ce ar reglementa problematica **acordului de recunoaștere a vinovăției de către persoanele juridice**, prin care s-ar prevedea expres că persoanele juridice vinovate de fapte de corupție să achite o amendă mare în afara procedurilor penale, fără a fi condamnate. Astfel lor li s-ar permite să-și continue mai departe activitatea (fără a perturba activitatea economică și fără a suspenda/disponibiliza salariații), dar fără a exonera de răspundere penală conducerea companiilor respective.
31. A **digitaliza activitatea** Procuraturii Anticorupție și a Centrului Național Anticorupție.
32. A institui cât mai urgent **Curtea anticorupțională** – instanță care va investiga dosarele de mare corupție și corupția din sistemul judecătoresc.

În încheierea celor menționate supra se prefigurează ideea că, în general, așa cum au evoluat lucrurile de-a lungul timpului, în ultimii 15 ani, domeniul juridic, domeniul financiar-bancar și domeniul justiției au fost mereu domenii ce au trezit nemulțumirea și criticile (corecte) ale societății. Respectiv, antrenarea în cercetarea unor domenii atât de vaste și atât de controversate este de natură să inducă acestei cercetări unele elemente de risc și insecuritate.

Totodată, politicul se poate constitui drept un alt domeniu generator de instabilitate.

Pe de altă parte, schimbările din politică ar putea aduce o neglijare din partea legiuitorului a problemelor ce țin de fortificarea drepturilor economice (financiar-bancare) și sporirea încrederii societății în actul de justiție.

Ar fi prea trist să finalizăm cercetarea noastră pe o notă atât de pesimistă. Avem o doză de optimism cu privire la viitorul Republicii Moldova în ceea ce privește consolidarea apărării drepturilor fundamentale ale omului prin mecanismele anticorupționale. Acest optimism este insuflat de starea de spirit a națiunii noastre. Conform **World Happiness Report – 2023** (Clasamentul fericirii mondiale), Republica Moldova s-a plasat pe onorabilul loc – 63 din 137 de state[1] în clasamentul fericirii mondiale. Republica Moldova depășește chiar și China, care este plasată în urma noastră, pe locul 64, ceea ne face să concluzionăm că există în cetățenii Moldovei fericire cât în toată China! În comparație cu anul trecut, când ne aflam pe locul 62, alături de Jamaica lui Bob Marley :), Republica Moldova a coborât doar o singură poziție. Dar nu e dramatic, ținând cont de faptul că în anul 2020 eram tocmai pe locul 70, ceea ce înseamnă că fericirea și optimismul nostru sunt în ascensiune, iar războiul la hotarele țării noastre și criza energetică nu ne pot destabiliza echilibrul emoțional.

Aici ajungem delicat la concluzia magistrală, existențială într-un fel pentru viitorul Republicii Moldova. Conform World Happiness Report – 2023, TOP-20 cele mai fericite state sunt țările cu cel mai mic nivel de corupție și cu o democrație avansată. Este vorba de următoarele state, pe care le prezentăm în ordine descrescândă: 1) Finlanda; 2) Danemarca; 3) Islanda; 4) Israel; 5) Olanda; 6) Suedia; 7) Norvegia; 8) Elveția; 9) Luxemburg; 10) Noua Zeelandă; 11) Austria; 12) Australia; 13) Canada; 14) Irlanda; 15) Statele Unite ale Americii; 16) Germania; 17) Belgia; 18) Cehia; 19) Marea Britanie și 20) Lituania.

Prin urmare, încheiem demersul nostru cu următoarea concluzie: anticorupția și integritatea sunt cheia fericirii și sensul existențialist al ființei umane, ceea ce vibrează în unison cu majoritatea concepțiilor filosofice mondiale, în conformitate cu care, definiția fericirii rezidă în…**virtute**, adică – **integritate**!

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. 2019 Annual Report. Economic Freedom of the World. Ed.FRASER Institute. Canada. 2019. 258 p.
2. 2023 Index of Economic Freedom. https://www.heritage.org/index/ranking (accesat la 25.03.2023).
3. Comisia de pre-vetting. A se vedea: https://vetting.md/ (accesatl la 31.03.2023).
4. Consiliul Consultativ al Judecătorilor Europeni (CCEJ), Opinia Comisiei de la Veneția (2012) Nr. 15 privind specializarea judecătorilor, Concluzii iii, https://rm.coe.int/ccje-opinion-2012-no-15-on-the-specialisation-of-judges/16809f0078 (accesat la 24.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit. p.55
5. Constituția Republicii Moldova.

[1] World Happiness Report – 2023. https://worldhappiness.report/ed/2023/world-happiness-trust-and-social-connections-in-times-of-crisis/#ranking-of-happiness-2020-2022 (accesat la 26.03.2023).

6. Departamentul de Stat al SUA: Republica Moldova încalcă drepturile economice ale cetățenilor. Chișinău, 18 martie 2019. https://www.mold-street.com/?go=news&n=8684 (accesat la 01.03.2023).
7. DOWELL-JONES M., & KINLEY D. The Monster Under the Bed: Financial Services and the Ruggie Framework, in The UN Guiding Principles on Business and Human Rights: Foundations and Implementations, 193-216 (Radu Mares, ed., 2012); Sydney Law School Research Paper No. 11/61.
8. EPSTEIN L., Walk T. Constitutional Law for a Changing America: A Short Course. Los Angeles: CQ Press College, 2011. 800 p.
9. Expert economic: În 2022 a fost recuperată cea mai mică sumă din frauda bancară. Chișinău, 15 martie 2023. https://noi.md/md/economie/expert-economic-in-2022-a-fost-recuperatea-cea-mai-mica-suma-din-frauda-bancara (accesat la 16.03.2023).
10. Frauda bancară: Procurorii au calculat încă 15 miliarde de lei prejudicii. Chișinău, 12 septembrie 2022. https://stiri.md/article/economic/frauda-bancara-procurorii-au-calculat-inca-15-miliarde-de-lei-prejudicii (accesat la 02.03.2023).
11. FREEMAN K. Secret Weapon: How Economic Terrorism Brought Down the U.S. Stock Market and Why It can Happen Again. Washington DC: Regnery Publishing, 2012. 256 p.
12. GEITHNER T. Stress Test: Reflections on Financial Crises. New York: Crown; First Edition, 2014. 592 p.
13. GOINIC, Daniel. MACRINICI, Sorina. Instanța anticorupție – este oare aceasta necesară în Republica Moldova? Chișinău: Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2020. 34 p. https://crjm.org/wp-content/uploads/2020/10/CRJM-Oportunit-instanta-anticoruptie-2020.pdf (accesat la 22.03.2023).
14. GORIUC S., GUȘTIUC A., Regimul juridic al recomandărilor Comisiei de la Veneția. În: Revista Administrarea Publică, 2020, nr.1 (105), pp.31-37. (0.7 c.a.). ISSN 1813-8489.
15. GrecoRC4(2020)9 din 25 Septembrie 2020. Raport GRECO: Prevenirea corupției în rândul membrilor Parlamentului, judecătorilor și procurorilor. Runda a 4-a de evaluare. Strasbourg, 2020. 20 p.
16. GRIBINCEA, Vladislav. ȘTEFAN, Laura. Studiu privind optimizarea structurii procuraturii și a sarcinii de muncă a procurorilor din Republica Moldova. Chișinău: Ed. Centrul de Resurse Juridice din Moldova. 2014. 74 p.
17. GUȘTIUC, Andrei. Background Note summarizing the existing legal framework of anti-corruption institutions. Chisinau: Delegation of the European Union to Moldova, 2016. 14 p. (0,9 c.a.).
18. GUȘTIUC, Andrei. Compendium of materials: ECHR judgments, CoE recommendations etc., to be used as a teaching materials during the course dedicated to Internet Human Rights and Internet Governance. Chisinau: Council of Europe, 2016. 36 p.
19. GUȘTIUC, Andrei. Evoluțiile de ultimă oră în reglementarea activității bancare din Republica Moldova. În: Materiale ale mesei rotunde cu participare internațională, consacrată Zilei internaționale a drepturilor omului din 6 decembrie 2017 „Mecanisme de protecție a drepturilor omului", Academia de Administrare Publică. Chișinău: CEP USM, 2018. pp.45-52. (0,5 c.a.). ISBN 978-9975-71-978-0.
20. GUȘTIUC, Andrei. Impactul noii legislații bancare asupra activității de creditare din Republica Moldova. În: Revista Administrarea publică Nr.4(100). Chișinău: AAP, 2018. pp.76-83. (0.5 c.a.). ISSN 1813-8489.
21. GUȘTIUC, Andrei. Încălcarea și urmarea gravă în activitatea bancară. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 2/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.134-146. (0.8 c.a.). ISBN 978-9975-3201-3-9.
22. GUȘTIUC, Andrei. Pilonii reconfigurării arhitecturii juridice bancare din anul 2018. În: Materiale ale mesei rotunde dedicate Zilei internaționale a drepturilor omului 6 decembrie 2018

„Rolul instituțiilor Democratice în asigurarea protecției drepturilor și libertăților fundamentale ale omului". Chișinău: Academia de Administrare Publică, 2019. pp.53-58. (0.5 c.a.). ISBN 978-9975-3240-3-8. CZU 351/354:342(082)=135.1=161.1.

23. GUȘTIUC, Andrei. Reflecții asupra regimului juridic de organizare a sectorului bancar din Republica Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 1/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.54-62. (0.5 c.a.). ISBN 978-9975-3201-2-2.
24. GUȘTIUC, Andrei. Reforma bancară din Republica Moldova și impactul asupra securității financiar-bancare. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităţilor de securitate și asigurarea a parcursului european: Culegere. Chișinău: ICJPS, 2019, pp. 67-76. (0,7 c.a.). ISBN 978-9975-3298-2-8.
25. GUȘTIUC, Andrei. Report on Adaptation of the Academy of Public Administration's existing LLM/MAMSc curricula for civil servants with a number of hours dedicated to Internet governance and Internet human rights standards and related ECHR case-law. Chisinau: Council of Europe, 2016. 32 p. (2,0 c.a.).
26. GUȘTIUC, Andrei. Rolul învățământului superior din Republica Moldova în domeniul instruirii și popularizării drepturilor și libertăților economice fundamentale ale omului. În: Rolul instituţiilor democratice în protecţia drepturilor omului, materialele mesei rotunde cu participare internaţională din 11 decembrie 2015. Chişinău: AAP, 2016, pp. 34-42. (0,55 c.a.). ISBN 978-9975-115-99-5.
27. GUSTIUC, A., BANUH, E. Controlul administrației publice centrale privind administrarea finanțelor publice. În: Revista Administrarea publică Nr.3(99). Chișinău: AAP, 2018. pp.44-52. (0.5 c.a.). ISSN 1813-8489.
28. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Adoptarea modelului american de instruire juridică la pregătirea profesională a cadrelor pentru MAI. Articol științific publicat în culegerea de articole a Conferinței științifice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept". Academia „Ștefan cel Mare" a MAI. Chișinău, 2021. pp.163-169.
29. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Formarea și dezvoltarea profesională continuă în era post-coronavirus. Articol științific publicat în culegerea de articole a Conferinței științifice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept". Academia „Ștefan cel Mare" a MAI. Chișinău, 2021. pp.85-91.
30. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Impactul corupției asupra drepturilor omului în Republica Moldova. În: Culegerea de articole a Conferinței științifico-practice internaționale „Pregătirea profesională a cadrelor pentru subdiviziunile MAI și alte organe de drept" din decembrie 2021. Academia „Ștefan cel Mare" a MAI. Chișinău, 2021. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/115-124_11.pdf p.115-124. (0.7 c.a.)
31. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L. Impactul pandemiei coronavirus: reconfigurarea direcțiilor strategice de dezvoltare a Republicii Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 1/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.10-18. (0.6 c.a.). ISBN 978-9975-3201-2-2.
32. GUȘTIUC, A., GUȘTIUC, L: Paradigmele învățământului universitar în era post-coronavirus. În: Revista Administrarea Publică, 2020, nr. 2 (106), p. 58-64. (0,7 c.a.). ISSN 1813-8489.
33. GUȘTIUC A., TÎLTU N. L'autonomie financiere-fiscale et la coherence des politiques gouvernementales centrales vis-a-vis d'administrations locales. (Trad.din l.franceză – „Autonomia financiar-fiscală și coerența politicilor guvernamentale centrale față de administrațiile locale"). În: Orlov M. L'organisation de l'administration publique locale en Moldavie. Sarrebruck (Germania): Editions Universitaires Europeennes, 2016. pp.125-142. (1,1 c.a.). ISBN 978-3-639-52628-8. (Articol în culegere editată în străinătate, în limba franceză).

34. GUȘTIUC L. Asigurarea securității statului prin implementarea eficientă a politicii de dezvoltare regională – foaie de parcurs pentru Republica Moldova. În: Culegerea științifică Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextual necesităților de securitate și asigurare a parcursului european, Chișinău, 2018, p. 52-66. ISBN 978-9975-3298-2-8
35. GUȘTIUC L. Cadrul legal de integritate în Republica Moldova. În: Studii și Cercetări Juridice. Culegere de lucrări științifice de specialitate. Partea 2/2020. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice. 2020. pp.42-52. (0.7 c.a.). ISBN 978-9975-3201-3-9.
36. GUȘTIUC L. Corupția – element ce periclitează securitatea națională a Republicii Moldova. În: Mat. mesei rotunde cu participare internaţională, consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 8 decembrie 2016. Chișinău, 2017, ISBN 978-9975-66-565-0
37. GUȘTIUC L. Fraudarea intereselor financiare ale Uniunii Europene în cadrul proiectelor finanțate de către Uniunea Europeană în Republica Moldova: repere evolutive de ordin legal. În: Mat. mesei rotunde cu participare internaţională, consacrate Zilei internaționale a drepturilor omului, din 6 dec. 2017. Chișinău, 2018, p. 218-225. ISBN 978-9975-71-978-0
38. GUȘTIUC, Ludmila. Implementarea standardelor anticorupție ale Consiliului Europei în Republica Moldova. Articol științific. În: Studii și cercetări juridice. Partea 3/2021. Chișinău, 2021. pag. 137-148. ISBN 978-9975-3201-7-7
39. GUȘTIUC, Ludmila. Rolul politicilor anticorupționale regionale în fortificarea vectorului european al Republicii Moldova. p. 58-65. Studii și cercetări juridice Partea nr. 5/2023 Chișinău 2023CZU 34(082) S 934 ISBN 978-9975-3430-3-9 file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii%20se%20cercetari%20juridice__PARTEA%205-1.pdf
40. GUȘTIUC, Ludmila. Standarde internaționale anticorupție. p. 63-75. Studii și cercetări juridice. Partea nr. 6/2023 Chișinău 2023. CZU 34 (082) S 93 ISBN 978-9975-3430-4-6 file:///d:/Users/Usuario/Downloads/Studii si cercetari juridice__PARTEA 6.pdf
41. Guvernul Republicii Moldova. Strategia de reformă a administrației publice din Republica Moldova, pentru anii 2023-2030, aprobată de executiv. https://gov.md/ro/content/strategia-de-reforma-administratiei-publice-din-republica-moldova-pentru-anii-2023-2030 (accesat la 15.03.2023).
42. Hotărârea Curții Constituționale nr. 3 din 9 februarie 2012 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi din Legea nr. 163 din 22 iulie 2011 pentru modificarea şi completarea unor acte legislative
43. Hotărârea Curții Constituționale nr. 5 din 26 ianuarie 1998 despre controlul constituţionalităţii legislaţiei în vigoare privind instanţele judecătoreşti economice
44. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova Nr.112 din 07.03.2023 pentru aprobarea proiectului de lege cu privire la Curtea Supremă de Justiție. https://www.parlament.md/ProcesulLegislativ/Proiectedeactelegislative/tabid/61/LegislativId/6382/language/ro-RO/Default.aspx (accesat la 31.03.2023).
45. Hotărârea Guvernului nr. 405/21.08.2019 cu privire la eficientizarea activităților anticorupție și reforma justiției. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 261-268/526, 23.08.2019
46. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova Nr.88 din 04.04.2022 privind confirmarea componenței nominale a Comisiei independente de evaluare a integrității candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.97 din 07.04.2022. art.Nr.165.
47. Impactul corupției asupra realizării drepturilor omului în Republica Moldova: Studiu analitic cu recomandări de politici. Centrul pentru Drepturi Civile și Politice. Geneva-Chișinău, 2021. 88 p.
48. Legea Republicii Moldova nr.26 din 10.03.2022 privind unele măsuri aferente selectării candidaților la funcția de membru în organele de autoadministrare ale judecătorilor și procurorilor. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.72 din 16.03.2022. art.Nr.103.
49. Legea Republicii Moldova Nr.159 din 07.07.2016 cu privire la procuraturile specializate. Monitorul Oficial al Republicii Moldova Nr.245-246 din 30.07.2016. art.Nr.519.

50. LITVINENCO Sergiu, Ministrul justiției al Republicii Moldova. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea: https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova (accesat la: 05.03.2023).
51. Maia Sandu, după ședința CSS: În maxim 3 luni se va crea și va fi funcțională Curtea Anticorupție. 20.03.2023. https://tribuna.md/2023/03/20/maia-sandu-dupa-sedinta-css-in-maxim-3-luni-se-va-crea-si-va-fi-functionala-curtea-anticoruptie/ (accesat la 24.03.2023).
52. MAZEIKS Janis, Ambasadorul Uniunii Europene în Republica Moldova. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea: https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova (accesat la: 05.03.2023).
53. Oligarchs in Ukraine, Moldova and Georgia as key obstacles to reforms. Autori: Denis Cenușă ș.a. Ed. Expert-Grup. Varșovia, 2017. 22 p.
54. Opinia Comisiei de la Veneția Nr. 896/2017, CDL-AD(2017)020, privind proiectul de lege privind Curtea Anticorupție, p.20, https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2017)020-e (accesat la 23.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit. p.55
55. Opinie comună Amicus Curiae privind infracțiunea de îmbogățire ilicită (Opinia Comisiei de la Veneția și a OSCE/ODIHR despre infracțiunea de îmbogățire ilicită). Adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 132-a sesiune plenară (Veneția, 21-22 octombrie 2022). Veneția, 2022. 18 p. https://constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=2491&t=/Media/Noutati/Opinia-Comisiei-de-la-Venetia-i-a-OSCEODIHR-despre-infractiunea-de-imbogatire-ilicita (accesat la 13.03.2023).
56. OSCE, Cele mai bune practici de combatere a corupției (2004), pagina 166, https://www.osce.org/eea/13738 (accesat la 24.03.2023). Citat de TILMAN Hoppe. Op.cit. p.56.
57. PENNINCKX Patrick, Directorul Departamentului pentru Societate Informațională al Consiliului Europei. În: Dreptul la informație: de la o nouă lege privind accesul la informație la schimbări instituționale în Republica Moldova. Chișinău, 9-10 iunie, 2023. A se vedea: https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/right-to-information-from-a-new-law-on-access-to-information-to-institutional-changes-in-the-republic-of-moldova (accesat la: 05.03.2023).
58. Proiectul de lege privind accesul la informațiile de interes public. https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-de-lege-privind-accesul-la-informatiile-de-interes-public/9967 (accesat la 01.02.2023).
59. RICKARDS J. Currency Wars: The Making of the Next Global Crisis. New York: Portfolio Trade; Reprint edition, 2012. 320 p.
60. Riscurile de corupție în domeniul controalelor de stat și reglementării activității de întreprinzător. Sub redacția lui Grigore Vieru. Centrul Analitic Independent Expert-Grup. Chișinău, 2022. 30 p.
61. Sectorul companiilor de stat: carențe legislative și instituționale care determină o performanță redusă a companiilor de stat și expunere sporită pentru bugetul de stat. Sub redacția lui Vitalie Rapcea. Centrul Analitic Independent Expert-Grup. Chișinău, 2022. 36 p.
62. TALMACI Francisco. Activitatea analitică ca instrument de prevenire și combatere a infracțiunilor de corupție. Teză de doctor în drept. USPEE „C.Stere". Chișinău, 2022. 199 p.
63. CUȘNIR V. Politica legislativă anticorupțională în spațiul european. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european (Partea a II-a). ICJPS. 2019, p.7-16.
64. The Global Competitiveness Report 2014-2015. Ed. World Economic Freedom. Switzerland. 2015. 565 p.

65. The Legatum Prosperity Index – 2023. https://www.prosperity.com/rankings (accesat la 10.03.2023).
66. TILMAN Hoppe. Sancțiuni disuasive pentru acte de corupție. Instanțe specializate/complete de judecată anticorupție. Practici internaționale și propuneri pentru Moldova. Ed. Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Berlin, 2021. 97 p.
67. Transparency International. Corruption Perceptions Index – 2022. https://www.transparency.org/en/cpi/2022 (accesat la 03.03.2023).
68. World Happiness Report – 2023. https://worldhappiness.report/ed/2023/world-happiness-trust-and-social-connections-in-times-of-crisis/#ranking-of-happiness-2020-2022 (accesat la 26.03.2023).
69. World Justice Project. Rule of Law Index – 2019. Ed. World Justice Project. Washington. 2019. 201p.
70. ZARATE J. Treasury's War: The Unleashing of a New Era of Financial Warfare. New York: Public Affairs, 2013. 512 p.

RESPECTAREA DREPTURILOR OMULUI CA PREMISĂ PENTRU ADERAREA REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

RESPECTING HUMAN RIGHTS AS A PREREQUISITE FOR THE ACCESSION OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA TO THE EUROPEAN UNION

CATAN Anastasia, *doctor în drept, lector universitar,*
Universitatea de Studii Europene din Moldova
https://orcid.org/0000-0003-4389-2259

Summary

The Republic of Moldova has officially submitted its application for accession to the European Union, which signifies an important and long-awaited step for our country. In order to be able to join, it was indicated that the Republic of Moldova should go through ten steps, one of the most important being the respect of human rights.

Keywords: European Union, human rights, European Commission, Council of Europe, United Nations, democracy, rule of law, society, Ombudsman Office, Strategic Development Plan.

Cuvinte-cheie: Uniunea Europeană, drepturile omului, Comisia Europeană, Consiliul Europei, Organizația Națiunilor Unite, democrație, stat de drept, societate, Oficiul Avocatului Poporului, Plan de Dezvoltare Strategică.

Pentru Republica Moldova, aderarea la Uniunea Europeană (*în continuare UE)* este un pas foarte important și așteptat. Acest proces este unul îndelungat, deoarece calitatea de membru al UE nu se poate obține în timp restrâns, ținând cont de procedura complexă care se impune.

La data de 4 martie 2022, Republica Moldova a depus oficial cererea de aderare la Uniunea Europeană. Consiliul Uniunii Europene a invitat Comisia Europeană să prezinte avizul său privind cererea Republicii Moldova, ca prim pas al Uniunii Europene în procesul de aderare.

Ca să poată fi elaborat un astfel de aviz, autoritățile au primit două părți ale chestionarului privind cererea de aderare la UE. Răspunsurile reflectate în acest chestionar, au arătat situația de moment a Republicii Moldova și pregătirea acesteia de a adera la UE.

A fost indicat ca Republica Moldova să parcurgă zece pași pentru a putea adera, și anume: transmiterea de către Moldova a cererii de aderare la Consiliul Uniunii Europene (martie 2022); Republica Moldova a primit Chestionarul cu privire la cererea de aderare la UE (11 aprilie 2022); răspunsurile la Chestionar (partea I și a II-a) au fost transmise Comisiei Europene; în baza acestor răspunsuri, Comisia va elabora o Opinie și o va transmite Consiliului pentru decizie; toate cele 27 de state membre urmează să decidă unanim de a oferi statutul de

țară candidat; negocierile de aderare sunt deschise după acordul tuturor celor 27 de membri ai Consiliului UE; în timpul negocierilor, țara va implementa legislația și standardele UE în toate cele 35 de capitole de negocieri; după ce negocierile cu toate cele 27 de guverne ale UE sunt încheiate, Comisia emite o Opinie privind gradul de pregătire a Republicii Moldova; în baza Opiniei, statele membre decid unanim să încheie negocierile. Parlamentul European oferă acordul său; toate statele membre și țara candidat semnează și ratifică Tratatul de Aderare. Țara devine membru al UE[1].

Astfel, în vederea coordonării eforturilor autorităților naționale a fost elaborat un plan de acțiuni pentru implementarea celor 9 condiții formulate de către Comisia Europeană. Documentul conține acțiuni, termeni și instituții responsabile pentru fiecare din cele 9 domenii: reforma justiției; cadrul electoral; combaterea corupției; deoligarhizarea și reducerea influenței intereselor private; combaterea criminalității organizate și spălării banilor; îmbunătățirea serviciilor publice, reforma administrației publice; managementul finanțelor publice; implicarea societății civile; drepturile omului[2].

Nici un stat nu poate adera la UE, atât timp cât sunt restanțe la capitolul drepturilor omului. Consolidarea protecției drepturilor omului este o măsură propusă Republicii Moldova de către Comisia Europeană și de la această trebuie să rezulte acțiunile care vor fi întreprinse de către autoritățile statului.

La aderarea unui stat, Uniunea Europeană se asigură că drepturile fundamentale, respectarea acestora sunt luate în considerare la elaborarea legislației și la întreprinderea de acțiuni de către autoritățile statului, astfel încât politicile să promoveze drepturile omului atât pe plan intern, cât și extern.

În Republica Moldova activează Oficiul Avocatului Poporului (*în continuare OAP*), care este Instituția Națională pentru apărarea Drepturilor Omului (*în continuare INDO*). Instituția este autorizată să protejeze și să promoveze drepturile omului la nivel național în conformitate cu normele și standardele internaționale în domeniul drepturilor omului. Totodată, să-și prezinte activitatea și pe plan internațional, prin colaborare cu instituțiile omoloage din alte state sau prin conlucrare cu organizațiile internaționale din domeniu.

Oficiul Avocatului Poporului este instituție independentă, constituită conform legii și Principiilor de la Paris, aprobate de Organizația Națiunilor Unite (*în continuare ONU*).

Ținând cont de autoritatea pe care o are INDO și Ombudsmanii din Republica Moldova (Avocatul Poporului și Avocatul Poporului pentru drepturile copilului), activitatea pe care o întreprind, și anume respectarea drepturilor omului și promovarea acestora, ține indispensabil de acțiunile acestora. Respectiv, punerea în aplicare a mecanismelor de apărare, respectare a drepturilor omului,

[1] https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue
[2] https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue

acțiunile de prevenire a încălcărilor, promovarea drepturilor omului, vin ca atribuții ale instituției. Astfel, aceasta din urmă este responsabilă pentru bunăstarea acestui domeniu și vine ca un garant pentru aderarea la UE pe segmentul dat.

Oficiul Avocatului Poporului își consolidează efortul pentru a face față noilor realități care dobândesc un caracter universal și mobilizează societatea internațională spre un consens de activități. Astfel, a fost modificată Legea Avocatului Poporului, unde, pe lângă faptul că se oferă unele garanții, oferă și unele instrumente adiționale de apărare și de protecție a drepturilor omului. De asemenea, OAP a elaborat Planul de Dezvoltare Strategică pentru anii 2023-2030. Acesta a fost elaborat în baza informațiilor colectate privind situația în domeniul drepturilor omului şi a experienței acumulate pe parcursul anilor. Opiniile și necesitățile titularilor de drepturi individuali cât şi a celor asociații în organizații, precum şi ale titularilor de obligații (după un proces de consultare participativ în perioada iulie 2022 – februarie 2023) au fost luate în considerare la elaborarea PDS-ului[1].

În activitatea sa, OAP prezintă rapoarte anuale, tematice, speciale cu care pot face cunoștință atât instituțiile statului, mass-media, organizațiile necomerciale, cetățenii, cât și organizațiile internaționale și instituțiile omoloage străine.

În perioada 6-7 decembrie 2022, Oficiul Avocatului Poporului a organizat Forumul Drepturilor Omului ***„Integrarea abordării bazate pe drepturile omului și egalității în Agenda de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană”***.

La eveniment au participat ex-Ombudsmani ai Republicii Moldova, Consiliul Europei, Oficiul ONU pentru Drepturile Omului (OHCHR), Înaltul Comisar al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR), reprezentanți ai instituțiilor statului, organizații necomerciale, mass-media, societate civilă, colaboratori ai Oficiului Avocatului Poporului.

Forumul a derulat în opt sesiuni de lucru, în care au fost discutate mai multe subiecte actuale ce vizează domeniul drepturilor omului. Printre acestea au fost: educarea în domeniul drepturilor omului pentru toți; respectarea drepturilor persoanelor refugiate și asigurarea incluziunii socio-economice a acestora în Republica Moldova; toleranța zero față de tortură și relele tratamente; lecții învățate în contextul respectării dreptului la sănătate în perioada Covid-19; Oficiul Avocatului Poporului – instituție cheie în domeniul protecției și promovării Drepturilor Omului în Republica Moldova; etc.

Acest eveniment a fost organizat în contextul ajunului Zilei Internaționale a Drepturilor Omului și a urmărit scopul de a sensibiliza societatea și instituțiile statului cu privire la provocările actuale pe care le întâmpină societatea la capitolul respectării drepturilor omului și egalității, precum și prezentarea răspunsului

[1] http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2023/02/Programul-de-Dezvoltare-Strategic%C4%83-a-Oficiului-Avocatului-Poporului-pentru-anul-2023-2030-2.pdf

coordonat din partea instituțiilor statului la provocările întâlnite în procesul integrării în Agenda Europeană a Republicii Moldova.

În urma Forumului Drepturilor Omului, s-au conturat mai multe aspecte semnificative, modificări de o importanță majoră în legislație, aplicare în practică și dezvoltare la nivel de Stat în domeniul drepturilor omului, ceea ce înseamnă o înaintare sigură spre aderarea Republicii Moldova la UE.

Șeful Oficiului Consiliului Europei la Chișinău, William Massolin, a subliniat că, din momentul când a devenit membră a Consiliului Europei, Republica Moldova s-a angajat să întreprindă reforme profunde în sistemul său instituțional pentru a instaura o democrație cu drepturi depline, respectând standardele drepturilor omului, consacrate în Convenția Europeană a Drepturilor Omului și în toate alte convenții la care Moldova a devenit parte. Aceste cadre politice largi sunt importante. Fără voință și determinare politică, ele pot rămâne doar niște hârtii goale. Dar atunci când există voință și timp oportun, așa cum este cazul acum în Republica Moldova, prioritățile clare, conducerea și coordonarea ajută la reunirea factorilor de decizie, a actorilor societății civile și a partenerilor internaționali pentru a lucra împreună mai eficient și a sprijini reformele necesare.

Șefa Oficiului ONU pentru Drepturile Omului, Bea Ferenci, a menționat că educația în domeniul drepturilor omului pentru toți este baza pentru o mai bună respectare, protecție și realizare a drepturilor omului. Nu este vorba doar de furnizarea de cunoștințe despre drepturile omului, ci și de dezvoltarea abilităților practice necesare pentru a proteja, promova și realiza drepturile omului în viața de zi cu zi. Activitățile educaționale pentru drepturile omului ar trebui să ne echipeze cu înțelegerea principiilor fundamentale ale drepturilor omului, inclusiv egalitatea și nediscriminarea, și ar trebui să reafirme interdependența, universalitatea și indivizibilitatea drepturilor omului[1].

În cadrul Forumului au fost puse în discuție segmente din domeniul respectării drepturilor omului, îmbunătățirea și dezvoltarea cărora, vor accelera integrarea Republicii Moldova în UE.

Termenul „abordarea bazată pe drepturile omului" este o trăsătură proeminentă în documentarea de politică actuală și în documentele de strategie în majoritatea statelor. Acestea plasează individul în centrul dezvoltării și includerea drepturilor omului ca una dintre obiectivele principale ale cooperării și dezvoltării Republicii Moldova. O abordare bazată pe drepturile omului înseamnă că toate formele de discriminare în realizarea acestora trebuie interzise, prevenite și eliminate. Astfel, fiecare persoană trebuie să fie informată și trebuie să aibă dreptul de a participa și de a lua decizii atunci când este afectată sau i se încalcă vreun drept. Trebuie să fie actorul propriei vieți și să participe, în mod transparent și decizional, în luarea anumitor decizii.

[1] http://ombudsman.md/news/prima-zi-a-forumului-drepturilor-omului-integrarea-abordarii-bazate-pe-drepturile-omului-si-egalitatii-in-agenda-de-aderare-a-republicii-moldova-la-ue/

Este semnificativ că pe parcurs, abordarea bazată pe drepturile omului a căpătat noi valori pentru Republica Moldova, ceea ce va facilita îndeplinirea Programului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană. Putem susține că mici pași în susținerea acestei acțiuni au fost întreprinși – a fost ratificată Convenția de la Istanbul (primul instrument, la nivel european, care stabilește standardul obligatoriu din punct de vedere juridic, în mod special, pentru prevenirea violenței bazate pe gen, protejarea victimelor și pedepsirea făptuitorilor). Un alt aspect important este adoptarea Strategiei Naționale de Dezvoltare, document național de viziune strategică pe termen lung, care indică direcția dezvoltării țării și a societății și care racordează prioritățile naționale la țintele internaționale. Oficiul Avocatului Poporului a venit cu mai multe recomandări, 60% dintre acestea fiind incluse în Strategia Națională de Dezvoltare.

Consider că suntem cu un pas înainte prin faptul că s-a reușit să avansăm și să promovăm mai multe inițiative în domeniul drepturilor domului, demult așteptate și foarte importante. Aici mă refer la proiectele care țin de sancționarea crimelor și discursurilor de ură, proiectele de legi ce vizează violența domestică și infracțiunile sexuale, proiectul privind consolidarea cadrului normativ cu privire la îmbunătățirea reglementărilor cu privire la asigurarea egalității și nediscriminării, interesul superior al copilului și reglementări care vor îmbunătăți situația copiilor în justiția penală și altele.

Toate aceste proiecte, menționate mai sus, fac parte și din angajamentele asumate de țara noastră în procesul de integrare în Uniunea Europeană. În procesul de promovare a acestor proiecte, au avut loc multe dezbateri, de fapt, au loc și acum. Lucru care a fost, din punctul meu de vedere, foarte util. Totodată acest lucru demonstrează interesul și importanța acestui domeniu într-un stat de drept cu valori democratice. Desigur că, doar adoptarea legilor nu este suficientă, ci urmează în continuare să se lucreze individual și în comun la nivel de educație, să fie colaborare cu respect reciproc și cu implicare efectivă a mecanismelor noi cu privire la aplicarea drepturilor omului.

Pe parcursul anilor, Republica Moldova a colaborat intens cu Consiliul Europei, această colaborare devenind foarte productivă și cu OAP. Atunci când a devenit membră a Consiliului Europei, Republica Moldova și-a asumat angajamentul de a întreprinde reforme în sistemul său instituțional pentru a stabili o democrație deplină, respect pentru standardele drepturilor omului, încorporate în Convenția europeană pentru Drepturile Omului și în toate celelalte Convenții la care Republica Moldova a aderat, Convenția de la Istanbul fiind una dintre cele menționate.

Toate expertizele Consiliului Europei realizate pe parcursul ultimilor ani au fost cu scopul de a oferi suport și asistență în domeniile cheie de dezvoltare, în strategiile elaborate pe termen lung. Una dintre acestea fiind și Planul de Dezvoltare Strategic al OAP pentru anii 2023-2030, menționat *supra*.

Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei a recunoscut, într-o recomandare recentă, că de fapt, o Instituție Națională pentru apărarea Drepturilor

Omului este legătura importantă între guvernanți și guvernați, întrucât ajută la depășirea iresponsabilități lor statului. Acesta este rolul esențial pe care Oficiul Avocatului Poporului îl joacă. Și aceasta fiind un pas important înscris în Agenda aderării.

În același timp, Organizația Națiunilor Unite la fel susține Republica Moldova per ansamblu, și OAP în special, ținând cont de activitatea acestei organizații. Drepturile omului prezintă pilonii Națiunilor Unite atunci când abordăm inegalitățile, eliminăm discriminarea și avansăm respectarea drepturilor omului, rămase în centrul atenției, atât la nivel global, cât și aici, în Republica Moldova.

Agențiile ONU care activează în Republica Moldova sunt mulțumite de colaborare și activitate. Viitorul acestei colaborări ar fi doar prin aceea de a avea o viziune colectivă, astfel vom putem realiza o dezvoltare durabilă și vom putea menține pacea.

Este important de adăugat că, implementarea obiectivelor de dezvoltare durabilă vor ajuta și în procesul de aderare la Uniunea Europeană.

Totodată, se discutat mult despre educație în domeniul drepturilor omului. Aceasta nu ne învață doar despre legi, ci și despre abordări, fiind cu mult mai complexă și atingând o sferă largă de reglementări. OAP joacă un rol important pe acest segment, fiind o pârghie a statului de drept și a unei societăți democratice.

Educația comprehensivă a drepturilor omului ține nu numai de oferirea cunoștințelor despre drepturile omului, ci și despre abilitățile necesare pentru a proteja și a le aplica în viața de zi cu zi.

Educația în materia dată fortifică atitudini, abordări care sunt necesare pentru toți membrii societății, astfel activitățile educaționale trebuie să ne ofere mesaje cu privire la principiile fundamentale în acest domeniu care țin de egalitate și care ne vorbesc despre interdependența, indivizibilitatea drepturilor omului.

În același timp, aceste activități educaționale trebuie să fie practice, astfel încât, să corelăm teoria cu practica. De asemenea, să ne bazăm pe principiile drepturilor omului care trebuie implementate într-un context social individual.

Modalitatea de predare a drepturilor omului trebuie să reflecte și valori. Din aceste considerente, educația ajută la găsirea soluțiilor care să fie conforme standardelor privind drepturile omului.

Un alt subiect este toleranța zero față de tortură și rele tratamente, eficacitatea prevenției și a reacției în Republica Moldova, acesta fiind pe larg discutat și dezbătut.

Dreptul de a nu fi supus torturii și a altor rele tratamente este unul dintre cele mai importante drepturi care trebuie realizate, este unul dintre cele mai sensibile. Vorbim anume de aspectul interdependenței persoanei de un agent al statului care are forță, putere de decizie și posibilitate de a acționa. În special, această formulă de interdependență este resimțită într-un loc unde persoana nu are posibilitatea de a-l părăsi de sine stătător.

Privarea persoanei de libertate este deja o pedeapsă suficientă și destul de dură. Astfel, nu trebuie să creăm alte pedepse adiționale acestor persoane, cum

ar fi: condiții inumane de detenție, lipsa unei alimentații decente, lipsa serviciilor medicale. Ne mai vorbind de acte de tortură.

Nu trebuie să tolerăm violență, fie ea și verbală.

Oficiul Avocatului Poporului a optat pentru umanizarea pedepselor penale, pentru sancțiuni care ar reeduca persoanele.

Chiar dacă Republica Moldova rămâne restanțieră la implementarea tuturor recomandărilor internaționale privind prevenirea și combaterea torturii și a relelor tratamente, deși există eforturi legislative și instituționale, credem că situația se va schimba și strategiile în acest sens vor fi de lungă durată. Iarăși, acesta fiind un pas indispensabil pentru aderare.

Aceste și alte subiecte de rezonanță și actuale au fost abordate și dezbătute la evenimentul dedicat drepturilor omului, ca factor primordial pentru integrarea Republicii Moldova în UE.

Mottoul Uniunii Europene, „Uniți în diversitate", a fost folosit pentru prima dată în anul 2000. Acesta arată că europenii s-au unit pentru a promova pacea şi prosperitatea, acceptând totodată să-şi deschidă spiritul către culturile, tradițiile şi limbile atât de diverse ale continentului nostru.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue (vizitat 23.03.2023);
2. https://mfa.gov.md/ro/content/maeiexplica-aderarea-la-ue (vizitat 24.03.2023);
3. http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2023/02/Programul-de-Dezvoltare-Strategic%C4%83-a-Oficiului-Avocatului-Poporului-pentru-anul-2023-2030-2.pdf (vizitat 02.04.2023);
4. http://ombudsman.md/news/prima-zi-a-forumului-drepturilor-omului-integrarea-abordarii-bazate-pe-drepturile-omului-si-egalitatii-in-agenda-de-aderare-a-republicii-moldova-la-ue/ (vizitat 06.04.2023).

CAPITOLUL IV. DREPT PUBLIC

CODUL ADMINISTRATIV: PROBLEME/ÎNTREBĂRI ȘI SOLUȚII/RĂSPUNSURI

Mariana ODAINIC, *doctor în drept, conferențiar universitar*
Institutul Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
https://orcid.org/0000-0001-9895-3915

Natalia CHIPER, *doctor în drept, conferențiar universitar*
Institutul Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
https://orcid.org/0009-0002-0188-3637

Summary

Certainly, we are aware that there are many more questions than we propose in this research, which require complex and reasoned answers, but it is not by chance that we proposed the title of this research "Administrative Code: questions and answers". The idea of the authors is to further develop this topic, consequently, we'll propose, under the same name, perhaps with some adaptations to the conditions proposed at the moment, to come up with new questions and answers arising from the logic proposed in the title of this article.

Thus, in this article, we propose to the reader's attention, the analysis, conclusions, arguments, etc., arising from some theoretical-practical problems, which appeared in the period since the entry into force of the Administrative Code of the Republic of Moldova (hereinafter - CA RM) to date. As a result, we will refer to the "injured right" as a concept; to the suspension of the execution of the administrative act by the public authority, but also by the court to the same extent; we propose to detail the reasons for the suspension of the execution of the administrative act; to the difference between the normative act according to Law 100/2017 and the normative administrative act according to the provisions of CA RM; we come up with some opinions and suggestions on the administrative-patrimonial liability, the motivation of the administrative act.

Keywords: *individual administrative act; normative administrative act; the normative act; injured right; suspension of execution, suspension of the execution of the administrative act, etc.*

Cuvinte cheie: *actul administrativ individual; actul administrativ normativ; actul normativ; drept vătămat; suspendarea executării, suspendarea executării actului administrativ, etc*.

INTRODUCERE

De la deziderat la dezaprobare, codificarea administrativă are cel puțin meritul de a fi suscitat de aproape un veac interesul mediului academic, al clasei politice, al simplilor cetățeni ori al organizațiilor nonguvernamentale de profil. Enumerarea – pur exemplificativă – a celor preocupați de codificarea administrativă reflectă amploarea acestui proces și dimensiunea impactului pe care l-ar avea asupra administrației, dar și asupra celor administrați. Specifică unui proces de o astfel de anvergură, diversitatea de opinii din rândul exponenților literaturii de specialitate, autorităților publice sau societății civile este de bun augur, câtă

vreme ideile exprimate, orientările propuse ori soluțiile preconizate – fie ele inovatoare sau conservatoare – sunt bine fundamentate și pot constitui în mod legitim baza unei viziuni a legiuitorului care să corespundă nevoilor reale ale societății[1].

La data de 1 aprilie 2019, a intrat in vigoare Codul administrativ al Republicii Moldova. Acesta a introdus un șir de concepte noi, preluate în mare parte din legislația germană, însă care se încadrează treptat și în cadrul normativ al Republicii Moldova, indiferent de faptul că în prima perioadă a trezit nemulțumirea multor actori. Anume acest act normativ, pentru prima dată ne propune așa numita ”codificare administrativă” în Republica Moldova, despre care ne vorbește autorul Soare Cosmin, mai sus.

E de recunoscut faptul că până-n prezent, aplicarea CA RM întrunește multe impedimente, dintre care, în primul rând am menționa ne-implementarea prevederilor alin. (3) art. 257 CA RM și anume:

”(*3) Guvernul, în termen de 6 luni de la publicarea prezentului cod:*

a) va elabora și va prezenta Parlamentului propuneri privind aducerea legislației în vigoare în concordanță cu prezentul cod;

b) va aduce actele sale normative în concordanță cu prezentul cod și va asigura elaborarea actelor normative necesare pentru punerea în aplicare a acestuia.”

Ținând cont că CA RM este legea generală, se presupunea (în formă de obligație) că toate acte normative/legile speciale vor fi aduse în termen de 6 luni de la data publicări în concordanță cu prevederile CA RM, dar practica ne arată o altă abordare, respectiv norma sus indicată nu a fost aplicată corespunzător, fapt care a generat consecințe dure în aplicarea legislației în domeniu, afectând drepturile și obligațiile participanților la raporturile juridice conexe[2].

O altă problemă, care, după noi, a adus la consecințe negative a fost problema majoră a statului de a asigura instruirea persoanelor din domeniu. Totodată să nu lăsăm în umbră faptul că legiuitorul ne propune logică juridică preluată din legislația germană, într-un cuvânt un alt sistem de gândire, fapt ce îngreunează acceptarea și asimilarea imediată a informației etc.

Denumirea prezentului articol, cum am menționat și în sumar, nu este întâmplatoare, autorii inițiind o idee căreia îi vor conferi continuitate. Astfel, pe parcurs, ne propunem să abordăm întrebările, problemele juridice ce vor parveni în domeniul vizat în prezenta cercetare, să identificăm răspunsurile și soluțiile corespunzătoare.

---

[1] Cosmin SOARE. Considerații referitoare la codificarea administrativă. Reflecții privind reglementarea răspunderii administrative în viitorul Cod. CODIFICAREA ADMINISTRATIVĂ – abordări doctrinaire și cernțe practice - coord.: Emil Bălan, Cristi Iftene, Dragoş Troanță, Marius Văcărelu. - Bucureşti : Wolters Kluwer, 2018 ISBN 978-606-677-026-2, (352 p.), p. 229.

[2] Cușnir, V., Sosna, B., Некоторые достоинства и недостатки административного кодекса Республики Молдова. În: Revista de Filozofie, Sociologie și Științe Politice, nr. 4 (179), 2019, p.117.

Dreptul vătămat ca concept în legislația Republicii Moldova și practica CtEDO

Articolul 3 din Codul administrativ stipulează că legislația administrativă are drept scop reglementarea procedurii de înfăptuire a activității administrative și a controlului judecătoresc asupra acesteia, în vederea asigurării respectării drepturilor și a libertăților prevăzute de lege ale persoanelor fizice și juridice, ținându-se cont de interesul public și de regulile statului de drept.

Articolul 17 din aceeași lege, ne propune formula de ”Drept vătămat”- *este orice drept sau libertate stabilit/stabilită de lege căruia/căreia i se aduce atingere prin activitate administrativă.*

Din interpretarea logico-juridică a normelor pre-citate, rezultă că unul din elementele definitorii ale acțiunii în contencios administrativ, inclusiv a acțiunii în control normativ, este revendicarea unui drept propriu, vătămat prin una din formele activității administrative, or, acțiunea în contencios administrativ trebuie să urmărească revendicarea unui drept subiectiv vătămat[1].

Legiuitorul autohton a instituit în cadrul procedurii de contencios administrativ anumite condiții obligatorii a fi întrunite pentru a declanșa procedura de contencios administrativ, după cum urmează:

-actul emis trebuie să emane de la o autoritate administrativă;

-condiția existenței vătămării unui drept acordat de lege reclamantului;

-existența capacității de exercițiu și a celei procesuale; -vătămarea dreptului să fie cauzată printr

-un act administrativ sau prin refuzul autorității administrative de a soluționa în termenul legal cererea[2].

În continuare ne vom opri parțial la ”dreptul vătămat” indicat în art. 17 CA RM, este de recunoscut că doctrina nu este atât de dezvoltată la capitolul dat, drept urmare, pentru a face claritate prezentăm o analiză a practicii CtEDO. În jurisprudența sa, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut că dreptul de acces la justiție, garantat de articolul 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, nu este un drept absolut, ci unul care poate suferi limitări, inclusiv de ordin procedural, în special, prin instituirea condițiilor de admisibilitate, domeniu în care statul se bucură de o anumită marjă de discreție, atât timp cât nu este afectată esența dreptului. Aceste limitări trebuie să urmărească un scop legitim și

[1] Guzun Corneliu. DREPTUL CONSTITUȚIONAL AL PERSOANEI VĂTĂMATE DE O AUTORITATE PUBLICĂ: CONSIDERAȚII GENERALE. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/42-46_14.pdf

[2] Dosarul nr. 3-131/23 (2-23117063-02-3-11082023-1) din 18.08.2023 Primăria mun. Chișinău vs Comisia Electorală Centrală.

să existe o relație rezonabilă de proporționalitate între mijloacele utilizate și scopul urmărit[1]. Dacă restricția este compatibilă cu aceste principii, nu va avea loc nici o încălcare a articolului 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului[2].

Relevantă și jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, care a statuat că pentru ca un reclamant să se poată declara victimă, acesta trebuie să prezinte dovezi plauzibile și convingătoare ale probabilității survenirii unei încălcări, la care ar fi supus personal, fiind insuficiente niște simple bănuieli sau conjuncturi [Senator Lines GmbH împotriva a cincisprezece state membre ale Uniunii Europene (cererea nr. 45572/00)][3]. Curtea a subliniat că în Convenție nu este prevăzută posibilitatea de a angaja o *actio popularis* în scopul interpretării drepturilor recunoscute în Convenție; aceasta nu autorizează nici persoanele particulare să se plângă în legătură cu o dispoziție de drept intern doar pentru că aceștia consideră, fără să fi suportat în mod direct efectele, că dispoziția respectivă încalcă Convenția [(Aksu împotriva Turciei[4], Burden împotriva Regatului Unit [5])][6].

Pentru a pretinde apărarea pe calea contenciosului administrativ a unui drept al său, potențialul reclamant urmează să probeze că: 1) el deține un asemenea drept; 2) că acest drept i-a fost încălcat prin activitatea administrativă[7].

Curtea interpretează conceptul de „victimă" (Gorraiz Lizarraga și alții v. Spania, 27 aprilie 2004, §§ 36 și 38)[8]. Și doar cu titlu de excepție, Curtea Europeană a admis că, în unele circumstanțe, o terță persoană ar putea să acționeze în numele și pentru o persoană vulnerabilă care nu a putut depune plângere la Curte din cauza vârstei sau a handicapului său și a identificat următoarele criterii: riscul ca victima directă să fie privată de protecția efectivă a drepturilor sale și absența unui conflict de interese între victimă și reclamant (Lambert și alții v. Franța, 5 iunie 2015, § 102)[9] . Totodată, Curtea a reținut că această listă nu este exhaustivă. Persoanele fizice pot fi considerate vulnerabile din cauza mai multor factori, cum

[1] A se vedea cazurile Ashingdane v. Regatul Unit, 28 mai 1985, § 57; Związek Nauczycielstwa Polskiego v. Polonia, 21 septembrie 2004, § 29; Szwagrun-Baurycza v. Polonia, 24 octombrie 2006, § 49.

[2] a se vedea cazurile Z și alții v Regatul Unit, 10 mai 2001, § 92-93; Momčilović v. Croația, 26 martie 2015, § 55-57.

[3] Decizie de inadmisibilitate a sesizării nr. 260g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 17 din Codul administrativ (interesul legitim al unei asociații obștești de a ataca în justiție un act administrativ) din 22 februarie 2022. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_26_2022_260g_2021_rou.pdf(consultat la 20.11.22).

[4] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-23765%22]}

[5] http://ier.gov.ro/wp-content/uploads/cedo/Aksu-impotriva-Turciei.pdf

[6] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-86146%22]}

[7] http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=57285

[8] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-180276%22]}

[9] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-61731%22]}

ar fi natura plângerii depuse la Curte în numele lor (N. și M. v. Rusia (dec.), 26 aprilie 2016, § 60)[1].

În contextul dat, este binevenită Decizia de inadmisibilitate a sesizării nr. 260g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 17 din Codul administrativ (interesul legitim al unei asociații obștești de a ataca în justiție un act administrativ) din 22 februarie 2022 a Curții Constituționale[2], cu privire la calitatea procesuală a organizațiilor neguvernamentale de a formula o acțiune, care, la rândul său pune în evidență practica CtEDO: ”Curtea Europeană a Drepturilor Omului a menționat în jurisprudența sa că statutul de „victimă” poate fi acordat unei asociații sau unui sindicat numai dacă este direct afectat de măsura reclamată (Winterstein și alții v. Franța, 17 octombrie 2013, § 108)[3].

Prin urmare, pentru ca un reclamant să poată pretinde că este victima unei încălcări a Convenției Europene, trebuie să existe o legătură suficient de strânsă între solicitant și prejudiciul pe care îl consideră suferit din cauza presupusei încălcări (Tauira și alții v. Franța, 4 decembrie 1995, p. 130). 24. De asemenea, în cauza Federația Națională a Asociațiilor Sportive și alții v. Franța din 18 ianuarie 2018[4], la § 95, Curtea Europeană a subliniat că organizațiile în cauză nu sunt victime directe și personale ale presupuselor încălcări, iar simplul fapt că unul dintre obiectivele acestora, potrivit statutelor lor, este apărarea intereselor membrilor lor nu este suficient pentru a le conferi statutul de victimă în sensul articolului 34 din Convenție[5]”.

Se atestă că, instanța de judecată nu este un agent de constatare în contenciosul administrativ, nu exercită control *in abstracto* ci *in concreto,* care prin esență reprezintă un control de legalitate asupra activității administrative a autorităților publice co-raportat la un drept legitim ce aparține unei persoane concrete.

Satisfacția efectivă, sintagmă utilizată în sensul dispozițiilor constituționale din Republica Moldova, nu impune câștig de cauză reclamantului în orice proces, ci obligativitatea instanţei judecătoreşti în cazul sesizării, de a lua toate măsurile necesare pentru examinarea plenară, sub toate aspectele, a situației create, urmând să satisfacă cerințele reclamantului, numai în cazul demonstrării faptului că drepturile și libertățile lui au fost violate. În acest caz, instanța va dispune

---

[1] https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-155352%22]}

[2] Dosar nr.3r-350/21 http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65071 (consultat la 20.11.22)

[3] Decizie de inadmisibilitate a sesizării nr. 260g/2021 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 17 din Codul administrativ (interesul legitim al unei asociații obștești de a ataca în justiție un act administrativ) din 22 februarie 2022. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_26_2022_260g_2021_rou.pdf(consultat la 20.11.22).

[4] https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-127539%22]}

[5] Aer.34 CEDO Cereri individuale Curtea poate fi sesizată, printr-o cerere, de orice persoană fizică, organizaţie neguvernamentală sau grup de particulari care se pretind victime ale unei încălcări de către una dintre Înaltele Părţi Contractante a drepturilor recunoscute în Convenţie sau în Protocoalele sale. Înaltă Parte Contractantă se angajează să nu împiedice prin nicio măsură exerciţiul eficace al acestui drept

efectuarea tuturor măsurilor de realizare efectivă a dreptului şi de reparare a pagubei cauzate prin fapte ilegale[1].

Pentru a facilita exercitarea sarcinii ce îi revine judecătorului, legiuitorul a specificat în alin. (2) art. 207 CA RM situații concrete când urmează să fie declarată acțiunea inadmisibilă, printre care un loc important îl ocupă situația când reclamantul nu poate revendica încălcarea, prin activitatea administrativă, a unui drept în sensul art. 17, ceea ce de fapt rezultă și din normele Codului Administrativ menționate supra.

Curtea Constituțională a Republicii Moldova în Decizie de inadmisibilitate a sesizării nr. 222g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (1) și alin. (2) lit. d) din Codul administrativ[2], iar cu privire la pretinsa încălcare a articolului 20 din Constituție, Curtea reține că, potrivit jurisprudenței sale constante[3], stabilirea unor condiții de admisibilitate pentru introducerea acțiunilor în justiție nu constituie o încălcare a accesului liber la justiție. Mai mult, Curtea reține că liberul acces la justiție presupune accesul la mijloacele procedurale prin care se înfăptuiește justiția și este competența exclusivă a legislatorului de a institui regulile de desfășurare a procesului în fața instanțelor judecătorești, așa cum prevede articolul 115 alin. (4) din Constituție.

Accesul liber la justiție în Republica Moldova este un principiu fundamental absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, care nu poate fi limitat de către stat, prin intermediul căruia, orice persoană poate să-și apere drepturile, libertățile și interesele sale legitime prevăzute de constituție și legislația statului în vigoare, apelând liber, atât la justiția de drept comun, cât și la cea constituțională. Prin urmare persoana ar trebui să aibă acces liber la toate mijloacele procedurale, atât din justiția de drept comun, cât și din justiția constituțională pentru înfăptuirea liberă a justiției. Astfel, pentru a asigura o respectare scrupuloasă a dreptului de acces liber la justiție, statele trebuie să confere acestui drept două calități: efectivitate și accesibilitate[4].

---

[1] Creangă I., Gurin C., Drepturile şi libertăţile fundamentale. Sistemul de garanţii. Chişinău: TISH, 2005, 400 p.

[2] Decizi Curţii Constituţionale a Republicii Moldova nr. 12 din 03.02.2020 de inadmisibilitate a sesizării nr. 222g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (1) și alin. (2) lit. d) din Codul administrative (examinarea admisibilităţii acţiunii în contencios administrativ).

[3] Hotărîrea Curţii Constituţionale a Republicii Moldova nr. 14 din 15.11.2012 pentru controlul constituţionalităţii unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (Sesizarea nr. 21a/2012), § 76, și Decizia Curţii Constituţionale a Republicii Moldova nr. 43 din 08.07.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 77g/2016 privind excepția de neconstituţionalitate a unor prevederi din Legea nr. 64 din 23 aprilie 2010 cu privire la libertatea de exprimare (procedura prealabilă adresării în judecată), § 26

[4] Teodor Cârnaț, Olesea Panchiv Accesul liber la justiție în Republica Moldova: principiu fundamental absolut, aplicabil drepturilor și libertăților constituționale, 08.04.2020 | https://juridice-moldova.md/7858/accesul-liber-la-justitie-principiu-fundamental-absolut-aplicabil-drepturilor-si-libertatilor-constitutionale.html, (acesat la 14.11.2020).

Cum am menționat mai sus, art. 20 din Constituție, reglementează dreptul de acces liber la justiție, își găsește corespondența în dispozițiile articolului 6 § 1 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului[1], care garantează dreptul la un proces echitabil.

Potrivit Recomandării Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei nr. (89) 8 din 13 septembrie 1989 privind protecția provizorie acordată de instanță pe probleme administrative, atunci când o instanță este sesizată cu o contestație referitoare la un act administrativ, iar instanța nu a pronunțat încă o decizie, solicitantul poate cere aceleiași instanțe sau unei alte instanțe competente să ia măsuri de protecție provizorie împotriva actului administrativ, că în decizia privind acordarea protecției provizorii solicitantului, instanța trebuie să ia în considerare toți factorii relevanți, inclusiv faptul că în cazul în care executarea actului administrativ este susceptibilă de a provoca daune și că acestea ar putea fi remediate cu dificultate și dacă există un caz prima-facie împotriva valabilității actului[2].

Actul administrativ individual defavorabil – condiție esențială în cazul suspendării executării de către autoritatea publică și instanța de contencios administrativ.

În corespundere cu art. 172 alin. (1) din Codul administrativ, dacă un act administrativ individual defavorabil este contestat cu cerere prealabilă, autoritatea publică, *din oficiu sau la cererea persoanei afectate,* poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile.

Reieșind din cele menționate rezultă că dreptul de a solicita suspendarea actului administrative individual defavorabil îl are persoana care, prin efectele unui act administrativ individual defavorabil, este vătămată în drepturile sale recunoscute de lege sau autoritatea publică din oficiu.

***Dreptul de a suspenda efectele unui act administrativ individual defavorabil îl are doar autoritatea publică emitentă*.** Concuziile respective se desprind din art. 164, alin. (3) Cod Administrativ care prevede că, dacă cererea prealabilă se depune la autoritatea publică ierarhic superioară, aceasta transmite neîntârziat autorității emitente cererea prealabilă *și o eventuală cerere de suspendare a executării actului administrativ individual*. Ziua depunerii cererii la autoritatea publică ierarhic superioară se consideră ziua în care a fost înregistrată cererea la autoritatea publică emitentă, respectiv termenul de soluționare a cererii de suspendare a executării actului administrativ individual prevăzut la art. 172

[1] Convenția Europeană a Drepturilor Omului

[2] RECOMANDAREA nr. R(89)8 a COMITETULUI DE MINIŞTRI CĂTRE STATELE MEMBRE PRIVIND PROTECŢIA PROVIZORIE ACORDATĂ DE INSTANŢĂ PE PROBLEME ADMINISTRATIVE. Adoptată de Comitetul de Miniştri la 13 septembrie 1989 la reuniunea cu nr.428 a Delegaţilor Miniştrilor.

alin. (3) începe să curgă din data înregistrării cererii la autoritatea publică emitentă[1][8].

Astfel, alin. (3) art. 172 CA pune în evidență 2 condiții obligatorii în cazul suspendării executării actului administrativ individual :

- suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil se decide de autoritatea publică competentă **pentru soluționarea cererii prealabile;**
- decizia cu privire la suspendarea executării se ia în termen de **5 zile lucrătoare** din momentul înregistrării, daca legea nu prevede altfel.

În contextul celor menționate mai sus, menționăm că alin (4) art. 171 CA RM expres predede că atunci cînd se depune o cerere de suspendare a executării actului administrativ individual, acesta poate fi executat doar după soluționarea cererii respective., fapt ce presupune că pe perioada examinării cererii de suspendare a suspendării executării actului administrativ individual defavorabil efectele juridice a actului administrativ individual defavorabil se suspendă.

Subliniem faptul că actul administrativ individual, conform prevederilor CA RM, intră în vigoare indiferent dacă este legal sau ilegal, însăși comunicarea destinatarului sau terţului, actului administrativ individual este suficientă pentru valabilitatea sa juridică, cu excepţia cazului în care actul administrativ a fost nul. Totodată actul administrative individual poate fi suspendat de către autoritatea publică când este contestat cu cerere prealabilă, respectiv autoritatea publică, din oficiu sau la cererea persoanei afectate, poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile[2].

În contextul dat evidențiem poziția D-nei Belei E., precum și cea a D-nei Jimbei Ina[3] ., astfel, refuzul autorității publice de a suspenda un act administrativ individual defavorabil întrunește elementele unui act administrativ, iar omiterea de a răspunde ar putea fi calificată ca nesoluționare în termen a cererii și deci, par că ar putea fi contestate în instanță. Dar, din analiza prevederilor CA RM constatăm că de fapt omiterea autorității de a răspunde la cererea de suspendare sau refuzul expres de a suspenda actul constituie condiții pentru solicitarea suspendării actului de către instanța de judecată până la depunerea acțiunii în contencios administrativ. Potrivit art.214 alin.(1) CA *reclamantul poate solicita instanţei de judecată competente suspendarea executării actului administrativ individual până la înaintarea acţiunii în contencios administrativ dacă autoritatea publica*

---

[1] Chiper N., Odainic M. Suspendarea actelor administrative individualde favorabile. Studii și cercetări juridice / Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice ; colegiul de redacție: Valeriu Cușnir (coordonator științific) [et al.]. – Chișinău : Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice, 2023, p. 83

[2] Fală Nicolae, Mihail Poalelungi. PARTICULARITĂŢILE CONSTRUCŢIEI JURIDICE ALE SUSPENDĂRII EXECUTĂRII ACTULUI ADMINISTRATIV INDIVIDUAL DEFAVORABIL. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/55-74.pdf (consultat la 20.05.2023)

[3] Belei, Jumbei Suspendarea executării actului administrativ individual vs ordonanța provizorie. https://www.bizlaw.md/suspendarea-executarii-actului-administrativ-vs-ordonanta-provizorie(consultat la 20.05.2023)

învestită cu soluționarea cererii prealabile ***a refuzat suspendarea sau nu a soluționat cererea de suspendare în termenul stabilit la art.172 alin.(3).***

În continuarea temei propuse, menționăm faptul că, la moment, legislația Republicii Moldova, prevede doar într-un singur act normativ *suspendarea automată a actului administrativ individual defavorabil contestat*, este vorba despre Legea nr. 1245 din 18.07.2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei1, alin. (6) art. 29 ”Cetățenii pot contesta hotărârea comisiei de recrutare-încorporare în Comisia de Stat pentru Încorporare sau o pot ataca în instanța de judecată, în modul stabilit de lege, în termen de 10 zile de la data comunicării ei. **Executarea hotărîrii contestate sau atacate se suspendă**”.

Drept urmare, odată cu contestarea hotărârii autorității publice competente, hotărârea se suspendă de drept pe întreaga perioadă, până instanța de judecată nu seva expune asupra legalității actului administrativ individual defavorabil.

Suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil de către instanța de contencios administrativ:

Conform prevederilor art. 163 CA RM unde expres este menționat în ce cazuri procedura de examinare a cererii prealabile nu se efectuează și anume:” *a) actul administrativ individual este emis de către Guvern, un consiliu local sau Adunarea Populară a Găgăuziei; b) decizia cu privire la cererea prealabilă înrăutățește situația unei persoane față de situația din decizia inițială; c) legea prevede expres adresarea nemijlocită în instanța de judecată*”.

O dilemă sau chiar o problemă majoră, în practica judiciară, imediat după întrarea în vigoare a CA RM, era respectarea procedurii prealabile: da sau nu!? Între timp problema își găsise o stabilitate, ce era dictată, în special, de prevederile art. 209 CA RM *”acțiunea în contestare și acțiunea în obligare se înaintează în decurs de 30 de zile, dacă legea nu prevede altfel*” respectiv necesita calificarea corectă a tipului de acțiune conform art. 206 CA RM și totodată de practica judiciară, dar oricum nu exista o claritate juridică în ultimă instanță cum ar fi actele normative, legile speciale concordate cu CA RM.

Deși jurisprudența națională nu constituie izvor de drept, în virtutea principiului securității juridice, alegațiile instanțelor în cauzele la care fac referire trebuie luate în calcul, altminteri se va crea un climat de insecuritate juridică, ceea ce este în contradicție cu principiul securității juridice. În acest context, Curtea Europeană de multiple ori a subliniat că principiul securității juridice garantează, *inter alia*, o oarecare stabilitate în cazurile juridice şi contribuie la încrederea publicului în instanțe. Pe de altă parte, persistența hotărârilor judecăto-

[1]Legea nr. 1245 din 18.07.2002 cu privire la pregătirea cetățenilor pentru apărarea Patriei. Publicat : 10-10-2002 în Monitorul Oficial Nr. 137-138 art. 1054

rești neunitare creează o stare de incertitudine juridică în măsură să scadă încrederea publicului în sistemul judecătoresc, în vreme ce această încredere este evident una dintre componentele esențiale ale unui stat de drept[1] [7]

Conform ultimilor modificări a legislației cu scopul de a aduce în concordanță actele normative cu prevederile CA RM după cum prevede p. b) alin (3) art. 257 CA RM, recomandăm și atenționăm supra Monitorul Oficial nr. 246-250(8290-8294) din 05.08.2022. 2, unde găsim o claritate în ce cazuri se respectă și în ce cazuri nu se respectă procedura prealabilă. Dar odată cu claritate adusă în legile speciale din Monitorul Oficial citat mai sus, suplimentar aplicăm art. 206, 208, 209 CA RM cât și practica judiciară. În concluzie menționăm că pentru a determina obligativitatea procedurii prealabile, prioritar punem în evidență legea specială, care prevede expres necesitatea procedurii prealabile sau nu (de ex: art. 40 Legea nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii *"(1) Decizia privind stabilirea dreptului la pensie sau respingerea cererii de pensionare, privind reținerile din pensie sau încasarea sumelor plătite în plus poate fi contestată Casa Națională de Asigurări Sociale. (2) În caz de dezacord cu decizia Casa Naţională de Asigurări Sociale, aceasta poate fi atacată în instanța de judecată, în conformitate cu prevederile Codului administrativ.*" [3], precum și prevederile art. 206, 208, 209 CA RM împreună cu practica judiciară.

În ceea ace ține de acțiunile ce se contestă direct în instanța de contencios administrativ menționăm, devine evident faptul că suspendarea executării actului administrativ individual de către instanța de judecată, are loc doar la cerere. Astfel, când persoana vătămată într-un drept al său este în drept să depună o cerere de suspendarea a executării actului administrativ individual în cazul când procedura prealabilă nu este obligatorie, drept urmare procedura de suspendarea a executării actului administrativ individual defavorabil, în ideal, se reduce la adresarea **imediată (ceea ce pune în evidență "caracter urgent al măsurilor provizorii")** direct în instanța de contencios administrativ, din momentul consumării faptei și/sau din momentul comunicării actului administrativ individual defavorabil, în instanța de judecată.

Astfel, cum rămâne cu necesitatea adresării imediate (ceea ce pune în evidență "caracter urgent al măsurilor provizorii"), cu pericolul iminent, promptitudinea, prejudiciile ireparabile, cu dreptul la un proces echitabil, accesibilitatea la justiție etc.? Poate par generale și abstracte întrebările evidențiate mai sus, dar anume ele și ne duc la ideea de a cerceta mai minuțios acest aspect.

O explicație în sensul dat ne propune Curtea Constituțională a Republicii Moldova, care în p. 36 a Decizii de inadmisibilitate a Curții Constituționale din

[1] Cauza Păduraru c. României, §98, nr. 63252/00, CEDO 2005-XII (fragmente); cauza Vinčić şi alţii c. Serbiei, nr. 44698/06 și alții, hot. din 1 decembrie 2009, §56).
[2] Monitorul Oficial nr. 246-250(8290-8294) din 05.08.2022. https://monitorul.gov.md/ro/monitorul/view/pdf/2544/part/1#page=1 (consultat la 20.05.2023)
[3] Legea nr. 156 din 14.10.1998 privind sistemul public de pensii. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=132852&lang=ro (consultat la 20.01.2023)

02 iunie 2022 a sesizării nr. 23g/2020[1]"*observă că suspendarea poate fi solicitată la etapa examinării cererii prealabile de către autoritatea publică* (articolul 172 din Codul administrativ), *până la înaintarea cererii de chemare în judecată și direct la etapa examinării acțiunii de contencios administrativ* (articolul 214 din Codul administrativ)".

P. 38.38 "Mai mult, Curtea observă că articolul 214 alin. (1) teza a II-a din Codul administrativ prevede că în cazul în care autoritatea publică competentă pentru soluționarea cererii prealabile a refuzat suspendarea actului administrativ sau nu a examinat cererea de suspendare în termenul prevăzut de lege, persoana are dreptul de a solicita suspendarea executării actului administrativ individual în fața instanței de judecată competente până la înaintarea acțiunii în contencios administrativ.

Având în vedere complexitatea litigiilor de contencios administrativ, legislatorul a prevăzut posibilitatea reclamantului de a depune doar o declarație pe propria răspundere pentru probarea faptelor privind suspendarea actului administrativ, în locul prezentării probelor obișnuite (articolul 214 alin. (3) din Cod)."

Drept urmare în urma analizei complexe a cadrului normativ, a studierii practicii judiciare, care parțial doar o prezentăm în acest articol, venim cu concluzia finală ca răspuns la întrebarea: Când se depune cererea de asigurare a acțiunii în judecată?

1. Înainte de adresarea în instanță:

a) în cazul când există <u>procedura prealabilă</u> ca obligație:

- până a depune cererea de chemare în judecată

- odată cu cererea de chemare în judecată;

- oricând pe parcursul procesului.

b) în cazul când există obligația de a ne adresa <u>direct în instanța de judecată</u>:

- până a depune cererea de chemare în judecată;

- odată cu cererea de chemare în judecată;

- prin cerere separată depusă ca anexă la cererea de chemare în judecată;

- oricând pe parcursul procesului.

2. Prin cerere separată depusă oricând pe parcursul procesului[2].

În concluzie devine evident faptul că cererea de suspendare a executării actului administrativ individual defavorabil se depune oricând, respectiv, dacă pentru autoritățile publice legea expres prevede că "*decizia cu privire la suspendarea executării se ia în termen <u>de 5 zile lucrătoare</u> din momentul înregistrării, dacă legea nu prevede altfel*", atunci pentru instanța de judecată, în lege nu este

[1] Curtea Constituționale a Republicii Moldova Decizia de inadmisibilitate a sesizării nr. 23g/2020 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 207 alin. (2) lit. f) din Codul administrativ (respectarea procedurii prealabile până la înaintarea acţiunii în contencios administrativ https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_56_2020_23g_2020_rou.pdf

[2] Belei Elena. Asigurarea acțiunii în contencios administrativ. <u>https://moodle.usm.md</u>

stipulată nici o determinare în timp pentru adresarea în instanța de judecată, dar nici o limitare în numărul de adresări.

Cine poate solicita suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil?

Suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil poate fi solicitat:

a) *la cerere de către persoana care, prin efectele unui act administrativ individual defavorabil, este vătămată în drepturile sale recunoscute de lege (art. 214 CA RM);*

b) *și o condiție suplimentară la p. a) ne propune (alin (1), art. 172 CA RM) "autoritatea publică, din oficiu sau la cererea persoanei afectate, poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile".*

Poate autoritatea publică emitentă să suspende executarea actului administrativ individual defavorabil din oficiu? Da.

În ce termen autoritatea publică este obligată să emită decizia cu privire la suspendarea executării actului administrativ individual defavorabil? În termen de 5 zile lucrătoare.

Pe perioada examinării cererii de suspendare a suspendării executării actului administrativ individual defavorabil efectele juridice a actului administrativ individual defavorabil se suspendă sau nu? Da.

Suspendarea executării actul administrativ ținând cont de tipul de act administrativ - prin prisma Codului Administrativ al Republicii Moldova

Atunci când vorbim despre suspendarea executării actului administrativ este necesar să atragem atenția, în special, la art. art. 12, 172 art. 214 CA RM, unde expres este menționat suspendarea actului administrativ INDIVDUAL[1] de către autoritatea publică și actul administrativ individual contestat, dar cât și să atragem atenția asupra faptului că art.172 CA RM este plasat în Cartea a doua a CA RM "Procedura administrativă" ce ține direct de actul administrativ individual și procedura administrativă.

Reieșind din prevederile art.art. 10, 11 CA RM, legiuitorul ne propune două **categorii de acte administrative individuale[2]** și anume: "a) *acte defavorabile* – actele care impun destinatarilor lor obligații, sancțiuni, sarcini sau afectează drepturile/interesele legitime ale persoanelor ori care resping, în tot sau în parte, acordarea avantajului solicitat; și b) *acte favorabile* – actele care creează

[1] Dosarul nr. 3-2689/2020, Încheierea din 30.10.20202,din https://www.rise.md/wp-content/uploads/2020/11/CAPCS-vs-ANSC-30-octombrie-2020.pdf (consultat la 17.11.22); CONSILIUL AUDIOVIZUALULUI DECIZIE Nr. 16/101 din 28-04-2021 cu privire la examinarea unei cereri prealabile depusă de „Media Content Distribution" SRL. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=126633&lang=ro (consultat la 17.11.22))

[2] CA RM

destinatarilor săi un beneficiu sau un avantaj de orice fel", fapt ce are un rol important în cazul aplicării suspendării executării actului administrativ individual.

Alin (1) art. 172 CA RM expres prevede "*Dacă un **act administrativ individual defavorabil** este contestat cu cerere prealabilă, autoritatea publică, din oficiu sau la cererea persoanei afectate, poate suspenda executarea lui până la finalizarea procedurii prealabile*", drept urmare, reieșind din logica juridică propusă de legiuitor, în cazul aplicării suspendării executării - actului administrativ individual este o condiție obligatorie, iar cel din urmă să fie defavorabil.

Totodată art. 172 CA RM este într-o strânsa coroborare și interdependență cu art. 214 CA RM, în denumirea căruia nu găsim tipul și categoria de act administrativ, legiuitorul folosește doar noțiune de "act administrativ", deci, nu sunt prevăzut expres actele administrative individuale "defavorabile". Astfel, reieșind din cele expuse, devine evident, că și atunci când este vorba de suspendarea executării actului administrativ contestat cu cerere prealabilă și/sau în instanța de judecată, legiuitorul ne propune doar acel ***act administrativ individual defavorabil.***

Prin urmare, din sensul art. 12 din Codul administrativ [1], *"actul administrativ normativ este actul juridic subordonat legii adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituționale sau legale, care nu se supune controlului constituționalității și stabilește reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situații identice"* rezultă că instituția ordonanței provizorii aferentă suspendării se aplică doar în privința actelor administrative individuale, dar nu și în privința actelor normative, având în vedere că ultimele cuprind reglementări generale şi impersonale care poartă caracter obligatoriu în vederea aplicării la un număr nedeterminat de subiecte de drept şi care, odată anulate printr-o hotărâre judecătorească definitivă, încetează a mai produce efecte juridice *erga omnes*, față de toate subiectele de drept, suspendarea executării acelor acte normative poate fi dispusă exclusiv prin același procedeu prin care actul administrativ cu caracter normativ a luat ființă, nefiind posibilă suspendarea acestuia printr-o eventuală încheiere judecătorească pronunțată într-o pricină concretă şi cu efecte inter partes.

Astfel, instanța de judecată competentă nu este obligată în mod automat și necondiționat să dispună suspendarea actului administrativ, fiind absolut obligatoriu pentru obținerea protecției jurisdicționale să se facă dovada îndeplinirii condițiilor prevăzute de normele de drept intern [2].

De asemenea, conform alin.8, art. 214 CA RM3,*nu pot fi suspendate actele Băncii Naţionale a Moldovei care ţin de domeniul politicii monetare şi valutare, inclusiv de măsurile de salvgardare, actele Băncii Naționale cu privire la*

[1] Codul Administrativ al RM nr. 116 din 19.07.2018. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138256&lang=ro# (consultat la 20.02.2023)
[2] Dosar nr. 3r-33/22. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65480
[3] Codul Administrativ al RM nr. 116 din 19.07.2018. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138256&lang=ro# (consultat la 20.02.2023)

administrarea specială asupra băncilor referitoare la retragerea licenței entităților supravegheate de Banca Națională, cu privire la inițierea procedurii de lichidare silită a băncilor, actele Băncii Naţionale adoptate în procesul de evaluare şi supraveghere a calității acționarilor entităților supravegheate de Banca Naţională, precum şi măsurile implementate de Banca Naţională, de administratorul special sau de lichidator în cursul administrării speciale sau lichidării silite a băncii[1].

Ca la 26.07.2023 să intre în vigoare noi completări a art. 214 CA RM și anume cu alin.alin (9) art. introdus prin LP201 din 20.07.23, prin care expres este stipulat acte adminstrative individuale care nu pot fi supuse instituției suspendării executării actului administrativ individual, deci sunt exceptate prin lege. Astfel, legiuitorul ne propune următoarea redacție *"Nu pot fi suspendate hotărârile Agenției Naționale pentru Reglementare în Energetică privind retragerea licențelor pentru nerespectarea de către titularii de licențe din sectorul gazelor naturale a cerințelor legale privind separarea, independența și/sau certificarea operatorului sistemului de transport, precum și hotărârile adoptate în scopul asigurării continuității în activitatea de transport al gazelor naturale"*[2].

Modificările propuse și care deja produc efecte juridice necesită cercetare minuțioasă, dar totodată nu se exclude și o invocare a excepție de neconstituționalitate în raport cu ultimele modificări propuse la *legi ferenda*.

În același timp, conform art. 190 CA RM **nu pot fi supuse suspendării executării actelor administrative individuale defavorabile**, din motiv că nici **nu pot fi contestate cu acțiune în contencios administrativ a***) actele exclusiv politice ale Parlamentului, ale Președintelui Republicii Moldova și ale Guvernului; b) actele administrative cu caracter diplomatic referitoare la politica externă a Republicii Moldova;c) actele de comandament cu caracter militar.*

Prin urmare, legiuitorul a conferit instituției procesuale de suspendare a actului administrativ - un caracter preventiv, în scopul evitării efectelor vătămătoare ale actului a cărui legalitate este pusă în discuție, scop care nu ar fi putut fi atins în ipoteza în care norma s-ar fi referit doar la o pagubă actuală. De altfel, iminența pagubei cu toate că se prezumă, trebuie și dovedită de către persoana care a solicitat suspendarea executării actului administrativ, instanța de judecată urmând să aprecieze rațional cu privire la aceasta3.

În concluzie menționăm că, din perspectiva normei art. 172 din Codul administrativ rezultă, în afara oricărui dubiu, că ***instituția suspendării executării***

---

[1] Hotărîrea privind excepția de constituționalitate a unor prevederi din articolul 214 alin. (8) din Codul administrativ și a articolului 111 alin. (4) din Legea nr. 548 din 21 iulie 1995 cu privire la Banca Națională a Moldovei din 26.09.2019. https://www.constcourt.md/public/ccdoc/hotariri/h_20_2019_99g_2019_rou.pdf

[2] *Art.214 al.(9) introdus prin LP201 din 20.07.23, MO267-270/26.07.23 art.459; în vigoare 26.07.23*

[3] http://uam.md/media/files/files/decizia_cur__ii_de_apel_chi__in__u_18_02_2021_5222559.pdf

***actelor administrative poate fi aplicată doar în privința actelor administrative cu caracter individual, dar nu și în privința actelor administrative cu caracter normativ*[1].**

Sunt exceptate prin lege, suspendarea executării actelor administrative normative, actelor indicate în alin (8),(9) art. 214 CA RM*; cât* și prevederile art. 190 CA RM a)*) actele exclusiv politice ale Parlamentului, ale Preşedintelui Republicii Moldova şi ale Guvernului; b) actele administrative cu caracter diplomatic referitoare la politica externă a Republicii Moldova;c) actele de comandament cu caracter militar, cât* și actele administrative normative.

Deoarece din sensul prevederilor normelor ce reglementează suspendarea executării actelor administrative rezultă cert că instituția suspendării executării actului administrativ se aplică doar în privința actelor administrative individuale, dar nu a celor normative 2 cu unele excepții discutate mai sus. Drept urmare:

1. Se suspendă executarea doar a actelor administrative individuale defavorabile;
2. În cazul actelor administrative normative, actelor administrative indicate în alin (8) și (9) 214, 190 CA RM nu se aplică suspendarea executării actului administrativ.

Vedere supra prevederilor Legii 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative - ”act normativ” vs ”act administrativ normativ”.

Ținem să venim cu discuție, supra carențelor legislative în ceea ce ține de poziția legiuitorului în raport cu termenul juridic **”act administrativ normativ”** și **”act normativ”.**

Astfel, art. 2 al Legii 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative[3] (în continuare – Legea 100 din 22.12.2017) ne propune definiția **actului normativ**: *act juridic adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică, care are caracter public, obligatoriu, general şi impersonal și care stabilește, modifică ori abrogă norme juridice care reglementează naşterea, modificarea sau stingerea raporturilor juridice şi care sunt aplicabile unui număr nedeterminat de situații identice;”* ca la rândul său, un alt act normativ și anume CA RM în art. 12 CA RM ne propune definiția actului administrativ normativ ”*Un act administrativ normativ este actul juridic subordonat legii adoptat, aprobat sau emis de o autoritate publică în baza prevederilor constituționale sau legale, care nu se supune controlului constituționalității și stabilește reguli de aplicare obligatorii pentru un număr nedeterminat de situații identice*”, ideea de bază este că actul administrativ

[1]Dosarul nr. 3r-40/23. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=71365

[2] Dosar nr. 3r-33/22 din 09.02.2022. http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=65480 (consultat la 20.11.2022)

[3]Legii 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative. Publicat : 12-01-2018 în Monitorul Oficial Nr. 7-17 art. 34

normativ este actul subordonat legii/actului normativ, anume din aceste considerente și apare discuția propusă.

Tot art. 2 a Legii 100 din 22.12.2017, ne propune noțiunea de ”*autor al proiectului actului normativ*”, care, la rândul său, *este subiect cu drept de inițiativă legislativă conform art. 73 din Constituția Republicii Moldova.*

Mergem mai departe după logica propusă de legiuitor, în art. 73 ”Inițiativa legislativă” din Constituția RM[1] expres prevede ”*Dreptul de inițiativă legislativă aparține deputaților în Parlament, Președintelui Republicii Moldova, Guvernului, Adunării Populare a unității teritoriale autonome Găgăuzia*”.

Iar art. 6 al Legii 100 din 22.12.2017 ne propune categoriile actelor normative și anume:

”Legislaţia Republicii Moldova este constituită din următoarele acte normative:

a) Constituția Republicii Moldova;

b) legile şi hotărârile Parlamentului;

c) decretele Preşedintelui Republicii Moldova;

d) hotărârile şi ordonanţele Guvernului;

e) actele normative ale autorităților administrației publice centrale de specialitate;

f) actele normative ale autorităților publice autonome;

g) actele normative ale autorităților unităților teritoriale autonome cu statut juridic special;

h) actele normative ale autorităților administrației publice locale”.

Analizând situația descrisă mai sus, convenim că normele indicate mai sus creează o lacună juridică supra unei probleme conceptuale. Drept urmare, apare întrebarea logică, reieșind din normele citate mai sus: ținând cont că autorul actului normativ pot fi deputații în Parlament, Președintele Republicii Moldova, Guvernului, Adunării Populare a unității teritoriale autonome Găgăuzi (subiecți cu drept de inițiativă legislativă conform art. 73 din Constituția Republicii Moldova), care este competența autorităților publice locale/centrale de a emite acte normative?

Care este logica juridică ce ar argumenta dreptul autorităților publice centrale și locale, conform art. 6 Legea 100/2017 să emită acte normative? sau Emit autoritățile publice locale/centrale acte normative sau totuși este vorba despre actele administrative normative?

Mai mult ca atât, legiuitorul nu a lăsat de ales autorităților publice centrale/locale în cazul emiterii *actului administrativ normativ*, care, la rândul său, în cazul emiterii actului administrativ normativ aplică procedura conform Legii 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative,

[1] Constituția Republicii Moldova Nr. 1 din 29-07-1994. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=111918&lang=ro (consultat la 13.06.2023)

Respectiv când vorbim despre **procedura administrativă**, ne referim **doar la actele administrative individuale** și cu certitudine, **se aplica cartea II-a a CA RM**, iar când este vorba de procedura administrativă ce ține de emiterea **actelor administrative normative se aplică Legea 100 din 22.12.2017**. Însă când se contestă actul administrativ normativ, precum și actul administrativ individual, atunci se aplică prevederile CA RM (în special Carte a III-a), respectiv procedura de contestare a actelor administrative individuale și actelor administrative normative este identică, doar cu unele deosebiri, ca de exemplu: alin. (2) art. 191 CA RM ”***Curțile de apel soluționează în primă instanță acțiunile în contencios administrativ împotriva actelor administrative normative, care nu se supun controlului de constituționalitate.”***

În art. 16 a Legii 100 din 22.12.2017 cu privire la actele normative alin. (1) expres prevede că autoritățile *administrației publice centrale de specialitate şi autorităţile publice autonome emit sau aprobă, în condiţiile legii, acte normative*. Ca în alin (2) și (3) al aceluiași articol, legiuitorul folosește noțiunea de ”*acte normative de nivel superior*”, dar nu ne dă o definiție, în continuare se menționează *doar că actele normative ale autorităţilor administraţiei publice centrale de specialitate şi ale autorităţilor publice autonome sunt emise sau aprobate numai în temeiul şi pentru executarea legilor şi a hotărârilor Parlamentului, a decretelor Preşedintelui Republicii Moldova, a hotărârilor şi ordonanţelor Guvernului*. Iar la alin. (4) a Legii 100/2017 menționează că regulamentele, instrucțiunile, regulile şi alte acte normative ale autorităţilor administraţiei publice centrale de specialitate şi ale autorităţilor publice autonome se aprobă prin hotărâre sau ordin care se semnează de către conducătorii autorităților emitente.

Drept urmare, apare întrebarea putem numi regulamentul, instrucțiunea, regulile etc. care se aprobă prin hotărâre sau ordin intern (semnat de către conducătorii autorităților publice centrale/locale) ***act normativ*** sau totuși suntem în fața unui ***act administrativ normativ?***

Reieșind din cele expuse, convenim la ideea că legiuitorul folosește noțiunea de ”act normativ” în care include și noțiunea de ”act administrativ normativ” și nu ține cont de faptul că aceste două noțiuni conceptuale sunt diferite și necesită o abordare diferită atât din punct de vedere teoretic, cât și practic.

Reieșind din cele expuse, concluzionăm că la moment se cere o modificare a Legii 100/2017, prin care legiuitorul să adapteze Legea 100/2017 la CA RM, prin care să fie strict determinat regimul juridic și arealul juridic al actului normativ vs actului administrativ normativ, unul din criteriile de bază fiind competența autorităților publice.

Ca ultim cuvânt la problema ridicată, rămânem pe poziția că atunci când vorbim despre actele emise de autoritățile publice centrale de specialitate, autoritățile publice locale este vorba de **actele administrative normative.** Iar când vorbim despre **actele normative** ținem cont de faptul că autorul actului normativ

pot fi deputații în Parlament, Președintele Republicii Moldova, Guvernului, Adunării Populare a unității teritoriale autonome Găgăuzi (subiecți cu drept de inițiativă legislativă conform art. 73 din Constituția Republicii Moldova)

Motivele suspendării executării actului administrativ individual de către autoritatea publică

Motivele suspendării executării actului administrativ individual de către autoritatea publică sunt enunțate la alin. (2) al art. 172 Cod administrativ și anume:

”a*) existența unor suspiciuni serioase şi rezonabile privind legalitatea actului administrativ individual defavorabil;*

b) existența pericolului iminent de producere a unor prejudicii ireparabile prin executarea în continuare a actului administrativ individual defavorabil”.

- *suspiciuni rezonabile privind legalitatea actului administrativ individual*, se înțeleg acele circumstanțe de fapt, care ar convinge judecătorul că, actul administrativ individual ar fi ilegal, deoarece ilegalitatea propriu zisă a actului administrativ individual defavorabil, este un element de fond și se verifică doar în cadrul dezbaterilor judiciare. Acest raționament, instanța de judecată îl desprinde din faptul că, ilegalitatea actului administrativ individual, este una din condițiile cumulative de admitere a acțiunii în contestare[1].

În cazul acestui temei, susținem poziția Doamnelor Belei E. și Jimbei I. 2”, prin care, domniile lor, menționează că este vorba existența unor împrejurări categorice și indiscutabile cu putere de a genera îndoieli temeinice asupra legalității actului administrativ. Ea nu decide și nu constată ilegalitatea actului, ci doar faptul că există dubii serioase de a suspecta ilegalitatea acestuia3[30]. De exemplu, justițiabilul contestă un act care nu este contrasemnat, iar CA prevede expres că sancțiunea lipsei contrasemnării este nulitatea actului (art.122 alin.(3) CA). Atunci instanța poate suspenda actul, invocând existența unor împrejurării grăitoare despre ilegalitatea actului. Asta însă nu constituie soluția instanței, iar participantul nu poate invoca că instanța s-a expus asupra fondului. De exemplu, la examinarea fondului cauzei pârâtul ar putea demonstra aplicabilitatea unei legi speciale pentru circumstanțele speței care va exclude aplicarea sancțiunii nulității.

- existența pericolului iminent de producere a unor prejudicii ireparabile prin executarea în continuare a actului administrativ individual defavorabil

1 Dosar nr. nr.3-319/19 din 12 noiembrie 2019 https://www.zdg.md/wp-content/uploads/2019/12/I%CC%82ncheiere-suspendare-hota%CC%86ra%CC%82re-CSM-Sternioala%CC%86.pdf (consultat la 20.11.2022)

2 Belei E., Jimbei I. Suspendarea executării actului administrativ vs Ordonanța provizorie. https://www.bizlaw.md/suspendarea-executarii-actului-administrativ-vs-ordonanta-provizorie

3https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/8ab3a28a-d1bf-4a53-abc7-8de96e51acd7https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/8ab3a28a-d1bf-4a53-abc7-8de96e51acd7

Prin *"pericol iminent"* trebuie de înțeles un proces pe punctul de a se iniția și care nu poate fi evitat. Aspectul respectiv urmează să fie interpretat și aplicat în conformitate cu principiul proporţionalităţii intrusiunii în drepturile persoanei și durata procesului de contencios administrativ. Spre exemplu, s-ar impune suspendarea executării unei decizii fiscale cu privire la impunerea unor obligații fiscale pecuniare, care, în raport la volumul de afaceri și patrimoniul profesionistului, este una net superioară din punctul de vedere al sarcinii economice. În asemenea caz, există un pericol iminent ca activitatea economică a contribuabilului să fie stopată și să fie declanșată procedura de insolvabilitate1.

Un exemplu clasic ar fi atacarea și solicitarea suspendării unei autorizații de demolare a unei clădiri[2].

Noțiunea de *„prejudicii ireparabile"* are semnificația de daune aduse drepturilor subiective, în sensul art. 17 din Codul administrativ, care nu pot fi reparate sau repararea lor reieșind din importanța dreptului revendicat și durata procesului este una irațională sau anevoioasă 3 Același temei se regăsea în art. 21 alin. (2) din Legea contenciosului administrativ 4 (abrogată): „În cazuri temeinic justificate şi în scopul prevenirii unei pagube iminente, instanța poate dispune suspendarea actului administrativ și din oficiu"5.

Scurte sugestii supra răspunderii administrativ-patrimoniale

Referindu-ne nemijlocit la Constituția Republicii Moldova, precizăm că în art. 53 al Constituției Republicii Moldova, aceasta prevede că, persoana vătămată într-un drept al său de o autoritate publică, printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri, este îndreptăţită să obțină recunoașterea dreptului pretins, anularea actului şi repararea pagubei. Acest drept este garantat prin instituirea unui control asupra actelor administrative, dar și a răspunderii patrimoniale a statului pentru vătămările aduse persoanelor prin fapte ilegale sau erori ale funcționarilor publici. Dreptul menţionat este o garanţie constituţională de asigurare a celorlalte drepturi și libertăţi constituţionale, un suport juridic pentru exercitarea diverselor forme de control asupra activităţii autorităţilor publice[6] .[8]

---

[1] Bostan Angela. Motivele suspendării executării actului administrativ individual defavorabil. Revista Institutului Național al Justiției. Nr. 2(53)2022. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/26-29_27.pdf (consultat șa 20.02.2023)

[2] Belei E., Jimbei I. Suspendarea executării actului administrativ vs Ordonanța provizorie. https://www.bizlaw.md/suspendarea-executarii-actului-administrativ-vs-ordonanta-provizorie

[3] Prisăcaru V. Contenciosul administrativ român. București: ALL BECK, 1998. 564 p, p. 20

[4] Legea contenciosului administrativ. Nr.793 din 10.02.2000. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2000, nr. 57-58. Abrogată din 1 aprilie 2019.

[5] Bostan Angela. Motivele suspendării executării actului administrativ individual defavorabil. Revista Institutului Național al Justiției. Nr. 2(53)2022. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/26-29_27.pdf (consultat șa 20.02.2023)

[6] Constituția Republicii Moldova: comentariu/ coord. de proiect: Klaus Sollfrank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Ch.: Arc, 2012 (Tipogr. „Europress"). – 576 p.

Din dispoziții art. 53 din Constituția Republicii Moldova pot fi deduse câteva momente importante ce conturează esența dreptului persoanei vătămate de o autoritate publică, și anume:

- în cazul în care persoana este vătămată în drepturile sale de către autoritățile publice, ea poate formula pretenții privind: recunoașterea dreptului pretins, anularea actului, repararea pagubei;

- astfel de pretenții, persoana poate formula în cazul în care a fost vătămată de o autoritate publică printr-un act administrativ sau prin nesoluționarea în termenul legal a unei cereri;

- suplimentar despăgubiri persoana poate solicita în cazul în care a fost prejudiciată prin erori săvârșite în procesele penale de către organele de anchetă şi instanțele judecătorești.

Drept urmare, conform art. 2006 CC RM[1] **"** *Răspunderea pentru prejudiciul cauzat de o autoritate publică sau de o persoană cu funcție de răspundere(1) Prejudiciul cauzat printr-un act administrativ ilegal sau nesoluționarea în termen legal a unei cereri de către o autoritate publică sau de către o persoană cu funcție de răspundere din cadrul ei se repară integral de autoritatea publică. Persoana cu funcție de răspundere va răspunde solidar în cazul intenției sau culpei grave...",* după cum vedem, ceea ce ține de răspunderea pentru prejudiciul cauzat de o autoritate publică sau de o persoană cu funcție de răspundere se regăsește în Codul Civil RM.

Doar că să nu uităm și prevederile art. 35 CA RM, unde legiuitorul expres prevede că "*autoritățile publice și persoanele fizice care le reprezintă răspund, după caz, penal, contravențional, civil sau disciplinar pentru neexecutarea sau executarea necorespunzătoare a activității administrative, în condițiile legii*".

Alin (2) art. 53 Constituția RM și prevederile art. 2007 CC RM[2] **"***Răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile organelor de urmărire pe-*

---

[1] Codl Civil RM

[2] (1) Prejudiciul cauzat persoanei prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată se repară de către stat integral, indiferent de vinovăția persoanei responsabile, în următoarele cazuri:

a) condamnare ilegală, tragere ilegală la răspundere penală, aplicare ilegală a măsurii preventive sub forma arestului preventiv sau sub forma declarației scrise de a nu părăsi localitatea;

b) aplicare ilegală, în calitate de sancțiune contravențională, a arestului, a muncii neremunerate în folosul comunității;

c) acțiuni sau inacțiuni care au dus, după caz, la:

– constatarea de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin hotărâre, a încălcării drepturilor sau libertăților fundamentale ale unei persoane și dispunerea achitării unor sume în beneficiul acesteia;

– pronunțarea unei hotărâri de către o instanță judecătorească națională, ca urmare a condamnării statului de către Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin care s-a dispus achitarea unor sume din contul statului.

(2) Statul se exonerează de răspundere în cazul cînd persoana vătămată a contribuit intenționat și benevol la producerea prejudiciului prin autodenunț".

nală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată, este și ia o formă a răspunderii juridice prevăzută iarăși în CC RM, doar că, în cazul dat, când vorbim despre răspunderea statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată, trebuie de început de la ideea ce fel de acte juridice emit aceste autorități publice, totodată evidențiem faptul că în Republica Moldova există legea specială[1] ce reglementează domeniul propus – Legea nr. 1545 din 25-02-1998 *privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii şi ale instanţelor judecătoreşti*[2].

Astfel, când vorbim despre ordonanța de bănuit, ordonanța de învinuire, rechizitoriu etc., toate actele ce țin de domeniul urmăririi penale sunt reglementate de CPP RM3, respectiv nu cad sub incidența CA RM și nu sunt acte administrative în sensul propus de legislația administrativă.

Când vorbim despre așa autorități publice ca procuratura, instanțele de judecată etc., indiferent de faptul că, în esență, sunt autorități administrative conform CA RM, dar totodată este evident că au un alt regim juridic de activitate, chiar dacă au statut de autoritate publică, iar actele administrative ce țin de jurisdicția CA RM, în general, țin de activitatea administrativă, managerială, administrativ disciplinară a angajaților etc.

Cum am menționat mai sus avem un alt regim juridic, alte acte normative ce reglementează actele juridice emise de organele de urmărire penală cât și instanțele de judecată.

În al doilea rând, repararea prejudiciului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată se examinează în procedură civilă generală și nu de instanța de judecată specializată în contencios administrativ.

În al treilea rând, evidențiem procedura de executare, care după cum știm, când e vorba de executarea titlurilor executorii în contencios administrativ, Curtea de Apel are funcția de executare a titlurilor executorii, iar în cazul art.2007 CC RM și Legii speciale sus indicate, procedura de executare se face conform Codului de executare[4].

---

[1] Brînză Liubovi. REPARAREA PREJUDICIULUI CAUZAT PRIN ACŢIUNILE ILICITE ALE ORGANELOR DE URMĂRIRE PENALĂ ŞI ALE INSTANŢELOR JUDECĂTOREŞTI CU PRILEJUL DESFĂŞURĂRII PROCESULUI PENAL. https://www.inj.md/sites/default/files/17/100-109_Repararea%20prejudiciului%20cauzat%20prin%20actiunile%20ilicite%20ale%20organelor%20de%20urmarire%20penala.pdf (consultat la 04.06.2023)

[2] Legea nr. 1545 din 25-02-1998 privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acţiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii şi ale instanţelor judecătoreşti. Publicat : 04-06-1998 în Monitorul Oficial Nr. 50-51 art. 359

[3] Codul de Procedură Penală RM nr. 122 din 14.03.2003. Publicat : 05-11-2013 în Monitorul Oficial Nr. 248-251 art. 699

[4] Cod de executare RM nr. 445 din 24.12.2014. Publicat: 05-11-2010 în Monitorul Oficial Nr. 214-220 art. 70

Autorii prezentei cercetări, au avut intenția, de a prezenta o poziție succintă în raportul cu problema teoretico-practică, care a survenit, dar care, cu certitudine necesită o dezvoltare mai amplă. Până la urmă, rămânem pe poziția unor sugestii subiective, sau să le numim de autor, care, ne propunem să le dezvoltăm într-o cercetare aparte.

Motivarea actului administrativ[1]-drept sau obligație.

Articolul 31 Cod Administrativ, pentru prima dată propune motivarea actelor administrative individuale și operațiunile administrative scrise, la nivel de principiu a procedurii administrative.

Respectiv, când vorbim despre motivarea actului administrativ, trebuie făcută distincția între motivarea *actelor administrative normative* şi a celor *individuale.*

În cazul *actelor administrative normative*, motivarea trebuie să se refere la cerințele care justifică adoptarea actului, principiile de bază şi finalitatea reglementării propuse, efectele de ordin social, economic, politic, cultural, urmările, implicațiile asupra reglementării în vigoare, precum şi fazele parcurse în emiterea sau adoptarea actului, iar motivarea actului administrativ individual este expres prevăzut de CA al RM

Astfel, prevederile alin. (1), art. 118 al Codului Administrativ, definește noțiunea de motivare ca ,,(1) Motivarea este operațiunea administrativă prin care se expun considerentele care justifică emiterea unui act administrativ individual. În motivare se indică temeiurile esențiale de drept și de fapt pe care le-a luat în considerare autoritatea publică pentru decizia sa. Din motivarea deciziilor discreționare trebuie să poată fi recunoscute și punctele de vedere din care autoritatea publică a reieșit la exercitarea dreptului discreționar. Motivarea trebuie să se refere și la argumentele expuse în cadrul audierii.”

Deci, conform prevederilor legale art. 31, alin. (1), art. 118 al Codului administrativ, motivarea este obligatorie doar *actelor administrative individuale* și suplimentar mai apare o poziție de drept a autorităților publice ca ,,exercitarea dreptului discreționar” și totodată se valorifică etapa procedurii administrative ca ,,audierea”, ceea ce-i acordă dreptul de a fi auzit, dreptul de a fi ascultat, dreptul de a prezenta toate probele necesare cu acordarea termenilor suplimentari pentru soluționarea cazurilor concrete a fiecărui cetățean în parte.

În alin. (2), art. 118 al Codului Administrativ, legiuitorul ne dă o detaliere a cerințelor, condițiilor ce trebuie respectate atunci când se motivează un act administrativ, cu evidențierea unei poziții aparte în cazul actelor administrative defavorabile.

[1] Chiper N. Motivarea actului administrativ individual. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/205-211_2.pdf (consultat la 20.05.2023)

Astfel, motivarea completă a unui act administrativ individual cuprinde:

a) motivarea în drept – temeiul legal pentru emiterea actului administrativ, inclusiv formele procedurale obligatorii pe care se bazează actul;

b) motivarea în fapt – oportunitatea emiterii actului administrativ, inclusiv modul de exercitare a dreptului discreționar, dacă este cazul;

c) în cazul actelor administrative defavorabile – o descriere succintă a procedurii administrative care a stat la baza emiterii actului: investigații, probe, audieri, opinii ale participanților contrare conținutului final al actului etc.

Alin. (3) al art.118, precum și art. 31 din Codul Administrativ, poziționează motivarea completă a actului administrativ ca o obligație, respectiv, motivarea este parte integrantă a actului administrativ individual și condiționează legalitatea acestuia. În continuarea ideii, legiuitorul întărește în p. f), alin. (1), art. 120 „Structura actului administrativ individual emis sau confirmat în scris al Codului Administrativ precum că: f) motivarea deciziei luate, inclusiv indicarea actelor normative pentru a căror punere în aplicare se emite actul administrativ;" respectiv motivarea devine obligatorie, inclusiv cu indicarea actelor normative pentru a căror punere în aplicare se emite actul administrativ, este parte integrantă a actului administrativ ce condiționează legalitatea actului administrativ și totodată devine o condiție obligatorie a actului administrativ ca formă și conținut.

Mai mult ca atât, legiuitorul, prin prisma art. 123 al Codului Administrativ „*Înlăturarea greșelilor de formă și procedură*", vine în întimpinarea autorităților publice prin acordarea restabilirii/reparării situației în cazul lipsei motivării actului administrativ, care poate avea drept consecințe anularea actului administrativ.

Astfel, alin. (1) al articolului sus indicat expres prevede *„O încălcare a prevederilor de formă și procedură, care nu duce la nulitatea actului administrativ individual, este neînsemnată atunci când: b) motivarea necesară se recuperează ulterior de către autoritatea publică*;" iar alin. (2) al aceluiași articole expres menționează până la etapă poate fi restabilită/reparată o greșeală neînsemnată de formă și procedură, cum ar fi și motivarea actului administrativ individual. „Acțiunile prevăzute la alin. (1) pot fi recuperate până la finalizarea dezbaterilor judiciare în prima instanță". Astfel: drept urmare, motivarea actului reprezentând o condiție de legalitate a acestuia, insuficienta motivării sau nemotivarea acestuia poate servi drept temei de anulare a actului administrativ

În concluzie menționăm că motivarea actului administrativ, pentru prima dată în legislația Republicii Moldova, este o obligație întărită la nivel de principiu.

Când vorbim despre motivarea actului administrativ, trebuie făcută distincția între motivarea actelor administrative normative şi a celor individuale. Cum am vorbit mai sus în cazul actelor administrative normative, motivarea trebuie să se refere la cerințele care justifică adoptarea actului, principiile de bază şi finalitatea reglementării propuse, efectele de ordin social, economic, politic, cultural, urmările, implicațiile asupra reglementării în vigoare, precum şi fazele parcurse în emiterea sau adoptarea actului, iar în alin. (2), art. 118 al Codului administrativ legiuitorul ne dă o detaliere a cerințelor, condițiilor ce trebuie respectate atunci

când se motivează un act administrativ individual, cu evidențierea unei poziții aparte în cazul actelor administrative individuale defavorabile.

Suplimentar evidențiem:

a) în cazul lipsei motivării, ca parte integrantă a actului administrativ și

b) în cazul ne-recuperării ulterioare de către autoritatea publică, până la finalizarea dezbaterilor judiciare în prima instanță, a motivării actului administrativ, drept consecință, poate servi ca un temei de anulare a actului administrativ.

Respectiv, motivarea actului administrativ individual, încet, dar sigur își asigură pozițiile, acest fapt spune despre acele plusuri ale Codului Administrativ, dar și simplifică exercitarea controlului de legalitate de către instanțele de judecată.

Totodată, motivarea devine obligatorie, inclusiv cu indicarea actelor normative pentru a căror punere în aplicare se emite actul administrativ, este parte integrantă a actului administrativ ce condiționează legalitatea actului administrativ și totodată devine o condiție obligatorie a actului administrativ ca formă și conținut.

Reieșind din cele expuse, putem conchide că odată cu intrarea în vigoare a Codului Administrativ al Republicii Moldova, au apărut multe întrebări/probleme ce necesită soluții și răspunsuri. Astfel pentru a nu ne repeta, menționăm că din structura articolului propus, putem găsi întrebările/problemele și răspunsul/soluțiile la fiecare compartiment în parte. Dacă soluția/răspunsul va aduce la discuții, polemici ce vor fi diferite de poziția autorilor prezentului articol, deja este o provocare, care o acceptăm din start și așteptăm noi cercetări în domeniu.

REGLEMENTAREA ȘI SEMNIFICAȚIA DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL: REPERE PENTRU O JUSTIȚIE DE CALITATE[1]

Irina IACUB[2]*, avocat, doctor în drept, conferențiar universitar,*
Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată,
https://orcid.org/0000-0002-8349-2789

Summary

The study is devoted to the right to a fair trial, with the aim of highlighting the need for research and knowledge of its content in order to strengthen the domestic legal mechanism to respect and defend it. A distinct emphasis is placed on the need to distinguish the content and interpretation given to this right by the Strasbourg Court from the understanding and mechanism for guaranteeing, ensuring and defending it at state level. To this end, its national and international normative regulation is presented, and the significance of such notions as "equity", "fair justice", "fair trial" and "principle of equity" are clarified.

Keywords: *justice, judicial process, equity, fair justice, principle of equity, fair trial, right to a fair trial, rights-guarantees.*

Cuvinte-cheie: *justiție, proces judiciar, echitate, justiție echitabilă, principiul echității, proces echitabil, dreptul la un proces echitabil, drepturi-garanții.*

INTRODUCERE

Acest studiu este consacrat unui subiect deosebit de actual pentru societatea noastră, care, cu regret, chiar dacă este abordat doctrinar, nu se bucură de o reglementare adecvată și foarte frecvent este ignorat în practica judiciară [18, p. 65]. Este vorba despre *dreptul la un proces echitabil*, un drept garantat de *Convenția europeană a drepturilor omului și a libertăților fundamentale* [12] (în continuare CEDO) și foarte apreciat de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (în continuare CtEDO), fiind unul fundamental pentru justițiabili și reprezentând o valoare supremă într-un stat de drept.

După cum prea bine se cunoaște, destul de frecvent (practic în cea mai mare parte a cazurilor) pierderile de dosare ale Republicii Moldova în fața Curții de la Strasbourg țin de încălcarea *dreptului la un proces echitabil*. Prin urmare, logic am putea să ne întrebăm într-o astfel de situație, care sunt măsurile luate de stat pentru a preveni, constata și remedia încălcarea *dreptului la un proces echitabil* pe intern? Asemenea măsuri sunt necesare nu numai pentru a evita pierderea de cauze la CtEDO, dar și pentru a evita „pierderile bugetare” pe care le implică

[1] Studiu realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.1606.05 „*Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană*” din cadrul Programului de Stat 2020-2023.

[2] Secretar științific al Seminarului Științific de Profil al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice.

aceste cauze și, nu în ultimul rând, pentru a consolida calitatea justiției și credibilitatea puterii judecătorești. Or, anume situația din domeniul respectării *dreptului la un proces echitabil* denotă cel mai relevant caracterul democratic și de drept al statului nostru, care trebuie fundamentat pe o justiție corectă, de calitate și echitabilă.

În încercarea de a da răspuns la întrebarea formulată mai sus, considerăm necesar a clarifica treptat câteva aspecte relevante pentru aceasta și anume: ce presupune *dreptul la un proces echitabil* (altfel spus, care este conținutul acestuia); cum este reglementat la nivel național; cum este garantată și asigurată realizarea practică a acestuia; care sunt riscurile de încălcare a acestui drept; când și cum se poate preveni, constata și remedia încălcarea/nerespectarea acestui drept la nivel național etc.

Evident, abordarea acestor aspecte necesită nu doar un singur studiu. Din acest considerent, dar și pentru a respecta limitele volumului în care trebuie să ne încadrăm, în prezentul demers științific ne vom reține atenția cu precădere la așa momente precum: reglementarea normativă a *dreptului la un proces echitabil* și clarificarea semnificației conceptelor juridice *echitate, justiţie echitabilă, principiul echităţii* și *proces echitabil*, urmărind prin aceasta facilitarea înțelegerii esenței, conținutului și valorii *dreptului la un proces echitabil* pentru actul justiției.

Conținutul de bază al cercetării

Reglementarea dreptului la un proces echitabil. La nivel internațional, *dreptul la un proces echitabil* a fost consacrat cu precădere în următoarele acte importante:

- *Declaraţia universală a drepturilor omului* [15]: **art. 10** – „Orice persoană are dreptul în deplină egalitate la audierea echitabilă şi publică a cauzei sale de către un tribunal independent şi imparţial, care va hotărî, fie asupra drepturilor şi obligaţiilor sale, fie asupra temeiniciei oricărei acuzaţii în materie penală îndreptată împotriva sa.” și **art. 11 alin. (1)** – „Orice persoană este presupusă nevinovată, până când vinovăţia sa a fost stabilită în mod legal în cursul unui proces public, în care i-au fost asigurate toate garanţiile necesare apărării sale.”;

- *Convenţia europeană a drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale* [12]: **art. 6** – „1. Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public şi în termen rezonabil, de către o instanţă independentă şi imparţială, instituită de lege, care va hotărî fie asupra încălcării drepturilor şi obligaţiilor sale cu caracter civil, fie asupra temeiniciei oricărei acuzaţii în materie penală îndreptate împotriva sa. Hotărârea trebuie să fie pronunţată în mod public, dar accesul în sala de şedinţă poate fi interzis presei şi publicului pe întreaga durată a procesului sau a unei părţi a acestuia, în interesul moralităţii, al ordinii publice ori al securităţii naţionale într-o societate democratică, atunci când interesele minorilor sau protecţia vieţii private a părţilor la proces o impun, sau în măsura considerată absolut necesară de către instanţă când, în împrejurări speciale, publicitatea ar fi de natură să aducă atingere intereselor justiţiei. 2. Orice

persoană acuzată de o infracţiune este prezumată nevinovată până ce vinovăţia sa va fi legal stabilită. (...)";

- *Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice* [23]: **art. 14** – „1. Toţi oamenii sunt egali în faţa tribunalelor şi curţilor de justiţie. Orice persoană are dreptul ca litigiul în care se află să fie examinat în mod echitabil şi public de către un tribunal competent, independent şi imparţial, stabilit prin lege, care să decidă asupra contestărilor privind drepturile şi obligaţiile sale cu caracter civil. Şedinţa de judecată poate fi declarată secretă în totalitate sau pentru o parte a desfăşurării ei, fie în interesul bunelor moravuri, al ordinii publice sau al securităţii naţionale într-o societate democratică, fie dacă interesele vieţii particulare ale părţilor în cauză o cer, fie în măsura în care tribunalul ar socoti acest lucru ca absolut necesar, când datorită circumstanţelor speciale ale cauzei, publicitatea ar dăuna intereselor justiţiei; cu toate acestea, pronunţarea oricărei hotărâri în materie penală sau civilă va fi publică, afară de cazurile când interesul minorilor cere să se procedeze altfel sau când procesul se referă la diferende matrimoniale ori la tutela copiilor. 2. Orice persoană acuzată de comiterea unei infracţiuni penale este prezumată a fi nevinovată cât timp culpabilitatea sa nu a fost stabilită în mod legal. (…)";

- *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene* [3]*:* **art. 47** – „Orice persoană ale cărei drepturi și libertăți garantate de dreptul Uniunii sunt încălcate are dreptul la o cale de atac eficientă în fața unei instanțe judecătorești, în conformitate cu condițiile stabilite de prezentul articol. Orice persoană are dreptul la un proces echitabil, public și într-un termen rezonabil, în fața unei instanțe judecătorești independente și imparțiale, constituită în prealabil prin lege. Orice persoană are posibilitatea de a fi consiliată, apărată și reprezentată. Asistența juridică gratuită se acordă celor care nu dispun de resurse suficiente, în măsura în care aceasta este necesară pentru a-i asigura accesul efectiv la justiție." și **art. 48** – „(1) Orice persoană acuzată este prezumată nevinovată până ce vinovăția va fi stabilită în conformitate cu legea. (2) Oricărei persoane acuzate îi este garantată respectarea dreptului la apărare."

Reținem din cele relatate că, inițial, *dreptul la un proces echitabil* a fost consacrat expres în *Declarația universală a drepturilor omului,* fiind preluat ulterior, cam în aceeași formulă, în *Convenția europeană a drepturilor omului, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice* și *Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.* În esență, textele actelor internaționale citate nu definesc *dreptul la un proces echitabil,* axându-se doar pe conturarea unor garanții generale pentru acesta, precum și a unor garanții speciale, aferente cu precădere proceselor penale. Ca urmare, sarcina definirii și conturării conținutului *dreptului la un proces echitabil* i-a revenit în mare parte jurisprudenței (în special a CtEDO), dar și doctrinei juridice.

În ce privește reglementarea internă a dreptului în cauză, constatăm că la nivel constituțional, în Republica Moldova (în continuare RM) o consacrare expresă lipsește. Totuși, potrivit unor voci [4, p. 156], unele elemente ale acestuia

pot fi atestate în următoarele articole din *Constituţia Republicii Moldova* [10]: art. 20 (*Accesul liber la justiţie*), art. 52 (*Dreptul de petiţionare*), art. 53 (*Dreptul persoanei vătămate de o autoritate publică*) și art. 114-119 (consacrate autorității judiciare).

În contextul dat, doctrinarii [1, p. 10] menționează: „Constituţia nu reglementează ca atare *dreptul la o justiţie echitabilă*, însă un asemenea drept rezultă din interpretarea sistemică a dispoziţiilor constituţionale", care stabilesc: „orice persoana are dreptul la satisfacerea efectivă din partea instanţelor judecătoreşti competente împotriva actelor care violează drepturile, libertăţile şi interesele sale legitime" /art. 20 alin. (1)/; „justiţia se înfăptuieşte prin Curtea Supremă de Justiţie, curţile de apel şi prin judecătorii. (2) Pentru anumite categorii de cauze pot funcţiona, potrivit legii, judecătorii specializate. (3) Înfiinţarea de instanţe extraordinare este interzisă." /art. 115/; „judecătorii sunt independenţi şi se supun numai legii, ei sunt inamovibili." /art. 116 alin. (1)/; „şedinţele de judecată sunt publice. Judecarea proceselor în şedinţă închisă se admite numai în cazurile stabilite prin lege, cu respectarea tuturor regulilor de procedură." /art. 117/; „împotriva hotărîrilor judecătoreşti, părţile interesate şi organele de stat competente pot exercita căile de atac, în condiţiile legii." /art. 119/.

Acestea sunt considerate drept „condiţii minime garantate constituţional ale unei *justiţii echitabile*, condiţii care trebuie întregite cu cele ale legii organice cu privire la organizarea şi funcţionarea instanţelor judecătoreşti" [1, p. 10], dar și ale legislației procesuale.

În plan comparat, *Constituţia României* [11], în art. 21 alin. (3), valorifică expres textul art. 6 din CEDO, stabilind: „Părţile au *dreptul la un proces echitabil* şi la soluţionarea cauzelor într-un termen rezonabil". În opinia specialiștilor, textul constituţional citat (revizuit în anul 2003) este „o corectă receptare a evoluţiilor juridice moderne la nivel european şi o punere de acord a protecţiei juridice garantate drepturilor subiective prin reglementările interne cu cele internaţionale" [24, p. 61]. Mai mult, se subliniază în acest sens că „spre deosebire de CEDO, care condiţionează aplicabilitatea art. 6 de existenţa unei plângeri privind drepturile şi obligaţiile cu caracter civil sau a unei acuzaţii în materie penală, art. 21 din *Constituţia României*, nu cunoaşte asemenea limitări, astfel că aplicând dispoziţiile art. 20 din *Constituţie*, garanţiile *dreptului la un proces echitabil* vor fi aplicabile tuturor litigiilor, de orice natură" [21, p. 163].

Merită atenție această opinie, deoarece sugerează o idee foarte importantă: existența unei distincții între conținutul și interpretarea *dreptului la un proces echitabil* la nivelul Curții de la Strasbourg și conținutul/interpretarea acestuia la nivel național. De aici pornește practic necesitatea de a contura și explica conținutul acestui drept dincolo de interpretările și aplicațiile date de instanța europeană (aspect la care vom reveni cu detalii cu ocazia unor alte studii viitoare).

Dincolo de momentele pozitive enunțate, observăm totuși că *Constituţia României,* la fel ca și actele internaționale citate mai sus, nu definește *dreptul la un proces echitabil* și nici nu prevede în mod detaliat garanţiile acestuia, făcând

referire expresă doar la garanţia termenului rezonabil al procedurii [21, p. 157]. În pofida acestui fapt, cercetătorii consideră pe bună dreptate că, „în virtutea art. 20 [1] din *Constituţia României*, în definirea *procesului echitabil* garantat de art. 21, sunt aplicabile toate garanţiile exprese şi implicite ale *procesului echitabil* aşa cum sunt prevăzute de art. 6 din CEDO şi interpretate în jurisprudenţa Curţii de la Strasbourg" [21, p. 157].

Revenind la situația din Republica Moldova, considerăm totuși necesar ca textul Constituției să consacre expres *dreptul la un proces echitabil,* pentru ca astfel acesta să fie ridicat la rangul de drept fundamental cu valoare de principiu constituțional, cu toate consecințele ce decurg din statutul dat, inclusiv asumarea constituțională de către stat a obligației de a-l garanta, asigura și apăra practic [18, p. 66].

Spre deosebire de Legea Supremă, *dreptul la un proces echitabil* este reglementat expres în conținutul legislației procesuale, după cum urmează:

- *Codul de procedură penală al RM* [9]: „Orice persoană are dreptul la examinarea şi soluţionarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil, de către o instanţă independentă, imparţială, legal constituită, care va acţiona în conformitate cu Codul de Procedură Penală" (art. 19 – „Accesul liber la justiţie"). În acelaşi timp, elemente ale acestui drept pot fi atestate şi în alte articole ale Codului, de exemplu art. 20, în care se reglementează principiul desfăşurării procesului penal în termeni rezonabili, fiind consacrate expres unele condiţii preluate din jurisprudenţa CtEDO.

- *Codul contravențional al RM* [7] prevede în art. 381 alin. (2) („Accesul liber la justiţie"): „Orice persoană are dreptul la examinarea şi la soluţionarea cauzei sale în mod echitabil, în termen rezonabil, de către o instanţă independentă, imparţială, legal constituită, care să acţioneze în conformitate cu prezentul cod". În plus, art. 374 alin. (3) din Cod cuprinde următoarele dispoziții: „Procesul contravenţional se desfăşoară pe principii generale de drept contravenţional, în temeiul *Constituției*, al prezentului cod, al *Codului de procedură penală* în cazurile expres prevăzute de prezentul cod, precum şi al normelor dreptului internaţional şi ale tratatelor internaţionale cu privire la drepturile şi libertăţile fundamentale ale omului la care Republica Moldova este parte." Această normă permite a deduce că *dreptul la un proces echitabil* este garantat în cadrul procesului contravențional atât de prevederile *Codului contravențional*, ale *Codului de procedură penală*, cât și ale actelor internaționale [13, p. 483].

- *Codul administrativ al RM* [6], stabilește în art. 38 alin. (2): „Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei în mod echitabil, în termen rezonabil, de

[1] În concret, art. 20 din *Constituţia României* prevede: *„(1) Dispoziţiile constituţionale privind drepturile şi libertăţile cetăţenilor vor fi interpretate şi aplicate în concordanţă cu Declaraţia Universală a Drepturilor Omului, cu pactele şi cu celelalte tratate la care România este parte. (2) Dacă există neconcordanţe între pactele şi tratatele privitoare la drepturile fundamentale ale omului, la care România este parte, şi legile interne, au prioritate reglementările internaţionale, cu excepţia cazului în care Constituţia sau legile interne conţin dispoziţii mai favorabile."*

către o instanță de judecată independentă, imparțială și instituită prin lege. În acest scop, instanța de judecată este obligată să dispună toate măsurile permise de lege și să asigure desfășurarea cu celeritate a procesului."

Spre deosebire de codurile-legi enunțate, *Codul de procedură civilă al RM* [8] (în continuare CPC al RM), cod ce ne interesează în mod special, nu cuprinde dispoziții exprese prin care să consacre *dreptul la un proces echitabil*. În schimb, Codul prevede unele principii (precum: înfăptuirea justiţiei numai în instanţă judecătorească /art. 19/; independenţa judecătorilor şi supunerea lor numai legii /art.20/; egalitatea în faţa legii şi a justiţiei /art. 22/; caracterul public al dezbaterilor judiciare /art. 23/; limba de procedură şi dreptul la interpret /art. 24/; contradictorialitatea şi egalitatea părţilor în drepturile procedurale /art. 26/ etc.), care valorifică fără îndoială unele elemente ale *dreptului* în cauză [18, p. 66].

Din compararea prevederilor codurilor invocate, cercetătorii deduc că „formula folosită de legiuitor, în conținutul acestora pentru consacrarea *dreptului la un proces echitabil* (cu excepția CPC al RM), practic nu reflectă tot conținutul acestui drept, conturat de doctrină și de jurisprudența CtEDO. Numeroase elemente ale acestuia sunt reglementate dispersat și în alte articole din Codurile citate, ceea ce fac dificilă conturarea și precizarea exactă a conținutului acestui drept. Plecând de la aceasta, este cu mult mai justificat de a recunoaște valoarea *dreptului la un proces echitabil* de a fi un principiu general al procesului judiciar, care presupune garantarea respectării tuturor drepturilor procedurale ale participanților la proces, în scopul soluționării juste și echitabile a cauzelor deduse judecății" [13, p. 484]. Ca urmare, cercetătorii [14, p. 310] susțin „necesitatea reglementării exprese a *dreptului la un proces echitabil* cu valoare de principiu în accepțiunea dată, atât la nivel de Constituție, cât și la nivelul tuturor legilor procesuale", fiind convinși că „doar în asemenea condiții, statul va reuși să garanteze tuturor justițiabililor respectarea acestui drept la nivel intern și să consolideze fundamentele statului de drept" pe segmentul dat.

În esență, după noi, ideea este bună, doar că, văzut astfel, principiul în cauză s-ar identifica în mare parte cu *principiul legalității procesului judiciar* și, ca urmare, și-ar pierde din valoare. Iată de ce suntem de părerea că pe lângă consacrarea normativă a *dreptului la un proces echitabil* cu valoare de principiu (constituțional), este absolut necesară recunoașterea acestuia ca *drept subiectiv procedural*, însoțit de un mecanism concret de asigurare și apărare [18, p. 67]. În vederea argumentării acestei idei și o înțelegere mai clară a *dreptului la un proces echitabil*, considerăm a fi necesare unele explicații semantice a unor asemenea categorii precum *echitate, justiție echitabilă, principiul echității* și *proces echitabil*, la care ne vom referi în cele ce urmează.

„Echitate", „justiție echitabilă", „principiul echității" și „proces echitabil": explicații semantice. Potrivit *Dicţionarului explicativ al limbii române,* cuvântul „echitabil" semnifică „întemeiat pe dreptate, pe adevăr, just, drept, nepărtinitor" [17, p. 105].

În doctrina juridică, *echitatea* este văzută ca „un principiu care întemeiază orice sistem de drept” [2, p. 89], altfel spus, un principiu fundamental. Aceasta presupune că „*echitatea* priveşte atât activitatea de elaborare a dreptului (activitatea legiuitorului), cât şi cea de aplicare şi interpretare a acestuia” [22, p. 182; 5, p. 92]. În alți termeni, se susține că *principiul echităţii,* ca principiu fundamental de drept presupune: „cumpătarea legiuitorului în prescrierea drepturilor şi obligaţiilor în procesul elaborării dreptului, precum și imparţialitatea organelor de aplicare a dreptului” [20, p. 208].

Desigur, susținem această poziție, fiind important în completare să spunem că pe lângă *echitatea* legii și a procesului de executare a acesteia, mai este absolut necesară asigurarea caracterului *echitabil* al procedurilor în cadrul cărora se sancționează conduitele umane care o încalcă sau se soluționează litigiile de drept (în concret, procedurile judiciare).

Din perspectiva subiectului pe care îl abordăm, o atenție distinctă merită activitatea judiciară a instanțelor judecătorești, ca activitate de aplicare a dreptului, cărora le revine una dintre cele mai responsabile misiuni într-o societate – înfăptuirea justiției.

În încercarea de a reliefa legătura indisolubilă dintre *echitate* și *justiție,* atragem atenția la prevederile art. 4 din CPC al RM, care la capitolul sarcinile procesului civil consacră „judecarea *justă*, în termen rezonabil, a cauzelor de apărare a drepturilor încălcate sau contestate, a libertăților și a intereselor legitime ale persoanelor fizice și juridice (...)”. Atestăm astfel că sarcina principală a procesului judiciar civil rezidă în soluționarea *justă* (*dreaptă, nepărtinitoare)*, adică *echitabilă*, a cauzelor deduse în fața instanței. De aici devine clar că însăși *justiţia* trebuie să fie *echitabilă,* altfel nu ar mai fi *justiție.*

În pofida faptului că *echitatea* este o trăsătură a justiției, totuși atât doctrina, cât și practica judiciară (cu precădere a instanței europene) recunoaște posibilitatea realizării unei *justiții inechitabile*. În acest sens, se susține destul de corect că însăși „accesul liber la justiţie nu poate fi o garanţie constituţională suficientă a tuturor drepturilor şi libertăţilor fundamentale, dacă *justiţia* însăşi nu este *echitabilă*” [1, p. 10]. Pe cale de consecință, constatăm existența unei *prezumții a caracterului echitabil al justiției,* care eventual poate fi răsturnată.

Prezumția pornește de la faptul că „pentru judecarea *justă* a cauzelor (civile), este constituită întreaga reglementare procesuală (civilă), cu stipularea tuturor garanțiilor procesuale necesare *echității”* [25, p. 41]. Respectiv, *justiția echitabilă* este justiția înfăptuită cu respectarea condițiilor expres prevăzute de lege, în cea mai mare parte, sub forma drepturilor și obligațiilor participanților la proces, precum și a instanței de judecată.

În ceea ce privește *principiul echităţii* pe segmentul înfăptuirii justiției, se consideră că „acesta are două componente: realizarea la cel mai înalt nivel a garanţiilor privind administrarea justiţiei şi aplicarea în înfăptuirea justiţiei a principiilor fundamentale ale dreptului, a principiilor constituţionale, precum și a tratatelor internaționale ratificate de stat (ce fac parte astfel din dreptul intern),

atunci când soluţionarea cauzei presupune să se meargă dincolo de ceea ce prevede legea" [24, p. 49].

Sub aspect comparativ, prezintă interes în acest sens dreptul englez, în care *echitatea* este considerată „izvor de drept" [19, p. 16], precum și dreptul american, unde există chiar *jurisdicţia echităţii* definită ca „autoritatea unei curţi de a administra justiţia, când nicio lege specifică nu există care să acopere cauza deferită acesteia" [26, p. 198].

Din opiniile expuse putem constata că *principiul echității* are un înțeles distinct în raport cu *justiția echitabilă,* acesta fiind văzut ca un standard/reper inerent domeniului justiției, care presupune înfăptuirea justiției în baza principiilor fundamentale ale dreptului (principii conturate de legislația constituțională și cadrul normativ internațional). În accepțiunea dată *principiul echității* este aplicabil doar în cazurile în care pentru înfăptuirea justiției se face apel la procedeul analogiei (legii și a dreptului), posibilitate recunoscută expres judecătorilor (cu anumite excepții) în art. 12 alin. (3) din CPC al RM.

Pe cale de consecință, deducem că *justiția* este *echitabilă* atunci când este soldată cu soluționarea justă a cauzei în temeiul prevederilor legale (de drept material și procedural) în vigoare sau, după caz, în temeiul *principiului echității.* Totodată, considerăm că nicio cauză nu poate fi soluționată *just/echitabil*, dacă procesul se desfășoară fără respectarea legii (materiale și procedurale) sau, după caz, a principiilor fundamentale ale dreptului (*principiului echității*).

Suplimentar la cele enunțate, considerăm important a preciza că *principiul echității* nu trebuie confundat cu *principiul echității procesului,* conținutul acestora fiind diferit. Pentru a le delimita, este necesar mai întâi de clarificat sensul expresiei *proces echitabil.*

În opinie majoritară acesta este înțeles fie ca „proces judiciar desfășurat conform prevederilor legale și a principiilor fundamentale", fie ca „proces judiciar desfășurat cu respectarea drepturilor și obligațiilor procesuale ale participanților prevăzute de lege". Plecând de la sensul *justiției echitabile* (reliefat mai sus), optăm pentru a doua variantă, deoarece considerăm că *procesul echitabil* se circumscrie noțiunii de *justiție echitabilă,* fiindu-i parte componentă (pe dimensiunea procedurală) și un indicator relevant al acesteia [25, p. 201].

Într-o formă tacită, această poziție este confirmată și în doctrină, subliniindu-se că „cele mai importante drepturi procesuale ale justițiabililor au fost concentrate într-un sistem de garanții judiciare privind realizarea justiției sub denumirea de *proces echitabil* sau, mai nou, *dreptul la un proces echitabil*" [24, p. 51].

Pe cale de consecință, deducem că *principiul echității procesului* se deosebește de *principiul echității* prin aceea că are menirea de a garanta respectarea tuturor garanțiilor judiciare (drepturi procesuale ale justițiabililor) în realizarea justiției, în timp ce *principiul echității* – garantează posibilitatea înfăptuirii justiției în condițiile în care legea nu prevede soluția cauzei.

CONCLUZII

Din cele analizate supra, se conturează cel puțin o incertitudine în ceea ce privește ipostazele *echității* în procesul judiciar în ansamblu. Astfel, în timp ce legea procesuală (CPC al RM) recunoaște *echitatea* ca fiind un scop al oricărui proces („soluționarea justă/echitabilă a cauzelor"), jurisprudența și doctrina o ridică la rangul de principiu și drept subiectiv. Plecând de la axioma – „justiția este doar echitabilă", considerăm că incertitudinea constatată poate fi redusă la două ipostaze ale *procesului echitabil* – de principiu și drept subiectiv.

În acest sens, ar putea să apară întrebarea de ce ar mai fi nevoie de *dreptul la un proces echitabil* în condițiile în care este recunoscut *principiul echității procesului?* Cu certitudine o astfel de necesitate există, deoarece prin recunoașterea *dreptului la un proces echitabil*, justițiabilii dobândesc un drept subiectiv (consacrat de lege), care astfel trebuie să dispună de un conținut concret, util pentru apărare în cazurile în care acesta este încălcat. Or, în alți termeni, justițiabilii pot contesta și solicita respectarea anumitor principii procedurale (inclusiv, *principiul echității procesului*) doar în condițiile în care le-au fost afectate drepturile lor subiective.

Așadar, în timp ce *principiul echității procesului judiciar* reprezintă mai mult un standard și reper pentru instanțele judiciare, *dreptul la un proces echitabil* este un instrument recunoscut nemijlocit justițiabililor (prin *justițiabil* se înțelege „persoană care apare ca parte într-un proces, care trebuie să răspundă înaintea instanțelor judecătorești" [16]), cu ajutorul căruia aceștia ar putea impune *echitatea* (respectarea *principiului echității procesului*) în înfăptuirea justiției. Unica problemă în acest sens este cum ar putea ei să facă acest lucru la nivel național? Pentru a putea da răspuns la această întrebare, este necesar mai întâi să conturăm cu precizie conținutul *dreptului la un proces echitabil* (aspect pe care îl vom aborda cu ocazia unui alt demers științific).

Referințe bibliografice

1. ARSENI Al. *Respectarea drepturilor omului în procesul judiciar – garant al statului de drept*. În: Avocatul poporului, ediție specială nr. 10, 2008, pp. 10-12.
2. BALTAG D., MUNTEANU R. *Corelaţia dintre principiul umanismului juridic şi principiul echităţii şi justiţiei în cadrul răspunderii juridice.* În: Studii juridice universitare, ULIM, Anul VI, nr. 1-2 (21-22), 2013, pp. 89-106.
3. *Carta Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene* (2010/C 83/02). În: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, C83/391 din 30.03.2010. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/Lex UriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389: 0403:ro:PDF. (accesat la 20.01.2023)
4. CHETRUŞ U. *Garantarea drepturilor şi libertăţilor constituţionale în procesul aplicării măsurilor de constrîngere juridică*. Teză de doctor în drept. Chișinău: 2013. 203 p.
5. CIONGARU E. *Judecarea în echitate – transplant juridic în noul cod de procedură civilă*. În: Analele Universităţii „Constantin Brâncuşi" din Târgu Jiu, Seria Ştiinţe Juridice, nr. 4/2014, pp. 89-98.
6. *Codul administrativ al Republicii Moldova,* nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial, nr. 309-320 din 17.08.2018.

7. *Codul contravenţional al Republicii Moldova,* nr. 218 din 24.10.2008. Republicat în Monitorul Oficial, nr. 78-84 din 17.03.2017 (actualizat prin Legea nr. 137 din 04.10.2019, MO, nr. 310-313/18.10.1919).
8. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova,* nr. 225 din 30.05.2003. În: Monitorul Oficial, nr. 285-294 din 03.08.2018 (cu modificări până în 11.06.2020).
9. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*, nr. 122 din 14.03.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 07.06.2003, nr. 104-110 (actualizat prin Legea nr. 10 din 12.02.2021, MO, nr. 108-110/30.04.2021*).*
10. *Constituţia Republicii Moldova* din 29.07.1994. Republicată: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.78/140 din 29.03.2016 (modificată prin Legea nr. 120 din 23.09.21, MO238/01.10.21).
11. *Constituţia României* din 21 noiembrie 1991. În: Monitorul Oficial al României, nr. 233 din 21.11.1991, republicată în Monitorul Oficial, nr. 767 din 31 octombrie 2003.
12. *Convenţia europeană pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale* din 4 noiembrie 1950 (Roma), ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului, nr. 1298-XIII din 24.07.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova din 21.08.1997, nr. 54-55/502.
13. COSTACHI Gh. *Rolul justiției în edificarea statului de drept.* Monografie. Chișinău: S.n., 2021 (Tipogr. "Print Caro"). 1071 p.
14. COSTACHI Gh., CARP S. *Dreptul la un proces echitabil*. În: Teoria și practica administrării publice, materialele conferinței internaționale din 17 mai 2018. Chișinău: AAP, 2018.
15. *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului*, adoptată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluţia 217 A (III) din 10 decembrie 1948. Disponibil: http://www.un.org/en /documents/udhr/. (accesat la 20.01.2023)
16. DEX on-line: *justițiabil*. Disponibil: https://dexonline.ro/definitie/justi%C8%9Biabil/definitii. (accesat la 20.01.2023)
17. *Dicţionarul explicativ al limbii române*. Ediţia a II-a. Bucureşti: Univers Enciclopedic, 1998. 1192 p.
18. IACUB I. *Valoarea dreptului la un proces echitabil în actul justiției.* În: Drepturile omului și justiția în Republia Moldova în contextul integrării europene, materialele conferinței științifico-practice internaționale din 10 decembrie 2022 (Institutul Justiției Constituționale, Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere" și Institutul de Științe Penale și Criminologie Aplicată). Chișinău: USPEE (CEP USM), 2023, pp. 65-70.
19. FRANK W.F. *The general principles of English Law*. London: George G. Harrap & Co Ltd, 1975.
20. MĂGUREANU A.F. *Principiile generale ale dreptului*. București: Universul Juridic, 2011.
21. MURARU I., Tănăsescu E.S. *Constituţia României Comentariu pe articole*. Ediţia a 2-a. Bucureşti: Editura C.H. Beck, 2019.
22. NEGRU B. *Principiul justiției, echității şi dreptății*. În: Integrare prin cercetare şi inovare, Ştiinţe juridice. Ştiinţe economice, materiale ale conferinței ştiinţifice din 26-28 septembrie 2013, Chișinău: CEP USM, 2013, pp. 180-182.
23. *Pactul internaţional cu privire la drepturile civile şi politice*, adoptat de Adunarea Generală ONU prin Rezoluţia nr.2200A (XX) din 16 decembrie 1966. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/ getResults?doc_id=115567&lang=ro. (accesat la 20.01.2023)
24. PAVEL N. *De la procesul echitabil la dreptul la un proces echitabil*. În: Studii de drept românesc, an 21 (54), ianuarie–martie 2009, nr. 1, pp. 47-70.
25. PRISAC Al. *Comentariul Codului de procedură civilă a Republicii Moldova.* Chișinău: Cartea Juridică, 2019. 1316 p.
26. SHAFRITZ J.M. *Dictionary of American Government and politics*. Chicago: The Dorsey Press, 1998.
27. CUȘNIR V., OSOIANU T. Principiile procesului penal – repere diriguitoare pentru cunoașterea și aplicarea normelor de procedură penală (Recenzie la monografia Principiile procesului penal, autor Dinu OSTAVCIUC), În: Revista Legea și viața, Nr. 1 (373) 2023, p.201.

CAPITOLUL V. DREPT PENAL ȘI DREPT PROCESUAL PENAL

IMPACTUL JURISPRUDENȚEI CTEDO ASUPRA EVOLUȚIEI LEGISLAȚIEI PENALE NAȚIONALE

***Valeriu CUȘNIR**, doctor habilitat, profesor universitar*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
https://orcid.org/0000-0003-1338-5993

***Radion COJOCARU**, doctor, profesor universitar*
Academia de Poliție Ștefan cel Mare
https://orcid.org/0000-0002-3809-7392

ADNOTARE

Obiectul de cercetare al prezentul studiu îl constituie relevarea efectelor pe care le comportă jurisprudența CtEDO asupra evoluția legislației penale a Republicii Moldova pe segmentul protejării penale a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. În esență, studiul reprezintă o finalitate a Proiectului Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării acordului de asociere Republica Moldova - Uniunea Europeană, elaborată pe dimensiunea implementării precedentelor ChEDO în materie penală la realizarea actului de justiție. Ideea unei dezvoltări progresiv-pozitive a legislației penale naționale din domeniu, ca efect firesc al implementării obligațiilor pozitive cu caracter penal se înscrie printre constatările fundamentale ale studiului.

***Cuvinte cheie:** legislație penală, infracțiune, pedeapsă, legalitatea incriminării, jurisprudență*

INTRODUCERE

Implementarea standardelor şi a bunelor practici europene în sistemul de drept naţional este una dintre cele mai sensibile probleme cu care s-a confruntat şi continue să se confrunte Republica Moldova în îndelungata perioada de tranziţie pe care o parcurge. Acest proces care este unul inerent şi absolut necesar accederii de către statul nostru la marea familie europeană este deseori tergiversat de către factorii politici externi şi interni. Mai mult decât atât, anumite procese de implementare a valorilor democratice în Republica Moldova poartă un caracter pur declarativ şi se reduc doar la formalităţi obscure fără a fi atinse reuşitele multaşteptate de către cetăţenii aduşi la limita disperării.

Convenţia pentru Apărarea Drepturilor Omului şi a Libertăţilor Fundamentale, care mai este cunoscută și sub denumirea de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, semnată la Roma pe 4 noiembrie 1950 este unul dintre actele internaţionale de anvergură care au modelat şi continue să modeleze sistemele de drept europene în materia asigurării şi respectării drepturilor omului.

Într-o speţă abordată de către Curtea europeană s-a concluzionat că: „… jurisprudenţa sa constituie un instrument de armonizare a regimurilor juridice naţionale, prin luarea în considerare a standardului minim de protecţie dat de prevederile Convenţiei. Hotărârile pronunţate de către Curte au nu numai rolul de a soluţiona cauzele cu care ea este sesizată, ci şi pe acela ca pe un plan mai larg să clarifice şi să dezvolte normele Convenţiei, contribuind pe această cale la respectarea angajamentelor pe care acestea şi le-au asumat în calitatea lor de părţi contractante. Prin urmare, sub aspectul ierarhiei, normele Convenţiei au o forţă juridică superioară normelor juridice interne" [1].

Prin Hotărârea Curţii Constituţionale nr.55 din 14 octombrie 1999 *Privind interpretarea unor prevederi ale art.4 din Constituţia R. Moldova,* s-a recunoscut că Convenţia Europeană a Drepturilor Omului constituie o parte integrantă a sistemului legal intern şi respectiv urmează a fi aplicată direct ca oricare altă lege a R. Moldova, cu deosebirea că aceasta are prioritate faţă de restul legilor interne care îi contravin.

Opinii şi discuţii. Din momentul aderării Republicii Moldova şi până în prezent, Convenţia europeană a drepturilor omului şi jurisprudența rezultată din interpretarea acesteia de către Curtea europeană au avut un impact direct asupra procesului de evoluţie şi de dezvoltare a sistemului de drept naţional. Nu avem pretenţia de a analiza întregul sistem de drept naţional, fiindcă subiectul este unul deosebit de voluminos, ci ne v-om referi în mod predilect la materia dreptului penal naţional.

Fără doar şi poate că aderarea la CEDO nu a putut să nu aibă efecte de rezonanţă asupra reglementărilor juridico-penale. Dată fiind conjunctura de apariţie şi de afirmare a Republicii Moldova ca stat independent o asemenea influenţare este firească şi absolut necesară.

Republica Moldova a apărut în decursul procesului de destrămare a republicilor unionale ale Uniunii Sovietice în state naționale, formându-se ca stat suveran în limitele teritoriale ale Republicii Sovietice Socialiste Moldoveneşti (RSSM). Dificila perioadă de tranziţie pe care o parcurge deja în mod continuu statul moldovenesc poate fi clasificată în perioada aplicării legislaţiei RSSM adoptată până la proclamarea independenţei şi perioada aplicării legislaţiei moldoveneşti adoptate după proclamarea independenţei.

Cu referire la legislaţia penală naţională este de menţionat că până la intrarea în vigoare a C.pen, din 14.04.2002 (în vigoare din 12.06.2003) pe teritoriul Republicii Moldova a fost aplicat C.pen. al RSSM din 1961, care prin amendamente legislative a fost adaptat periodic la anumite transformări şi realităţi sociale pe care le-a parcurs tânărul stat.

Se poate astfel constata că CEDO şi Protocoalele adiţionale au fost ratificate prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24 iulie 1997 de către Republica Moldova la momentul aplicării legislaţiei penale din 1961.

Ratificarea acestui tratat internaţional ca instrument „viu" de protejare a drepturilor și libertățile fundamentale ale cetăţenilor Republicii Moldova pe

„scena" europeană nu a putut să nu aibă anumite repercusiuni asupra unor reglementări juridico-penale din vechea legislaţie.

Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie *Legea nr. 205-XIV din 25.11.98 pentru modificarea Codului penal, Codului de procedură penală, Codului cu privire la contravenţiile administrative, Codului de executare a sancţiunilor de drept penal şi a Codului muncii* prin care au fost abrogate prevederile referitoare la munca corecţională ce era prevăzută în calitate de pedeapsă penală şi pedeapsă contravenţională [2].

Până la intrarea în vigoare a respectivei legi la art. 27 C.pen. al RSSM din 1961 în calitate de pedeapsă penală era prevăzută munca corecţională ca pedeapsă principală aplicabilă pe un termen de la două luni la doi ani. Această pedeapsă penală consta „…în atragerea obligatorie a condamnatului la muncă pe un termen indicat în sentinţa instanţei judecătoreşti cu reţinerea unei anumite cote din câştigul condamnatului în folosul statului" [3, p. 246].

La momentul adoptării CEDO s-a pus problema corespunderii pedepsei de „muncă forţată" cu prevederile art. 4 alin. (2) din CEDO, potrivit căruia: „Nimeni nu poate fi constrâns să execute o muncă forţată sau obligatorie" [4].

Se poate observa că „munca forțată" nu este definită de art. 4 CEDO, noţiunea acesteia fiind consacrată în alte acte juridice de talie internaţională[1]. Totodată, clarificări de esenţă ale acestei noţiuni rezultă însă din interpretările Curţii europene: „Textul art. 4 nu precizează ce trebuie să se înţeleagă prin noţiunea de muncă forţată sau obligatorie la care se face referire, iar diversele instrumente ale Consiliului Europei nu dau nici un fel de indicaţii suplimentare asupra acestor probleme. Totuşi o astfel de definire poate fi găsită în actele Organizaţiei internaţionale a muncii la care sunt membre statele Consiliului Europei şi din care Convenţia a fost inspirată. Acestea definesc munca forţată ca fiind orice muncă sau serviciu impus unei persoane sub ameninţarea cu o sancţiune şi pentru care persoana în cauză nu şi-a dat anterior, în mod implicit sau explicit, consimţământul" [5]. Într-un alt caz Curtea europeană a statuat că „…o muncă este forţată sau obligatorie, dacă cel ce o prestează este obligat la aceasta împotriva voinţei sale şi dacă obligaţia este injustă, opresivă sau constituie o situaţie ce nu poate fi evitată" [6].

[1]Potrivit art. 1 din Convenţia O.I.M privind abolirea muncii forţate din 1957: „Fiecare membru al Organizaţiei Internaţionale a Muncii care ratifică prezenta convenţie se angajează să abolească munca forţată sau obligatorie şi să nu recurgă la ea sub nici o formă: a) ca măsură de constrângere sau de educaţie politică ori ca sancţiune la adresa persoanelor care au exprimat sau exprimă anumite opinii politice sau îşi manifestă opoziţia ideologică faţă de ordinea politică, socială sau economică stabilită; b) ca metodă de mobilizare și de utilizare a mâinii de lucru în scopul dezvoltării economice; c) ca măsură de disciplină a muncii; d) ca pedeapsă pentru participarea la greve; e) ca măsură de discriminare rasială, socială, națională sau religioasă". În același sens, conform art. 2 al al Convenţiei O.I.M. din 28.06.1930: „termenul „munca forţată sau obligatorie" va înseamnă orice munca sau serviciu pretins unui individ sub ameninţarea unei pedepse oarecare şi pentru care numitul individ nu s-a oferit de buna voie" [5].

Prin urmare, munca forţată în jurisprudența ChEDO se particularizează prin următoarele trăsături definitorii:

- → **implică acţiunea de constrângere a persoanei munca fiind executată împotriva voinţei persoanei**. Acţiunea de constrângere poate îmbrăca multiple forme de exprimare: aplicarea forţei fizice; ameninţarea cu aplicarea actelor de violenţă; ameninţarea cu răspândirea unor ştiri care ştirbesc din autoritatea persoanei; ameninţarea cu distrugerea averii persoanei; ameninţarea cu privarea ilegală de libertate; profitarea de starea de vulnerabilitate a persoanei; profitarea de dependenţa de serviciu sau de altă natură;
- → **obligaţia este injustă, opresivă (asupritoare) sau constituie o situaţie ce nu putea fi evitată**. Nu poate cădea sub incidenţa art. 4 din Convenţie o muncă exercitată în temeiul unui contract încheiat în mod liber. De asemenea, nu va cădea sub incidenţa art. 4 situaţia în care munca este exercitată în condiţiile prevăzute de art. 4 paragr. 4 din Convenţia europeană. Potrivit textului normativ: „Nu se consideră muncă forţată sau obligatorie în sensul prezentului articol: a) orice muncă impusă în mod normal unei persoane supuse detenţiei în condiţiile prevăzute de art. 5 din prezenta convenţie sau în timpul în care se află în libertate condiţionată; b) orice serviciu cu caracter militar sau, în cazul celor care refuză să satisfacă serviciul militar din motive de conştiinţă, în ţările în care acest lucru este recunoscut ca legitim, un alt serviciu în locul serviciului militar obligatoriu; c) orice serviciu impus în situaţii de criză sau de calamităţi care ameninţă viaţa sau bunăstarea comunităţii; d) orice muncă sau serviciu care face parte din obligaţiile civile normale" [4]. Pe plan naţional, aceste situaţii sunt consacrate la art. 44 alin. (2) din Constituţia Republicii Moldova, potrivit căreia „Nu constituie muncă forţată: a) serviciul cu caracter militar sau activităţile desfăşurate în locul acestuia de cei care, potrivit legii, nu satisfac serviciul militar obligatoriu; b) munca unei persoane condamnate, prestată în condiţii normale, în perioada de detenţie sau de libertate condiţionată; c) prestaţiile impuse în situaţia creată de calamităţi ori de alt pericol, precum şi cele care fac parte din obligaţiile civile normale, stabilite de lege" [4].

Situaţia de la art. 4 paragr. 4 lit. a) CEDO, implicit şi cea de la art. 44 alin. (2) lit. b) din Constituţia Republicii Moldova nu implică o munca forţată aplicabilă ca pedeapsă penală distinctă în privinţa condamnatului. Este vorba de o **muncă impusă în mod normal** unei persoane aflate în detenţie, adică în condiţiile prevăzute de art. 5 din Convenţie[1] sau în timpul aflării acesteia în stare de libertate condiţionată.

[1] Potrivit art. 5 din CEDO: "Orice persoană are dreptul la libertate şi la siguranţă. Nimeni nu poate fi lipsit de libertatea sa, cu excepţia următoarelor cazuri şi potrivit căilor legale: a. dacă este

Potrivit jurisprudenţei instanţei europene pentru a fi conformă prevederilor art. 4 paragr. 3 lit. a) din CEDO, munca persoanelor deţinute trebuie, pe lângă scopul reinserţiei sociale, să le servească la procurarea de economii de care vor avea nevoie atunci când vor fi în libertate [8].

În afară de aceasta mai este obligatoriu ca prin norme juridice interne să fie reglementate condiţiile de antrenare la muncă a persoanelor deţinute. De exemplu, potrivit art. 234 C.exec.: "Condamnatul poate fi antrenat la muncă ținându-se seama de starea lui fizică şi psihică constatată de către medic. Condamnatul poate fi antrenat la munca social-utilă remunerată în producţie, ținându-se cont de aptitudinile lui şi, în măsura posibilităţii, de specialitate. Condamnatul este obligat să execute munci neremunerate. Muncile neremunerate sânt lucrările de îngrijire şi amenajare a penitenciarului şi a teritoriului, de îmbunătăţire a condiţiilor de trai şi medico-sanitare de deţinere. La munca neremunerată condamnatul este, de regulă, antrenat în afara orelor de lucru, cel mult 2 ore pe zi, însă nu mai mult de 10 ore pe săptămână" [9]. Condiţiile propriu-zise în prezenţa cărora persoanele deţinute pot fi antrenate la muncă sunt descrise la art. 235 alin. (1)-(5) C.exec.[1].

---

deţinut legal pe baza condamnării pronunţate de către un tribunal competent; b. dacă a făcut obiectul unei arestări sau deţineri legale pentru nerespectarea unei hotărâri pronunţate de un tribunal, conform legii, ori în vederea garantării executării unei obligaţii prevăzute de lege; c. dacă a fost arestat sau reţinut în vederea aducerii sale în faţa autorităţii judiciare competente, atunci când există motive verosimile de a se bănui că a săvârşit o infracţiune sau când există motive temeinice ale necesităţii de a-l împiedica să săvârşească o infracţiune sau să fugă după săvârşirea acesteia; d. dacă este vorba de detenţia legală a unui minor, hotărâtă pentru educaţia sa sub supraveghere sau despre detenţia sa legală, în vederea aducerii sale în faţa autorităţii competente; e. dacă este vorba despre detenţia legală a unei persoane susceptibile să transmită o boală contagioasă, a unui alienat, a unui alcoolic, a unui toxicoman sau a unui vagabond; f. dacă este vorba despre arestarea sau detenţia legală unei persoane în scopul împiedicării pătrunderii ilegale pe teritoriu sau împotriva căreia se află în curs o procedură de expulzare ori de extrădare". Bineînţeles că pentru antrenarea la muncă a persoanei deţinute mai este obligatorie respectarea garanţiilor prevăzute la art. 5 paragrf. 2-5 din CEDO [4].

[1] Potrivit art. 235 alin. (1) C.exec.: „În funcţie de categoria penitenciarului şi regimul de detenţie, condamnaţii sînt antrenaţi în munci remunerate în penitenciare sau în afara acestora, în sectoarele, atelierele de producere sau gospodăriile auxiliare ale penitenciarelor, în lucrările de deservire a instituţiilor penitenciare, la întreprinderile din cadrul sistemului administraţiei penitenciare, precum şi la alte persoane fizice sau juridice indiferent de forma de proprietate". Potrivit alin. (2): „Constituie antrenare în muncă în penitenciar muncile remunerate prestate de către condamnaţi în celule, nemijlocit pe teritoriul penitenciarului, în sectoarele izolate ale penitenciarului, în atelierele de producere sau în gospodăriile auxiliare aflate pe teritoriul penitenciarului sau în afara acestuia, unde este asigurată paza şi supravegherea permanent". Condiţiile de eliberare ale condamnatului de la muncă sunt prevăzute la art. (2^1) ale aceluiași articol: „Condamnatul poate fi eliberat de la muncă dacă nu îndeplineşte volumul de muncă încredinţat, a încălcat disciplina de muncă sau dacă se constată că munca prezintă pericol pentru condamnat ori periclitează securitatea şi ordinea interioară a penitenciarului. Încadrarea în muncă şi eliberarea de la muncă a condamnatului se efectuează în condiţiile prezentului cod şi ale Statutului executării pedepsei de către condamnaţi" etc. [9].

În continuare ne v-om referi la impactul direct al Convenţia europene pe care la avut asupra modelării prevederilor C.pen. al R. Moldova din 2002 la valorile democratice unanim recunoscute în cadrul familiei europene.

Un asemenea impact Convenţia l-a avut chiar la momentul adoptării C.pen. al R. Moldova. În acest sens, poate fi exemplificată recidiva care în legislaţia penală în vigoare, spre deosebire de cea anterioară nu a mai fost prevăzută în calitate de semn calificativ cu efect agravat al infracţiunilor. Astfel, la art. 24 C.pen. din 1961 era definită noţiunea de „recidivist deosebit de periculos”[1],

[1] În conformitate cu art. 24[1] C.pen. din 1961, prin sentinţa instanţei de judecată putea fi declarat recidivist deosebit de periculos: 1) persoana condamnată anterior la privaţiune de libertate pentru o infracţiune deosebit de periculoasă contra statului (articolele 61-70) banditism (articolul 74), fabricarea sau punerea în circulaţie a banilor falşi, săvârșită cu circumstanţe agravante (alineatul doi al articolului 84), încălcarea regulilor cu privire la operaţiile valutare, săvârșită cu circumstanţe agravante (partea a doua a articolului 85), omor premeditat (articolele 88, 89 şi punctul 3 al articolului 241), violul, săvârșit de un grup de persoane, violarea unei fetiţe, violul, care a avut urmări extrem de grave, precum şi violul unei minore în vârstă de pînă la 14 ani (alineatele trei şi cinci ale articolului 102), luarea de ostatici (articolul 116/1), sustragerea de bunuri din avutul proprietarului în proporţii deosebit de mari (articolul 123/1), tâlhărie în scopul însuşirii de bunuri din avutul proprietarului, săvârșită cu circumstanţe agravante (partea a doua a articolului 121), fabricarea sau punerea în circulaţie a hârtiilor de valoare false, săvârșită cu circumstanţele agravante (alineatul doi al articolului 122/1), deturnarea sau capturarea unei garnituri de teren, a unei nave aeriene sau fluviale (articolul 182/1), atentarea la viaţa colaboratorului de poliţie (articolul 206/1), blocarea intenţionată a arterelor de transport, întreprinderilor, instituţiilor sau organizaţiilor, săvârșită cu circumstanţe agravante (alineatul trei al articolului 207/2), sustragerea materialelor radioactive (articolul 224/4) şi care au săvârșit din nou vre-o una din infracţiunile enumerate mai sus, pentru care această persoană e condamnată la privaţiune de libertate pe un termen de cel puţin cinci ani; 2) persoana, care în orice consecutivitate a fost condamnată anterior de două ori la privaţiune de libertate pentru o infracţiune deosebit de periculoasă contra statului (articolele 61-70), banditism (articolul 74) dezordini de masă (articolul 76), fabricarea sau punerea în circulaţie a banilor falşi sau a hârtiilor de valoare falsă (articolul 84), încălcarea regulilor cu privire la operaţiile valutare (articolul 85); omor premeditat (articolele 88, 89 şi punctul 3 al articolului 241), vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale (articolul 95), viol (articolul 102), luarea de ostatici (articolul 116/1), sustragerea de bunuri din avutul proprietarului, săvârșită în circumstanţe agravante (părţile a doua, a treia şi a patra ale articolului 119, părţile a doua, a treia şi a patra ale articolului 120, părţile a doua şi a treia ale articolului 122, părţile a doua şi a treia ale articolului 123, articolul 123/1), tâlhăria în scopul sustragerii avutului proprietarului (articolul 121), constrângerea lucrătorului din transportul feroviar, aerian, fluvial sau auto de a nu-şi îndeplini funcţiile de serviciu săvârșită cu circumstanţe agravante (partea a doua a articolului 179/3), deturnarea sau capturarea unei garnituri de tren,a unei nave aeriene sau fluviale (articolul 182/1), luarea de mită (articolul 187), atentarea la viaţa colaboratorului de poliţie (articolul 206/1), blocarea intenţionată a arterelor de transport, întreprinderilor, instituţiilor sau organizaţiilor, săvârșită cu circumstanţele agravante (alineatul trei al articolului 207/2), huliganismul deosebit de agravat (partea a treia a articolului 218), sustragerea materialelor radioactive (articolul 224/4), sustragerea, fabricarea, procurarea, păstrarea, transportarea sau expedierea de substanţe narcotice în scop de desfacere desfacerea acestor substanţe (articolele 225/1 şi 225/2), precum şi sustragerea lor, săvârșită cu circumstanţe agravante (părţile a doua şi a treia ale articolului 225/2) sustragerea de arme de foc, de muniţii sau de substanţe explozive, săvârșită cu circumstanţe agravante (părţile a doua și a treia ale articolului 227/1) şi care au săvârșit din nou vre-o una din infracţiunile enumerate mai sus, pentru care această persoană este condamnată la privaţiune de libertate pe un

noţiune în baza căreia legiuitorul caracteriza, inclusiv unele forme agravate ale infracţiunilor descrise în Partea specială ale respectivului C.pen.[1].

La baza abolirii acestui „semn calificativ" din legea penală naţională în vigoare a stat art. 4 alin. (1) din Protocolul nr. 7 al CEDO cu denumirea marginală de „Dreptul de a nu fi judecat de două ori". Potrivit textului de lege: „Nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit penal de către jurisdicţiile aceluiaşi stat pentru săvârşirea infracţiunii pentru care a fost deja achitat sau condamnat printr-o hotărâre definitivă conform legii şi procedurii penale ale acestui stat" [4].

Prin art. 4 din Protocolul nr. 7 al Convenţiei este consacrat un principiu fundamental al dreptului penal, ce era cunoscut încă în dreptul penal roman exprimat prin adagiul latin *non bis in idem*. Potrivit acestui principiu nimeni nu poate fi urmărit sau pedepsit încă o dată pentru aceiaşi faptă pentru care a fost deja urmărit sau condamnat. Mai mult decât atât art. 4 pragar. 3 al Protocolului adiţional nr. 7 prevede: „Nici o derogare de la prezentul articol nu este îngăduită în temeiul articolului 15 din Convenţie" [4].

Din cele menţionate se poate concluziona că soluţia consacrării „recidivei" ca semn agravat al infracţiunilor ce ar caracteriza personalitatea infractorului şi ar justifica aplicarea unei pedepse mai aspre pentru fapta săvârşită se află în dezacord cu art. 4 alin. (1) din Protocolul nr. 7 al CEDO.

Reieşind din aceste raţiuni, după cum pe drept cuvânt se menţionează în literatura de specialitate: „CP în vigoare abordează recidiva ca fiind o stare de fapt și nu o calitate atribuită persoanei infractorului, spre deosebire de legea penală anterioară, în baza căreia instanţa de judecată, dacă erau întrunite condiţiile legale, declara persoana ca fiind recidivist deosebit de periculos, fapt care determina o răspundere penală sporită" [6, p. 292].

Se mai susţine că: „…legiuitorul a abandonat formula veche, care permitea recunoașterea persoanei ca recidivist deosebit de periculos, adoptând în loc

termen de peste trei ani; 3) persoana, care în orice consecutivitate a fost condamnată anterior de trei sau mai multe ori la privaţiune de libertate pentru huliganism agravat (partea a doua a articolului 218) sau pentru infracţiuni, enumerate în punctul 2 al părţii întâi din prezentul articol, şi care a săvârşit din nou acte huliganice grave sau vre-una din infracţiunile, enumerate în punctul 2 al părţii întâi din prezentul articol, pentru care această persoană este condamnată la privaţiune de libertate;

4) persoana, care, executând pedeapsa privativă de libertate pentru una din infracţiunile, enumerate în punctele 2 şi 3 ale părţii întâi a prezentului articol, şi care a săvârşit din nou o infracţiune intenţionată, pentru care ea este condamnată la privaţiune de libertate pe un termen de cel puţin cinci ani [10].

[1] De exemplu, în C.pen. din 1961 săvârşirea faptei de către un „recidivist deosebit de periculos" era prevăzută ca formă agravantă al următoarele infracţiuni: art. 88. pct. 8) – omorul premeditat săvârşit cu circumstanţe agravante; art. 95 alin. (3) – vătămarea intenţionată gravă a integrităţii corporale; art. 96 alin. (2) – vătămarea intenţionată medie a integrităţii corporale; art. 102 alin. (4) – violul; art. 119 alin. (3) – sustragerea de bunuri din avutul proprietarului săvârşită prin furt; art. 120 alin. (4) – sustragerea de bunuri din avutul proprietarului săvârşită prin jaf etc. [10].

anumite semne care caracterizează starea de recidivă: categoria infracţiunii comise, numărul de condamnări, forma vinovăţiei, tipul pedepsei și vârsta făptuitorului" [6, p. 292].

Pe acelaşi tărâm de ideii, o altă entitate penală care a fost modificată din punct de vedere al modelului legal de reglementare în baza argumentelor susmenţionate a constituit-o „infracţiunea repetată" sau „infracţiunea cu acţiuni reiterative".

În C.pen. din 1961 al RSSM infracţiunea repetată era descrisă prin mai multe formulări legislative: *violul* „…săvârşit de o persoană, care anterior a mai săvârşit o astfel de infracţiune…" – art. 102 alin. (2) C.pen.; *furtul* „…săvârşit în mod repetat…" – art. 119 alin. (2) C.pen.; *înşelarea clienţilor* săvârşită de către o „…persoană anterior condamnată pentru o infracţiune similară…" – art. 162^2 C.pen. etc. [10].

În doctrina penală „infracţiunea cu acţiuni reiterative" era definită ca fiind o infracţiune „..comisă a doua oară sau de mai multe ori de către o persoană care anterior a mai săvârşit fapte identice sau omogene prevăzute de lege, indiferent de faptul dacă ea a fost sau nu condamnată pentru infracţiunea precedentă, cu condiţia că nu a fost reabilitată şi nu i s-au stins antecedentele penale şi nu a expirat termenul de prescripție" [12].

Se poate observa că infracţiunea repetată era reţinută atât în cazul comiterii repetate până la condamnare a unor fapte identice sau omogene, cât şi în cazul după condamnare a unei fapte identice sau omogene celeia pentru care persoana a fost condamnată.

În aceste condiţii, persoana suporta de două sau de mai mult ori efectele juridice ale condamnării penale pentru una şi aceiaşi faptă, ceea ce se echivala cu o dublă răspundere penală.

Posterior adoptării legislației penale în vigoare, autorul A. Borodac menţiona: „… Codul penal din 18 aprilie 2002 a modificat esenţial noţiunea repetării infracţiunilor. Nu poate fi recunoscută repetare de infracţiune a unei fapte condamnate, fiindcă pentru ea a fost stabilită de acum răspunderea penală…" [13, p. 215].

În continuare acelaşi autor afirma: „Toate aceste principii noi de calificare au fost ajustate la standardele internaţionale, consfințite în Convenţia pentru apărarea drepturilor omului şi a libertăţilor fundamentale, adoptate la Roma la 4 noiembrie 1950, precum şi de Protocolul nr. 7, adoptat la Strasbourg, 22 noiembrie 1984, ratificate prin Hotărârea parlamentului R.M. nr. 1298-XII din 24 iulie 1997"; „în calitate de repetare a unei infracţiuni ce determină calificarea ei, trebuie luate în consideraţie numai faptele pentru care făptuitorul încă n-a fost condamnat şi n-au expirat termenele de prescripţie" [14, p. 177-188].

Prin urmare, acest tip de unitate infracţională, care iniţial momentului adoptării şi intrării în vigoare a C.pen. din 2002 îşi avea o reglementare expresă la art.31 a fost reconceput astfel încât să nu mai reclame problema dublei condamnări pentru una şi aceiaşi faptă. Potrivit textului de lege repetarea infracţiunii era definită ca

fiind: „Săvârşirea a două sau a mai multor infracţiuni identice sau omogene, prevăzute de aceiaşi normă penală, cu condiţia că persoana nu a fost condamnată pentru vreuna din ele şi nu a expirat termenul de prescripţie” [15, p. 8].

Ulterior, prin Legea pentru modificarea şi completarea C.pen. al R. Moldova nr. 277-XVI din 18.12.2008 [16], în contextul tendinţelor de umanizare a legislaţiei penale autohtone art. 31 a fost abrogat din C.pen. Mai mult decât atât, prin aceiaşi Lege infracţiunea repetată, cu unele excepţii a fost exclusă din majoritatea normelor incriminatorii din Partea specială la care era prevăzută ca semn calificativ cu caracter agravat [16].

În acelaşi spectru de ideii, mai este de menţionat că în C.pen. din 2002 nu a fost preluat modelul legislativ din vechea legislaţia penală, prin care gradul prejudiciabil al unor infracţiuni era condiţionat de sancţionarea contravenţională anterioara a persoanei pentru comiterea aceleaşi fapte. În esență, era vorba de o specie a infracţiunilor repetate, care presupunea sancţionarea contravenţională atunci când fapta era comisă pentru prima dată, iar pentru comiterea acesteia repetată se aplica pedeapsa penală. De exemplu, la art. 105/1 C.pen. din 1961 era prevăzută răspunderea penală pentru infracţiunea de practicare a prostituţiei, adică „practicarea prostituţiei după aplicarea a cel puţin două sancţiuni administrative” [10]. De asemenea, potrivit la art. 126/2 al aceluiaşi C.pen. se pedepsea fapta de încălcare a regulilor de protecţie a reţelelor electrice de tensiune mai mare de 1000 de volţi, precum şi a conductelor de gaze de tensiune înaltă, săvârșită după aplicarea unei sancţiuni administrative pentru aceeaşi faptă [10].

O excepție o constituie infracţiunea de neexecutare a hotărârii instanţei de judecată, incriminată la art. 320 C.pen. în vigoare, conţinutul juridic al căreia a fost reformulat prin Legea pentru modificarea unor acte legislative nr. 173 din 09.07.2010 din „neexecutarea intenţionată, precum şi eschivarea de la îndeplinire, a hotărârii instanţei de judecată….” în „neexecutarea intenţionată sau eschivarea de la executare a hotărârii instanţei de judecată, dacă aceasta a fost comisă după aplicarea sancţiunii contravenţionale…”. Se poate observa că iniţial infracţiunea incriminată la art. 320 C.pen. nu includea condiţia preexistentă de sancţionare contravenţională a făptuitorului pentru neexecutarea obligaţiei imputate, însă după introducerea amendamentului legislativ sus-menţionat o asemenea condiţie a fost instituită expres în textul de lege al art. 320 C.pen.

Plecând de la standardele CEDO instituite în baza Protocolul nr. 7, adoptat la Strasbourg pe 22 noiembrie 1984 considerăm că actuală formulare a textului de lege prevăzut la art. 320 C.pen. este o involuţie şi nu o evoluţie a reglementărilor juridico-penale. Pentru respectarea acestor standarde este necesară intervenţia legiuitorului în sensul reformulării condiției preexistente de sancţionare contravenţională a persoanei prevăzute la art. 320 alin. (1) C.pen. printr-un alt semn preexistent sau constitutiv care ar nuanţa gradul prejudiciabil al faptei.

Într-o altă ordine, un impact direct pe care CEDO la avut la consolidarea legislaţiei penale naţionale ţine de descrierea infracţiunii prevăzute la art. 166^1 C.pen., la care este prevăzută răspunderea penală pentru infracţiunea de tortură,

tratament inuman sau degradant. Într-un studiu anterior a fost abordat impactul pe care jurisprudența ChEDO a avut-o la formularea acestei infracţiuni.

S-a demonstrat că proveniența acestei norme incriminatoare a fost influențată direct de textul art. 3 din Convenţia europeană şi de către interpretările făcute de către ChEDO pe marginea încălcărilor acestuia. Prevederile art. 3 din CEDO interzic cinci forme de maltratare: tortură, tratament inuman, tratament degradant, pedeapsă inumană şi pedeapsă degradantă. Aceste elemente sunt elemente corelative, dar în acelaşi timp sunt şi diferite. De exemplu, una şi aceeaşi metodă de încălcare a prevederilor art. 3 din Convenţie, în funcţie de anumite circumstanţe faptice, poate fi apreciată fie ca tortură, fie ca tratament inuman sau degradant. De asemenea, tratamentul şi pedeapsa sunt categorii diferite, însă ultima presupune sau implică şi tratament degradant în multe cazuri, mai ales în cazul detenţiei în închisoare.

Din punctul de vedere al tehnicii legislative, acest articol este structurat pe patru alineate, la care este prevăzută răspunderea penală pentru două infracţiuni distincte: tratament inuman sau degradant [art. 166^1 alin. (1) C.pen.] şi tortură [art. 166^1 alin. (3) C.pen.]. Raţiunea diferențierii răspunderii penale pentru aceste două fapte sub aspectului instituirii unor regimuri sancționatorii diferite îşi are drept izvor jurisprudenţa ChEDO, care recunoaşte tortura în calitate de cea mai gravă formă de maltratare. Plecând de la această distincţie, pe care o face însuşi textul art. 3 din Convenţie şi Curtea în activitatea sa de jurisdicţie (*Hotărârea ChEDO din 26.09.1997 Aydin v. Turcia; Hotărârea ChEDO din 28.07.1999 Selmouni v. Franţa; Hotărârea ChEDO din 11.07.2000 Dikme v. Turcia; Hotărârea ChEDO din 06.03.2006 Menesheva v. Rusia),* legiuitorul a incriminat fapta de tratament inuman sau degradant (art. 166^1 alin. (1) C.pen.) distinctă de cea de tortură (art. 166^1 alin. (3) C.pen.).

În activitatea sa jurisdicţională, Curtea a statuat obligativitatea determinării formei maltratării aplicate reclamantului: „Pentru a determina dacă o anumită formă de maltratare poate fi calificată drept **tortură**, trebuie să se ia în considerare distincţia prevăzută în articolul 3 dintre acest termen şi cel de **tratament inuman sau degradant**. După cum ea a constatat anterior, se pare că intenţia a fost ca Convenţia să stigmatizeze printr-o astfel de distincţie tratamentul inuman deliberat care cauzează suferinţe foarte grave şi crude” [18] (subl. nr.).

Scopul art. 3 din CEDO, pe care îl formează apărarea integrităţii fizice şi morale a persoanei, precum şi demnitatea ei stă la baza aprecierii conţinutului obiectului juridic al infracţiunilor sus-menţionate. Această interpretare a stat la baza descrierii faptei de tortură la Capitolul III din partea specială a C.pen., intitulat *Infracţiuni contra libertăţii, cinstei şi demnităţii persoanei*. Prin incriminarea torturii, tratamentelor inumane sau degradante trebuie să se urmărească, în principal, protejarea relaţiilor sociale privitoare la personalitatea umană şi nu a relaţiilor sociale de altă natură, cum ar fi cele referitoare la înfăptuirea actului de justiţie. Astfel, o primă constatare ce se impune este că poziţionarea faptei de *tortură, tratamente inumane sau degradante* în Capitolul III al Părţii speciale a

C.pen. se află în acord cu sensul pe care îl are art. 3 al Convenţiei europene, adică protejarea demnităţii umane.

În virtutea celor afirmate, putem concluziona că scopul textului art. 3 al Convenţiei stă la baza descifrării conţinutului obiectului juridic principal al infracţiunii de tortură şi de tratament inuman sau degradant (art. 166^1 C.pen.), pe care, plecând de la aceste raţiuni, îl formează relaţiile sociale referitoare la protejarea demnităţii persoanei.

CONCLUZII ŞI RECOMANDĂRI

În lumina celor menţionate mai sus se poate concluziona că standardele normative care rezultă din prevederile Convenției europene şi activitatea jurisdicţională a CtEDO au avut şi continue să aibă un impact pozitiv asupra procesului de transformare şi modelare a normelor juridico-penale naţionale la valorile democratice.

O problemă de perspectivă în rezolvarea căreia legiuitorul autohton ar trebui să persevereze o constituie reformularea normelor penale care nu corespund criteriilor de calitate stabilite în baza art. 7 din CEDO. Principiul legalităţii incriminării impune legiuitorului exigenţe importante în planul tehnicii legislative. Sub acest aspect, se impune cerinţa elaborării unor texte simple şi clare, conţinând formulări de cât o mai mare transparenţă şi accesibilitate publică. În funcţie de calitatea elaborării textelor de drept penal se află nu numai gradul de adresabilitate, dar şi aptitudinea de a evita arbitrariul judiciar, favorizat întotdeauna de exprimările vagi şi imprecise ale legii penale. Exigenţele care decurg din gradul înalt de evoluţie a standardelor justiţiei penale denotă faptul că norma penală trebuie să fie formulată cu precizie şi claritate maximă, astfel încât, pe de o parte, din conţinutul acesteia să derive comportamentul criminal concret ce se pretinde a fi pedepsit, iar pe de altă parte, să nu lase loc de interpretări abuzive din partea autorităţilor.

În primul rând, este vorba de excluderea din legislaţia penală a semnelor estimative de descriere a infracţiunilor, pentru care legiuitorul nu prevede criterii legale în baza cărora acestea ar putea fi evaluate. Utilizarea unor asemenea semne contravine principiul legalităţii incriminării. Asemenea formulări sunt ambigue şi nu întrunesc condiţiile de claritate şi previzibilitate ale legii penale. Nici judecătorul, nici interpretul doctrinar al legii penale nu trebuie să-l substituie pe legiuitor şi să intervină acolo unde legea penală nu este clară.

BIBLIOGRAFIE:

1. Hotărârea ChEDO din 18.12.1978, Irlanda v. Regatul Unit.
3. Monitorul Oficial al R.Moldova nr.7-9/37 din 28.01.1999. În baza de date Moldlex (accesat la 22.08.2021).
4. BORODAC A., Manual de drept penal. Partea generală. Ed. „Ştiinţa”, 1994, p. 246.
5. Convenţia Europneană a Drepturilor Omului amendată de Protocoalele nr. 11, 14 şi 15, completată de Protocolul adiţional şi de Protocoalele nr. 4, 6, 7, 12, 13 şi 16. https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf (accesat la data de 08.08.2021).

6. Convenţia O.I.M privind abolirea muncii forţate din 1957. https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p (accesat la data de 07.08.2021).
7. Hotărârea ChEDO din 23.11.1983, Van der Mussele v. Belgia.
8. Hotărârea ChEDo din 9.09.1998, Doyen v. Franţa.
9. Hotărârea CEDO din 17,07.1971 De Wilde, Ooms et Versyp v. Belgia. În: Bîrsan C. Convenţia europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole, Ediţia 2. Ed. C.H. Beck, 2010.
10. Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443-XV din 24.12.2004. Republicat: Monitorul Oficial al R. Moldova nr.214-220/704 din 05.11.2010. Monitorul Oficial al R. Moldova nr.34-35/112 din 03.03.2005**.**
11. Codul penal din 24.03.1961. Veştile R.S.S.M., 1961, nr.10. Baza de date Moldelex (accesat la data de 07.07.2021).
12. BOTNARU S., Şavga A., Grosu V., Grama M. Drept penal. Partea generală. Vol-I. Ed. a II-a, 2005.
13. BORODAC A. Drept penal. Calificarea infracţiunilor. Chişinău: Ştiinţa, 1996.
14. BORODAC A. Drept penal. Calificarea infracţiunilor. Chişinău: Tipografia centrală, 2006.
15. BORODAC A. Manual de drept penal. Partea specială. Chişinău: Tipografia central, 2004.
16. Codul Penal al Republicii Moldova, Ed. Moldpres, Chişinău, 2002 .
17. Legea pentru modificarea şi completarea C.pen. al R. Moldova nr. 277-XVI din 18.12.2008. În: Monitor Oficial nr.41-44/120 din 24.02.2009.
18. Legea pentru modificarea unor acte legislative nr. 173 din 09.07.2010. Monitorul Oficial nr.155-158/553 din 03.09.2010.
19. Hotărârea ChEDO din 18.01.1978, Ireland c. Marii Britanii.

SANCȚIUNI PREVĂZUTE PENTRU INFRACȚIUNILE CONEXE ACTELOR DE CORUPȚIE

***Valeriu CUȘNIR**, doctor habilitat, professor universitar*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
https://orcid.org/0000-0003-1338-5993

***Ion Cojocari,** doctorand*
https://orcid.org/0000-0002-6852-2660

Rezumat

Legea cu privire la prevenirea și combaterea corupţiei nr.90 din 25.04.2008 definește corupția - faptă ilegală care afectează exercitarea normală a funcției și care constă fie în folosirea de către subiectul actelor de corupţie sau a faptelor de comportament coruptibil al funcţiei sale pentru solicitarea, primirea sau acceptarea, direct sau indirect, pentru sine sau pentru o altă persoană, a unor foloase materiale sau a unui avantaj necuvenit, fie în promisiunea, oferirea sau acordarea ilegală a unor asemenea foloase sau avantaje necuvenite subiecţilor actelor de corupţie. Prin legea în cauză au fost definite actele de corupție - a) coruperea activă; b) coruperea pasivă; c) traficul de influenţă; d) luarea de mită; e) darea de mită și și actele conexe actelor de corupţie - a) abuzul de putere sau abuzul de serviciu; b) excesul de putere sau depășirea atribuţiilor de serviciu; c) legalizarea veniturilor obţinute din acte de corupţie; d) împiedicarea înfăptuirii justiţiei; e) însușirea de bunuri; f) cauzarea de daune materiale prin înşelăciune sau prin abuz de încredere; g) distrugerea sau deteriorarea de bunuri; h) protecţionismul; i) falsificarea rezultatelor votării j) coruperea alegătorilor; k) falsul în acte publice; l) falsul în documente contabile; m) îmbogăţirea ilicită și deținerea averii nejustificate; n) nedeclararea și nesoluționarea conflictului de interese.

Cuvinte cheie: corupție, act de corupție, funcție publică, abuzul de putere, abuz de funcție, funcţionar public, persoană cu funcție de demnitate publică, foloase necuvenite.

Summary

Penalties provided for offenses in connection with other corruptions. The law on the prevention and combating of corruption no. 90 of 25.04.2008 defines corruption - an illegal act that affects the normal exercise of the function and which consists either in the use by the subject of acts of corruption or acts of corruptible behavior of his function for the request, receiving or accepting, directly or indirectly, for oneself or for another person, material benefits or an improper advantage, either in the promise, offering or illegal granting of such improper benefits or advantages to the subjects of acts of corruption. Acts of corruption were defined by the law in question - a) active corruption; b) passive corruption; c) influence traffic; d) bribery; e) bribery and related acts of corruption - a) abuse of power or abuse of office; b) excess of power or exceeding of duties; c) legalization of income obtained from acts of corruption; d) obstruction of justice; e) appropriation of goods; f) causing material damage by deception or by abuse of trust; g) destruction or damage to goods; h) protectionism; i) falsifying voting results j) corrupting voters; k) forgery in public documents; l) forgery in accounting documents; m) illicit enrichment and possession of unjustified wealth; n) non-declaration and non-resolution of the conflict of interests.

Keywords: corruption, act of corruption, public office, abuse of power, abuse of office, public official, person with public dignity, improper benefits.

În contextul problematicii examinate se includ şi prevederile Legii Republicii Moldova nr. 90 din 25.04.2008 cu privire la prevenirea și combaterea corupției. Așadar, potrivit legii menționate prevenirea corupției se asigură prin politicile şi practicile din domeniul respectiv care reprezintă un complex de măsuri legislative, instituţionale, economice, sociale şi morale.[1]

Conform Codului penal, legea penală apără, împotriva infracţiunilor, persoana, drepturile şi libertăţile acesteia, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituţională, suveranitatea, independenţa şi integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea şi securitatea omenirii, precum şi întreaga ordine de drept. Legea penală are, de asemenea, drept scop prevenirea săvârşirii de noi infracţiuni. Întreaga reglementare juridică are menirea să apere, în mod prioritar, persoana ca valoare supremă a societăţii, drepturile şi libertăţile acesteia. Legea penală nu urmăreşte scopul de a cauza suferinţe fizice sau de a leza demnitatea omului.[2]

Pedeapsa penală este o măsură de constrângere statală şi un mijloc de corectare şi reeducare a condamnatului ce se aplică de instanţele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârşit infracţiuni, cauzând anumite lipsuri şi restricţii drepturilor lor. Pedeapsa are drept scop restabilirea echităţii sociale, corectarea condamnatului, precum şi prevenirea săvâşirii de noi infracţiuni, atât din partea condamnaţilor, cât şi a altor persoane. Executarea pedepsei nu trebuie să cauzeze suferinţe fizice şi nici să înjosească demnitatea persoanei condamnate. Executarea hotărârilor cu caracter penal se efectuează în baza principiilor legalităţii, democratismului, umanismului, respectării drepturilor, libertăţilor şi demnităţii umane, egalităţii condamnaţilor în faţa legii, diferenţierii, individualizării şi planificării executării pedepselor penale și aplicării raţionale a mijloacelor de corijare a condamnaţilor.

Din toate cazurile de condamnări a infracțiunilor conexe actelor de corupție, au fost identificate aplicarea următoarelor tipuri de pedeapsă: pedepse contravenţionale – în cazul încetării procesului penal (31%), în 92-85% din cazuri instanţa de fond a dispus achitarea unei amenzi contravenţionale, mărimea medie a căreia a fost de 125 u.c. (echivalent a 6250 lei), iar instanţele de apel și recurs în 39% din cazurile contestate în instanţele superioare au dispus achitarea amenzi contravenţionale, mărimea medie a căreia a fost de 127 u.c. (echivalent a 6350lei); pedepse penale - în marea majoritate motivarea aplicării pedepsei se bazează doar pe criterii sumare, enumerate în sentinţă, fără a specifica date concrete şi argumente convingătoare ce ar confirma concluziile instanţei. Astfel, persoanelor fizice care au săvârşit infracţiuni, li se pot aplica următoarele pedepse: amendă; privare de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate; retragere a gradului militar sau special, a unui titlu special,

[1] Legea cu privire la prevenirea și combaterea corupției, nr. 90 din 25.04.2008;
[2] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002.

a gradului de calificare (clasificare) şi a distincţiilor de stat; munca neremunerată în folosul comunităţii; închisoare; detenţiune pe viaţă.[1]

Având în vedere practica atât de limită de aplicare a pedepselor privative de libertate cu executare reală pentru săvârșirea infracțiunilor a actelor de corupţie și actelor conexe actelor de corupție, în continuare vom examina categoriile de sancțiuni privative de libertate aplicate.

Pedeapsa penală se aplică persoanelor care au săvârşit infracțiuni numai în baza unei sentințe pronunțate de către o instanță judecătorească în cadrul unui proces penal. Adoptarea hotărârii privind aplicarea pedepsei penale este un proces complex şi depinde de soluționarea prealabilă de către instanța de judecată a chestiunilor de fapt şi de drept.[2]

Luând ca bază prevederile legii penale şi soluționând chestiunile prevăzute de art. 385 alin. (1) pct. 1) - 4) CPP, *de jure şi de facto*, instanța de judecată constată dacă s-au confirmat sau nu temeiurile prevăzute de legea penală pentru a-l supune pe inculpat răspunderii penale și decide asupra vinovăției sau nevinovăției inculpatului de săvârşirea infracțiunii pentru care el a fost pus sub învinuire.[3]

În cazul în care instanța de judecată nu stabilește temeiuri pentru aplicarea art. 53 CP RM, inculpatul urmează a fi condamnat. În acest caz, instanța de judecată trebuie să verifice dacă aplicarea pedepsei penale este rațională. Astfel, dacă se va constata că există circumstanțele prevăzute de art. 89 CP RM, instanța de judecată poate dispune adoptarea unei sentințe de condamnare cu liberarea totală sau parțială de pedeapsa penală. Dacă există circumstanțe care atenuează sau agravează răspunderea penală, instanța de judecată le va indica expres, precum și va verifica care sunt efectele acestora asupra pedepsei ce urmează a fi stabilită. De asemenea, instanță va stabili criteriile de individualizare a pedepsei aplicabile cauzei ce o soluționează (art. 75 CP RM).

Abuzul de putere și abuzul de serviciu, prevăzută la art. 327 CP RM, este incriminată într-o variantă tip și în două variante agravante. Varianta tip a infracțiunii date, constă în folosirea intenţionată de către o persoană publică a situaţiei de serviciu, în interes material ori în alte interese personale, dacă aceasta a cauzat daune în proporţii considerabile intereselor publice sau drepturilor şi intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, se pedepseşte cu amendă în mărime de 650 la 1150 unităţi u.c., sau cu închisoare de până la 3 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. Prima variantă agravantă a infracțiunii examinate, presupune că această faptă este săvârşită de o persoană cu funcţie de demnitate publică; soldată cu urmări grave, se pedepseşte

[1] Avram M., Gurin V., *Depistarea, cercetarea și calificarea infracțiunilor de corupție*. Chișinău, 2005, p. 41;

[2] Ghidul cu privire la aplicarea pedepdei, Chișinău, 2014, p. 93;

[3] Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova din 14.03.2003, art. 385 alin. (1) pct. 1) - 4).

cu amendă în mărime de la 1350 la 2350 u.c., sau cu închisoare de la 2 la 6 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani. Ce de a doua variantă agravantă, presupune săvârșirea infracțiunii în cauză în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizaţii criminale, se pedepseşte cu închisoare de la 3 la 7 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani.[1]

Fiind o infracțiune intenționată și materială și este susceptibil atât existența actelor pregătitoare, cât și a tentativei, însă legea nu pedepsește nici una din aceste două forme infracționale. Conform art. 327 CP RM, este pedepsită doar forma consumată a infracțiunii. Astfel, ea se consideră consumată din momentul survenirii daunelor în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice. Însă, dacă fapta de abuz de putere sau abuz de serviciu nu implică producerea unor asemenea urmări, răspunderea poate fi aplicată în conformitate cu art. 312 din Codul contravențional. Aceatsă normă stabilește răspunderea pentru folosirea intenționată a situației de serviciu într-un mod care contravine intereslor sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice și juridice, dacă fapta nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii.

În context, menționăm că, în cazul infracțiunii nominalizate, situația de serviciu este folosită nu pentru realizarea înșelăciunii sau a abuzului de încredere și nici pentru realizarea sustragerii, vom fi nevoiți să aplicăm răspunderea în baza lit. d), alin. (2), art. 190 CP RM sau conform art. 191, alin. (2), lit. d) CP RM.[2]

Comitera infracțiunii de abuz de putere sau abuz de serviciu din motive de răzbunare, gelozie, interpretarea eronată a obligațiunilor de serviciu, excesul de zel, sau or și care alte motive ar fi, pot fi aplicate art. 177, alin. (2), lit. b); art. 178, alin. (2), lit. a); art. 179, alin. (3), lit. a) sau alte din Codul penal, ori art. 312 din Codul contravențional.

Abuzul de putere sau abuzul de serviciu soldat cu urmări grave urmează a fi apreciat ţinând cont de circumstanţele unei cauze concrete. La urmări grave se referă: cauzarea vătămării grave a integrităţii corporale sau sănătăţii sau decesul unei ori mai multor persoane, cauzarea de pagube materiale în proporţii mari sau deosebit de mari, dezorganizarea activităţii unei instituţii sau întreprinderi de stat etc. Dacă abuzul de putere sau abuzul de serviciu este comisă de o persoană care gestionează o organizație comercială, obștească sau o altă otganizație nestatală, răspunderea se va aplica în baza art. 335 CP RM. În cazul în care infracțiunea dată este săvârșită de către un șef militar, va fi aplicată sancțiunea de

[1] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 327;
[2] Brânză S., Stati V., *Drept Penal, Partea Specială,* Vol. II, Chișinău: USM 2011, p. 125.

la art. 370 CP RM. La aplicarea acestei agravante, urmează de ţinut cont de prevederile art. 46, 47 din CP RM.[1]

T.V. a fost pus sun învinuire pentru comiterea infracțiunilor prevăzute la lit. c) alin. (2) art. 324 și la alin. (1) art. 327 CP RM în următoarele circumstanțe. La sfârșitul lunii noiembrie-începutul lunii decembrie 2005, T.V., fiind persoană cu funcție de răspundere, și anume – inspector al poliției criminale, a primit, în procedura sa plângerea lui S.Ț. din satul Costești, raionul Ialoveni, cu privire la faptul sustragerii unei antene parabolice din gospodăria acestuia. T.V. nu a înregistrat în modul stabilit de lege plângerea respectivă, însă a întreprins măsuri operative de investigație și a depistat un suspect pe numele I.B. La data de 06.12.2005, inspectorul l-a invitat pe I.B. în biroul său de serviciu, unde, influențându-l psihologic, a dobândit semnatura acestuia pe explicația care a dat-o, în care I.B. își recunoștea vina în comiterea furtului respectiv. Ulterior, T.V. a pretins de la I.B. 500 dolari SUA pentru a nu fi tras la răspundere penală. La data de 09.12.2005, P.B., tatăl lui I.B., s-a dus în biroul lui T.V., unde ultimul i-a spus condițiile neatragerii la răspundere penală a fiului său, extorcând de la acesta 500 dolari SUA. Însă deoarece, P.B. nu despunea de așa bani, au convenit la suma de 300 dolari SUA. În aceeași zi, la ora 18^{00}, P.B. i-a transmis lui T.V. 100 dolari SUA. După ce a primit această sumă, T.V. a solicitat lui P.B. să-i aducă restul banilor pe data de 12.12.2005. Însă, P.B. i-a cerut timp adăugător, deoarece nu avea suma integrală. S-au înțeles că acesta va aduce banii peste 5 zile. La data de 19.12.2005, în jurul orei 13^{00}, P.B. i-a transmis lui T.V., în biroul de serviciu al acestuia 200 dolari SUA. Ulterior, T.V. a nimicit explicația dată în scris de I.B. privind furtul din gospodăria lui S.Ț., cauzând astfel ultimului daune în proporții considerabile.[2]

Fapta *de exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu,* este incriminată la art. 328 CP RM, într-o variant-tip și în două variante agravante și se caracterizează prin intenție directă sau indirectă. Varianta tip a infracțiunii, constă în săvârșirea de către o persoană publică a unor acţiuni care depăşesc în mod vădit limitele drepturilor şi atribuţiilor acordate prin lege, dacă aceasta a cauzat daune în proporţii considerabile intereselor publice sau drepturilor şi intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice, se pedepseşte cu amendă în mărime de la 650 la 1150 u.c., sau cu închisoare de până la 3 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. Prima variantă agravantă a infracțiunii date, presupune că această faptă este însoțită de: aplicarea armei, se pedepsesc cu închisoare de la 2 la 6 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani.[3]

---

[1] Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*, Ed. I, Chişinău, 2013, p 983;

[2] Sentința Judecătoriei Rîșcani din 21.12.2014. Dosar nr. 1-76/2012.

[3] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 328;

Astfel, la circumstanța agravantă consemnată la art. 328, alin. (2), lit. a) CP RM, se referă următoarea speță: ”*M.I. și M.D., au fost invinuiți de săvârșirea infracțiunii prevăzute la art. 328, alin. (2), lit. a). În fapt, având calitatea de persoane cu funcție de răspundere, învestite cu drepturi și obligații în vederea exercitării funcțiilor autorităților publice, încălcând grav prevederile art. 3 Convența CEDO, precum și a art. 24, alin. (2) din Constituție. Astfel, M.I. și M.D., aflându-se în celula nr. 81 din blocul nr. 3 al Penetenciarului nr. 17 Rezina, sub pretextul de a menține ordinea publică, au aplicat nejustificat forța fizică și mijloacele speciale față de condamnatul P.A. În rezultat, conform raportului de expertiză medico-legală, lui P.A. i-au fost cauzate leziuni corporale care n-au implicat prejudicial sănătății*.[1] În fine, cea de a doua variantă agravantă aexcesului de putere sau depășirii atribuțiilor de serviciu, presupune că infracțiunea în cauză este săvârşită de o persoană cu funcţie de demnitate publică, săvârşite în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizaţii criminale sau soldate cu urmări grave, se pedepsesc cu închisoare de la 6 la 10 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 10 la 15 ani.[2]

Dat fiind faptul că infracțiunea data este o infracțiune materială, ea se consideră cosumată din momentul producerii daunelor în proporții considerabile intereselor publice sau drepturilor și libertăților ocrotite de lege ale persoanei fizice sau juridice [9, p.869]. Menționăm faptul că prin daune în proporții considerabile cauzate intereselor publice sau drepturilor și intereselor ocrotite de lege ale persoanelor fizice sau juridice se înțelege vătămarea ușoară sau medie a integrității corporale sau a sănătății, leziunii corporale care nu implică un prejudiciu pentru sănătate sau daune material care nu ating proporțiile mari, etc [9, p.870]. Dacă faptele enumerate nu produc unor asemenea urmări, răspunderea poate fi aplicată în conformitate cu art. 313 Cod contravențional.

În cazul în care victimei îi vor fi provocate vătămări grave ale integrităţii corporale sau sănătăţii, precum și în cazul omorului intenţionat, faptele urmează a fi calificate prin concurs. Prin excesul de putere însoţit de aplicarea armei urmează de calificat cazul în care făptuitorul a aplicat ilegal arma de foc sau albă, în scopul influenţării psihice sau fizice a victimei. Excesul de putere se consideră ca fiind însoţit de tortură sau acţiuni care înjosesc demnitatea părţii vătămate, când victimei i se provoacă dureri și suferinţe fizice deosebite (înţepături, pișcături, acţiune cu agenţi termici sau curent electric). Înjosirea demnităţii părţii vătămate se poate exprima atât prin presiuni psihice, care produc suferinţe morale, cât și prin insultă și calomnie, cuvinte necenzurate [9, p.872].[3] Totodată, în conformitate cu prevederile art. 79, alin. (1) CP RM, ținând cont decircumstanțele excepționale ca munca îndelungată în această funcție, caracteristica pozitivă, a

[1] Brânză S., Stati V., *Drept Penal, Partea Specială,* Vol. II, Chișinău: USM, 2011, p. 870;
[2] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 328 alin. 3.
[3] Brânză S., Stati V., *Drept Penal, Partea Specială,* Vol. II, Chișinău: USM, 2011, p. 872;

recunoscut vina și se căiește sincer de cele săvârșite, nu i-a fost aplicată pedeapsa compimentară obligatorie.

Cauzarea de daune materiale prin înşelăciune sau prin abuz de încredere, este incriminate într-o variantă tip și în patru variante agravante. Varianta tip a faptei date, constă în cauzarea de daune materiale în proporții mari proprietarului prin înșelăciune sau abuz de încredere, dacă fapta nu constituie o însușire, se pedepseşte cu amendă în mărime de până la 550 u.c., sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 180 la 240 de ore, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. Prima variantă agravantă a infracțiunii examinate, de două sau mai multe persoane, se pedepseşte cu amendă în mărime de la 550 la 850 u.c., sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani. Cea de a duoa variantă agravantă a cauzării de daune materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere, se exprimă în sîvârșirea acestei fapte de două sau mai multe persoane, se pedepseşte cu amendă în mărime de la 550 la 850 unităţi convenţionale sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani ani. Cea de a treai variant agravantă a infracțiunii, se exprimă în săvârșirea acesti fapte de un grup criminal organizat sau de o organizaţie criminală - se pedepsesc cu amendă în mărime de la 850 la 1350 unităţi convenţionale sau cu închisoare de până la 3 ani. Și ultima variant agravantă a infracțiunii date, se exprimă în săvârșirea se exprimă în săvârșirea acestei fapte în proporţii deosebit de mari, se pedepseşte cu amendă în mărime de la 1350 la 2350 u.c., sau cu închisoare de până la 3 ani. [1]

Infracțiunea specificată la art. 196 CP RM, este o infracțiune materială și se consideră consumată din momentul producerii daunelor materiale, a prejudiciului patrimonial, cauzat în proporții mari. Iar, în cazul cauzării daunelor materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere nu implică producerea unor asemenea urmări, se va aplica art. 106 CC RM.

Comportarea necorectă, abuzivă și păgubitoare a celui care deține un bun ce i-a fost încredințat de altul pentru a-l păstra sau pentru a-i da o anumită întrebuințare, iar acesta, în desconsiderarea încrederii ce i s-a acordat, trece acel bun în propria sa stăpânire. Pe de altă parte, prin înșelăciune sau abuz de încredere, induce sau menține în eroare victima și obține, în acest mod, în folosință bunurile ei, cauzându-i astfel daune materiale, aceste acțiuni trebuie de asemenea calificate potrivit art. 196 CP RM.

La calificare nu au relevanță mijloacele care au fost utilizate pentru săvârșirea acestei infracțiuni. Ca și-n cazul escrocheriei, aceste mijloace pot constitui: documete false, instrumente de măsurat false, uniforma specială sau alte însemne de apartinență la un anumit rol social, calculatorul etc. Important este de a stabili

[1] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002.

că aceste mijloace au fost folosite nu pentru sustragere, dar pentru cauzarea pe altă cale a daunelor materiale prin înșelăciune sau abuz de încredere. [1]

Distrugerea sau deteriorarea de bunuri, este incrminată într-o variantă tip și două variante agravntă. Astfel, varianta tip a respectivei fapte, constă în distrugerea sau deteriorarea intenționată a bunurilor, dacă aceasta a cauzat daune în proporții mari, și se pedepseşte cu amendă în mărime de până la 1350 u.c., sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de 240 de ore [17, art. 197, alin.(1)]. Prima varianta agravantă a faptei de distrugere sau deteriorare intenționată a bunurilor, presupune că aceasta este săvîrşită prin incendiere, explozie sau prin o altă modalitate periculoasă; este săvîrşită din motive de ură socială, naţională, rasială sau religioasă; este săvîrşită asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către aceasta a obligaţiilor de serviciu sau obşteşti; care au provocat din imprudenţă decesul persoanei - se pedepsesc cu închisoare de până la 6 ani. A doua variantă agravantă a fapte examinate, constă în distrugerea sau risipirea bunurilor băncii de către administratorul acesteia în procesul de administrare, se pedepseşte cu amendă în mărime de la 850 la 1350 u.c., sau cu închisoare de până la 5 ani, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 8 ani.[2]

Nu se va aplica art. 197 CP RM, în cazul, dacă împrejurarea periculoasă este provocată intenționat de către asigurator sau dacă necunoașterea împrejurărilor ce au existat deja la momentul încheierii contractului se datorează vinovăția acestuia, asigurătorul are dreptul să rezilieze contractual fără preaviz. Aceasta, întrucât, în ipoteza descrisă, pe lîngă semnele unui delict civil, sunt prevăzute semnele faptei incriminate la art. 190 CP RM. Deci, se justifică intervenția legii penale și cu toate acestea, nu există temeiul aplicării art. 197 CP RM.[3]

În cazul în care bunurile distruse sau deteriorate dispun de anumite calități special, în locul normei generale, adică art. 197 CP RM, poate opera o normă special, drepr exemplu poate fi: art. 136 CP RM, în cazul florei și faunei; art. 221 CP RM, în cazul monumentelor de istorie și cultură sau al obiectelor naturii, luate sub ocrotirea statului; art. 232 CP RM, în cazul masivelor forestiere; art. 268 CP RM, în cazul căilor de comunicație, instalațiilor de pee le, mijloacelor de telecomunicații sau de semnalizare ori altor utilaje pentru transporturi, ori în cazul mijloacelor de transport; art. 289^1, alin. (1), lit. c), în cazul unei aeronave aflate în exploatare; art. 289^1, alin. (1), lit. e) CP RM, în cazul instalației ori serviciului de navigație aeriană; art. 289^1, alin. (1), lit. f) CP RM, în cazul instalației ori al edificiului unui aeroport care deservește aviația civilă, etc.

În ipoteza în care distrugerea sau deteriorarea bunului constituie parte a unui întreg, în acord cu art. 118 CP RM, se va aplica nu art. 197 CP RM, dar norma penală care reprezintă întregul, și anume va fi aplicată normele art. 189,

[1] Brânză S., Stati V. *Drept Penal, Partea Specială,* Vol. I, Chișinău: USM, 2011, p. 681-684;
[2] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 197;
[3] Brânză S., Stati V. *Drept Penal, Partea Specială,* Vol. I, Chișinău: USM, 2011, p. 709.

alin. (2), lit. e), art. 192[2], art. 193, art. 257, alin. (3), lit. b) sau lit. c), art. 272, art. 285, art. 349, alin. (2), lit. b), ori altele din Codul penal.[1]

Fapta de *delapidarea averii străine*, este prevăzută la art. 191 CP RM și este incrminată într-o variantă tip și patru variante agrvante. Varianta tip a infracțiunii examinate, constă în însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredinţate în administrarea vinovatului, se pedepseşte cu amendă în mărime de până la 850 u.c., sau cu închisoare de până la 3 ani, în ambele cazuri cu (sau fără) privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 3 ani. Prima variant agravantă, specificate la art. 191, alin. (2) CP RM, presupune săvârșirea acestei fapte de două sau mai multe persoane; cu cauzarea de daune în proporţii considerabile; cu folosirea situaţiei de serviciu, se pedepseşte cu amendă în mărime de la 850 la 1.350 u.c., sau cu închisoare de la 2 la 6 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani. Cea de a doua variant agravantă, se exprimă în delapidarea averii străine de un grup cimnal organizat sau de o organizație criminală, și se pedepsește se pedepsesc cu închisoare de la 4 la 8 ani cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. A treia variant agravantă a infracțiunii date, presupune săvârșirea delapidării averii străine în proporții mari, se pedepsește se pedepsesc cu închisoare de la 7 la 12 ani. Ultima agravantă a delapidării averii străine, se exprimă în săvârșirea delapidării averii străine în proporții deosebit de mari și se pedepsește se pedepsesc cu închisoare de la 8 la 15 ani.[2]

Exemplu este în cazul dosarului nr. 1-127/12, sentința din 24.05.2012, emisă de către Judecătoria Grigoriopol. *”Judecătoria Grigoriopol, judecând în ședința de judecată publică cauza penală – L. O., exercitând funcția de contabil șef al filialei Chișinău BC ”Unibank” SA, profitând de situația de serviciu, a comis delapidarea averii străine, încredințată ei în administrare, în proporții deosebit de mari. Inculpata, L. O. În virtutea funcției ocupate, care reeșind din atribuțiile de serviciu, era obligată să asigure controlul operațiunilor bancare interne referitoare la venitul și cheltuielile bancii. Astfel, urmărind scopul de a însuși averea BC ”Unibank” SA, profitând de funcția ocupată, datorită căreia avea acces la baza de date bancară, a perfectat documentele financiare fictive, din numele mai multor persoane fizice, cu falsificarea semnaturii acestora, persoanl a ridicat mijloace bănești în sumă de 1 629 670,45 lei, pe care i-a însușit. În rezultatul acțiunilor infracțional, L. O., a cauzat instituției financiare daune materiale în proporții deosebit de mari. Fiind audiată în ședința judiciară, acuzarea adusă nu a recunoscut-o.*

La stabilirea pedespei, inculpata L. O., instanța de judecată ține cont de aspectele săvârșirii infracțiunii, pericolul social, personalitatea inculpatei,

[1] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002;
[2] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art 191.

graviditatea infracțiunii comise, ca circumstanțe agravante instanța va considera săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiuni similare și în lipsa circumstanțelor atenuante instanța consideră că corectarea și reeducarea inculpatei este posibilă doar prin izolare de societate. Astfel, în baza art. 382 – 384 CPP RM, judecata a hotărât: pe L. O., a o recunoaște culpabilă în comiterea infracțiunii prevăzute de art. 191, alin. (5) CP RM și-n baza acesteia a o condamna la 8 ani închisoare, cu ispășirea pedepse în penetinciar pentru femei. Conform art. 85 CP RM, la pedeapsa niumită a-i adăuga întregime pedeapsa neexecutată de 6 ani, numită prin Sentința Judecătoriei Centru din 11.04.2011, și prin cumul total de sentințe a-i numi pedeapsa definitivă de 9 ani de închisoare".[1]

Instanța a calificat infracțiunea săvîrșită de inculpată conform art. 191, alin. (5) CP RM – *"Delapidarea averii străine, adică însuşirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredinţate în administrarea vinovatului sau delapidarea averii străine săvîrşită de administratorul unei bănci"*, la 9 ani de închisoare cu executarea pedepsei în penetenciar pentru femei. Astfel, pedeapsa i-a fost aplicată prin cumul de sentințe. Potrivit acestor dispoziții, pedeapsa complementară neexecutată conform sentinței anterioare se adaugă în întregime sau parțial în această calitate la pedeapsa definitivă principală sau se cumulează în întregime sau parțial cu pedeapsa complementară de aceeaşi categorie, aplicată prin noua sentință în limitele termenului stabilit pentru categoria pedepsei complementare de Partea Generală a Codului penal. Pedepsele complementare de diferite categorii se adaugă toate la pedeapsa principală și se dispune executarea lor de sine stătător. În acest sens s-a pronunțat și Plenul Judecătoriei Supreme a RM în pct. 16 al Hotărârii nr. 13 din 20 decembrie 1993 *„Cu privire la practica de stabilire a pedepsei pentru săvârşirea mai multor infracțiuni sau în cazul mai multor sentințe".* Deşi dispozițiile art. 85 CP RM nu prevăd absorbirea pedepsei mai uşoare de către pedeapsa mai gravă la aplicarea pedepsei în cazul unui cumul de sentințe, în practică pot apărea situații când instanțele de judecată pentru a nu încălca principiul legalității trebuie să stabilească pedeapsa definitivă prin absorbirea pedepsei mai blânde de către pedeapsa mai aspră.

Fapta incriminată la art. 191 CP RM, este o infracțiune materială și se consideră consumată din momentul în care făptuitorul obține posibilitatea reală de a se folosi sau dispune ilegal de bunurile altuia la propria sa dorință.[2]

La momentul săvârșirii faptei, mărimea prejudiciului material cauzat prin delapidarea averii străine, trebuie să depășească 25 u.c. În caz contrar, răspunderea se va aplica în baza art. 105 Cod contravențional. Este necesar de a menționa că, dacă sustragerea este comisă de persoane cărora nu li s-au încredințat bunurilor, dar care au avut acces la bunurile pe care le-au sustras, în

[1] Sentința Judecătoriei Rîșcani din 21.12.2014. Dosar nr. 1-76/2012.
[2] Brânză S., Stati V. *Drept Penal, Partea Specială,* Vol. I, Chișinău: USM, 2011, p. 709;

legătură cu munca prestată de ele, cele comise vor fi calificate ca furt, în conformitate cu art. 186 CP RM, sau cu art. 105 Codul contravențional.

Falsificarea rezultatelor votării. Legiuitorul la art. 182 CP RM, predeve răspunderea penală pentru două infracțiuni. Cele două aliniate ale art. 182 CP RM cuprind două variante tip ale unor infracțiuni pe care le reunește aceeași denumire marginală de falsificare a rezultatelor alegerilor. Astfel, la alin. (1), art. 182 CP RM, se stabilește răspunderea pentru infracțiunea de votarea unei persoane: fără a avea acest drept, fie de două sau mai multe ori, fie prin introducerea în urnă a mai multor buletine de vot decît are dreptul, fie prin utilizarea unui act de identitate fals sau a unui buletin de vot fals, se pedepseşte cu amendă în mărime de la 550 la 750 u.c. sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 100 la 200 de ore, sau cu închisoare de până la 2 ani. La rândul său, la alin. (2), art. 182 CP RM, se prevede răspunderea de falsificarea, prin orice mijloace, a rezultatelor votării, ce se pedepseşte cu amendă în mărime de la 650 la 850 u.c. sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani. [1] Pentru calificarea faptei în baza art. 182, alin. (2) CP RM, nu contează la care metode recurge făptuitorul. Această, poate fi luată în considerație doar la individualizarea pedepsei.[2]

Coruperea alegătorilor. Oferirea sau darea de bani, bunuri, servicii ori de alte foloase în scopul determinării alegătorului să îşi exercite drepturile sale electorale într-un anumit mod în cadrul alegerilor parlamentare, locale ori în cadrul referendumului, se pedepseşte cu amendă în mărime de la 550 la 850 u.c., sau cu închisoare de la un an la 5 ani, iar persoana juridică se pedepseşte cu amendă în mărime de la 4000 la 6000 u.c., cu privarea de dreptul de a exercita o anumită activitate sau cu lichidarea persoanei juridice.[3]

Răspunderea penală pentru *fals în acte publice*, survine numai în cazul când acţiunile nominalizate au fost săvârșite din interes material sau din alte interese personale. Săvârșirea falsului în acte publice fără motivele date servește drept temei pentru tragerea persoanei la răspundere disciplinară. Fapta de fals în acte publice este incriminată la art. 332 CP RM, într-o variantă tip și într-o variantă agravantă. Varianta tip a infracțiunii, este consemnată la art. 332, alin. (1) CP RM, și consistă în înscrierea de către un funcționar al autorității publice care nu este persoană cu funcție de răspundere, în documente oficiale a unor date vădit false, precum și în falsificarea unor astfel de documente, dacă aceste acțiuni au fost săvârșite din interes material sau din alte interese personale, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 850 la 1350 u.c., sau cu închisoare de până la 2 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani [17, art.332, alin.(1)].

[1] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art 182;
[2] Codul Electoral al Republicii Moldova din 21.11.1997;
[3] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 181[1].

În varianta sa agravantă, reglementată la art. 332, alin. (2) CP RM, fapta de fals în acte publice este săvârșită de o persoană cu funcţie de demnitate publică sau în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizaţii criminale, se pedepsesc cu amendă în mărime de la 1350 la 2350 u.c., sau cu închisoare de la 1 la 6 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 5 la 10 ani.[1]

Pentru componenţa dată de infracţiune este necesară legătura falsificării documentelor cu funcţia de serviciu a făptuitorului. Dacă falsificarea documentelor a fost înfăptuită de către o persoană cu funcţie de răspundere sau funcţionarul autorităţii publice care nu este persoană cu funcţie de răspundere, fără de a face uz de situaţia de serviciu, atunci asemenea acţiuni urmează a fi calificate în baza art. 361 din CP RM.

Dacă documentul a fost falsificat de persoana cu funcţie de răspundere în urma înţelegerii prealabile cu o altă persoană, în scopul de a o ajuta pe ultima să folosească documentul dat la comiterea unei alte infracţiuni, atunci persoana cu funcţie de răspundere va purta răspundere pentru fals în actele publice și complicitate la infracţiunea respectivă.

În cazul în care se comite falsul în actele publice destinate pentru a fi prezentate de către participanţii în procedurile penale şi civile sau reprezentanţii acestora sau pentru a falsifica rezultatele votării, răspunderea penală survine numai în limitele art. 310 sau 182 CP RM, rezultând din intenţia făptuitorilor de a săvârşi aceste infracţiuni, fără încadrarea suplimentară a lor în art.332 CP. Asemenea situaţii se întâlnesc şi la calificarea componenţelor de infracţiuni contra justiţiei (Cap. XIV, art.art. 306, 307, 308, 309, 310 CP RM şi altele). Aceste articole conţin componenţe de infracţiuni speciale şi nu este necesar a incrimina suplimentar stipulările art.332 CP RM.[2]

Falsul în documente contabile. Fapta de falsul în documente contabile este incrimiată în art. 335[1] CP RM, într-o variantă tip și într-o variantă agravantă. La concret, varianta tip a infracțiunii date, este specificată la art. 335[1], alin. (1) CP RM, consistă în, întocmirea sau utilizarea unei facturi sau a oricărui alt document sau înscris contabil care conţine informaţii false, precum şi omisiunea cu rea-voinţă a contabilizării unei plăţi, săvîrşite în scopul disimulării sau tăinuirii unor acte de corupţie, dacă fapta nu constituie complicitate, se pedepsesc cu amendă în mărime de până la 1350 u.c., sau cu muncă neremunerată în folosul comunităţii de la 180 la 240 de ore, sau cu închisoare de până la 3 ani, în toate cazurile cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de până la 5 ani, iar persoana juridică se pedepseşte cu amendă în mărime de la 1350 la 2850 u.c., cu privarea de dreptul de a desfăşura o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani. În variant sa agrvantă, atestată la art. 335[1], alin. (2) CP RM, fapta de falsul în acte contabile

[1] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 332;
[2] Brânză S., Stati V. *Drept Penal, Partea Specială,* Vol. I, Chișinău: USM, 2011, p. 335.

este săvârșită în interesul unui grup criminal organizat sau al unei organizaţii criminale, se pedepsesc cu amendă în mărime de până la 1850 u.c., sau cu închisoare de la 3 la 7 ani, în ambele cazuri cu privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani, iar persoana juridică se pedepseşte cu amendă în mărime de la 3000 la 5000 u.c., cu privarea de dreptul de a desfăşura o anumită activitate pe un termen de la 2 la 5 ani.[1] Potrivit art. 43 din Legea contabilității, răspunderea pentru încălcarea prezentei legipersoanele vinovate de încălcarea prezentei legi, care se eschivează de la ţinerea contabilităţii, aplică incorect standardele de contabilitate, precum şi cele care falsifică premeditat documentele primare, registrele contabile, situaţiile financiare şi rapoartelor anuale, sunt trase la răspundere disciplinară, materială, administrativă sau penală, după caz, conform legislaţiei.[2]

Potrivit ”*Recomandării nr. 61 cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale în cauzele de corupţie*”, în scopul aplicării corecte şi uniforme de către instanţele judecătoreşti a principiului individualizării pedepsei în cauzele de corupţie, Colegiul Penal al Curţii Supreme de Justiţie, recomandă instanţelor de judecată să ţină cont de prevederile art. 75 CP RM, individualizarea judiciară a pedepsei este realizată de către instanţa de judecată şi constă în stabilirea şi aplicarea pedepsei prevăzute de sancţiune, pentru infracţiunea săvârşită, în funcţie de gravitatea infracţiunii săvârşite, de personalitatea infractorului, de împrejurările concrete în care s-a comis infracţiunea. *”Infractorul care a utilizat statutul funcţiei, drepturile şi avantajele pe care le acordă aceasta pentru facilitarea infracţiunii de corupţie trebuie să fie privat de dreptul de a ocupa această funcţie, or, anume astfel va fi atins scopul pedepsei penale aplicate faţă de condamnat”.* Aceasta este una dintre recomandările făcute de Colegiul penal al Curţii Supreme de Justiţie (CSJ) pentru instanţele de judecată care au pe rol cazuri de corupţie. Concluziile vin ca urmare a unui studiu cu privire la practica judecării dosarelor de corupţie, efectuat de către Centrul Naţional Anticorupţie (CNA).[3]

Astfel, potrivit recomandării nr. 61 CSJ, s-a constatat că în fiecare al treilea caz examinat (27-29%) instanţele de judecată au dispus eliberarea de răspundere penală şi atragerea la răspundere contravenţională a subiecţilor. În patru din cinci cazuri de corupţie (81 la sută) cauzele au fost examinate în procedura privind acordul de recunoaştere a vinovăţiei, în fiecare al treilea caz (26-27%) instanţele au aplicat pedepse mai blânde, adică sub limita prevăzută de lege sau nu au aplicat pedepsele complementare obligatorii, cum ar fi privarea de dreptul de a ocupa o anumită funcţie pe un termen de până la cinci ani. Totodată,

[1] Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002, art. 335[1];
[2] Legea contabilității, nr. 113 din 27.04.2007, art. 43;
[3] http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=195 (vizitat la 13.04.2020);

în fiecare al treilea caz (33-29%) instanţele au dispus suspendarea executării pedepsei în conformitate cu prevederile art. 90 Cod Penal.[1]

Aplicarea pedepselor complementare. Majoritatea infracțiunilor conexe actelor de corupție incriminate de Codul penal, prevăd ca pedepse complementare închisorii amenda și privare de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate. Astfel, CSJ a explicat că sancționarea cu amendă și privarea de dreptul de a exercita funcții publice drept pedepse complementare închisorii este obligatorie. CSJ totuși a menționat că privarea de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate poate fi aplicată doar față de persoanele publice. CSJ a aplicat amenda drept pedeapsă complementară în 9 din cele 10 cauze soluționate irevocabil.[2]

Amenda ca pedeapsă complementară pentru infracțiunile conexe actelor de corupție, se poate spune cu certitudine că se aplică în toate cauzele în care este posibil. Astfel, potrivit art. 64, CP RM, amenda este o sancţiune pecuniară (bănească), ce se aplică de instanţa de judecată în cazurile şi limitele prevăzute de lege. Amenda se stabileşte în u.c. (1 u.c. – 50 lei). Amenda este cea mai blîndă sancţiune penală, ea fiind aplicată atât ca pedeapsă principală cît şi ca pedeapsă comeplementară. Pentru persoanele fizice, mărimea amenzii se stabileşte în limitele de la 500 la 3000 u.c., iar pentru infracţiunile săvîrşite din interes material – până la 20000 u.c., luîndu-se ca bază mărimea unităţii convenţionale la momentul săvîrşirii infracţiunii. Mărimea amenzii se stabileşte în funcţie de gravitatea infracţiunii săvârşite şi de situaţia materială a celui vinovat şi a familiei sale. Luînd în considerare circumstanţele cauzei, instanţa de judecată poate dispune achitarea amenzii în rate timp de până la 5 ani u.c.,. În caz de eschivare cu rea-voinţă a condamnatului de la achitarea amenzii stabilite ca pedeapsă principală sau complementară, instanţa de judecată poate să înlocuiască suma neachitată a amenzii cu închisoare în limitele termenelor pedepsei maximale, prevăzute de articolul respectiv al Părţii speciale a prezentului cod. Suma amenzii se înlocuieşte cu închisoare, calculîndu-se o lună de închisoare pentru 100 u.c. [3]

De exemplu, Exemplu: *S. L. activând în funcția de Director al gimnaziului Stolniceni din s. Stolnicei din 25.08.2003, prin urmare, în conformitate cu prevederile art. 123, alin. (2) CP RM, fiind persoană publică, având în vertutea funcție deținute o serie de atribuții de serviciu, stabilite de contractual individual de muncă și legislația în vigoare, folosind intenționat situația de serviciu din interes material și alte interese personale, a comis infracțiunile de abuz de serviciu și fals în acte publice. Astfel, S. L. prin necesitatea camuflării încălcărilor comise și redării acțiunilor sale a unui aspect legal în vederea neîntreruperii stagiului de cotizare pentru obținerii ulterioară a dreptului la pensie pentru*

[1] http://cna.md/ro/date-statistice (vizitat la 24.04.2016);

[2] Cușnir V. *Corupția: Reglementări de drept; activități de prevenire și combatere.* Partea I. Monografie, Chișinău, p. 3.

[3]Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. Cușnir V. Cojocaru R. etc. *Comentariu al Codului penal al Republicii Moldova.* Chișinău, 2009, p.5

angajatul gimnaziului gimnaziului S. I. care este soțul său, contrar prevederilor art. 106 CM RM, a inclus în tabelul de pontaj și evidența timpului de muncă pentru perioadele de timp cuprinse între 01.01.2016-31.12.2016 și 10.05.2017-31.12.2017 a angajaților gimnaziului Stolniceni pe care-l gestiona, date false cu privire la orele de muncă prestate de către angajatul S. I. care de facto nici nu a activat și nici nu s-a aflat la serviciu, fiind plecat peste hotarele Republicii Moldova, prejudiciind astfel bugetul administrației publice locale, adică interesele persoanei juridice în proporții considerabile în sumă totală 17 229,22 lei.

Tot S.L, activând în aceeași funcție, având aceleași atribuții de serviciu, în perioadele de timp sus menționate, folosind intenționat situația de serviciu, în interes material și personal, manifestate prin crearea intenționată a situației legale în vederea neîntreruperii stagiului necesar de cotizare pentru obținerea ulterioară a dreptului la pensie pentru angajatul întreprinderii S. I, care este soțul său, a înscris în documentele oficiale date vădit false.

Astfel, instanța de judecată a calificat acțiunile inculpatei conform art. 327 CP RM, abuzul de serviciu cu următoarele semne de calificare: folosirea intenționată de către o persoană publică a situației de serviciu în interes material și din alte interese personale, cu cauzarea de daune în proporții considerabile intereselor publice și 332 CP RM, falsul în acte publice, cu înscrierea de către o persoană publică, în documentele oficiale a unor date vădit false, precum și falsificarea unor astfel de documente, acțiuni săvârșite din interes material și din alte interese personale.

Așadar, luând în considerație de faptul că sunt circumstanțe care micșorează esențial graviditatea faptei și a consecințelor ei, de stabilirea existenței a numai circumstanțelor atenuante și anume: căința sinceră, recunoașterea vinovăției cu încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției, săvârșirii pentru prima data a unei infracțiuni ușoare și mai puțin grave, repararea benevolă a pagubei, din aceste motive instanța de judecată consideră că conform art. 78, alin. (2) CP RM, este de a înlătura pedeapsa complimentară (privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau de a exercita o anumită activitate) prevăzută de lege în art. 332, alin. (1) CP RM.

Atsfel, inculpata a fost recunsocută vinovată de comiterea infracțiunii prevăzută la art. 327, alin. (1) CP RM sub formă de amendă în mărime de 650 u.c., fără privarea de a ocupa anumite funcții sau de exercita o anumită activitate, și conform art. 332, alin. (1) CP RM sub formă de amendă în mărime de 650 u.c., cu aplicarea art. 78, alin. (2) CP RM și anume a înlătura pedeapsa complimentară sub formă de privarea de dreptul de a ocupa anumite funcții sau a exercita o anumită activitate. În conformitate cu art. 84, alin. (1) CP RM, a stabili pedeapsa pentru concurs de infracțiuni prin cumul parțial al pedepselor aplicate, stabilindu-i pedeapsa defenitivă sub formă de amendă în mărime de 800 u.c. [1]

[1] Sentința Judecătoriei Rîșcani din 21.12.2019. Dosar nr. 1-76/2012. www.cna.md

În acelaşi timp, circumstanţele atenuante, odată constatate în cauză şi puse la baza stabilirii pedepsei principale, nu mai pot fi invocate ca motivare de aplicare a prevederilor art. 90 Cod Penal - suspendarea executării condiţionate a pedepsei aplicate.

Prin urmare, şi eliberarea de răspundere penală, cu tragerea la răspundere contravenţională, poate avea loc în privinţa persoanei care a săvârşit pentru prima dată o infracţiune uşoară sau mai puţin gravă în cazurile în care şi-a recunoscut vina, a reparat prejudiciul cauzat prin infracţiune şi s-a constatat că îndreptarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale.[1]

Dacă sancţiunea normei penale prevede obligatoriu ca pedeapsă complementară privarea de dreptul de a ocupa anumite funcţii sau de a exercita o anumită activitate, instanţele de judecată nu sunt în drept de a o înlătura cu trimitere la art. 78 alin. (2) ori art. 79 CP RM, fiindcă aceasta, ar încălca prevederile art. 61 alin. (2) CP RM, care stipulează că *„pedeapsa are drept scop restabilirea echităţii sociale, corectarea condamnatului, precum şi prevenirea săvârşirii de noi infracţiuni atît din partea condamnaţilor, cât şi a altor persoane”*.[2]

În aceeași ordine de idei, menționăm că, aplicarea pedepselor cu amendă, au fost aplicate în 69% din condamnări, fiind stabilită mărimea de 26.885 lei în mediu pe caz în anul 2016 şi de 43.236 lei în anul 2017. Gruparea amenzilor aplicate faţă de inculpaţi în dependenţă de mitele primite de către aceștia se poate stabili următoarele concluzii cu privire la măsura în care pedepsele aplicate descurajează corupția:

- mita primită până la 50 mii lei (echivalent 2.300 Euro) – coraportul dintre mita primită şi amenda aplicată este de 1 : 4. Inculpatul riscă să achite amendă de 4 ori mai mult decât mita pretinsă şi primită.

- mita primită între 50.001-100.000 lei (echivalent 2.301-4.600 Euro) - coraportul dintre mita primită şi amenda aplicată este de 1 : 1. Inculpatul riscă amendă în mărimea mitei pretinse şi primite.

- mita primită mai mult de 100.001 lei (echivalent 4.601 Euro) - coraportul dintre mita primită şi amenda aplicată este de 4 : 1. Inculpatul riscă să achite amendă doar ¼ din mita pretinsă şi primită. În sensul dat, se poate deduce o dependenţă invers proporţională între mărimea mitei primite şi mărimea amenzii aplicate, precum şi o ineficienţă vădită a politicilor penale ale statului de a descuraja fenomenul corupţiei prin excluderea caracterului profitabil al acestuia.[3]

Aplicarea pedepselor cu privarea de dreptul de a ocupa funcţii, au fost applicate doar 43% din persoanele publice, condamnate pentru acte de corupţie, li s-a aplicat pedeapsă de privare a dreptului de a ocupa anumite funcţii sau de exercita anumită activitatea, ceea ce permite fiecărui al doilea condamnat să

[1] Smochină A. *Prevenirea şi combaterea corupţiei în Republica Moldova: aspecte teoretice şi practice* Chişinău, 2004. Chişinău, 2004, pp. 64;

[2] Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova din 14.03.2003, art 78;

[3] Gribincea V., Chirtoacă I. *Sancţionarea în cauzele de corupţie – cât de uniformă este practica judecătorească.* Document Analitic. Chișinău, 2015, 22 p;

revină la locul de muncă în serviciul public. Termenul mediu de privare a drepturilor pentru funcţionarii condamnaţi a constituit 3 ani 2 luni.[1]

De exemplu, în cazul dosarului nr. 1-76/2012, *"Judecătoria Rîşcani a judecat şedinţa de judecată, pe cauza penală de învinuirea lui P. P., primar al satului Grinăuţi, raionul Rîşcani, fără antecedente penale, în comiterea infracţiunii prevăzute la art. 328, alin. (1) CP RM. S-a constat că P. P. având funcţia de primar al satului Grinăuţi, raionul Rîşcani, fiind persoană publică, cu atribuţii de verificare, din oficiu sau la cerere a încasării şi cheltuirii mijloacelor de la bgetul local şi informare a consiliului local despre situaţia existent, depăşind în mod vădit limitele drepturilor şi atribuţiilor acordate prin lege, în lipsa unei decizii a consiliului satului Grinăuţi, raionul Rîşcani şi organizării unei licitaţii publicii în condiţiiloe legii, a transmis în locaţiune în mod gratuity către SRL "Printana Agria" a cărui fondator se află, încăperi cu suprafaţa de 127,83 m^2 din incinta fostei cârmuiri aflată la balanţa primăriei satului Grinăuţi, raionul Rîşcani, pricinuind intereselor publice o daună considerabilă în mărime de 63 579,00 lei, formată prin neîncasarea plăţii de locaţiune care urma a fi achitată în bugetul local. La stabilirea categoriei şi termenul pedespei inculpatului P. P., Judecătoria Rîşcani ţine cont gravitatea infracţiunii săvîrşite, este gravă, de motivul acesteia, de persoana celui vinovat, de circumstanţele cauzei, care atenuează ori agravează răspunderea, de influenţa pedepsei aplicate asupra corectării şi reeducării vinovatului, precum şi de condiţiile de viaţă ale familiei acestuia. Infracţiunea comisă de inculpat face parte din categoria infracţiunilor mai puţin grave, ca persoană P. P. se caracterizează pozitiv, este pentru prima dată atras la răspundere penală. La circumstanţele care-i atenuează răspunderea, instanţa atribuie faptul, că el şi-a recunoscut vina, a încheiat un acord de recunoaştere a vinovăţiei, sincer se căieşte în cele comise. Analizând circumstanţele ale cauzei în ansamblu, instanţa ajunge la concluzia, că în privinţa inculpatului să fie aplicată o pedeapsă în formă de amendă în contul statului cu privarea dreptului de a ocupa funcţii publice în organelle administraţiei publice locale. Astefl, P. P. a fost recunoscut vinovat de comiterea infracţiunii prevăzute la art. 328, alin. (1) CP RM, şi a fost aplicat pedeapsa sub formă de amendă în contul statului în mărime de 150 u.c. – 3000,00 lei, cu privarea de a ocupa funcţii publice în organelle administraţiei publice locale pe un termen de 1 an"*[2]

Liberarea de răspundere penală cu atragerea la răspundere contravenţională (art.55 CP).

În temeiul art. 55 CP RM, persoana care a săvârşit pentru prima oară o infracţiune uşoară sau mai puţin gravă poate fi liberată de răspundere penală şi trasă la răspundere contravenţională în cazurile în care şi-a recunoscut vina, a

[1] Zaporojan I. *Obiectul material al delapidării averii străine //* Analele Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria "Ştiinţe socioumanistice", Vol. I. – Chişinău: USM, 2005, pp. 436-438.

[2] Sentința Judecătoriei Rîșcani din 21.12.2018. Dosar nr. 1-76/2016. www.cna.md;

reparat prejudiciul cauzat prin infracţiune şi s-a constatat că corectarea ei este posibilă fără a fi supusă răspunderii penale. Studiul C.N.A. pentru perioada 2018-2019, a demonstrat că în 27%-29% din dosarele penale examinate, instanţele au dispus liberarea de răspundere penală cu tragere la răspundere administrativă, stabilind amendă de la 50 până la 150 u.c., în toate cazurile fiind dispusă soluţia de încetare a procesului penal în privinţa inculpatului. Nu în toate cauzele instanţele îşi motivează pe baza căror circumstanţe au ajuns la concluzia că corectarea inculpatului este posibilă fără a fi supus răspunderii penale. Mai mult ca atît, există o practică foarte diversă în aplicarea prevederilor art.55 Cod penal se aplică şi în privinţa colaboratorilor de poliţie care au săvîrşit abuzuri în serviciu (art.327 alin.(1) CP). Astfel, Judecătoriile Ceadîr-Lunga şi Taraclia au dispus liberarea de răspundere penală a câte 3 colaboratori de poliţie care în scopul diminuării artificiale a numărului de crime în sector au tăinuit de la înregistrare unele infracţiuni inclusiv şi grave. Judecătoria Botanica a dispus liberarea de răspundere penală cu tragere la răspundere administrativă a 3 colaboratori de poliţie, pentru săvârşirea concomitentă a abuzurilor în serviciu (art.327 alin.(1) CP RM şi falsului în acte publice (art.332 alin.(1) CP RM), care în scopul obţinerii unor date statistice favorabile lor, întocmeau procese verbale contravenţionale false, le semnau din numele contravenienţilor, iar în unele cazuri chiar şi achitau amenda stabilită.[1]

Aplicarea pedepselor sub minimul prevăzut de Codul penal. Instanţele de fond au dispus, în 5% din cazuri, liberarea de răspundere penală a inculpaţilor cu tragerea la răspundere contravenţională (art. 55 CP RM) şi, în alte 4% din cazuri - aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege (art. 79 CP RM) din totalul condamnărilor.

Potrivit art. 75 CP RM , în procesul de individualizare a pedepselor, persoanei recunoscute vinovate de săvârşirea unei infracţiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea specială a Codului penal. Totodată, legea prevede că la stabilirea categoriei şi termenului pedepsei, instanţa de judecată ţine cont de gravitatea infracţiunii săvârşite, de motivul acesteia, de persoana celui vinovat, de circumstanţele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea, de influenţa pedepsei aplicate asupra corectării şi reeducării vinovatului, precum şi de condiţiile de viaţă ale familiei acestuia [35]. Referitor la aplicarea acestor criterii de individualizare a pedepsei Plenul Curţii Supreme de Justiţie s-a expus în hotărârile sale *„Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale”* nr.16 din 31.05.2004, *„Privind judecarea cauzelor penale în procedura acordului de recunoaştere a vinovăţiei”* nr.6 din 24.12.2010.[2]

[1] http://cna.md/ro/date-statistice. (vizitat la 24.04.2020);

[2] Borşevschi A., Istrati A. *Bazele de contracarare a corupției, Recomandări metodice.* Institutul pentru Democrație. Chișinău, Pontos, 2008, p. 35;

Relevanţa lipsei antecedentelor penale în cazul funcţionarilor publici. La persoanele cu funcţii de răspundere, persoane publice instanţele adesea indică ca circumstanţă atenuantă lipsa antecedentelor penale, deşi, legislaţia în vigoare ce reglementează statutul diferitor persoane publice prevede drept condiţie pentru numire, alegere lipsa antecedentelor penale, deci acesta nu poate fi menţionat ca o circumstanţă atenuantă sau ca indice pozitiv ce caracterizează persoana. Nu se ţine cont întotdeauna de conduita profesională şi generală a făptuitorului, în cel mai des caz se indică doar caracteristica pozitivă sau neutră de la locul de muncă sau de trai. Au fost depistate și cazuri în care faptul că antecedentele penale ale inculpatului au fost stinse, la fel au fost calificate de către instanţă ca circumstanţă atenuantă.[1]

Munca neremunerată în folosul comunităţii constă în antrenarea condamnatului, în afara timpului serviciului de bază sau de studii, la muncă, determinată de autorităţile administraţiei publice locale. În cazul militarilor în termen şi militarilor cu termen redus, munca neremunerată în folosul comunităţii constă în antrenarea condamnaţilor în timpul liber de şedinţe, stabilite în conformitate cu cerinţele regulamentelor militare, la muncă, determinată de comandantul unităţii militare. Munca neremunerată în folosul comunităţii se stabileşte pe un termen de la 60 la 240 de ore. În caz de eschivare cu rea-voinţă a condamnatului de la munca neremunerată în folosul comunităţii, ea se înlocuieşte cu închisoare, calculându-se o zi de închisoare pentru 2 ore de muncă neremunerată în folosul comunităţii. În acest caz, termenul închisorii poate fi mai mic de 6 luni.

Suspendarea executării pedepsei (art. 90 CP RM). Potrivit art. 90 CP RM, dacă, la stabilirea pedepsei cu închisoare pe un termen de cel mult 5 ani pentru infracţiunile săvârşite cu intenţie şi de cel mult 7 ani pentru infracţiunile săvîrşite din imprudenţă, instanţa de judecată, ţinând cont de circumstanţele cauzei şi de persoana celui vinovat, va ajunge la concluzia că nu este raţional ca acesta să execute pedeapsa stabilită, ea poate dispune suspendarea condiţionată a executării pedepsei aplicate vinovatului, indicând numai decât în hotărâre motivele condamnării cu suspendare condiţionată a executării pedepsei şi termenul de probă. În acest caz, instanţa de judecată dispune neexecutarea pedepsei aplicate dacă, în termenul de probă pe care l-a fixat, condamnatul nu va săvârşi o nouă infracţiune şi, prin comportare exemplară şi muncă cinstită, va îndreptăţi încrederea ce i sa acordat. Controlul asupra comportării celor condamnaţi cu suspendarea condiţionată a executării pedepsei îl exercită organele competente. Termenul de probă se stabileşte de instanţa de judecată în limitele de la 1 an la 5 ani. *”Persoanelor care au săvârşit infracţiuni deosebit de grave şi excepţional de grave, precum şi în cazul recidivei, condamnarea cu suspendarea condiţionată a executării pedepsei nu se aplică”*.[2]

---

[1] Nistoreanu Gh., Boroi A., *Drept Penal, Partea Specială*, Ed. A II-a, Bucureşti, 2002, p. 676.

[2] Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova din 14.03.2003.

Un exemplu ar fi, dosarul nr. 1-2/2017, Judecătoria Cahul, a judecat în ședința de judecată deschisă, cauza penală de învinuire a lui A. C. șef de secție logistică în Biroul Vamal Cahul, în săvârșirea infracțiunii prevăzute la art. 191, alin. (2), lit. d) și art. 329, alin. (2), lit. b) CP RM.

”Inculpatul activând în funcția de șef de secție logistică în Biroul Vamal Cahul, folosându-se de situația sa de serviciu, acționând din interes personal și material a delapidat 780 pachete de țigări, cu valoarea unui pachet de 5 lei, în sumă totală de 3 900,00 lei și 240 pachete de țigări cu valoarea unui pachet de 4,50 lei, în sumă totală de 1 080,00 lei. La fel dânsul, exercitând funcția de șef manifestând o atitudine neglijentă, neconștiincioasă față de atribuțiile sale de serviciu, îndeplinind necorespunzător obligațiile sale de serviciu ca rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiincioasă față de ele, nu a întreprins acțiunile în vederea asigurării păstrării și integrității corpurilor delicte transmise de către colaboratorii biroului vamal Cahul, amplasat s. Giurgiulești, r-l cahul, urmare a cărui fapt au fost sustrase de persoane nestabilite – 5 500 pachete de țigări, iar în total 277 651,00 lei. Astfel, acțiunile inculpatului au fost încadrate potrivit art. 329, alin. (2), lit. b) CP RM ”Îndeplinirea necorespunzătoare de către o perosană cu funcție de răspundere a obligațiunilor sale de serviciu ca rezultat al unei atitudini neglijente și neconștiincioasă față de ele, acțiuni ce au provocat urmări grave intereselor publice” și art. 191, alin. (2), lit. d) CP RM ” Însușirea ilegală a bunurilor altei persoane, încredințate în administrarea vinovatului, săvârșite cu folosirea de serviciu”. La stabilirea felului și cuantumului pedepsei, instanța de judecată, ține cont de graviditatea infracțiunii săvârșite, persoana inculpatului (lipsa antecedentelor penale, se caracterizează pozitiv la domiciliu, pensionar) și de circumstanțele agravante stabilite: provocarea prin infracțiune a unor urmări grave , săvârșirea infracțiunii cu folosirea încrederii acordate. Având în vedere, pe de o parte gravitatea infracțiunilor săvârșite, împrejurările și modalitățile în care au fost săvârșite, iar pe de altă parte personalitatea inculpatului, care este la prima încălcare a legii penale, instanța de judecată ajunge la concluzia, că corectarea și reeducarea acestuia e posibilă fără izolare de societate, prin aplicarea în privința ei a unei pedepse în conformitate cu prevederile art. 90 CP RM, în limitele sancțiunii prevăzute de art. 191, alin. (2), lit. d) și art. 329, alin. (2), lit. b) CP RM, cu privarea de dreptul de a ocupa funcții în organelle publice. Astfel, A. C. a fost recunoscut vinovat în săvârșirea infracțiunilor prevăzute de art.art. 191, alin. (2), lit. d), 329, alin. (2), lit. b) CP RM, și i s-a stabilit în baza art. 191, alin. (2), lit. d) CP RM – pedeapsă sub formă de închisoare pe un termen de 3 ani închisoare cu privarea dreptului de a ocupa funcții în organele publice pe un termen de 3 ani; iar în baza art. 329, alin. (2), lit. b) CP RM – pedeapsă sub formă de închisoare pe un termen de 3 ani închisoare cu privarea de dreptul de a ocupa funcții în organele publice pe un termen de 3 ani”.

În baza art. 84 CP RM, se stabilște pentru concurs de infracțiuni prin cumul partial a pedepselor aplicate, pedeapsa penală sub formă de închisoare

pe un termen de 5 ani de închisoare în penetenciar de tip semiînchis cu privarea de dreptul de a ocupa funcţii în organele publice pe un termen de 5 ani. Iar conform art. 90 CP RM, a suspenda condiţionat pedeapsa închisorii aplicate lui A.C., fixându-i un termen de probă de 5 ani şi nu se execute această pedeapsă dacă în termenul de probă el nu va săvârşi o nouă infracţiune şi, prin comportare exemplară va îndreptăţi încrederea ce i s-a acordat.[1]

În concluzie: 1. Prin *„aplicarea legii penale”* în sensul cel mai accesibil se prerzumă executarea sau îndeplinirea binevolă a îndatoririlor pe care ea le prevede de către cei cărora se adresează, adică conformarea cu normele penale prescrise, fie prin constrângere (represiunea penală), în cazul săvârşirii faptei (infracţiunii) interzise de norma penală. Aplicarea legii penale constă în executarea (transpunerea în practică) normelor de drept penal prin intermediul raporturilor penale de conformare (cooperare, supunere, obedienţă) şi a celor de conflict (răspundere, contradicţie). Tragerea la răspundere penală sau represiunea penală de alt gen presupune existenţa unui temei de drept şi a unui temei de fapt. Astfel, considerăm că este o discriminare vădită în abordarea problemelor legate de marimea minimă şi maximă a pedepselor aplcabile funcţionarilor publici şi a demnitarilor din RM pentru aceleaşi infracţiuni, ştirbind din principiul egalităţii în faţa legii, chiar dacă s-ar spune că demnitarii au o mai mare responsabilitate decât funcţionarii publici deşi ambii trebuie să respecte aceleaşi principii, precum cele ale legalităţii, profesionalismului, independenţei etc., care sunt prevăzute de legile speciale care reglementează statutul şi activitatea acestora. Aplicarea legii penale presupune prezența anumitor elemente desprinse din fenomenele juridico-penale: timpul, teritoriul, persoanele şi faptele.

2. Aplicarea pedepsei cu închisoarea cu executare reală, potrivit raportului de activitate a CNA pentru perioada 2018 – 2019, a fost aplicată în privinţa a 13% din totalul inculpaţilor condamnaţi în 2014 şi a 16% în 2015, respectiv, pentru un termen mediu 2 ani şi 4 luni în 2014, şi de 4 ani în anul 2015. Comparativ, în perioada 2010-VI.2012, închisoarea fără suspendarea condiţionată a fost aplicată doar în 1,5% din cazuri pe un termen mediu de 7 luni.

3. În mediu pe 2018-2019, inculpaţii au fost condamnaţi la închisoare cu suspendarea executării pedepsei în temeiul art. 90 CP RM în 31% din cauzele pe care au fost pronunţate condamnări, cu stabilirea unui termen de probă echivalent, în mediu, cu 2 ani 1 lună de către instanţa de fond (sau 72% din termenul închisorii). [2]

Referințe bibliografice:

1. Legea cu privire la prevenirea și combaterea corupției, nr. 90 din 25.04.2008;
2. Codul Penal al Republicii Moldova din 18.04.2002.
3. Codul de Procedură Penală al Republicii Moldova din 14.03.2003

[1]Sentința Judecătoriei Cahul din 31.03.17. Dosar nr. 1-2/17. www.cna.md

[2] http://csm.md/index.php?option=com_content&view=article&id=71&Itemid=92&1 (vizitat la 13.03.2020).

4. Barbăneagră A., Alecu Gh., Berliba V. Cușnir V. Cojocaru R. etc. Comentariu al Codului penal al Republicii Moldova. Chișinău, 2009
5. Nistoreanu Gh., Boroi A., Drept Penal, Partea Specială, Ed. A II-a, București, 2002,
6. Smochină A. Prevenirea şi combaterea corupţiei în Republica Moldova: aspecte teoretice şi practice Chişinău, 2004. Chişinău, 2004, pp. 64;
7. Poalelungi M., Dolea I., Vîzdoagă T. Manualul judecătorului pentru cauze penale, Ed. I, Chișinău, 2013.
8. Brânză S., Stati V. Drept Penal, Partea Specială, Vol. I, Chișinău: USM, 2011,
9. Cușnir V., Politica legislativă anticorupţională în spaţiul european. În Culegerea: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităților de securitate și asigurare a parcursului european. Partea a II-a. Chișinău, ICJPS, 2019. p. 6-21.
10. Cușnir V., Cojocaru R. Impactul jurisprudenţei CtEDO în materia dreptului penal naţional. În: Materialele Conferinței ştiinţifico-practice cuparticipare internaţională „Justiţia şi respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova", 15 octombrie 2020. ICJPS. Chișinău, 2020.
11. Nastas A., Cușnir V. Răspunderea pentru declaraţiile cu rea voinţă în dreptul penal. Chișinău, 2019.
12. Borșevschi A., Istrati A. Bazele de contracarare a corupției, Recomandări metodice. Institutul pentru Democrație. Chișinău, Pontos, 2008
13. Gribincea V., Chirtoacă I. Sancţionarea în cauzele de corupţie – cât de uniformă este practica judecătorească. Document Analitic. Chișinău, 2015,
14. Zaporojan I. Obiectul material al delapidării averii străine // Analele Ştiinţifice ale Universităţii de Stat din Moldova. Seria "Ştiinţe socioumanistice", Vol. I. – Chișinău: USM, 2005, pp. 436-438.
15. Cușnir V., Nastas A. Abordarea interdisciplinară a tehnicilor speciale –investigații sub acoperire – suport privind consolidarea cadrului metodologic și aplicativ (Partea – I) În: Revista Universul Juridic, Nr. 5/2023.

LIBERA APRECIERE A PROBELOR ÎN PROCESUL PENAL

Dinu OSTAVCIUC, *conferențiar universitar, doctor în drept*
Academia "Ștefan cel Mare" al MAI
https://orcid.org/0000-0001-5317-3296

Tudor OSOIANU, *profesor universitar, doctor în drept*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
https://orcid.org/0000-0003-1506-4501

Una dintre trăsăturile distinctive ale unuia sau altui tip istoric de proces penal este regulile de probă, în special regulile prin care se realizează aprecierea probelor.

Conținutul și regulile de apreciere a probelor sunt direct legate de scopul tuturor activităților procedurale, de principiile acesteia, de forma procesuală în care se desfășoară procedurile, în general și aprecierea probelor, în special. Prin urmare, obiectivele care legiuitorul stabilește pentru organele și persoanele care desfășoară procesul penal, sunt indisolubil legate de modul în care legea stabilește principiul aprecierii probelor.

În procesul inchizitorial, exista un sistem formal de apreciere a probelor, conform căruia fiecare probă avea o forță predeterminată de lege. Procesele mixte și contradictorii se caracterizează printr-o apreciere liberă a probelor, care presupune că nici o probă nu are o forță prestabilită, iar toate probele sunt apreciate de către instanța de judecată și alți participanți ai procesului penal abilitați să ia decizii, conform convingerii lor interioare.

Regulile pentru aprecierea liberă a probelor nu depind de modul în care legea determină rolul instanței și al părților în administrarea și examinarea probelor, precum și de prezența sau absența unei cerințe de deplină, completă și obiectivă examinare a circumstanțelor cauzei. Instanța de judecată apreciază doar probele care au fost cercetate în ședința de judecată. Dacă există îndoieli inamovibile cu privire la vinovăția unei persoane, se aplică regula interpretării lor în favoarea acuzatului.

Aprecierea pertinenței probelor nu are un criteriu atât de specific precum interdicțiile exprimate în lege în ceea ce privește recunoașterea inadmisibilității probelor. Concluzia despre relevanța sau nerelevanța probelor este rezultatul comparării conținutului probei în cauză cu împrejurarea ce urmează a fi dovedită. Totuși, întrucât stabilirea împrejurărilor necesare soluționării cauzei se realizează cel mai adesea prin stabilirea altor împrejurări, așa-numitele fapte intermediare, determinarea relevanței acestor împrejurări impune ca organele judiciare să judece dacă împrejurarea poate fi relevantă pentru a stabili orice circumstanță care este importantă pentru cauză.

Pentru a determina relevanța probelor, este important să înțelegem obiectivele activității probatorii, principiile acesteia și, bineînțeles, conștiința persoanelor de aplicare a legii, ceea ce nu îi permite să adopte o poziție unilaterală asupra cazului, să respingă probele irelevante, al căror apreciere este solicitat de apărare.

Aprecierea probelor este lipsită de orice criterii formali sau anumiți indicatori. De aceea, principiul liberei aprecieri a probelor este aplicabil conform convingerii lăuntrice a judecătorului, procurorului, ofițerului de urmărire penală, care ar trebui să se bazeze pe respectarea regulilor de strângere și verificare a probelor prin toate mijloacele prevăzute de lege. Concluzia despre probele pertinente, concludente și utile se realizează prin compararea acesteia cu alte probe din cauza penală, prin urmare doar o apreciere a probelor în complex poate duce la o concluzie corectă.

Suficiența totalității probelor se apreciază în funcție de cerințele necesare pentru stabilirea anumitor împrejurări prevăzute de lege. Unele decizii pot fi luate atunci când probele administrate sunt suficiente pentru o concluzie prezumtivă și, respectiv, dau motive să se creadă că există sau pot exista anumite împrejurări. În raport cu alte hotărâri, suficiența probelor se apreciază în funcție de faptul dacă acestea conduc la convingerea că împrejurările de fapt au fost dovedite fără orice îndoială.

Dacă, după examinarea raportului organului de urmărire penală şi a materialelor cauzei, procurorul consideră că probele acumulate sunt *concludente*[1] şi *suficiente,* el emite o ordonanţă de punere sub învinuire a persoanei.

Rămâne la latitudinea procurorului de a aprecia prezența celor două cerințe cumulative față de probe impuse în art. 281 CPP, pentru a pune sub învinuire o persoană. Dacă legea lămurește care probe sunt concludente în art. 6 pct. 35) CPP, atunci evaluarea înțelesului sintagmei *probe suficiente*, rămâne la discreția procurorului[2].

---

[1] Pentru întocmirea raportului ofițerului de urmărire penală nu este impusă această condiție (art. 280 alin. (1) CPP). În general, nu considerăm rațional de a pune accent în acest context, fără o motivare de principiu, numai pe una din condițiile de admisibilitate a probelor indicate în art. 95 alin. (1) CPP, în mod separat, adică cel al concludenței.

[2] Estimarea dacă într-o cauză concretă există probe suficiente pentru punerea sub învinuire ține de problema limitelor probatoriului, care în mod special nu este reglementată în CPP. Dacă obiectul probatoriului cuprinde totalitatea faptelor și circumstanțelor ce urmează a fi stabilite în conformitate cu art. 96 CPP, atunci limitele probatoriului răspund la altă întrebare – cât de multe probe sunt necesare și suficiente pentru a considera că obiectul probatoriului este stabilit. Este vorba în acest caz nu numai de cantitatea probelor, dar și de forța probantă a acestora (de ex., dacă sunt obținute din surse primare sau derivate) și de coroborarea lor. Limitele probatoriului diferă nu numai în funcție de specificul cauzei penale, de persoana care o instrumentează, dar şi de etapa procesului penal. Ne putem convinge de justețea acestui raționament, comparând fundamentul probator necesar pentru atribuirea calității de bănuit cu cel necesar punerii sub învinuire (având în vederea definiția acestor subiecți principali din art. 63 CPP și respectiv art. 65 CPP). A se vedea: Головко Л. и друг., Курс уголовного процесса, Москва, Изд. Статут, 2017, p. 57.

„Instituția limitelor probatoriului este indisolubil legată de conceptul de suficiență a probelor. Într-un anumit sens, putem spune că vorbim despre „două părți ale aceleiași monede". Diferența este, poate, în accente. Dacă în conceptul limitelor probatoriului, accentul se pune pe stabilirea obiectivelor (cât de multe dovezi va trebui să colectați pentru a considera stabilit obiectul probei?), atunci în conceptul de „suficiență" – pe evaluarea dovezilor deja colectate (există destul de multe dovezi?)"[1].

„Se consideră probe acumulate suficient, chiar dacă nu sunt constatate toate circumstanțele agravante și atenuante, care nu sunt semne calificative ale elementelor infracțiunii, precum și mărimea daunei cauzate prin infracțiune, dacă acestea nu influențează asupra calificării infracțiunii. Aceste date pot fi constatate și după punerea sub învinuire"[2].

Cert este faptul că pragul decizional care reflectă nivelul de convingere al procurorului pentru punerea sub învinuire trebuie să fie mai înalt decât cel necesar pentru începerea urmăririi penale sau atribuirii calităţii de bănuit, dar mai redus decât pentru condamnare.

Aprecierea probelor bazată pe convingerea interioară se numește aprecierea liberă a probelor, spre deosebire de așa-numita teorie formală a probei, când puterea și semnificația probelor erau determinate în mod formal de lege, iar judecătorii trebuiau doar să determine dacă există probe necesare pentru a condamna o persoană. Conform acestui sistem, dovezile erau împărțite în complete și incomplete, sau, cu alte cuvinte, în perfecte și imperfecte. O probă perfectă a fost considerată suficientă pentru acuzare (recunoașterea vinovăției, declarațiile experților etc.).

Rolul de reglementare al legii procesual - penale în aprecierea probelor se manifestă prin definirea sarcinilor și principiilor procesului penal; determinarea obiectului probei și a relevanței probelor, regulile privind admisibilitatea și inadmisibilitatea probelor, reglementarea procedurii de administrare și verificare a probelor, cerințele de motivare a aprecierii probelor în hotărârile adoptate. Acestea și alte norme ale legii conțin reguli care împiedică formarea unei evaluări intuitive, incontestabile a probelor.

Legea joacă un rol diferit în aprecierea probelor. În unele cazuri, legea impune ca probele să fie declarate inadmisibile în cazul în care anumite reguli sunt încălcate; în altele, legea oferă doar linii directoare generale pentru evaluarea probelor.

În conformitate cu prevederile art. 27 CPP, „*Judecătorul şi persoana care efectuează urmărirea penală apreciază probele în conformitate cu propria lor convingere, formată în urma cercetării tuturor probelor administrate. Nici o probă nu are putere probantă dinainte stabilită*."

---

[1] A se vedea: Головко Л., *Op.cit.,* p. 57.

[2] Igor Dolea, Dumitru Roman, Tatiana Vîzdoagă [et al.], Codul de procedură penală. Comentariu, Chișinău, 2005, p. 433.

Aprecierea liberă a probelor vizează trei elemente de bază:

1) Eliminarea influenței externe asupra factorilor de decizie;
2) Interzicerea influenței interne necorespunzătoare a acestora;

2) Asigurarea acestor factori cu intima convingere de apreciere a probelor.

Aprecierea probelor conform convingerii lăuntrice de către organul judiciar stabileşte regula, potrivit căreia nici o probă nu are valoare stabilită dinainte, nu există reguli cu privire la avantajele unor probe față de altele și nu există cerințe normative pentru cantitatea probelor necesare soluționării cauzei. Asemenea apreciere este bazată pe cercetarea sub toate aspectele, completă şi obiectivă a circumstanţelor cauzei penale în ansamblul lor şi în concordanţă cu legea, asigurând astfel justa soluţionare a cauzei penale.

„*Curtea reține că* ***libera apreciere a probelor este strâns legată de regula cercetării sub toate aspectele, complet și obiectiv a circumstanțelor cauzei și probelor.*** *Astfel, Curtea menționează că dispozițiile potrivit cărora probele sunt supuse liberei aprecieri a judecătorului urmează a fi interpretate în sensul în care propria sa convingere* ***este formată în urma cercetării tuturor probelor administrate****.”*[1]

„*Instanțelor de judecată le revine sarcina de a aprecia probele în baza legii.* ***Exigențele dreptului la un proces echitabil impun ca aprecierea probelor să nu fie arbitrară sau nerezonabilă în mod evident****. În caz contrar, se încalcă articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (a se vedea De Tommaso v. Italia [MC], 23 februarie 2017, § 170, și jurisprudența citată acolo; Hodžić v. Croația, 4 aprilie 2019, § 58; Makeyan și alții v. Armenia, 5 decembrie 2019, § 47).*”[2]

„*Atât admisibilitatea probelor, cât şi aprecierea lor constituie, în primul rând, o problemă de reglementare în legislaţia naţională şi este de competenţa instanţelor naţionale să evalueze dovezile din faţa lor.*”[3]

În jurisprudența sa, CC a subliniat că, „*libera apreciere a probelor exclude posibilitatea conferirii unei puteri probante dinainte stabilite unei probe. Aprecierea fiecărei probe se face de instanța de judecată ca urmare a examinării conjugate a tuturor probelor administrate, în scopul aflării adevărului. Libera apreciere a probelor nu presupune arbitrariu, ci libertatea de a aprecia probele în mod rezonabil și imparțial, iar rezultatele aprecierii probelor sunt prezentate de către instanța de judecată în acte procedurale, care trebuie să fie motivate în*

---

[1] HOTĂRÂREA CURŢII CONSTITUŢIONALE nr. 18 din 22.05.2017 **privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală (intima convingere a judecătorului) (sesizarea nr. 27g/2017) (pct. 64-65).** Publicat: 16.06.2017 în Monitorul Oficial Nr. 190-200 art. 69.

[2] HOTĂRÂREA CURŢII CONSTITUŢIONALE nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 11/1) din Codul de procedură penală (definiția noțiunii de „eroare gravă de fapt”) (sesizările nr. 122g/2019 și nr. 216g/2019) (pct. 52).

[3] Hotărârea CtEDO, *Lhermitte c. Belgia* [MC], *din 29.10.2016 (§* 83). Disponibilă: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176054 [accesată: 19.10.2022].

mod obiectiv și sub toate aspectele potrivit legii. Motivarea constă în faptul că ***la admiterea unor probe și la respingerea altora judecătorul este obligat să prezinte argumentele unei asemenea soluții*** *(a se vedea HCC nr. 18 din 22 mai 2017, § 68 și § 70*)."[1]

„*Existența unor probe dincolo de orice îndoială rezonabilă constituie o componentă esențială a dreptului la un proces echitabil și instituie în sarcina acuzării obligația de a proba toate elementele vinovăției într-o manieră aptă să înlăture dubiul (hotărârea CEDOBragadireanu v. România, din 6 decembrie 2006; hotărârea CEDOOrhan v. Turciadin 18 iunie 2002; hotărârea CEDO-Irlanda v. Regatul Unitdin 18 ianuarie 1978). Adițional, Curtea menționează că acest standard de probăpoate fi pe deplin înțeles doar prin raportarea principiului*in dubio pro reo*, care, la rândul său, constituie o garanţie a prezumţiei de nevinovăție."*[2]

CC reliefează că, „***noțiunea de „proprie convingere", care este utilizată în textele de lege criticate, nu are sensul de opinie subiectivă, ci acela al certitudinii dobândite de judecător în urma examinării tuturor probelor în ansamblu, sub toate aspectele, în mod obiectiv și călăuzindu-se de lege.***"[3] „*Or, aprecierea probelor după propria convingere nu trebuie confundată cu aprecierea după impresie, care este produsul unor perceperi emoționale*."[4]

Sub aspect psihologic, convingerea interioară este un sentiment de încredere în validitatea concluziilor cuiva despre circumstanțele cazului. În această calitate, este un important stimul volitiv care încurajează acțiuni practice, exprimate, de exemplu, în decizia de constatare a vinovăției sau nevinovăției inculpatului, în stabilirea pedepsei inculpatului sau eliberarea acestuia de răspundere.

Astfel, convingerea interioară ca urmare a aprecierii probelor este caracterizată prin: cunoaștere, credință și stimulentul volitiv care încurajează anumite acțiuni.

CP CSJ a criticat faptul că sentinţa „*nu cuprinde o analiză a probelor administrate, prima instanţă limitându-se doar la enumerarea mijloacelor de probă, fără a aprecia probele după intimă ei convingere, bazată pe cercetarea multiaspectuală, completă, nepărtinitoare şi nemijlocită a tuturor probelor, în*

[1] HOTĂRÂREA CURŢII CONSTITUŢIONALE nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 11/1) din Codul de procedură penală (definiția noțiunii de „eroare gravă de fapt") (sesizările nr. 122g/2019 și nr. 216g/2019) (pct. 60).

[2] HOTĂRÂREA CURŢII CONSTITUŢIONALE nr. 18 din 22.05.2017 **privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală (intima convingere a judecătorului) (sesizarea nr. 27g/2017) (pct. 78-80).** Publicat: 16.06.2017 în Monitorul Oficial Nr. 190-200 art. 69.

[3] HOTĂRÂREA CURŢII CONSTITUŢIONALE nr.18/2017 din 22. 05.2017 (pct. 66).

[4] HOTĂRÂREA CURŢII CONSTITUŢIONALE nr.18/2017 din 22. 05.2017 (pct. 69).

ansamblul, şi interconexiunea lor, fără a indica circumstanţele ce determină concluzionarea de admitere a învinuirii şi de respingere a versiunii înaintate de apărare(a se vedea f.d. 38-39, vol. II).”[1]

„*Totodată, ce ține de alegațiile recurentului în privința ilegalității deciziei contestate, prin prisma că instanța de recurs ordinar neîntemeiat a făcut referire la o probă care a fost exclusă din dosar, Colegiul penal notează că vinovăția condamnatului P. S. nu a fost constatată în temeiul unei singuri probe, dar din cumulul tuturor probelor administrate de organul de urmărire penală, cercetate, verificate şi apreciate în plină măsură de instanța de fond şi apel prin prisma pertinenţei, concludenţii, utilităţii şi veridicităţii lor, astfel că alegațiile date urmează a fi apreciate critic*.”[2]

Aprecierea probelor are ca scop determinarea autenticităţii şi valorii lor, precum şi suficienţa cantităţii în vederea stabilirii obiectului probatoriului.

„*Aprecierea probelor este unul din cele mai importante momente ale procesului penal, deoarece întregul volum de muncă depusă de către organele de urmărire, instanțele judecătorești, cât și de părțile din proces, se concretizează pe soluția ce va fi dată în urma acestei activități*.”[3]

„*Veridicitatea probelor poate fi caracterizată ca o corespundere a datei de fapt examinată de către instanță cu realitatea pe care o probează această dată*.”[4]

„*(...) În esență, stabilirea faptelor urmărește aflarea adevărului. Aceasta este posibil ca urmare a aprecierii probelor din perspectiva veridicității lor. Prin urmare, stabilirea faptelor se află într-o legătură indisolubilă cu aprecierea probelor*.”[5]

---

[1] DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 29.11.2021. dos. nr. 1ra-1183/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20071 [accesată: 19.10.2022].

[2] *(...) una din cerințele esențiale la declararea recursului în anulare este motivarea acestuia din punct de vedere al prezenței erorii de drept, comise la judecarea cauzei, care cade sub incidența noțiunii de viciu fundamental în cadrul procedurii precedente, care a afectat hotărârea atacată.* DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 21.02.2022. dos. nr. 4-1re-222/2021. disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=2462 [accesată: 19.10.2022].

[3] DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIEdin 23.01.2020. Dosarul nr. 1ra-31/2, disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=15260 [accesată: 19.10.2022]; DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE28.05.2020. dos. nr. 1ra-134/20, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16385 [accesată: 19.10.2022]; DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIEdin 22.09.2020. dos. nr. 1ra-1057/2020, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 19.10.2022].

[4] DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 23.01.2020. dos. nr. 1ra-31/2, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=15260 [accesată: 19.10.2022].

[5] HOTĂRÂREA CURŢII CONSTITUŢIONALE nr. 2 din 23.01.2020 privind excepția de neconstituționalitate a unor dispoziții din articolul 6 pct. 11/1) din Codul de procedură penală (definiția noțiunii de „eroare gravă de fapt”) (pct.62)

„*Într-o hotărâre este necesar nu numai de a enumera probele, dar și de a expune esența acestor și legătura lor cu conținutul altor probe care în ansamblu confirmă sau infirmă o circumstanță pe cauză, de a argumenta de ce unele probe sunt admise, iar altele respinse*."[1]

„Instanțelor de judecată le revine sarcina de a aprecia probele în baza legii. Exigențele dreptului la un proces echitabil impun ca aprecierea probelor să nu fie arbitrară sau nerezonabilă în mod evident. În caz contrar, se încalcă articolul 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului (a se vedea De Tommaso v. Italia [MC], 23 februarie 2017, § 170, și Hodžić v. Croația, 4 aprilie 2019, § 58; Makeyan și alții v. Armenia, 5 decembrie 2019, § 47)."[2]

Aprecierea probelor se face conform convingerii lăuntrice a persoanei care efectuează urmărirea penală, a procurorului sau a judecătorului. CPP stabilește în art. 101, că „*reprezentantul organului de urmărire penală sau judecătorul apreciază probele conform propriei convingeri, formate în urma examinării lor în ansamblu, sub toate aspectele şi în mod obiectiv, călăuzindu-se de lege.*" Nerespectarea acestei norme procesual-penale are drept consecinţă nerezolvarea fondului cauzei.[3]

Curtea Supremă de Justiție a criticat faptul că instanța de apel „*doar a trecut în revistă probele administrate pe caz, dar nu a apreciat separat fiecare probă din punct de vedere al pertinenței, concludenții, utilității şi veridicității ei, iar toate probele în ansamblu – din punct de vedere al coroborării lor*."[4]

---

[1] DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE28.05.2020, dos. nr. 1ra-134/20, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16385 [accesată: 20.10.2022].

[2] DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIEdin 20.04.2021 (pct. 7), dos. nr. 1ra-330/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18651 [accesată: 20.10.2022].

[3] *Analizând concluziile instanței de apel în baza cărora și-a fundamentat soluția de achitare a inculpatului Feraru Grigore de sub învinuirea de săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 151 alin. (4) Cod penal, Colegiul penal lărgit conchide că soluția adoptată nu rezultă din aprecierea fiecărei probe separat și în coroborare cu celelalte probe aduse în sprijinul învinuirii în conformitate cu prevederile art. 101 Cod de procedură penală, fiind înfăptuită o apreciere formală de ordin general a circumstanțelor cauzei penale. Însă potrivit rigorilor impuse de prevederile art. art. 414, 417 Cod de procedură penală, în partea descriptivă a deciziei instanța de apel urma să desfășoare analiza probelor pe care s-a bazat la adoptarea deciziei, cu indicarea motivelor care au stat la baza pronunțării unei asemenea soluții și din care considerente ele urmează a fi reapreciate, admise ori respinse ca probe.* DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIEdin 22.09.2020, dos. nr. 1ra-1057/2020, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 20.10.2022].

[4] DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 17.04.2018, dos. nr. 1ra-642/2018, disponibilă: file:///C:/Users/User/Desktop/393374218-donos-csj.pdf. [accesată: 20.10.2022]; *La baza hotărârii de condamnare, instanța de apel a pus declarațiile martorului SA făcute în cadrul audierii în instanța de apel, omițând a le da apreciere, în conformitate cu prevederile art. 101 Cod de procedură penală, în ansamblu cu întregul material probator. Mai mult ca atât, fiind sesizată de apărare (ultimul cuvânt a inculpatului f.d.116 verso, vol. IV)*

„*La acest capitol, instanța de recurs reține că, sunt întemeiate argumentele instanței de apel precum că nu pot fi puse la baza unei sentințe de condamnare declarațiile martorului BV, deoarece în cadrul urmăririi penale și în cadrul sentinței primei instanțe nu a declarat nimic referitor la implicarea lui PI în comiterea infracțiunii incriminate, ci dimpotrivă a menționat că ofițerul de urmărire penală FI personal și-a luat angajamentul de a hotărî definitiv problema încetării urmării penale în privința lui BV. Totodată, declarațiile martorului BV coroborează cu declarațiile martorilor PV, CV, VV, BE și CE date în cadrul ședinței de judecată în prima instanță*."[1]

Ofiţerul de urmărire penală, procurorul, judecătorul sunt liberi în aprecierea probelor. Normele procesual-penale nu prescriu din care surse trebuie acumulate probele, ci doar le constată. De asemenea, ele nu stabilesc valoarea unei dovezi. Aprecierea probelor e la latitudinea persoanelor competente a desfăşura procesul penal, presupune şi faptul că ea nu depinde de aprecierile anterioare.

În jurisprudența sa, Curtea Constituțională a subliniat că libera apreciere a probelor exclude posibilitatea conferirii unei puteri probante dinainte stabilite unei probe. Aprecierea fiecărei probe se face de instanța de judecată ca urmare a examinării conjugate a tuturor probelor administrate, în scopul aflării adevărului. Libera apreciere a probelor nu presupune arbitrariu, ci libertatea de a aprecia probele în mod rezonabil și imparțial, iar rezultatele aprecierii probelor sunt prezentate de către instanța de judecată în acte procedurale, care trebuie să fie motivate în mod obiectiv și sub toate aspectele potrivit legii. Motivarea constă în faptul că la admiterea unor probe și la respingerea altora judecătorul este obligat să prezinte argumentele unei asemenea soluții (a se vedea HCC nr. 18 din 22 mai 2017, § 68 și § 70).

„*(...) calitatea probelor puse la baza învinuirii ţine în exclusivitate de competenţa organului de urmărire penală, iar cercetarea, aprecierea lor şi adoptarea ulterioară a soluţiilor este de competenţa instanţelor de judecată*."[2]

Totuși pentru a asigura admisibilitatea probelor, organul de urmărire penală are de asemenea atribuția de a le verifica și evident aprecia.

---

despre depunerea de declarații divergente de către martorul denunțător la urmărirea penală, instanța de fond și cea de apel, instanță de apel nu a contrapus aceste declarații și nu s-a expus pe care le prea ca veridice, pertinente, utile și concludente justei soluționări a cauzei și procesului de stabilire a adevărului: pe cele de la urmărirea penală, din instanța de fond sau ce a de apel. DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 19.05. 2020, dos. nr. 1ra-905/2020, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=15907 [accesată: 20.10.2022].

[1] DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIEdin 17.06.2021, dos. nr. 1ra-14/2021, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18989 [accesată: 20.10.2022].

[2] DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIEdin 18.06.2019, dos. nr. 1ra-388/2019, p. 14, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13985 [accesată: 20.10.2022].

Conform principiului formulat de legea procesual-penală „*organul de urmărire penală are obligaţia de a lua toate măsurile prevăzute de lege pentru cercetarea sub toate aspectele, completă şi obiectivă, a circumstanţelor cauzei, de a evidenţia atât circumstanţele care dovedesc vinovăţia bănuitului, învinuitului, inculpatului, cât şi cele care îl dezvinovăţesc, precum şi circumstanţele care îi atenuează sau agravează răspunderea*” (art. 19 alin. (3) CPP). În acelaşi context, legea determină obiectul probatoriului, reguli de acumulare şi verificare a probelor, subiecţii probatoriului, etc. În caz contrar, aprecierea probelor ar fi samavolnică, arbitrară, după bunul plac al organelor judiciare.

Aprecierii trebuie să fie supuse atât conţinutul datelor acumulate (probelor), cât şi sursele acestor date (mijloacele de probă). Sursele de probă pot avea în unele cazuri un caracter îndoielnic, de exemplu, darea cu bună ştiinţă de către martor a unor depoziţii false. De aceea şi sursele de probă nu trebuie neglijate.

„*(...) Respectarea acestor criterii permite instanțelor de judecată să tragă concluzii privind existența sau inexistența faptelor și implicit constatarea vinovăției sau a nevinovăției făptuitorului. Aprecierea probelor contrar criteriilor enunțate de lege ar putea crea o aparență falsă asupra unor fapte care trebuie dovedite și, totodată, ar putea conduce instanța la concluzii eronate asupra realității*.”[1]

Colegiul Penal al Curţii Supreme de Justiţie a apreciat concluziile instanţei de apel, ca fiind confuze şi care nu se conciliază reciproc.[2]

Convingerea lăuntrică ca rezultat al aprecierii probelor are aspect cognitiv (gnoseologic) şi psihologic. Aspectul cognitiv este exprimat prin formarea convingerii despre justeţea deciziilor adoptate pe baza probelor acumulate. Cel psihologic, exprimă formarea unui sentiment de încredere, certitudine despre existenţa sau inexistenţa unei fapte. „Formarea convingerii presupune trecerea examinării, verificării şi evaluării fiecărei probe atât prin filtrul raţiunii cât şi al psihicului şi al experienţei organului judiciar.”[3]

---

[1] HOTĂRÂREA CURŢII CONSTITUŢIONALE nr. 2 din 23.01.2020 (pct.61).

[2] *Colegiul penal lărgit menționează că decizia instanței de apel, la acest aspect conține și concluzii contradictorii, astfel pe de o parte, instanța de apel după ce a reflectat conținutul declarațiilor date de martorii PD, PC, BO, MM, RG, MV, SV, ŞG, precum şi celelalte mijloace probatorii, reține că analizând obiectiv cumulul de probe, prin prisma art. 101 Cod de procedură penală, din punct de vedere al pertinenței, concludenții, veridicității și coroborării lor, constată cu certitudine că inculpatul VN a comis infracțiunea imputată lui și că acțiunile acestuia se încadrează în baza art. 327 alin. (2) lit. c) Cod penal, (f.d.162 v. 34), iar pe de altă parte se statuează de către aceeași instanță, că apreciază critic declarațiile martorilor PD, PC, MM, RG, MV, SV (f.d.164 v. 34)* (DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIEdin 29.10.2019, dos. nr. 1ra-53/2019, disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=14652) [accesată: 20.10.2022].

[3] Gorgăneanu Ion Gr. Convingerea intimă și mecanismul probațiunii penale. În: Revista de Drept Penal, nr. 3, anul VII, iulie–septembrie, București, 2000, p. 45.

Potrivit art. 100 alin. (3) CPP: „*Nici o probă nu are o valoare dinainte stabilită pentru organul de urmărire penală sau instanţa de judecată*."

„*În opinia instanței de recurs instanța de apel a omis să coroboreze probele administrate prin concluziile medico-legale expuse în ambele rapoarte de expertiză, admițând în mod pripit una din versiunile de apărare a inculpatului, fără o analiză multilaterală și obiectivă a tuturor probelor administrate în speță în conformitate cu prevederile art. 101 Cod de procedură penală*."[1]

„*Astfel, în motivarea deciziei de achitare a inculpatului Feraru Grigore de sub învinuirea de săvârșirea infracțiunii prevăzute de art. 151 alin. (4) Cod penal, instanța de apel s-a limitat la mențiunea că din declarațiile succesorului legal al părții vătămate XXX, declarațiile martorilor PL, MS, BZ, CV, NR rezultă concluzia că inculpatul a aplicat multiple lovituri cu pumnii și picioarele peste diferite părți ale corpului victimei YYY, însă fără a da apreciere acestor probe în coroborare cu celelalte materiale de probă acumulate la dosarul în cauză*."[2]

„*Totodată instanța de recurs menționează, că instanța de apel, considerând admisibile declarațiile martorilor apărării cu privire la modalitatea de producere a vătămărilor corporale părții vătămate (prin cădere în timpul deplasării pe un morman de pietre) nu și-a motivat concluzia de admitere a acestor probe, în coroborare cu alte probe prezentate de acuzare, precum și nu a dat răspuns la argumentele acuzării precum că unii dintre martori sunt cunoscuți cu inculpatul, fiind anterior condamnați pe același dosar penal*."[3]

Administrarea probelor trebuie să se facă în aşa mod, încât să se poată stabili cu certitudine dacă s-a săvârşit în realitate infracţiunea, dacă inculpatul se face vinovat de comiterea ei şi dacă urmează să răspundă din punct de vedere penal. Sistemul probator din dreptul nostru procesual-penal, având la bază principiul *liberei aprecieri a probelor*, acordă posibilitate organelor judiciare a le examina şi a le estima forţa lor probantă şi apoi să le evalueze contribuţia la formarea convingerii acestor organe; astfel, probele vor fi apreciate după valoarea lor reală şi nu după o valoare prestabilită de lege.

În concluzie, putem deduce următoarele raționamente:

a) Prin libera apreciere a probelor se înțelege activitatea psihică (logică) a subiecților procesului penal, prin determinarea pertinenței, admisibilității, credibilității și suficienței probelor pentru soluționarea justă a cauzei;

---

[1] DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 22.09.2020, dos. nr. 1ra-1057/2020, disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 2o.10.2022].

[2] DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 22.09.2020, dos. nr. 1ra-1057/2020, disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 2o.10.2022].

[3] DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 22. 09. 2020, dos. nr. 1ra-1057/2020, disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 20.10.2022].

b) Principiul liberei aprecieri a probelor, pe de o parte, oferă subiecților procesului penal „libertate interioară” de apreciere a probelor, întrucât legea nu stabilește forța (semnificația probatorie) a anumitor probe obligatorii pentru participanții la procesul penal, nu leagă aprecierea credibilității, suficienței probelor cu orice prescripții formale, nu stabilește un număr minim de probe pentru recunoașterea unor fapte ca dovedite;

c) Libertatea în evaluarea probelor nu este absolută, bazată pe intuiția unui participant la procedurile penale.

Totodată, legea procesuală penală impune o serie de cerințe privind libera evaluare a probelor, și anume:

a) Intima convingere trebuie să se bazeze „pe totalitatea probelor disponibile în cauză”, adică trebuie să aibă o bază obiectivă;

b) La aprecierea probelor, un participant al procesului penal trebuie să fie ghidat de lege, care stabilește, de exemplu, regulile de admisibilitate a probelor, conceptul de probe și obiectul probei etc.;

c) La aprecierea probelor, un participant al procesului penal trebuie să fie ghidat de conștiința sa – un ghid moral necesar pentru soluționarea unei cauze penale.

Dacă rămân îndoieli cu privire la dovada oricărei împrejurări, aceasta nu poate fi considerată dovedită și, respectiv, este imposibil să-și întemeieze convingerea pe probe, a căror obiectivitate este îndoielnică.

Aprecierea probelor, într-o măsură sau alta, este efectuată aproape de către toți participanții procesului penal, însă doar aprecierea probelor de către organele judiciare are importanță juridică. Judecătorul, procurorul și organul de urmărire penală apreciind probele, i-au hotărâri asupra direcției cercetării, asupra aplicării măsurilor procesuale de constrângere față de bănuit, învinuit, inculpat, precum și asupra soluționării cauzei în fond etc.

Aprecierea probelor se realizează pe tot parcursul procesului. Un judecător, un procuror, un ofițer de urmărire penală nu sunt obligați să aprecieze probele dinainte stabilite, fie cele obținute anterior de către alte organe sau cele obținute anterior de însăși organul de urmărire penală ori organul de constatare. Excepție sunt împrejurările stabilite prin sentința care a intrat în vigoare, care sunt recunoscute de către instanță, procuror, organul de urmărire penală fără verificări suplimentare, dacă aceste împrejurări nu ridică îndoieli instanței.

Totodată, din analiza art. 27 CPP rezultă că doar judecătorul şi persoana care efectuează urmărirea penală apreciază probele. Prin urmare, este exclus procurorul, cu excepția când acesta exercită urmărirea penală. Astfel, pentru nu exista interpretări ambiguu, propunem modificarea și completarea art. 27 CPP, întrucât după textul „care efectuează” să fie inclus textul „sau conduce”. În așa mod norma procesuală va obține claritate.

BIBLIOGRAFIE:

1. Gorgăneanu Ion Gr. Convingerea intimă şi mecanismul probaţiunii penale. În: Revista de Drept Penal, nr. 3, anul VII, iulie–septembrie, Bucureşti, 2000, p. 45.
2. HOTĂRÂREA CURŢII CONSTITUŢIONALE nr. 35 din 01.12.1997 cu privire la controlul constituţionalităţii unor prevederi ale Legii bugetului de stat pe anul 1997 nr. 1127-XIII din 21 martie 1997 şi Legii cu privire la statutul judecătorului nr. 544-XIII din 20 iulie 1995 (pct. 52). Monitorul Oficial al R. Moldova nr. 84-85/37 din 18.12.1997.
3. HOTĂRÂREA CURŢII CONSTITUŢIONALE nr. 18 din 22.05.2017 **privind excepţia de neconstituţionalitate a unor prevederi din Codul de procedură penală (intima convingere a judecătorului) (sesizarea nr. 27g/2017).** Publicat: 16.06.2017 în Monitorul Oficial Nr. 190-200 art. 69.
4. HOTĂRÂREA CURŢII CONSTITUŢIONALE nr. 2 din 23.01.2020 privind excepţia de neconstituţionalitate a unor dispoziţii din articolul 6 pct. 11/1) din Codul de procedură penală (definiția noțiunii de „eroare gravă de fapt") (sesizările nr. 122g/2019 și nr. 216g/2019).
5. Hotărârea CtEDO, *Lhermitte c. Belgia* [MC], *din 29.10.2016 (§* 83). Disponibilă: http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-176054 [accesată: 19.10.2022].
6. DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 17.04.2018. Dosarul nr. 1ra-642/2018. Disponibilă: file:///C:/Users/User/Desktop/393374218-donos-csj.pdf. [accesată: 20.10.2022].
7. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 18.06.2019. Dosarul nr. 1ra-388/2019, p. 14. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=13985 [accesată: 20.10.2022].
8. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 29.10.2019. Dosarul nr. 1ra-53/2019. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=14652) [accesată: 20.10.2022].
9. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 23.01.2020. Dosarul nr. 1ra-31/2. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=15260 [accesată: 19.10.2022].
10. DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 19.05.2020. Dosarul nr. 1ra-905/2020. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=15907 [accesată: 20.10.2022].
11. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 28.05.2020. Dosarul nr. 1ra-134/20 Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16385 [accesată: 19.10.2022];
12. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 22.09.2020. Dosarul nr. 1ra-1057/2020. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=16899 [accesată: 19.10.2022].
13. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 20.04.2021. Dosarul nr. 1ra-330/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18651 [accesată: 20.10.2022].
14. DECIZIA COLEGIULUI PENAL LĂRGIT AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 17.06.2021. Dosarul nr. 1ra-14/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=18989 [accesată: 20.10.2022].
15. DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 29.11.2021. Dosarul nr. 1ra-1183/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_penal.php?id=20071 [accesată: 19.10.2022].
16. DECIZIA COLEGIULUI PENAL AL CURŢII SUPREME DE JUSTIŢIE din 21.02.2022. Dosarul nr. 4-1re-222/2021. Disponibilă: http://jurisprudenta.csj.md/search_plen_penal.php?id=2462 [accesată: 19.10.2022].

LOCUL ŞI ROLUL ACTELOR PREMERGĂTOARE ÎN CADRUL PROCESULUI PENAL

Sergiu CARAMAN *doctorand,*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice al USM
https://orcid.org/0000-0002-4752-7446

SUMMARY

The stage of the preliminary actions to criminal investigation, being a mandatory stage of the criminal process as it appears from the criminal procedure law, athough it exists and has a special significance, or at this stage the criminal investigation authority/prosecutor accumulates data about the committed crime, which are relevant for the fair settlement of the case, data that are not accumulated operatively and at the right time, may lose their value, however this activity as a whole has remained unregulated by the Code of Criminal Procedure in such a way as to be clear the place and the role of preliminary actions to criminal investigation in criminal proceedings, to be carried out by those empowered in strict accordance with the law without prejudice the fundamental human rights and freedoms, and the results of this activity to serve as evidence in criminal proceedings.

Etapa actelor premergătoare urmăririi penale, fiind o etapă obligatorie a procesului penal după cum reiese din legea procesual penală, deşi există şi are o însemnătate deosebită, or la această etapă organul de urmărire penală/procurorul acumulează date referitoare la comiterea unei infracţiuni, date care au relevanţă pentru justa soluţionare a cauzei, date care nefiind acumulate în mod operativ şi la momentul oportun pot să-şi piardă din valenţa sa, totuşi această activitate per ansamblu a rămas a fi nereglementată de Codul de procedură penală în aşa mod încât să fie clar locul şi rolul actelor premergătoare urmăririi penale în cadrul procesului penal, să fie efectuate de către cei abilitaţi în strictă conformitate cu legea fără a leza drepturi şi libertăţi fundamentale ale omului, iar rezultatele obţinute din această activitate să poată servi drept probe în cadrul procesului penal.

Cuvinte-cheie: *acte premergătoare, procesul penal, urmărirea penală, probe, date, nereglementare, bănuiala rezonabilă, infracţiune etc.*

În legislaţia procesual penală a Republicii Moldova, în parte, a rămas nereglementată instituţia actelor premergătoare urmăririi penale. Deşi actele premergătoare urmăririi penale au un rol primordial şi sunt parte indispensabilă a unui proces penal, această ezitare a legiuitorului este de neînţeles. Cu atît mai mult cu cît la această etapă a procesului penal, organul de drept efectuează anumite acţiuni care implică pe de o parte atingerea drepturilor omului în ceea ce priveşte persoana celui suspect, iar pe de altă parte necesitatea de a respecta drepturile celui care se pretinde a fi păgubit prin pretinsa faptă care se cercetează.

De altfel, art. 1 alin.(2) al Codului de procedură penală menţionează că scopul procesului penal este acela de a proteja persoana, societatea şi statul de infracţiuni, precum şi a proteja persoana şi societatea de faptele ilegale ale persoanelor cu funcţii de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracţiunilor presupuse sau săvîrşite, astfel ca orice persoană care a săvîrşit o infracţiune să fie pedepsită potrivit vinovăţiei sale şi nici o persoană nevinovată

să nu fie trasă la răspundere penală şi condamnată. Așadar, la general scopul procesului penal poate fi privit prin prisma a trei perspective importante:

- protejarea celui păgubit, care de altfel, obține o satisfacție echitabilă doar atunci cînd prejudiciul lui cauzat prin infracțiune este recuperat și cel vinovat este pedepsit, și
- protejarea persoanelor și inclusiv și a statului de ilegalitățile persoanelor cu funcții de răspundere care desfășoară activitatea de cercetare a infracțiunilor sau pretinselor infracțiuni și
- aceste două scopuri trebuie să fie coroborate cu respectarea principiilor potrivit cărora nici o persoană care nu este vinovată să fie cumva trasă la răspundere penală, iar cel care este vinovat să fie pedepsit potrivit vinovăției sale.

Este lesne de înțeles că procesul penal per ansamblu trebuie să se desfășoare astfel încât să fie atins scopul acestuia.

Problematica nereglementării, în parte a actelor premergătoare urmăririi penale în legislația procesual penală a RM, lasă o discreție mare organului abilitat cu cercetarea pretinsei infracțiuni la această etapă, în vederea desfășurării acestor acte, iar prin urmare și suficient spațiu pentru interpretări, omisiuni sau chiar și abuzuri, iată de ce este important a stabili totuși care este esența, rolul și locul actelor premergătoare urmăririi penale în cadrul procesului penal.

Procesul penal așa cum este el definit în Codul de procedură penală al Republicii Moldova reprezintă activitatea organelor de urmărire penală şi a instanţelor judecătoreşti cu participarea părţilor în proces şi a altor persoane, desfăşurată în conformitate cu prevederile Codului de procedură penală.

În doctrina românească este unanim acceptată definiția potrivit căreia procesul penal este activitatea reglementată de lege, desfășurată într-o cauză penală de către organele judiciare cu participarea părților și a altor persoane, ca titulare de drepturi și obligații, având ca scop constatarea la timp și în mod complet a infracțiunilor și tragerea la răspundere penală a celor care le-au săvîrșit, în așa fel încât prin aceasta se asigură ordinea de drept precum și apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor.[1]

Procesul penal se consideră început din momentul sesizării sau auto-sesizării organului competent despre pregătirea sau săvîrşirea unei infracţiuni.

Cât privește urmărirea penală aceasta poate fi definită pornind de la prevederile art.252 Cod procedură penală ca activitate a procurorului și organului de urmărire penală care are ca obiect colectarea probelor necesare cu privire la existenţa infracţiunii, la identificarea făptuitorului, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se transmită cauza penală în judecată în condiţiile legii şi pentru a se stabili răspunderea acestuia.

Urmărirea penală începe în termen de 30 de zile din data pornirii procesului penal (sesizarea sau autosesizarea despre pregătirea sau săvîrşirea unei infracţiuni) dacă din cuprinsul actului de sesizare sau al actelor de constatare,

rezultă o bănuială rezonabilă că a fost săvîrşită o infracţiune şi dacă nu există vreuna din circumstanţele care exclud urmărirea penală.

Examinând excepţia de neconstituţionalitate a unui alineat din art.274 Cod procedură penală, Curtea Constituțională a Republicii Moldova menționează că, potrivit prevederilor Codului de procedură penală, urmează a se face o distincție între etapa *pornirii procesului penal* și etapa *pornirii urmăririi penale,* ambele având particularități proprii.[2] Curtea Constituțională a menționat că toate acţiunile procesuale care se desfăşoară la etapa premergătoare urmăririi penale au un caracter, *sui generis,* concentrat asupra scopului de a stabili şi confirma existența bănuielii rezonabile cu privire la săvârşirea unei infracţiuni și este circumscrisă termenului de 30 de zile de la momentul sesizării sau autosesizării organului de urmărire penală sau a procurorului. Totodată, pornind de la natura scopului acțiunilor la etapa premergătoare urmăririi penale, acestea se rezumă la constatarea faptei infracționale (in rem), însă nu și la formularea unei învinuiri în privința persoanei (in personam). Această regulă se aplică şi la etapa pornirii urmăririi penale. Aşadar, în ordonanţa de începere a urmăririi penale se menţionează doar fapta care a condiţionat emiterea acesteia (in rem), or, în cazul existenței unei bănuieli rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni de către o persoană, organul de urmărire penală trebuie să-i acorde toate garanțiile caracteristice unei acuzații în materie penală.

Desfăşurarea procesului penal, propulsarea lui este legată de trecerea prin anumite diviziuni sau etape, acestea fiind fazele procesului penal. Faze ale procesului penal - intervale, unităţi sau diviziuni ale acestuia, interconexate, dar relativ independente, care se disting prin raporturi juridice caracteristice şi se desfăşoară succesiv, progresiv şi coordonat. Fiecării faze îi sunt caracteristice:

1. sarcini proprii, ce decurg din sarcenile generale ale procesului penal;

2. un anumit cerc de organe şi persoane;

3. o anumită ordine de derulare;

4. raporturi specufice ce se nasc între subiecţi;

5. un act final, care încununează o activitate procesuală, urmat de trecerea la următoarea fază;

Convenţional, fazele procesului penal pot fi împărţite în trei categorii:

a) faza prejudiciară, care include pornirea procesului penal şi urmărirea penală;

b) faza judiciară- examinarea cauzei în primă instanţă, în apel şi recurs;

c) faza postjudiciară- punerea în executare a hotărîrilor penale rămase definitive, recursul în anulare şi revizuirea procesului penal;[3]

Pentru a aprecia în care din fazele procesului penal se regăsesc actele premergătoare urmăririi penale, este necesar mai întîi de reflectat asupra noțiunii, esenței și însemnătății acestora.

Codul de procedură penală nu prezintă o definiție a actelor premergătoare urmăririi penale, însă această noțiune este folosită de legiuitor atunci cînd definește actul de constatare, menționîndu-se că acesta este un document prin

care organul de constatare consemnează orice acţiune premergătoare urmăririi penale în vederea stabilirii şi confirmării bănuielilor rezonabile că a fost săvîrşită o infracţiune.

DEX-ul prezintă noțiunea de „premergător” ca ceva care premerge; precedent; anterior; antecedent. Prin urmare atunci cînd vorbim de actele premergătoare urmăririi penale vorbim de acele acte care preced urmărirea penală și sunt înfăptuite cu scopul ca organul de urmărire penală să se convingă de justețea celor indicate în actul de sesizare și de existența acelei bănuieli rezonabile de comitere a infracțiunii care este necesară în vederea pornirii urmăririi penale.

Este de menționat că această etapă premergătoare urmăririi penale chiar dacă nu este expres reglementată pe alocuri de către legiuitor, ea există, pornind de la prevederile art.274 Cod procedură penală, or legiuitorul stabilește un termen de 30 zile din momentul pornirii procesului penal în interiorul căruia organul de urmărire penală trebuie să acumuleze suficiente informații care confirmă bănuiala rezonabilă privind comiterea infracțiunii. Prin urmare, aceste acte premergătoare fiind văzute ca o parte din întregul proces penal, trebuie să respecte acele cerințe care se înaintează față de un proces penal ca atare și trebuie să urmărească în principiu același scop care este urmărit și de procesul penal.

În literatura rusă de specialitate au fost expuse diferite puncte de vedere în ceea ce privește caracterul actelor premergătoare urmăririi penale. Unii doctrinari au opinat că acestea poartă un caracter non-procesual, deoarece la această etapă nu poate fi vorba de metode de cercetare procesuale[4]. Alții însă au considerat că reieșind din faptul că aceste acte formează un tot întreg cu procesul penal ele dispun de caracter procesual[5].

Deși legislația Republicii Moldova nu reglementează în detaliu actele premergătoare urmăririi penale și care ar trebui să fie metodele, tacticile și procedeele folosite de organul de urmărire penală în vederea constatării temeiurilor pentru pornirea urmăririi penale, cert este că această etapă este una esențială și ar trebui neapărat să fie reglementată de Codul de procedură penală și desfășurată în strictă conformitate cu principiile unui proces penal, iar toate acestea pentru a reda un caracter legal acestor acțiuni și pentru a respecta drepturile și garanțiile personale ale celor implicați, limitînd astfel discreția autoritară a organului de urmărire penală și acordînd astfel statutul de probă acelor date care au fost acumulate la această etapă de către organul de urmărire penală.

Și deoarece, am menționat ceva mai devreme că pe lîngă altele scopul procesului penal este și acela de a proteja persoanele și inclusiv și statul de ilegalitățile persoanelor cu funcții de răspundere care desfășoară activitatea de cercetare a infracțiunilor este greu a se crede că acest scop poate fi atins atunci cînd etapa actelor premergătoare urmăririi penale nu este practic reglementată.

Relevînd asupra celor menționate prin prisma Codului de procedură penală a Republicii Moldova se constată că actele premergătoare urmăririi penale sunt:

- Actele de constatare întocmite de organele de constatare în conformitate cu art.273 Cod procedură penală în vederea constatării unei infracțiuni, care reprezintă și acte de sesizare a organului de urmărire penală, precum și
- Actele întocmite în vederea verificării informației conținute în actul de sesizare (plîngere, denunț, autodenunț și inclusiv act de constatare întocmit de organul de constatare), privind bănuiala rezonabilă de săvîrșire a pretinsei infracțiuni.

Cât privește primele, este de menționat că recent legiuitorul Republicii Moldova a operat modificări la art.93 și 273 Codul de procedură penală în ceea ce privește datele acumulate de organele de constatare atribuindu-le valență juridică, stabilind că actele de constatare întocmite de organele de constatare constituie mijloace de probe, iar procesul-verbal de constatare a infracțiunii întocmit de organul de constatare reprezintă act de sesizare a organului de urmărire penală[6].

Cât privește cele din urmă, este de menționat actele premergătoare urmăririi penale poartă un caracter procedural și se îndeplinesc de organele de constatare și/sau de organul de urmărire penală, reprezintă prima etapă la care se face o calificare de facto a infracțiunii[7] și se întreprind acțiuni care nu suferă amînare în ceea ce privește descoperirea infracțiunii.

Actele premergătoare urmăririi penale întocmite în vederea verificării informației conținute în actul de sesizare (plîngere, denunț, autodenunț și inclusiv act de constatare întocmit de organul de constatare), privind bănuiala rezonabilă de săvîrșire a pretinsei infracțiuni sunt o etapă obligatorie după cum reiese din prevederile art.274 Cod procedură penală raportat la prevederile art.275 Cod procedură penală, or în fiecare care caz sesizat, organul de urmărire penală trebuie să verifice sesizarea și să constate cu această ocazie existența unei bănuieli rezonabile de comitere a infracțiunii, să se convingă că există faptul infracțiunii, fapta comisă este prevăzută de lege sau există alte circumstanțe indicate expres de lege care exclud urmărirea penală și numai după aceasta să dispună pornirea urmăririi penale, dar nu mai tîrziu de 30 zile din momentul pornirii procesului penal.

Cât privește actele premergătoare prin care se verifică conținutul sesizării înaintate ca etapă a procesului penal aici este necesar de menționat că în principiu efectuarea acestora este obligatorie tocmai pornind de la ideea că scopul primordial al lor este de a acumula suficientă informație referitor la fapta comisă și a da curs unei urmăriri penale la caz.

Astfel, după cum se poate observa scopul acestor acte premergătoare urmăririi penale este unul pe cît se poate de important în întregul proces penal și astfel nici într-un caz nu este posibil de renunțat la acestea, însă urmează a fi revăzută de către legiuitor reglementarea din talpă a lor, astfel încât toate aceste acte premergătoare efectuate de organul de urmărire penală să intre în albia

legalității. Iată de ce se impune a se aprecia locul actelor premergătoare în cadrul procesului penal în raport cu fazele acestuia.

În unele lucrări de specialitate rusă a fost expusă părerea potrivit căreia actele premergătoare urmăririi penale și aici vorbim de acele acte prin care se verifică conținutul sesizării în vederea pornirii unei urmăriri penale, fac parte din faza pornirii procesului penal, vorbind și despre o interdependență între cele două[8].

Având în vedere că în legislația procesual penală a Republicii Moldova actele premergătoare sunt reglementate astfel încât, actele de constatare ale organelor de constatare reprezintă și ele acte premergătoare urmăririi penale, în încercarea de a stabili care totuși este locul actelor premergătoare urmăririi penale per ansamblu în procesul penal al Republicii Moldova, se poate constata că de fapt acestea nu se regăsesc în întregime doar în faza pornirii procesului penal, or actele de constatare întocmite de organele de constatare după cum s-a menționat mai devreme se materializează de către organul competent, într-un proces-verbal întocmit conform art.260 și 261 Cod procedură penală și în final procesul-verbal cu privire la constatarea infracțiunii nu reprezintă mai mult decît act de sesizare a organului de urmărire penală similar unui denunț sau unei plîngeri și din acest moment are loc pornirea procesului penal în sensul art.(1) alin.1) Cod procedură penală. Astfel se poate observa că actele de constatare fiind și ele acte premergătoare urmăririi penale nu doar că preced urmărirea penală ci și procesul penal în general. Drept urmare, se poate afirma că actele premergătoare urmăririi penale nu-și au locul lor strict doar la faza prejudiciară de pornire a procesului penal ci și o exced și pot fi întocmite încă până la această fază. În acest context în spțiul autohton au fost sesizate unele opinii privind poziția juridică a măsurilor operative (speciale) de investigaţii, acțiunile de urmărire penală, actele de constatare, actele premergătoare și tehnicile speciale de investigare în procesul penal, punctându-se pe anumite aspecte comune și criteriile de delimitare, precum și efectele produse de fiecare în parte[9]

În literatura de specialitate rusă au fost expuse și opinii potrivit cărora actele premergătoare urmăririi penale formează o fază independentă a procesului penal care precede faza pornirii procesului penal. Sunt și păreri care afirmă că actele premergătoare urmăririi penale nu pot fi privite ca o fază de sine stătătoare în cadrul procesului penal, deoarece fiecare fază a procesului are trăsături distincte și anume scopul determinat al acesteia, metodologie specifică, subiecți specifici și structură specifică, și fiecare dintre faze culminează cu materializarea prin anumite acte de procedură. Avânduse în vedere că actele premergătoare urmăririi penale sunt slab reglementate sau, chiar nereglementate, în special în ceea ce privește actele premergătoare urmăririi penale desfășurate de organul de urmărire penală în vederea verificării unor informații conținute în actul de sesizare, este greu a se crede că actele premergătoare urmăririi penale per ansamblu întrunesc acele trăsături specifice unei faze și pot forma izolat o fază de sine stătătoare a procesului penal.

Vorbind de structura și componența actelor premergătoare urmăririi penale desfășurate de organul de urmărire penală în vederea verificării unor informații conținute în actul de sesizare, atunci am putea spune că acestea nu au o structură complexă și în principiu parcurg doar cîteva etape și anume:

- Sesizarea organului de urmărire penală prin una din modurile prevăzute la art. 262 Cod procedură penală;
- Desfășurarea acțiunilor de cercetare a informațiilor conținute în actul de sesizare pentru a verifica veridicitatea acestor informații și existența infracțiunii și totodată existența/inexistența vreunei circumstanțe care exclude urmărirea penală, și ca rezultat,
- Darea soluției de pornire a urmăririi penale sau după caz de neîncepere a urmăririi penale;

Sunt însă și cazuri cînd organul de urmărire penală desfășoară aceste acțiuni premergătoare și în cadrul unei urmăriri penale, spre exemplu în cazul în care instrumentînd o cauză penală și desfășurînd acțiuni de urmărire penală în cadrul acesteia ofițerului de urmărire penală sau procurorului îi devin cunoscute anumite circumstanțe legate de o altă infracțiune sau despre comieterea acestei infracțiuni și de către alte persoane. În asemenea caz acesta este obligat să procedeze conform art. 265 alin.(3) Cod procedură penală care spune că „Dacă a depistat o infracţiune ori a constatat o bănuială rezonabilă cu privire la o infracţiune comisă, ofițerul de urmărire penală, colaboratorul organelor de constatare menţionate la art. 273 alin. (1) lit. a)–c) sau procurorul întocmeşte un proces-verbal în care consemnează cele constatate şi concomitent dispune înregistrarea imediată a autosesizării pentru a începe urmărirea penală”. Așadar în asemenea cazuri ofițerul de urmărire penală desfășoară acțiuni premergătoare în ceea ce privește noua infracțiune în cadrul urmăriri penale care deja se desfășoară, iar astfel nu mai putem vorbi despre efectuarea actelor premergătoare în afara urmăririi penale, deoarece informația privind această infracțiune a devenit cunoscută și respectiv verificată prin acele acțiuni de urmărire penală care au scos la lumină infracțiunea respectivă (audierea martorilor, rapoarte de expertiză, percheziții etc.).

Așadar, după cum se vede este greu a da o apreciere, care totuși este locul actelor premergătoare urmăririi penale în cadrul procesului penal, însă cert este că acestea reprezintă o etapă obligatorie a fazei prejudiciare, iar tendința legiuitorului după cum se poate observa este ca aceasta treptat să se contopească cu faza urmăririi penale.[9] Prezintă interes și faptul că scopul de a constata existența infracțiunii aparține nu doar acteor premergătoare urmăririi penale ci și însăși urmăririi penale.

În consecință, reiterînd cele menționate constat că problema referitoare la locul actelor premergătoare urmăririi penale în cadrul procesului penal rămîne a fi nesoluționată și incertă. Consider că atît timp cît nu v-or fi reglementate concret condițiile de înfăptuire și totodată individualizate expres actele premergătoare urmăririi penale care pot fi efectuate la această etapă nu v-om avea o certitudine

privind respectarea legalității de către organul competent la efectuarea lor, totodată luînd în considerație că legea penală și procesual penală trebuie să fie clară, previzibilă și accesibilă pentru a se putea vorbi despre respectarea principiului legalității.

Și dacă soarta actelor de constatare ca acte premergătoare în sensul art.273 Cod procedură penală a fost decisă și reglementată de legiuitor, atunci soarta actele premergătoare în sensul art.274 Cod procedură penală rămîne a fi incertă și în prezent. De altfel, aceeași soartă au avut-o și actele premergătoare în legea procesual-penală a României și Rusiei. Însă dacă România a găsit soluția potrivită la moment și a exclus aceste deficiențe de reglementare, prin excluderea actelor premergătoare din afara urmăririi penale, Rusia continuă și la moment să efectueze modificări legislative în acest sens în căutarea soluției potrivite, astfel încât acestea să existe dar totodată să îmbrace albia legalității.

Opinez aici și consider că pașii României în acest sens sunt de urmat astfel încât să fie excluse actele premergătoare care exced urmărirea penală și drept rezultat fiecare sesizare a organului de urmărire penală în modurile prevăzute de art.262 Cod procedură penală să servească temei pentru pornirea urmăririi penale. Reiterez aici că, scopul urmăririi penale este inclusiv și acela pentru a stabili existența infracțiunii și prin derularea unei urmăriri penale nu poate fi afectat dreptul constituțional al persoanelor[10]. De altfel, ezitarea de a porni o urmărire penală î-și are rădăcinile încă din timpurile sovietice cînd se punea un accent în special în ceea ce privește indicii de comitere și descoperire a infracțiunilor.

Astfel, o soluție viabilă în soluționarea tuturor deficiențelor legate de actele premergătoare urmăririi penale ar fi ca urmărirea penală în baza sesizării să fie inițiată de fiecare dată „in rem", adică pe faptă și numai după ce se acumulează suficiente probe referitoare la faptă și un „suspect" să fie declanșată urmărirea penală „in personam" adică în privința persoanei, cu respectarea tuturor garanțiilor stabilite de lege.

O asemenea reglementare de principiu ar atrage mai multe consecințe pozitive și anume ar exclude orice neclaritate referitoare la locul și rolul actelor premergătoare urmăririi penale, modalitatea de desfășurare a lor, cercul celor implicați la această etapă, complexul de acțiuni care poate fi desfășurat de organul competent la această etapă a procesului, ar exclude revictimizarea[11] și audierea în mod repetat a unor martori asupra acelorași circumstanțe dar și a persoanei suspecte de comiterea acelei infracțiuni, chestiune care este inacceptabilă în condițiile art.90 alin.(3) pct.8) Cod procedură penală dar și alte probleme care mai apar în practică referitoare la această situație critică și incertă care vizează actele premergătoare urmăririi penale.

Bibliografie:

1. A se vedea Ruxanda Paula-Răileanu, Note de curs urmărirea penală, școala națională de grefieri, România;

2. Decizie nr.12 07.02.2017 de inadmisibilitate a sesizării nr. 123g/2016 privind excepția de neconstituționalitate;
3. A.Cuciurcă, N.Ursu, A.Donciu, R.Popov,A.Pântea, Note de curs Drept procesual penal, Facultatea de drept USEM, Chișinău 2013;
4. A se vedea *Рогаткин А., Петрухин П.* О реформе уголовно-процессуального права,Законность. 1996. № 2. pagina 42;
5. A se vedea *Химичева Г.П.* Досудебное производство по уголовным делам (Концепция совершенствования уголовно-процессуальной деятельности), Moscova, 2003. pag. 136;
6. LP49 din 23.03.18, MO126-132/20.04.18 art.261; în vigoare 01.10.18;
7. Organul de urmărire penală lacestă etapă a procesului efectuează pentru prima dată o calificare a faptei prejudiciabile or potrivit art. 274 Cod procedură penală, acesta este obligat să verifice sesizarea prin prisma inexistenței circumstanțelor care exclud urmărirea penală, indicate la art.275 Cod procedură penală, iar potrivit acestui din urmă articol, urmărirea penală nu poate fi pornită, iar dacă a fost pornită, nu poate fi efectuată, şi va fi încetată în cazurile în care fapta nu este prevăzută de lege ca infracțiune. Aceste raționamente lasă de înțeles că anume la această etapă a procesului organul de urmărire penală este pus în situația cînd trebuie să aprecieze este fapta sau nu o infracțiune și care anume infracțiune prevăzută de Codul penal al RM;
8. A se vedea *Деваев А.Б.* Установление оснований для возбуждения уголовного дела о хищениях: дис. … канд. юрид. наук. Томск, 2005. Pag. 25;
9. Cușnir V. Măsurile operative de investigaţii, acțiunile de urmărire penală, actele de constatare, actele premergătoare și tehnicile speciale de investigare: noțiuni generale și abordare comparativă. În: Revista de studii şi cercetări juridice Nr. 3-4/2011. CEP USM, Chișinău, 2011. P. 85-99;
10. Este de menționat că legiuitorul prin modificările operate prin legea nr.49 din 23.03.2018 la art.93 alin.(3) Codul de procedură penală a atribuit statut de probă nu doar elementelor de fapt dobîndite de organul de urmărire penală ci și celor dobîndite de organele de constatare. La fel și art.273 Cod de procedură penală unde s-a indicat că actele de constatare întocmite de aceste organe constituie mijloace de probă;
11. Curtea Supremă de Justiție a RM prin hotărârea sa explicativă nr. 7 din 04.07.2005 la pct. 5.3. a menționat că de princiu hotărîrile privind pornirea urmăririi penale… sunt un procedeu legat de desfăşurarea normală a urmăririi penale şi, prin sine însăşi, pornirea urmăririi penale… nu afectează drepturi sau libertăţi constituţionale. Acestea sunt nişte măsuri procesuale prevăzute de lege, necesare într-o societate democratică, au un scop legitim de a asigura măsuri eficiente de luptă cu criminalitatea, şi acest scop este proporţional anumitor restricţii care pot avea loc în cadrul desfăşurării acţiunilor menţionate;
12. Vorbim aici de infracțiuni precum traficul de ființe umane, viol etc, cînd cu aceste victime mai întîi vorbește organul de constatare, primește o explicație de la ele, după care sunt audiate deja oficial asupra acelorași circumstanțe în cadrul urmăririi penale și după caz și în instanța de judecată.

CONTROLUL JUDICIAR AL PROCEDURII PREJUDICIARE ȘI PROBATORIUL PENAL: PROBLEME ȘI SOLUȚII

JUDICIAL CONTROL OF PREJUDICE PROCEDURE AND CRIMINAL PROBATION: PROBLEMS AND SOLUTIONS

Sanda ȚONCU, *Doctor în drept, lector universitar,*
Universitatea de Studii Europene din Moldova
https://orcid.org/0000-0002-8381-0484

Ion TALPĂ, *doctorand,*
Universitatea de Studii Europene din Moldova
https://orcid.org/0009-0004-3579-846X

SUMMARY

In the system of state organs, the judiciary is independent and self-sufficient by virtue of its state, competence and authority. Namely, it must guarantee the provision of the constitutional rights and freedoms of the person, mainly in criminal trials. Consolidation of the rule of law requires the presence of an effective mechanism for the defense of human rights and freedoms in all areas. Or, the justification of the thesis that the rights and freedoms of the person, as well as their guarantee, determine the content and specifics of the state's activity, together with their defense and protection, the judgment defends and protects both the state and society. In this study, we analyze multiple theoretical provisions of the judicial control of the prejudicial procedure and its connection with the criminal evidence. Also, special emphasis is placed on the fact that the investigating judge is a subject of the criminal evidence, having a specific active role in examining and assessing the circumstances of the crimes committed.

Key words*:* criminal trial, judicial review, pretrial procedure, investigating judge, evidence, evidence, criminal investigation, criminal justice, evidentiary procedures, appreciation, circumstances of the criminal case, conclusion, constitutional rights and freedoms.

Cuvinte-cheie*:* proces penal, control judiciar, procedură prejudiciară, judecător de instrucție, probe, probatoriu, urmărire penală, justiție penală, procedee probatorii, apreciere, circumstanțe ale cauzei penale, încheiere, drepturi și libertăți constituționale.

Introducere.

Orice sistem de justiție penală îndeplinește două sarcini. El asigură autorităților justiției penale – fie poliției, procuraturii sau judiciarului – atribuțiile necesare pentru a efectua urmărirea penală și pentru a pedepsi infracțiunile, în acest sens garantând încurajarea adecvată a dreptului și ordinii. Principiul supremației legii – în termeni continentali, - statul de drept – cere ca executarea legii și menținerea ordinii să fie nu doar efectivă și eficientă, dar și justă și legitimă. În cadrul sistemului trebuie să mai existe garanții care ar asigura că restricția drepturilor fundamentale ale individului, necesare pentru a efectua urmărirea penală a făptuitorului în mod eficient, este strict limitată și supusă unui control efectiv. Sistemul justiției penale, prin urmare, trebuie nu doar să asigure atribuțiile cerute de

lege, dar și protecția indivizilor împotriva limitării inutile sau neproporționate a drepturilor și libertăților omului.

Există un echilibru subtil între controlul crimelor și procesul echitabil, care este menținut de sistemul legitim și just al legii penale și al celei de procedură penală[1].

Forma de bază a activității judecătorești în procesul penal o reprezintă examinarea cauzelor în instanța de fond. Însă, prin aceasta nu se epuizează nici pe departe funcțiile instanței de judecată. Or, legislația mai pune în sarcina lor și o funcție specifică de aplicare și restabilire a dreptului în cadrul controlului judiciar. Această varietate a activității judecătorești, la rândul ei, este diversificată.

În literatura de specialitate, și la momentul de față, se duc discuții în privința caracterului controlului judiciar, referitor la locul, rolul și limitele acestuia în cadrul procesului penal. Într-o opinie, se menționează că controlul judiciar este o varietate de sine stătătoare a activității judecătorești, o funcție judiciară specifică, ce deține un caracter secundar în raport cu justiția penală. Scopul controlului judiciar nu este axat pe soluționarea cauzei penale în fond, referindu-se doar la posibilitatea de a asigura soluționarea legală a anumitor litigii de ordin penal.

În alt sens, se susține că acest control judiciar în cadrul procesului penal este o formă de înfăptuire a justiției, fiind prezentate următoarele argumente: 1) este efectuat de către instanța de judecată; 2) se desfășoară în ordinea procesuală prevăzute de normele legii procesual-penale; 3) se finalizează cu emiterea unei hotărâri judecătorești, obligatorii pentru executare; 4) soluționează litigiul de drept în privința legalității și temeiniciei acțiunilor sau hotărârilor subiecților supuși controlului (ca de exemplu, cu privire la posibilitatea îngrădirii drepturilor constituționale și libertăților cetățenilor)[2].

Rezultate și discuții.

În opinia lui V. Cașepov, „controlul judiciar în procesul penal este o varietate specifică a activității procesual-penale adiacentă justiției. Ea este realizat, efectuat de către judecător de unul singur sub forma verificării legalității și temeiniciei acțiunilor și hotărârilor persoanelor cu funcție de răspundere a organelor de urmărire penală care îngrădesc drepturile și libertățile cetățenilor”[3].

În opinia cercetătorului O. Șilo, în calitatea sa de formă de protecție juridico-statală, controlul judiciar se realizează în modalități specifice caracteristice, în exclusivitate, puterii judecătorești. În procesul penal ele au propriile particularități, deoarece jurisdicția instanței de judecată se răsfrânge atât asupra etapelor

[1] Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. Drept procesual penal. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005, p. 593-594.

[2] Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017, с. 6.

[3] Кашепов В. Н. Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства ее реализации. В: Государство и Право, № 2/1998, с. 70.

judiciare, cât și în privința celor extrajudiciare. Formele de realizare a protecției și apărării judecătorești sunt următoarele: justiția; controlul judiciar asupra acțiunilor și hotărârilor organelor de urmărire penală, ale procurorului; soluționarea întrebărilor privind oportunitatea îngrădirii drepturilor constituționale ale participanților la procesul penal prin efectuarea acțiunilor de urmărire penală și a măsurilor speciale de investigații fie aplicarea măsurii preventive sub formă de arest[1].

Argumentul de bază al adepților poziției conform căreia controlul judiciar reprezintă o formă specifică de realizare a justiției[2] constă în faptul că acesta, ca și justiția, în totalitate, se caracterizează prin prezența unui litigiu a părților oponente, care este soluționat în ședința de judecată, cu participarea lor, în condiții de contradictorialitate[3].

Controlul judecătoresc reprezintă un pas spre realizarea principiului contradoctorialității la etapa prejudiciară și, respectiv, o garanție în asigurarea protecției drepturilor persoanei în procesul penal. Implementarea instituției controlului juduciar în dreptul procesului penal ar stimula, fără îndoială, creșterea calității urmăririi penale și evidențierea la momentul oportun a erorilor de urmărire penală[4].

În opinia lui A. Babenco și V. Iablokov, „Importanța controlului judiciar pentru procesul penal, la general, și pentru faza de urmărire penală, în parte, se regăsește în exercitarea unei influențe nemijlocite asupra asigurării legalității hotărârilor și acțiunilor organelor de urmărire penală. Scopul de bază al acestuia presupune apărarea drepturilor constituționale și a libertății cetățenilor în domeniul procesului penal, și, de asemenea, asigurarea realizării eficiente a activității prejudiciare în cadrul cauzelor penale”[5]. În principiu, aceeași opinie este susținută și de autorii N. Muratova și M. Podolschi[6].

---

[1] Шило О. Г. Завдання й функції суду в кримінальному судочинстві України. / Проблеми законності: республіканський міжвідомчий збірник. Вип. 94., 2008, с. 154.

[2] Ковтун Н. Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводствн России. Диссертация доктора юридических наук. Нижегородская Академия МВД РФ. Нижний-Новгород, 2002, с. 8-10.

[3] Мирза Л. С. Соотношение правосудия и судебного контроля. / Статьи аспирантов и стажеров Института Государства и Права Российской Академии Наук. Ответственный редактор Шульженко Ю. Л. ИГП РАН. М., 2004, с. 159.

[4] Roșca I. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: Revista Națională de Drept, nr. 5, mai 2008, p. 65; Назаров А. Д. Влияние следственных ошибок га ошибки суда. Юридический Центр Пресс. СПб, 2003, с. 204.

[5] Бабенко А., Яблоков В. Судебный контроль за предварительным расследованием необходимо расширить. // Российская Юстиция, №6, 2000, с. 23.

[6] Муратова Н. Г., Подольский М. А. Судебные решения в досудебном производстве по уголовным делам. Казарь, 2007, с. 41.

Autorii Iu. Belozerov și Gh. Marfițin menționează că realizarea funcției de control de către judecător presupune nu doar corectarea erorilor, admise de către organele de urmărire penală, dar și acțiuni privind prevenirea lor pe viitor[1].

Funcția de control a instanței de judecată tradițional se realizează în etapele judiciare ale procesului penal și se încheie prin evidențierea și înlăturarea încălcărilor de lege admise în cadrul urmăririi, controlului plângerilor, însă vizează și acțiunile și hotărârile organelor și persoanelor cu funcții de răspundere care înfăptuiesc urmărirea penală[2].

Controlul judiciar este preferabil oricărei alte forme de control exercitat la etapa prejudiciată, contribuind la realizarea principiului contradictorialității. Considerentele în acest sens sunt următoarele: 1) judecătorul nu este responsabil formal nici pentru indicii calitativi, nici pentru cei cantitativi ai urmăririi penale, dar este cointeresat în înlăturarea încălcărilor depistate la această etapă; or, legalitatea reprezintă fundamentul activității sale; 2) judecătorul dispune de un statut separat, fiind unicul subiect împuternicit prin dispozițiile constituționale cu înfăptuirea justiției; 3) nu poate fi ignorat nici specificul procedurii judiciare față de oricare altă formă de activitate a organelor de stat, procedura judiciară fiind ghidată de o reglementare legislativă strictă, ceea ce constituie o garanție[3].

Nejustificate sunt, în opinia noastră, și dubiile în privința faptului că un control judiciar în privința acțiunilor și hotărârilor organelor de urmărire penală, în privința aplicării măsurilor de constrângere procesual-penală și al măsurilor speciale de investigații va duce la înlăturarea demarcării între sfera justiției și urmărirea penală. Or, lărgirea limitelor controlului judiciar în sfera procesului penal din contul fazei de urmărire penală va duce la asigurarea dreptului constituțional la apărare de cale judiciară: posibilitatea cetățeanului de a se adresa în instanța de judecată pentru a-și restabili drepturile, libertățile și interesele legitime încălcat (îngrădite) cu ajutorul măsurilor instituite și autorizate de stat [4].

Limitele controlului judiciar sunt îngrădite de împuternicirile oferite instanței de judecată, de posibilitățile ei reale de a verifica legalitatea și temeinicia acțiunilor și hotărârilor organelor de urmărire penală, ale procurorului în caz de adresare a plângerilor de către participanții la procesul penal.

---

[1] Белозеров Ю. Н., Марфицин Г. П. Обеспечение прав и законных интересов личности в стадии возбуждения уголовного дела. Учебное пособие. М., 1994, с. 154.

[2] Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. Drept procesual penal. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005, 597; Фоков А. Судебный контроль в проекте УПК РФ. Российская Юстиция, №9/2000, с. 44.

[3] Roșca I. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: Revista Națională de Drept, nr. 5, mai 2008, p. 66; П. Химичева. Досудебное производство по уголовным делам: Концепция совершенствования уголовнопроцессуальной деятельности. - Москва: Экзамен, 2003, с. 302.

[4] Cușnir V., Osoianu T. Principiile procesului penal – repere diriguitoare pentru cunoașterea și aplicarea normelor de procedură penală (Recenzie la monografia Principiile procesului penal, autor Dinu OSTAVCIUC), În: Revista Legea și viața, Nr. 1 (373) 2023, p.205.

Controlul judiciar este corelat cu fortificarea contradictorialității în faza de urmărire penală, ceea ce contribuie la eficientizarea procesului penal, garantând o protecție cu mult mai viabilă a participanților lui[1]. Contradictorialitatea nu este doar o garanție a drepturilor participanților la procesul penal, ci și un mijloc universal de consolidare a obiectivității și calității stabilirii prealabile a laturii faptice a cauzei penale și, ca urmare, a eficienței controlului de stat în domeniul infracționalității[2].

În timp, propunerea privind instituirea controlului judiciar a fost percepută ambiguu, întâlnind oponenți în rândul cercetătorilor și a practicienilor. Aceștia, în argumentarea poziției sale, menționau următoarele:

1) instanța de judecată, în procesul efectuării controlului, nu poate evita aprecierea probelor, fiind predeterminată soluția finală, iar în caz de acceptare a plângerii (recursului), instanța ar deveni preconcepută;

2) pe durata examinării plângerilor (recusurilor) va fi inevitabilă suspendarea examinării cauzei, fapt care ar extinde termenul de urmărire penală;

3) ar exista riscul divulgării informațiilor din materialele cauzei penale, fapt care ar împiedica stabilirea adevărului[3];

4) această măsură ar împiedica neutralizarea rapidă și promptă a infractorilor periculoși[4].

În ceea ce ne privește, expunem dezacordul cu aceste argumente din următoarele considerente: hotărârile judecătorești pe marginea controlului efectuat reprezintă rezultatul ședinței de judecată, desfășurate într-o anumită formă procesuală, cu asigurarea drepturilor persoanelor participante la acțiunea verificată. Avantajul controlului judiciar asupra procedurii prejudiciare constă în faptul că statutul judecătorului și al instanței de judecată, funcțiile lor, nu sunt legate de calitatea urmăririi penale. Procedura judiciară însoțită de elemente de contradictorialitate presupune o apărare cu mult mai eficientă a drepturilor și libertăților omului și cetățeanului[5]. Or, contradictorialitatea este o stare calitativă a însuși procesului penal, care este astfel organizat, încât să fie create pentru părți posibilitatea de a-și manifesta toate calitățile, a prezenta date faptice de care dispun – pentru a convinge instanța în corectitudinea anume a poziției sale. Contradictorialitatea reprezintă metoda de descoperire a adevărului în cauzele penale, care

[1] Устимов М. А. Судебный контроль на стадии предварительного расследования. Диссертация кандидата юридических наук. Саранск, 1999, с. 44.

[2] Макаркин А. И. Состязательность на предварительном следствии. Юридический Центр Пресс. СПб, 2004, с. 151.

[3] Куцова Э. Ф. Уголовно-процессуальные гарантии прав и законных интересов личности. Автореферат диссертации доктора юридических наук. М., 1986, с. 39; Митрохин Н. П. Законность и демократия предварительного следствия. Минск, 1979, с. 62.

[4] Еникеев З. Д. Спорные вопросы компетенции прокурора по санкционированию арестов. В сборнике: Компетенция Прокуратуры СССР. / Под редакцией А. Ф. Козлова. Свердловск, 1982, с. 82.

[5] Устимов М. А. Судебный контроль на стадии предварительного расследования. Диссертация кандидата юридических наук. Саранск, 1999, с. 41.

constă în competiția și rivalitatea părților controlată și completată prin participarea instanței de judecată la examinarea cauzelor penale[1].

În doctrina de specialitate se susține că realizarea controlului judiciar fără careva limite la faza urmăririi penale nu are un fundament real și ar putea afecta activitatea organului de urmărire penală. Însă, pentru a evita „transformarea judecătorului în prizonier al propriilor sale hotărâri luate la faza urmăririi penale și într-un accesoriu al acuzării", este necesar ca în cadrul exercitării atribuțiilor de control acesta să nu decidă asupra întrebărilor care ulterior pot deveni obiect de cercetare în instanță la faza judecării cauzei[2].

Specificul activității judecătorului de instrucție și caracterul hotărârilor luate de către el determină necesitatea clarificării chestiunii referitoare la rolul activ al acestuia. Împuternicirile discreționare ale judecătorului de instrucție la soluționarea întrebărilor ce sunt de competența acestuia sunt stabilite strict prin lege, specificându-se că el soluționează doar acele chestiuni care sunt solicitate de părți și, respectiv, care țin de competența lui (art. 26, alin. (3) Cod de procedură penală al Ucrainei. Or, având împuterniciri, în exclusivitate, de ordin pasiv – de a apăra și a asigura drepturile constituționale și libertățile omului – judecătorului de instrucție îi va fi dificil să activeze.

Din acest considerent, el nu figurează nici în calitate de parte a învinuirii, și nici a apărării, având posibilitatea să-și exercite funcția doar cu respectarea unui echilibru rezonabil a împuternicirilor de ordin activ și pasiv privind examinarea circumstanțelor faptei penale. Or, în acest caz, este vorba despre așa-numitul rol activ „de situație" al judecătorului de instrucție.

Scopul perceperii (cunoașterii) procesual-penale a judecătorului de instrucție ține de asigurarea legalității și temeiniciei îngrădirii drepturilor și libertăților constituționale ale omului în procesul penal. În cadrul procesului penal contradictorial, judecătorul de instrucție are posibilitatea de a cerceta activ probele prezentate de părți, să verifice din propria inițiativă acțiunile judiciare corespunzătoare, legate de verificarea admisibilității și autenticității, să examineze orice materiale care au importanță pentru pronunțarea hotărârilor în limitele competenței sale. În sarcina judecătorului de instrucție nu poate fi pusă obligațiunea să strângă probe, dar, în același timp, el nu poate fi eliberat de la verificarea și aprecierea lor[3].

Controlul judiciar este preferabil oricărei alte forme de control exercitat la etapa prejudiciată, contribuind la realizarea principiului contradictorialității. Considerentele în acest sens sunt următoarele: 1) judecătorul nu este responsabil

---

[1] Rusu L. Principiul contradictorialității în procesul penal – reglementări naționale și de drept comparat. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2016, p. 20-21.

[2] Roșca I. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: Revista Națională de Drept, nr. 5, mai 2008, p. 66; Колоколов Н. А. Судебный контроль в стадии предварительного расследования. - Москва: Юнити, 2004, с. 46.

[3] Туманянц А. Р. Судебный контроль на стадии досудебного расследования в уголовном судопроизводстве Украины. В: Предварительное расследование, №1 (7)/2020, с. 36.

formal nici pentru indicii calitativi, nici pentru cei cantitativi ai urmăririi penale, dar este cointeresat în înlăturarea încălcărilor depistate la această etapă; or, legalitatea reprezintă fundamentul activității sale; 2) judecătorul dispune de un statut separat, fiind unicul subiect împuternicit prin dispozițiile constituționale cu înfăptuirea justiției; 3) nu poate fi ignorat nici specificul procedurii judiciare față de oricare altă formă de activitate a organelor de stat, procedura judiciară fiind ghidată de o reglementare legislativă strictă, ceea ce constituie o garanție[1].

Controlul judiciar poate fi clasificat în baza mai multor criterii. Astfel, în dependență de obiect, deosebim: 1) control judiciar asupra acțiunilor (inacțiunilor) și hotărârilor organelor de urmărire penală; 2) control judiciar asupra hotărârilor instanțelor de judecată inferioare.

După scopul urmărit, controlul judiciar poate fi: 1) control preventiv (preliminar) ce are drept scop prevenirea încălcării drepturilor și libertăților constituționale; 2) ulterior, - care vizează restabilirea drepturilor încălcate și înlăturarea abaterilor admise.

În dependență de rolul acestuia în cadrul procesului penal, controlul judiciar poate fi: 1) curent (urgent, extraordinar), care se efectuează la o anumită etapă a procesului penal și; 2) final (ordinar) – efectuat în cadrul etapelor ulterioare ale procesului penal.

După gradul de obligație, controlul judiciar se împarte în: 1) control judiciar obligatoriu, efectuat în virtutea prevederilor legii (fără de el nu pot fi efectuate acțiuni procesuale, acesta oferind forță juridică hotărârilor procesuale, acțiunilor procesuale și rezultatelor lor); 2) control discreționar – efectuat la inițiativa persoanelor cointeresate, care consideră că le-au fost încălcate drepturile și libertățile sale[2].

Cercetătorul N. Covtun, diferențiind formele de realizare a controlului judiciar în procesul penal, în dependență de obiect și de criteriul funcțional, propune divizarea controlului în următoarele trei grupe:

1) controlul judiciar curent asupra acțiunilor și hotărârilor organelor de urmărire penală și controlul judiciar final în privința derulării și rezultatelor finalizării urmăririi penale;

2) controlul judiciar preventiv și cel realizat în vederea restabilirii drepturilor;

3) controlul judiciar statutar și dispozitiv[3].

---

[1] Roșca I. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: Revista Națională de Drept, nr. 5, mai 2008, p. 66; П. Химичева. Досудебное производство по уголовным делам: Концепция совершенствования уголовнопроцессуальной деятельности. - Москва: Экзамен, 2003, с. 302.

[2] Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017, с. 6-7.

[3] Ковтун Н. Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России. Нижний-Новгород, 2002, с. 27-28.

Autoarea V. Lazareva, vine, la rândul său, cu următoarea clasificare a formelor de control judiciar:

1) controlul judiciar efectuat în vederea prevenirii îngrădirii drepturilor cetățenilor;

2) controlul judiciar axat pe restabilirea drepturilor încălcate[1].

Necesitatea efectuării cintrolului judecătoresc în toate cazurile când este invocată încălcarea unui drept fundamental rezultă nu numai din legislația națională, dar și din cea internațională[2].

În privința limitelor controlului judiciar al procedurii prejudiciare, dacă ne conducem de obiectul acestuia, avem mai multe opinii. În primul rând, se menționează că acest control judiciar contravine organizării și desfășurării etapizate a procesului penal, încalcă prevederile principiului separării puterilor, determină redeplasarea funcției de urmărire penală și a examinării cauzelor penale, duce la prelungirea termenului urmăririi penale, creează pericole pentru divulgarea informațiilor legate de desfășurarea urmăririi penale etc.

Din alt punct de vedere, se menționează că controlul judiciar trebuie extins asupra tuturor acțiunilor procesuale și hotărârilor organelor de urmărire penală.

Forma de bază a controlului judiciar asupra hotărârilor și acțiunilor organelor de urmărire penală îl reprezintă controlul simplu (ordinar) deoarece, în cadrul acestuia, părțile și judecata au posibilități cu mult mai largi în ceea ce privește examinarea aspectelor procesuale litigioase. În cadrul acestuia este examinată detaliat, în deplin volum, chestiunea de bază a procesului penal – dovedirea vinovăției.

Dacă, însă, urmările acțiunilor (inacțiunilor) sau hotărârilor procesuale depășesc limitele raporturilor juridice procesual-penale, sunt prejudiciate drepturile și libertățile constituționale ale persoanei fie că este îngrădit accesul la justiție. Din aceste considerente, avem nevoie de un control judiciar curent (urgent)[3].

În ceea ce privește criteriul aprecierii probelor, vom reține că pe durata controlului judiciar se verifică legalitatea și temeinicia acțiunilor (inacțiunilor) și hotărârilor organelor de urmărire penală. Din punct de vedere al legalității, instanța verifică competența subiecților urmăririi penale, respectarea procedurii și a formei actelor procesuale. Sub aspectul temeiniciei, instanța verifică prezența temeiurilor pentru actele procesuale, confirmarea lor în calitate de probe. În acest context, apare următoarea întrebare: care sunt limitele aprecierii probelor în cadrul controlului judiciar?

---

[1] Лазарева В. Теория и практика судебной защиты в уголовном процессе. Самара, 2000, с. 75.

[2] Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. Drept procesual penal. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005, p. 609-610.

[3] Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017, с. 10-11.

La această întrebare putem identifica următorul răspuns: în sistemul de drept anglo-saxon, căruia îi este caracteristic procesul penal contradictorial, controlul judiciar se regăsește în procedura generală de examinare a cauzelor penale. Din acest considerent, instanța de judecată nu este limitată în aprecierea probelor. În procesul penal al unor state, controlul judiciar curent, în raport cu cel de bază (simplu), are caracter particular, auxiliar, asiguratoriu. Respectiv, el nu poate substitui controlul judiciar ordinar (obișnuit). *De facto*, controlul operativ (extraordinar) reprezintă nu mai mult decât o garanție suplimentară a respectării drepturilor și intereselor participanților la proces.

Or, toate acestea înseamnă că paralel cu cercetarea cauzei de către organul de urmărire penală (de rând cu ea), la inițiativa unor persoane împuternicite, pot fi efectuate proceduri judiciare operative de control, care depind de anumite circumstanțe concrete ale cauzelor penale[1].

Urmează să reținem și faptul că instanța de judecată, în cadrul controlului extraordinar, este limitată în aprecierea probelor. Ea apreciază probele doar din punct de vedere a admisibilității și suficienței scopurilor controlului judiciar. Instanța nu poate aprecia probele prezentate de organele de urmărire penală din punct de vedere al autenticității și credibilității lor. Or, acest lucru ar necesita efectuarea cercetării judecătorești, ceea ce ar însemna o intervenție a judecătorului de instrucție în sfera urmăririi penale. Astfel, putem constata că întrebarea referitoare la aprecierea probelor este una dificilă. Pe de o parte, instanța de judecată, nu își poate fundamenta hotărârile pe probe ilegale, pe de altă parte – ea nu dispune de posibilități procesuale privind verificarea admisibilității probelor. Or, am accepta opinia că în cazurile de descoperire a încălcării prevederilor legale, care determină inadmisibilitatea probelor, instanța poate hotărî în privința chestiunilor referitoare la controlul judiciar fără a lua în calcul informațiile obținute ilegal[2].

Totodată, trebuie să menționăm că în teoria procesului penal este axiomatică prevederea conform căreia orice hotărâre luată trebuie să fie nu doar legală, dar și întemeiată. Or, este absolut evident și faptul că hotărârile judecătorului de instrucție trebuie să fie, în mod obligatoriu, întemeiate, deoarece însuși esența lor se referă la un obiect de importanță avansată – drepturile și libertățile constituționale ale omului. Mecanismul de adoptare a hotărârilor de către judecătorul de instrucție include, de asemenea, și un obiect specific al cunoașterii, care este determinat în dependență de caracterul funcției exercitate, constând în stabilirea

[1] Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017, с. 11.

[2] Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017, с. 12.

circumstanțelor care se referă la fapta infracțională comisă, la efectuarea cercetării prejudiciare și îngrădirea, în legătură cu acest fapt, a drepturilor și libertăților constituționale ale participanților la procesul penal[1].

Concluzii.

Activitatea judecătorească se realizează pe întreaga durată a procesului penal, fiind bazată pe aplicarea diverselor metode, inclusiv și a celei de control. Controlul judiciar, ca metodă de activitate, poate fi aplicat cu diferită intensitate, fapt determinat de scopul și sarcinile activității judecătorești la anumite etape ale procesului penal, el fiind reflectat în caracterul împuternicirii instanței și în hotărârile acesteia. Limitele controlului judiciar al procedurii prejudiciare sunt determinate în dependență de împuternicirile acordate instanței de judecată, precum și de prezența și deținerea mijloacelor juridice specifice necesare pentru verificarea legalității și temeiniciei hotărârilor și acțiunilor organelor de urmărire penală.

Judecătorul de instrucție este un subiect al probatoriului în procesul penal, căruia îi este imanent spiritul activ „de situație" în privința cercetării, examinării circumstanțelor faptei penale. Împuternicirile discreționare ale judecătorului de instrucție la soluționarea întrebărilor ce sunt de competența acestuia sunt stabilite strict prin lege, specificându-se că el soluționează doar acele chestiuni care sunt solicitate de părți și, respectiv, care țin de competența lui.

Referințe bibliografice:

1. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. // Tratate internaționale. Vol. I. Chișinău, 2001. p. 11-18.
2. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale din 04 noiembrie 1950. Semnată de către RM la 13 iulie 1995, Ratificată prin Hotărârea Parlamentului RM nr.1298-XIII din 24 iulie 1999. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1999, nr. 54-55/502.
3. Declarația Universală a Drepturilor Omului. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. // Tratate internaționale. Vol. I. Chișinău, 2001. p. 11-18.
4. Pactul Internaţional cu privire la drepturile civile şi politice. Adoptat prin Rezoluţia Adunării Generale a ONU nr.2200 A (XXI) din 16 decembrie 1966, art.9 alin.4. // Tratate internaţionale la care Republica Moldova este parte. Vol. I. Chișinău, 1998. p. 30-50.
5. Constituţia RM: Legea RM din 29 iulie 1994. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1. În vigoare din 27 august 1994.
6. Codul de procedură penală al RM: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
7. Dolea I., Roman D., Sedlețchi Iu., Vizdoagă T. ș.a. Drept procesual penal. Ed. Cartier Juridic. Chișinău, 2005.
8. Roșca I. Controlul judiciar al procedurii prejudiciare – garanție în realizarea principiului contradictorialității. În: Revista Națională de Drept, nr. 5, mai 2008.
9. Rusu L. Principiul contradictorialității în procesul penal – reglementări naționale și de drept comparat. Autoreferatul tezei de doctor în drept. Chișinău, 2016.

[1] Туманянц А. Р. Судебный контроль на стадии досудебного расследования в уголовном судопроизводстве Украины. В: Предварительное расследование, №1 (7)/2020, с. 37.

10. Cușnir V., Osoianu T. Principiile procesului penal – repere diriguitoare pentru cunoașterea și aplicarea normelor de procedură penală (Recenzie la monografia *Principiile procesului penal*, autor Dinu Ostavciuc), În: Revista Legea și viața, Nr. 1 (373) 2023, p.194-206.
11. Бабенко А., Яблоков В. Судебный контроль за предварительным расследованием необходимо расширить. // Российская Юстиция, №6, 2000.
12. Белозеров Ю. Н., Марфицин Г. П. Обеспечение прав и законных интересов личности в стадии возбуждения уголовного дела. Учебное пособие. М., 1994.
13. Еникеев З. Д. Спорные вопросы компетенции прокурора по санкционированию арестов. В сборнике: Компетенция Прокуратуры СССР. / Под редакцией А. Ф. Козлова. Свердловск, 1982.
14. Кашепов В. Н. Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства ее реализации. В: Государство и Право, № 2/1998.
15. Ковтун Н. Н. Судебный контроль в уголовном судопроизводствн России. Диссертация доктора юридических наук. Нижегородская Академия МВД РФ. Нижний-Новгород, 2002.
16. Колоколов Н. А. Судебный контроль в стадии предварительного расследования. - Москва: Юнити, 2004.
17. Куцова Э. Ф. Уголовно-процессуальные гарантии прав и законных интересов личности. Автореферат диссертации доктора юридических наук. М., 1986.
18. Лазарева В. Теория и практика судебной защиты в уголовном процессе. Самара, 2000.
19. Ласточкина Р. Н., Язева Е. Е., Кулев А. Г. Судебный контроль в уголовном процессе. Учебно-методическое пособие. Ярославский Государственный Университет им. «П. Г. Демидова». ЯРГУ. Ярославль, 2017.
20. Макаркин А. И. Состязательность на предварительном следствии. Юридический Центр Пресс. СПб, 2004.
21. Мирза Л. С. Соотношение правосудия и судебного контроля. / Статьи аспирантов и стажеров Института Государства и Права Российской Академии Наук. Ответственный редактор Шульженко Ю. Л. ИГП РАН. М., 2004.
22. Митрохин Н. П. Законность и демократия предварительного следствия. Минск, 1979.
23. Муратова Н. Г., Подольский М. А. Судебные решения в досудебном производстве по уголовным делам. Казарь, 2007.
24. Назаров А. Д. Влияние следственных ошибок на ошибки суда. Юридический Центр Пресс. СПб, 2003.
25. Туманянц А. Р. Судебный контроль на стадии досудебного расследования в уголовном судопроизводстве Украины. В: Предварительное расследование, №1 (7)/2020.
26. Устимов М. А. Судебный контроль на стадии предварительного расследования. Диссертация кандидата юридических наук. Саранск, 1999.
27. Фоков А. Судебный контроль в проекте УПК РФ. Российская Юстиция, №9/2000.
28. Химичева П. Досудебное производство по уголовным делам: Концепция совершенствования уголовнопроцессуальной деятельности. - Москва: Экзамен, 2003.
29. Шило О. Г. Завдання й функції суду в кримінальному судочинстві України. / Проблеми законності: республіканський міжвідомчий збірник. Вип. 94., 2008.

ПРИНЦИП СВОБОДЫ ДОГОВОРА И ЕГО ОГРАНИЧЕНИЯ В СВЕТЕ МОДЕРНИЗИРОВАННОГО ГРАЖДАНСКОГО КОДЕКСА РМ: НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКИЙ КОММЕНТАРИЙ

PRINCIPIUL LIBERTĂȚII CONTRACTUALE ȘI LIMITĂRILE SALE ÎN LUMINA CODULUI CIVIL MODERNIZAT AL REPUBLICII MOLDOVA: COMENTARIU ȘTIINȚIFICO-PRACTIC

THE PRINCIPLE OF FREEDOM OF CONTRACT AND ITS LIMITATIONS IN THE LIGHT OF THE MODERNIZED CIVIL CODE OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: SCIENTIFIC AND PRACTICAL COMMENTARY

Юрий ФРУНЗЭ, *доктор права, конференциар университар КГУ, ведущий научный исследователь Института Юридических, Политических и Социологических Исследований МГУ*
https://orcid.org/0000-0002-6407-6640

Аннотация

Реформа юстиции, в том числе повышения качества отправления правосудия остаются быть приоритетами задачами Республики Молдова на период 2022-2025 годов. Институт свободы договора и его ограничения является одним из наиболее обсуждаемыми и «спорными» в научном и практическом аспектах в Республике Молдова. В настоящей статье автор анализирует последние изменения гражданского законодательства в части правил о применение данного гражданско-правового принципа. Отмечается, что в целом в данной области молдавское гражданское законодательство следует по пути восприятия как общих подходов, так и отдельных законодательных решений зарубежной, главным образом европейской, юриспруденции.

Adnotare

Reforma justiției, inclusiv calitatea actului de justiţie rămân a fi una din prioritățile Republicii Moldova pentru prioada 2022-2025. Instituţia libertății contractuale și limitările sale este una din cele mai discutabile și „nevalorificate” în Republica Moldova instituții în plan doctrinar şi practic. În articolul de faţă autorul supune analizei instituţia în cauză în lumina ultimelor modificări a legislaţiei civile.

Summary

The reform of justice, including improving the quality of the administration of justice, remain the priorities of the Republic of Moldova for the period 2022-2025. The institution of freedom of contract and its limitations is one of the most discussed and "controversial" in scientific and practical aspects in the Republic of Moldova. In this article, the author analyzes the latest changes in civil legislation in terms of the rules on the application of this civil law principle. It is noted that, in general, in this area, Moldovan civil legislation follows the path of perception of

both general approaches and individual legislative decisions of foreign, mainly European, jurisprudence.

Ключевые слова: *свобода договора**,** заключение договора, ограничения свободы договора, принцип благоприятствования договору (favor contractus), принцип стабильности гражданского договора, принцип недопустимости вмешательства кого-либо в частные дела.*

Cuvinte-cheie: *libertatea contractuală, încheierea contractului, restricțiile privind libertatea contractului, principiul favorizării contractului (favor contractus), principiul stabilității contractului civil, principiul inadmisibilității interferenței oricui în afacerile private.*

Keywords: *freedom of contract, conclusion of contract, restrictions on freedom of contract, the principle of favoring the contract (favor contractus), the principle of stability of the civil contract, the principle of inadmissibility of interference of anyone in private affairs.*

Принцип свободы договора.

В гражданском отечественном и зарубежном праве нередко ссылаются на такой термин, как «свобода договора» или «принцип свободы договора» в праве, при оформлении сделки сторонами. Далее рассмотрим, что он означает и чем регулируется.

Договорные отношения субъектов гражданского права основаны на их взаимном юридическом равенстве, исключающем властное подчинение одной стороны другой. Следовательно, заключение договора и формирование его условий по общему правилу должно носить добровольный характер, базирующийся исключительно на соглашении сторон и определяемый их частными интересами. На этой основе формируется одно из основополагающих начал частноправового регулирования – *принцип свободы договора*, который по своему социально-экономическому значению стоит в одном ряду с принципом признания и неприкосновенности права собственности, в том числе частной собственности.

Этот принцип также составляет основу всего международного законодательства. Заключается он в том, что физические и юридические лица при оформлении соглашения свободны в выборе содержания, целей контракта. Ни одним лицом не должно быть совершено понуждение к заключению договора, за исключением случаев (императивных норм), которые предусмотрены законом.

Принцип свободы договора является одним из основополагающих принципов гражданского права. Он также является ключевым в понимании сущности договорного права Республики Молдова. Поэтому данный принцип закреплен в ч. (1) ст. 1 ГК РМ и конкретно регламентирован, то есть раскрывается в ст. 993 ГК РМ. Отдельные положения императивных норм регулируются специализированными нормативно-правовыми актами. Так, закон о внутренней торговле № 231/2010[1] или закон о конкуренции №

[1] Повторное опубликование: Официальный Монитор Республики Молдова, 2021 г, №230-237, ст. 262.

183/2012[1] определяют условия установления цены (тарифов) на услуги и продуктов, которые предназначены для граждан или реализуются в интересах общества в целом, специфические условия о сроках исполнения тех или иных договорах и др., с учетом которых и составляется письменная форма контракта.

Данный принцип довольно широко рассмотрен и гражданско-правовой доктриной[2]. Так, например, профессор Ioan Albu считает, что «свобода договора состоит в законной возможности физических и юридических лиц заключать договора и определять их содержание».[3] Где, содержание договора это ни что иное, чем совокупность всех его условий, а также права и обязанности сторон.

По мнению российских цивилистов Шаблова Е. Г. и Жевняк О. В., принцип свободы договора - ”это главный принцип, которому подчиняется заключение договора”. Они выделяют четыре элемента данного принципа:

1. свобода в решении вопроса о том, заключать договор или нет;
2. свобода в выборе контрагента по договору;
3. свобода в выборе вида договора, в том числе свобода в заключении смешанных и неназванных (непоименованных) договоров;
4. свобода в определении условий договора. [4]

Все эти четыре элемента или аспекта прямо отражены и в нормах ст. 993 ГК РМ, только в другой последовательности. Таким образом, свобода договора согласно ст. 993 ГК РМ проявляется в нескольких различных четырёх аспектах.

Во-первых, это - свобода договора состоит *в свободе выбора себе контрагента по договору* (ч. (1) ст. 993). Это означает, что лицо самостоятельно выбирает себе контрагента и определяет, стоит ли вступать с ним в контрактные отношения. Иными словами, если лицо решило заключать договор, то оно имеет полное право свободно выбирать своего партнера по договору (контрагента/ов), то есть с кем оно хочет иметь гражданско-правовые отношения. Конечно, если законом не предусмотрено иное.

Во-вторых, свобода договора выражается в *свободе в заключение договора и отсутствие понуждения к вступлению в договорные отношения* (ст.993 ч. (2) ГК). Это означает, что в логической связи от первого аспекта, если лицо определило для себя вероятного партнера (контрагента), то оно в дальнейшем свободно в решении вопроса о том, заключать с ним договор

---

[1] Официальный монитор Республики Молдова, 2012 г., № 193–197, ст. 667.

[2] Băieşu A. Contracte Comerciale Internaţionale. - Chişinău 2008; Pop, L.Teoria generala a obligaţiilor. – Iaşi: Ed. Chemarea, 1994; Dogaru,I.; Drăghici, P. Drept civil.Teoria generală a obligaţiilor. - Bucureşti: Ed. All Beck, 2002; Casapu, Diana. Principiul libertăţii contractuale – principiu director al contractelor civile. În: Revistă ştiinţifico-practică Nr.2/2013, IRIM, pp. 161-171.

[3] Albu. I. Libertatea contractuală, Revista Dreptul, nr.3/1993, p.29, Bucureşti.

[4] Шаблова Е. Г., Жевняк О. В. Гражданское право. Гражданско-правовые договоры. Екатеринбург, Издательство Уральского университета, 2018, стр.19.

или нет. Иначе говоря, субъекты гражданского права сами решают, заключать им или не заключать тот или иной договор, поскольку никто из них не обязан вступать в договор против своей воли. Итак, общее правило состоит в том, что *понуждение к заключению договора запрещается*. Конечно же, если императивными нормами закона не предусмотрено иное. При этом, законом принудительное заключение договора допускается лишь как исключение, в следующих двух случаях (ч. (7) ст. 993):

- когда обязанность заключения договора прямо предусмотрена законом (например, для публичных договоров в соответствии с ст.997 ГК), либо
- когда обязанность вытекает из добровольно принятого на себя обязательства (например, добровольно принятым на себя обязательством по предварительному договору в соответствии со ст. 999 ч. (1) и (2) ГК РМ).

В-третьих, свобода договора проявляется *в свободе сторон самостоятельно, по своему усмотрению, определять его условия, т.е. выбора его условий (содержания*), кроме случаев, когда содержание соответствующего условия императивно предписано законом или иным правовым актом (см. ч. (2) ст. 993 ГК РМ). Это означает, что физические и юридические лица *свободны в установлении своих прав и обязанностей на основе договора* и в определении любых других не противоречащих закону условий договора.

Свобода при определении условий договора предполагает, что все основные моменты сделки определяются по усмотрению сторон, за исключением основных условий, предусмотренных законом. Если в договоре-контракте не прописаны какие-либо условия использования прав и обязанностей сторонами, то к таким условиям применяются соответствующие нормы закона или, при их отсутствии, обычаи делового оборота. Что такое условия договора, а также его содержание смотри далее тему «Структура договора: элементы, условия и содержание».

Из этого аспекта или элемента явствует, что стороны договора по своей воле определяют его содержание (т.е. их права и обязанности) и формируют его конкретные условия, если только содержание какого-либо условия *императивно* не определено законом или иными правовыми актами. То есть разрешено все, за исключением того, что не запрещено (или прямо предписано) законом. Так, условие о цене приобретаемого товаравещи согласуется самими контрагентами и лишь в отдельных случаях определяется по установленным «государством тарифам», ставкам и т.п. (например, по продукции «естественных монополий» - бензин, дизельное топливо, электроэнергия, газ, а также на некоторые продукты питания первой необходимости - хлеб, молоко).

В этих целях, договаривающиеся стороны могут конкретным договором отступать от предусмотренных правовых положений, содержащихся в Гражданском кодексе (в том числе в материи обязательств – книга 3-я), в других специальных законах и иных нормативных актах, касающихся:

a) - *прав*,
b) - *обязательств* и,
c) - *других создаваемых договором юридических последствий, включая распределение рисков*,

если, конечно, из способа выражения положения, его содержания или контекста не вытекает однозначно, что правовое положение является императивным (или за исключением случаев, когда содержание соответствующего условия прямо предписано законом или иными правовыми актами, и ее нарушение прямо влечет ее недействительности) - (ч. (3)-(6) ст. 993 ГК РМ). В этом контексте уточним, что норма части (2) ст. 1082 (дополнение последствий договора) ГК РМ прямо предусматривает, что «Императивные правовые положения заменяют договорные условия, которые противоречат им, с учетом правовых положений о недействительности». Примером такого исключения, от которого никоим образом нельзя отступать, то есть императивности служит, например, ст. 952 ГК РМ, которая прямо и императивно предписывает, что «Установленная законом неустойка (т.е. законная неустойка) не может быть предварительно исключена или уменьшена соглашением сторон». Это значит, что если стороны захотят, основываясь на принципе свободы договора (ст. 993 ГК) предварительно исключить или уменьшить законную неустойку, то это их соглашение (условие) будет признано судебной инстанцией недействительным, то есть не имеющее юридической силы, так как оно прямо противоречит императивной норме ст. 952 ГК РМ. А примером, когда содержание соответствующего условия прямо предписано законом или иными правовыми актами, и ее нарушение прямо влечет ее недействительности, служит норма части (1) ст. 555 ГК РМ - право собственности в кондоминиуме, которая прямо предписывает, что «В случае учреждения кондоминиума исключительное право собственности на *единицу кондоминиума* и *доля в общем праве собственности на общие части* образуют неделимое единство (право собственности в кондоминиуме) и не могут отчуждаться либо обременяться по отдельности. Любое соглашение о противном является ничтожным». То есть сособственник в кондоминиуме (в ассоциации кондоминиума) не может отчуждать (продавать, дарить, менять) часть чердака и крыши здания или свою долю земельного участка в многоэтажном доме (*общие части)* отдельно от своей единицы в кондоминиуме. И наоборот. Так, свою *единицу в кондоминиуме* (т.е. квартиру, парковочное место внутри здания, кладовку, или другое изолированное помещение нежилого назначения - как магазин, кафе, ателье и т.д.) сособственник в кондоминиуме может отчуждать только вместе с долей общей части (доля земельного участка и части здания в кондоминиуме – как часть чердака, крыши, лифта, лестницы), которые не являются единицами, но предназначены для пользования всеми собственниками в кондоминиуме.

Отметим, что эти отступления договаривающиеся стороны осуществляют на основе метода диспозитивности (т.е. децентрализованного регулирования[1]) в гражданском праве. Но, конечно, все это в пределах императивных правовых положений, предусмотренным Гражданским кодексом. То есть, если из способа выражения положения, его содержания или контекста не вытекает однозначно, что правовое положение является императивным (т.е. под угрозой ничтожности). Напомним, что метод гражданско-правового регулирования имеет свои специфические особенности, обусловленные природой регулируемых отношений. Поэтому, гражданское право как совокупность правовых норм – одна из отраслей права воздействует на определенный круг общественных отношений методом: *1) юридического равенства, 2) свободы, 3) инициативы, 4) самостоятельности (автономии) участников и, 5) диспозитивности договорных отношений*[2].

При этом норма части (5) ст. 993 ГК РМ прямо конкретизирует одно конкретное специфическое отступление в договоре от правовых положений, а именно, касательно *исковой давности прав*. Так, прямо и недвусмысленно конкретизируется, что «отступление от правовых положений об исковой давности прав, вытекающих из договора, допускается лишь в соответствии со статьей 393 ГК РМ». А конкретно в соответствии с нормами ч. (2) – (3) этой статьи.[3] Также норма части (6) ст. 993 ГК РМ прямо конкретизирует еще одно важное правило в вопросе об ограничения свободы договора. А именно предписывается, что «если в целях защиты приоритетных

---

[1] «если договором (соглашением сторон) не предусмотрено иное».

[2] Фрунзэ, Юрий; Захария, Сергей; Сосна, Борис. Гражданское право Республики Молдова: общая часть. *Введение в гражданское право.* Университетский курс. Комрат, 2023, стр.27.

[3] Статья 393 ГК РМ. *Запрещение изменения срока исковой давности или порядка его исчисления*. (1) За исключением предусмотренных законом случаев, любое условие, отступающее от правовых положений об исковой давности, в том числе путем изменения продолжительности срока исковой давности или порядка его исчисления либо путем отказа от права ссылаться на исковую давность, является недействительным. (2) *Вместе с тем в предусмотренных законом пределах и условиях, под угрозой ничтожности, допускаются прямым письменным условием отступления от правовых положений об исковой давности путем изменения: a) продолжительности сроков исковой давности; b) течения исковой давности - путем установления ее начала либо - путем изменения законных оснований ее приостановления или, по обстоятельствам, - перерыва. (3) Отступления от правовых положений об исковой давности применяются лишь в части, в какой измененная исковая давность истекает не менее чем за один год и не более чем до истечения максимальной продолжительности, исчисленной в соответствии со статьей 404*. (4) Запрещается любое условие, которым прямо или косвенно иск признавался бы не подпадающим под действие исковой давности при том что согласно правовым положениям исковая давность на него распространяется, либо наоборот, иск, на который согласно правовым положениям исковая давность не распространяется, признавался бы подпадающим под действие исковой давности. (5) Не допускается отступление от правовых положений об исковой давности на основании части (2) в ущерб потребителю.

интересов общества или личности сила договора зависит от одобрения его органами власти государства, *необходимые ограничения и условия* устанавливаются законом».

Таким образом, договор должен соответствовать императивным нормам. Иное дело нормы, носящие диспозитивный характер. Они применяются постольку, поскольку соглашением сторон не установлено иное. При этом стороны могут своим соглашением исключить применение диспозитивной нормы либо установить условие, отличное от предусмотренного в ней. При отсутствии такого соглашения условие договора определяется диспозитивной нормой. Однако в гражданском праве есть договоры, которые обладают определенной спецификой. Прежде всего, это *публичный договор* и *договор присоединения* (ч. (2) и (1) ст. 997 ГК). Здесь важно понимать, что целью данных договоров никоим образом не является установление специфического правового режима, направленного на ограничение свободы договора, их цель – усиление гарантий прав социально более слабой стороны (потребителя) со стороны профессионала[1].

В-четвертых, свобода договора состоит *в свободе субъектов гражданского права определения характера заключаемого договора, то есть в выборе той или иной «модели» (формы) договорных связей* (ст.993 ч. (8) ГК). Другими словами, субъекты имущественного (гражданского) оборота сами решают, какой именно договор им заключить. Они вправе заключить договор как предусмотренный, так и не предусмотренный законом или иными правовыми актами, если только такой договор не противоречит прямым законодательным запретам и соответствует общим началам и смыслу гражданского законодательства (т.е. не противоречащей действующему законодательству). Молдавское гражданское законодательство не предусматривает исчерпывающего, закрытого перечня договоров. Более того, стороны свободны в заключении, как названных, так и не названных в законе договоры, а также смешанных договоров, содержащих элементы различных известных разновидностей названных договоров. *Например*, в договор о купли - продажи (в виде его разновидности - поставке товара) могут быть включены условия о его страховании, хранении, перевозке, погрузке и выгрузке и т.д., выходящие за рамки традиционной купли-продажи и вместе с тем вовсе не требующие заключения нескольких различных договоров.

Свобода договора на практике (примеры).

На практике значение свободы договора при заключении договоров означает заключение соглашения в письменной или устной форме на условиях, максимально удовлетворяющих интересам контрагентов. Так, при

[1] Фрунзэ, Юрий; Захария, Сергей; Сосна, Борис. Гражданское право Республики Молдова: общая часть. *Введение в гражданское право.* Университетский курс. Комрат, 2023, стр.34.

займе денег или вещей определенные родовыми признаками (фрукты, овощи, вино, масло, сахар, нефтепродукты, цемент, песок и др.) стороны свободны в заключении договора и вправе составить письменный документ в виде договора займа (ст. 1242 ГК РМ) или просто написать расписку. И та, и другая формы являются документальным подтверждением наличия взаимных правоотношений.

Ограничение принципа свободы договора.

С одной стороны, свобода договора не безгранична. Существует объективная потребность в ее ограничении в целях защиты публичных интересов, интересов слабой стороны. Иными словами права, установленные принципом свободы договора не безграничны. Законодателем устанавливается исключение из принципа свободы договора, предусмотренное в принятии императивных норм - то есть положений, предусмотренных законом, не подлежащих изменению и устанавливающих права и обязанности контрагентов, которые нельзя изменить или ограничить в договоре -контракте:

1) законодателем она ограничивается интересами других физических и юридических лиц;
2) действия контрагентов не должны наносить ущерб другому лицу;
3) злоупотребление правом не допускается;
4) сделка признается недействительной, если она противоречит закону или общественному правопорядку, - к примеру, нельзя заключить сделку по купле-продаже ребенка;
5) по отдельным видам договоров-контрактов со стороны государства установлена обязанность заключать их или не заключать, - например, нельзя осуществлять продажу табачных изделий или алкогольной продукции без разрешения, или оказать услуги по автотранспортным перевозкам пассажиров по регулярным маршрутам (международного или национального сообщения) без разрешения, или продавать лекарства для людей без лицензии[1].

Так, примерами законодательного ограничения свободы договора являются:

1. нормы о публичных договорах;
2. нормы о договоре присоединения;
3. нормы, согласно которым допускаются отступления от условий договора по решению судебной инстанции;
4. императивные нормы закона, определяющие права и обязанности сторон договора;

[1] Смотри: Приложение №1 к Закону о регулировании предпринимательской деятельности путем разрешения №160/2011 (Официальный монитор Республики Молдова, 2011 г., № 170–175, ст. 494), с последующими изменениями

5. нормы об обязательном заключении договоров в интересах государства или в общественных интересах (например, нормы об обязательном страховании ответственности для многих субъектов);
6. нормы о принудительном выкупе объектов гражданских прав;
7. нормы о преимущественном праве на заключение договора.

Таким образом, несмотря на то, что принцип свободы договора является одним из основополагающих принципов гражданского права он, тем не менее, имеет свои ограничения. И эти ограничения установлены императивными положениями закона, т.е. конкретными статьями (нормами) Гражданского кодекса. В случае нарушения сторонами или хотя бы одной из них этих императивных норм (положений), то договор в качестве сделки (или часть его) будет признан недействительным, т.е. ничтожным или оспоримым, либо недействующим (см. ст. 334 и 357 ГК).

Данные ограничения свободы договора вызваны тем, что государство, одновременно обеспечивая развитие свободной от государственного вмешательства экономики, тем не менее, устанавливает их. И, это ограничение предопределяется конституционным характером данного принципа, который означает, что права и свободы могут быть ограничены законом лишь в той мере, в какой это необходимо для защиты «интересов национальной безопасности, территориальной целостности, экономического благосостояния страны, общественного порядка, в целях предотвращения массовых беспорядков и преступлений, защиты прав, свобод и достоинства других лиц, предотвращения разглашения информации, полученной конфиденциально, или обеспечения авторитета и беспристрастности правосудия». При этом ограничение должно соответствовать обстоятельству, вызвавшему его, и не может затрагивать существование права или свобод (части (2) и (4) статьи 54 Конституции Республики Молдова). Поэтому свобода договора не может быть абсолютной, в развитом государстве она должна иметь определенные границы[1]. Свобода договора не является безграничной и не исключает разумности и правомерности его условий. В гражданском праве также не существует абсолютной свободы договора, поскольку она законодательно ограничивается.

Установление границ свободы договора связано в первую очередь с известным постулатом о том, что права и свободы каждого индивида реализуются в полной мере до тех пор, пока не нарушаются права и свободы другого. Под пределами понимаются «общие требования к осуществлению любого субъективного гражданского права, а именно: соблюдение прав и законных интересов третьих лиц, соблюдение публичного порядка, недопустимость злоупотребления правом»[2].

[1] Луценко С. И. Свобода договора (толкование через волеизъявление): пределы дискреции / С. И. Луценко // Современное право. - 2014. - № 4. - стр. 63.
[2] Луценко С. И. – указ.соч.

Основными причинами ограничения свободы договора являются социально-экономические, политические, этические причины. В случае наличия в обществе абсолютной свободы договора это приведет к возникновению таких деструктивных явлений, как монополизация, недобросовестная конкуренция, навязывание услуг потребителям. Так, например, экономически сильный субъект, пользуясь свободой договора и злоупотребляя ею, может вытеснять из экономического поля более слабых субъектов, занять в экономике доминирующее положение и, используя его, навязывать всем другим участникам экономических отношений односторонне выгодные для него условия. Именно поэтому государство как один из арбитров в экономике вынуждено устанавливать определенные границы принципа свободы договора[1]. Такое вмешательство хорошо прослеживается в антимонопольном законодательстве. Так, закон РМ «О конкуренции» № 183 от 11.07.2012 в ст. 1 закрепляет своей целью «регулирование отношений, связанных с защитой, поддержанием и стимулированием конкуренции для продвижения законных интересов потребителей».

В научной литературе существуют разные классификаций ограничения свободы договора. Но самой удачной нам представляется классификация данной М. В. Кратенко, который предлагает разделять ограничения свободы договора на следующие три вида.[2]

1) ***Ограничения свободы заключать или не заключать договор*** (включая ограничения свободы выбора контрагента): конструкция т.н. публичного договора, установленного в ст. 997 ГК РМ, согласно которого сторона занимающая доминирующую позицию на рынке, обязана заключать договоры в этой области; также сторона является профессионалом в отношении с потребителями тоже обязана заключать с последними договоры; иные случаи обязательного заключения договора (добровольно принятое обязательство по предварительному договору заключить основной договор (ст. 999 ч.(1) ГК РМ); случаи принудительного выкупа тех или иных объектов (ст. 539-541 ГК РМ); предусмотренные законом преимущественные права отдельных субъектов на заключение договора купли-продажи (ст. 552; 1943-1950; 1295 ч. (4) ГК РМ).

2) ***Ограничения свободы выбора вида заключаемого договора*** (включая ограничения заключать неназванный или смешанный договор). В данном случае волеизъявление сторон должно соответствовать действительной воле сторон заключаемого договора. Ограничение договора проявляется и в законодательном закреплении заключения определенного вида договора.

---

[1] Маннанова, А. А. Ограничение принципа свободы договора в гражданском праве Российской Федерации / А. А. Маннанова. - Текст : непосредственный // Молодой ученый. - 2020. - № 46 (336). - стр. 280-284.- URL: https://moluch.ru/archive/336/75129/ (дата обращения: 15.04.2021).

[2] Кратенко М. В. Злоупотребление свободой договора: частноправовые и публично-правовые аспекты / М. В. Кратенко. - М.: Волтерс Клувер, 2010.- стр.17.

Например, среди норм ГК РМ, ограничивающих свободу договора, можно назвать ст. 997 ГК РМ, устанавливающую обязанность заключить публичный договор и право контрагента обязанной стороны обратиться в судебную инстанцию с иском о понуждении заключить договор. Свобода договора ограничена также в нормах ГК РМ, устанавливающих преимущественное право на заключение договора. ГК РМ устанавливает преимущественное право: участников общей собственности на покупку доли в праве общей собственности (ст. 552 ГК РМ); нанимателя на заключение договора имущественного найма на новый срок (ст. 1280 ГК РМ); арендатора земельного участка и другого сельскохозяйственного имущества на покупку сданного в аренду земельного участка или иного с/х имущества (ст.1295 ч. (4) ГК РМ).

3) ***Ограничения свободы в определении условий*** *(содержания*) ***договора по своему усмотрению***. Указанное ограничение проявляется в наличии в законодательстве норм, защищающих интересы слабой стороны (*например*, право на односторонний отказ потребителя от исполнения договора в договорах на потребителя). Также определенным ограничением свободы договора является наличие квалифицирующих признаков договора (*например*, предмета договора как существенного условия).

А. Г. Карапетов и А. И. Савельев выделяют две модели ограничения договорной свободы в зависимости от субъекта контроля: «***ex ante контроль договорной свободы***» (установление государством прямых ограничений свободы договора путем указания на то, какие конкретно условия сторонам согласовывать в договоре запрещено) и «***ex post контроль договорной свободы***» (оценка судом договорной свободы при рассмотрении конкретных дел, то есть создание судебного прецедента).[1] Данные модели ограничения свободы договора имеют на сегодняшний день особую актуальность, поскольку получили толкование в судебной практике. Так, в частности, механизм «***ex ante контроль***» над свободой договора при рассмотрении конкретных дел может осуществляться путем: введения контроля справедливости условий в некоторых договорах с потребителями (ст.1011-1019 ГК РМ). А механизм «***ex post контроль***» над свободой договора может осуществляться путем: применения доктрины злоупотребления правом (ст. 13 ГК РМ); признания недействительными сделок, совершенных с целью, противной основам правопорядка или нравственности (ст. 334 ГК РМ), кабальных сделок (ст. 341-343 ГК РМ) и т. д., а также путем применения снижения установленной договором большой неустойки, несоразмерной последствиям нарушения обязательства (ст. 953 ГК РМ).

[1] Карапетов А. Г., Савельев А. И. Свобода договора и ее пределы: в 2 т. Т. 2: Пределы свободы определения условий договора в зарубежном и российском праве / А. Г. Карапетов, А. И. Савельев. - М.: Статут, 2012. –стр.5.

Итак, все императивные положения, прямо указанные в законе, по сути и являются *ограничением в принципе свободы договора*. Так, например, отступление от правовых положений *об исковой давности прав,* вытекающих из договора, допускается лишь в соответствии со статьей 393 ГК РМ. Или, если в целях защиты *приоритетных* интересов общества или личности сила договора зависит от *одобрения его органами власти государства*, необходимые ограничения и условия также устанавливаются законом. Также, из общего правила, что *понуждение к заключению договора запрещается*, существует ограничение в случае, когда *обязанность заключения договора предусмотрена законом* (ст. 997 ГК) *или вытекает из добровольно принятого на себя обязательства*.

Таким образом, законодательное ограничение принципа свободы договора вызвано исключительно объективными причинами. Ограничение свободы договора *в публичных интересах* направлено на защиту государства и правопорядка в целом. Ограничением свободы договора *в этическом плане* является недопущение злоупотребления свободой договора. Закрепление законодателем в ст. 13 ГК РМ запрета осуществления гражданских прав исключительно с намерением причинить вред другому лицу, действий в обход закона с противоправной целью, а также иного заведомо недобросовестного осуществления гражданских прав служит наиболее ярким проявлением недопустимости понимания принципа свободы договора как вседозволенности и абсолютной безграничности. Отказ в судебной защите и взыскание убытков является мощным инструментом в борьбе против злоупотребления правом.

Частными случаями ограничения принципа свободы договора являются особые договорные конструкции - публичный договор, договор присоединения, а также принятие на себя сторонами обязательства по добровольному ограничению свободы договора при заключении предварительного договора и при заключении договора на торгах.

Патерналистское отношение государства необходимо для обеспечения эффективности и стабильности гражданского оборота, защиты имущественных интересов определенных субъектов гражданских правоотношений.[1] При этом необходимо отметить, что установление законодателем пределов ограничения свободы договора не должно трактоваться как произвол государственной власти. Как подчеркивается в судебной практике, «любое ограничение свободы договора, являясь государственным вмешательством, должно отвечать принципам соразмерности и справедливости, поскольку всякое ограничение свободы договора является одновременно ограничением конституционных прав и свобод, прежде всего свободы экономической деятельности»[2]. «*Принцип*

[1] Луценко С. И. – указ.соч., стр.66.

[2] Смотри: Постановление Конституционного Суда Российской Федерации от 06.06.2000 № 9-П «По делу о проверке конституционности положения абзаца третьего пункта 2 статьи

недопустимости вмешательства кого-либо в частные дела проявляется в исключительности вмешательства публичной власти в договорные отношения. Только стороны по соглашению могут *изменить* или расторгнуть обратной силой законно заключенный договор (статья 668 ч.(3) Гражданского кодекса старая ред. // ст. 996 – модернизированного ГК РМ). Основным принципом, регулирующим договорное право, является *принцип благоприятствования договору (favor contractus)*, проявляющийся в том, что положения в данной области имеют целью создание условий для существования договора, отдавая предпочтение сохранению договорных отношений, а не их расторжению»[1].

С другой стороны, практика показывает, что судебные инстанции часто формально применяют нормы обязательственного права и тем самым необоснованно посягают на свободу договора, а также на такой принцип (формально не провозглашенный в ГК РМ, но подтверждаемый многими нормами), как *принцип стабильности гражданского оборота, гражданских правоотношений* (или частный вариант такого принципа - *стабильность гражданского договора*). С этим связана практика признания договоров незаключенными или отдельных условий договоров незаконными по причинам несоответствия их определенным императивным нормам права. *Например*, признание не заключенным: договора аренды земельного участка или иного сельскохозяйственного имущества, так как индивидуально конкретно не определен объект аренды, несмотря на то, что договорные обязательства исполняются без всяких возражений сторон в течение длительного времени; договора подряда, так как не согласованы сроки выполнения работ, хотя работы уже исполнены или срок начала работ определен привязкой к каким-то действиям заказчика, что не является ни датой, ни событием, которое должно неизбежно наступить, и тому подобные случаи, известные в судебной практике. В этой связи считаем, что судебная практика должна уже менять подходы к определению природы норм договорного права. До последнего времени судебные инстанции исходили из формального подхода: если есть оговорка о праве сторон согласовать иное, значит, норма однозначно диспозитивная, а если такой оговорки нет, то она так же однозначно считается императивной. Иерархия системы нормативного регулирования договорных правоотношений (ст. 993 и 996 ГК РМ) такова:

– императивные нормы права;

---

77 Федерального закона «О несостоятельности (банкротстве)» в связи с жалобой открытого акционерного общества «Тверская прядильная фабрика» [электронный ресурс]. - Доступ: https://www.consultant.ru.

[1] Смотри: пкт.21-22 Определения Конституционного Суда Республики Молдова 15 от 10-10-2013 **об отказе в принятии к рассмотрению по существу обращения № 40а/2013 о контроле конституционности некоторых положений ч. (1) ст.1242 (расторжение договора банковского кредита) Гражданского кодекса Республики Молдова (старая редакция).** Опубликован: 10-12-2013 в Monitorul Oficial № 290 статья № 46

– нормы договора (условия договора);

– диспозитивные нормы права.

Соответственно, если в договоре стороны определили условие в нарушение императивной нормы (нарушили закон), то условие недействительное. Если отступили от диспозитивной нормы - нормальная ситуация. Как показала практика, такой формальный подход и приводит к необоснованному ограничению свободы договора и подрывает его стабильность. *Например*, ч. (1) ст. 974 ГК РМ устанавливает условием применения зачета *однородность* требований - обязательств[1]. Однако кому вредит ситуация, в которой стороны договорятся применять зачет к неоднородным требованиям-обязательствам? Точно так, как это регламентировано, например, в части (3) этой же статьи о зачете, согласно которой - «Зачет требований может производиться и в случае, когда срок удовлетворения требований не наступил, однако обладатели прав в отношении них согласны осуществить зачет». Получается, что согласно положении этой статьи в отношении требований срок удовлетворения, которых еще не наступил, возможен договорной зачет, т.е. зачет по соглашению сторон, а в отношении *неоднородных* требований (обязательств) зачет невозможно устанавливать договором. Хотя из способа выражения положения, его содержания или контекста не вытекает однозначно, что данное правовое положение (о невозможности зачета неоднородных требований) является императивным. Иными словами, в данной статье не написано, что условие зачета об однородном требовании можно поменять соглашением сторон. Но, в то же время, прямо не указывает на ее императивность или на нее недействительность.

Поэтому, следует поменять подходы к трактовке понятий императивной и диспозитивной нормы. Сегодня, основной субъект, который определяет эти понятия это судебная инстанция, которая должна толковать каждую такую норму с учетом ее существа и целей, которые преследовал законодатель, данную норму устанавливая. Речь идет только о нормах, устанавливающих права и обязанности сторон договора. В связи с этим, отмечаем, что существует риск неопределенности, расширения судебной свободы усмотрения.

В заключении исследуемого материала отметим, что в целом в данной области молдавское гражданское законодательство следует по пути восприятия как общих подходов, так и отдельных законодательных решений зарубежной, главным образом европейской, юриспруденции.

[1] Однородные требования признаются требования, предмет которых определен одними и теми же родовыми признаками (однородный предмет: т.е. имущество - за имущество, деньги - за деньги, работа или услуга - за работу или услугу). Чаще всего зачет используется для прекращения встречных денежных обязательств.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РАЗВИТИЯ КОНСТИТУЦИОННЫХ НОРМ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ В НАПРАВЛЕНИИ ЕВРОПЕЙСКОЙ ИНТЕГРАЦИИ.

IMPROVING THE DEVELOPMENT OF THE CONSTITUTIONAL NORMS OF SOCIAL PROTECTION TOWARDS EUROPEAN INTEGRATION.

SOSNA Alexandru, *conferenţiar universitar, doctor în drept,*
cercetător ştiinţific,
Insitutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (voluntar), USM
https://orcid.org/0009-0000-3555-4538

SOSNA Boris, *profesor universitar, doctor în drept,*
cercetător ştiinţific coordonator,
Insitutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice, USM
https://orcid.org/0000-0002-4806-1756

POPUŞOI Constatin*, director/angajator,*
companie comercială internaţională

Summary

In the material presented, the authors research some aspects of improving the development of the constitutional norms of social protection in the direction of European integration.

In the theoretical and practical research, attention is focused on the main aspects of the further improvement of the constitutional norms of social protection in the direction of European integration.

Of particular relevance, importance and significance are the conclusions and proposals for the improvement and development of the constitutional norms of social protection in the direction of European integration.

Keywords*: constitutional guarantees, constitutional norms, social protection, labor integration, implementation of international legislation, European integration.*

Cuvinte cheie*: garanţii constituţionale, norme constituţionale, protecţie socială, integrare în muncă, implementare a legislaţiei internaţionale, integrare europeană.*

Согласно Конституции Республики Молдова, каждый гражданин обладает правом на труд при одновременном обеспечении условий, которые отвечали бы требованиям гигиены и безопасности. Обеспечение надлежащих условий труда является не только одним из важнейших направлений деятельности, обязанностью любого работодателя, но и средством повышения эффективности труда, производительности сотрудников, сохранения их здоровья, снижения производственного травматизма, что, по большому счету,

одновременно выступает закономерным элементом сохранения здоровья нации, важнейшим параметром уровня и качества жизни населения.

Безопасность на рабочем месте - сфера, затрагивающая всех без исключения работников и работодателей, от стабильности, которой зависит и успешное экономическое развитие страны, и социальный климат, и демографическая ситуация. Охрана здоровья и безопасность труда всегда занимала и продолжает занимать в науке трудового права особое место. Это объясняется как социальной сущностью трудового права, так и безусловным значением для законодательной деятельности и практики применения, принятых в данной области норм.

В качестве одного из важнейших направлений современной системы социально-экономических отношений выступает сфера трудовых правоотношений. В ее структуре выделяются различные виды правовых отношений, связанных с теми или иными аспектами организации трудовых отношений. Одним из важнейших в их числе выступает охрана здоровья и безопасность труда. Обеспечение безопасных и здоровых условий труда находилось в числе главных требований зарождавшегося в середине XVIII века международного рабочего движения, и как следствие нашло отражение в ряде важнейших исторических актов. Так, положения, посвященные проблемам охраны здоровья и безопасности труда, были закреплены в актах Лионского социалистического конгресса (1877 г.), Конгресса французских социалистов (1884 г.), Съезда швейцарских рабочих организаций (Цюрих, 1883 г.), Базельского конгресса рабочих организаций (1897 г.) и др. В мае 1890 г. в Берлине прошла первая конференция по международной охране труда. Позднее вопросы охраны труда обсуждались не только на международных конференциях, но и на конгрессах профессиональных союзов: 1) государств Антанты в Лидсе (1916 г.); 2) Германии и союзных с нею государств (с участием некоторых нейтральных держав в Берне (1917); 3) США в Буффало.[1] На охрану здоровья и безопасность труда работников были направлены и первые законодательные акты о труде, принятые ещё в царской России, составной частью которые, до 1917 года, являлись Республика Молдова.

Законодательство об охране здоровья и безопасности труда (безопасности на рабочем месте) имеет долгую историю своего последовательного формирования и развития. На современном этапе оно приобретает особую актуальность в связи со становлением в Республике Молдова

[1] Лушников А.М. Предпосылки формирования и первые акты международного трудового права: историко-правовой этюд. Международное, российское и зарубежное законодательство о труде и социальном обеспечении: современное состояние. Материалы VII международной научно-практической конференции/под ред. К.Н. Гусова. Проспект. М., 2011 г., стр. 82. Цитата с Мардахаев А.А. Охрана труда: история, теория, практика. JL, 1984 г., стр. 46.

гражданского общества и развитием системы социально ориентированного законодательства.

Социально - экономические, а также политические изменения и переход экономики Республики Молдова к рыночным отношениям выявили множество социально-экономических проблем, требующих правового решения. Важнейшей из них следует назвать формирование цивилизованного рынка труда, основанного на принципах свободы труда и социального партнерства, охраны жизни и здоровья, работающих в направлении Европейской интеграции.

Правовые реформы, проводимые в настоящее время в Республике Молдова, затрагивают сферу трудовых отношений. Установленные нормы современным законодательством Республики Молдовы об охране здоровья и безопасности труда, на наш взгляд, отражают идею способствовать достижению основной цели всего трудового права как защитной отрасли - согласованию экономических задач и защиты личности, её прав и свобод в области труда.

Рассматривая определение и определяя значение охраны здоровья и безопасности труда в современном обществе и для развития национальной экономики, исследователи указывают на ее роль и значение в системе обеспечения надлежащих условий труда, что является определяющим фактором эффективности производства, роста производительности труда и повышения уровня и качества жизни населения, а также средством формирования положительного социального климата.

Любая наука на определенном этапе своего развития приходит к необходимости систематизации накопленных знаний. Так и позитивное право ставит перед собой задачу, объединить воедино все явления правовой жизни. Строгая последовательность, простота и изящность, составляющие отличительные черты научных теорий позитивного права, глубина, проникновенность мысли и поразительная наблюдательность, замечаемая у отдельных представителей позитивного права, представляют собой качества, которые не могут ускользнуть от внимательного изучения данной системы права[1].

В этом контексте, следует отметить, что неоднозначность понимания охраны здоровья и безопасности труда характерна для науки трудового права на протяжении всего времени ее существования.

С этой целью в нашем научном труде более подробно изучена проблема безопасности на рабочем месте в Республике Молдова, а именно: понятие охраны здоровья и безопасность труда, принципы правового регулирования безопасности на рабочем месте, безопасность на рабочем месте как содержание субъективного права и юридической обязанности в

[1] Гредингер М. Опытъ изслъедования безъимянныхъ договоровъ. Рига. 1893, переиздана. Москва: Книга по требованию, 2013 г., стр. 65.

трудовом правоотношении, значение ее организационно-правовых форм и некоторые самые актуальные ее виды, а также правовое регулирование безопасности на рабочем месте отдельных категорий работников.

К настоящему времени подход к правовому регулированию права работника на охрану здоровья в процессе труда кардинально изменился.

Это вызвано тем, что еще в 2001 г. Международная организация труда (далее – МОТ) приняла Руководство по системам управления профессиональной безопасностью и здоровьем, а в 2003 г. - Глобальную стратегию в области безопасности и гигиены труда. В указанных документах сделан акцент на превентивных мерах, гибкости и персонификации воздействия норм на конкретного работника.[1]

После приобретения независимости Республика Молдова избрала иной, нежели советский или, сейчас, российский, подход к правовому регулированию права работника на охрану здоровья в процессе труда. Соответственно, и правовая доктрина изменила взгляд на этот важный правовой институт трудового права.

Проблемы правового регулирования охраны здоровья и безопасности труда сегодня получили свое развитие и в работах некоторых теоретиков трудового права из Республики Молдова. В специальной литературе из Республики Молдова сегодня выражены различные подходы к понятию «охрана труда» и «охрана здоровья и безопасности труда».

Так, авторы и специалисты трудового права Teodor Negru и Cătălina Scorţescu в своей первой работе по трудовому праву «Dreptul muncii. Partea generală.Chişinău: ULIM, 2004» полагают, что «*в качестве комплексного института трудового права, охрана труда представляет собой совокупность норм из различных институтов этой отрасли права, которые устанавливают систему социально-экономических, технических, санитпрно-гигиенических и юридических мер, в целях обеспечения безопасности и здоровья в процессе труда*».[2] Указанные авторы уточняют, что ядром этого института составляет положения ст. 43 Конституции РМ.

Другой молдавский ученый трудового права, Nicolai Romandaş, также в своей первой работе по трудовому праву «Dreptul muncii. Chişinău: Reclama, 1997», будучи под влиянием российской доктрины, употребляет «охрану труда» в более широком смысле. Он определяет данное понятие как: «систему обеспечения безопасности и жизни работника в социально-экономической, технико-организаторской, санитарно-гигиенической, востановления здоровья и другие меры». Одновременно, утверждает автор, «как институт права – охрана труда это совокупность правовых норм

---

[1] См.: Глобальная стратегия в области профессиональной безопасности и здоровья. URL: www.ilo.org (дата обращения, 24.04.2023).

[2] Negru T., Scorţescu C. Dreptul muncii. Partea generală. Chișinău: ULIM, 2004., pag. 188.// Negru T., Scorţescu C. Dreptul muncii. Curs universitar. Chișinău. Editura „Labirint”, 2010.

направленных на обеспечение небезопасных для жизни и здоровья работника условий труда, и для регулирования отношений в сфере безопасности и гигиены труда».[1]

В другой своей работе, Романдаш Николай, уже совместно с Боиштеану Едуардом (Boişteanu Eduard) в совместной работе «Dreptul muncii. Manual. Chişinău: Reclama, 2007» видит это понятие в следующем аспекте «*охрана труда это система обязательных для всех участников трудового процесса мер и правил, направленные к применению эргономических критерий для усовершенствования условий труда и уменьшения физических усилий, а также адекватных мер для труда женщин и молодежи* (лиц моложе 18 лет - прим.авт.)».[2]

В свою очередь, молодой молдавский профессор трудового права, Boişteanu Eduard, в своем обьемном и содержательном учебнике по трудовому праву «Dreptul muncii-Трудовое право" вышедшего в свет в 2015 году, в соавторстве с Романдаш Николаем, дает уже новое определение понятию охраны здоровья и безопасности труда: - это «*система обязательных для всех участников трудового процесса мер и правил, направленных к применению эргономических критерий для усовершенствования условий труда и уменьшения физических усилий, а также адекватных мер для труда женщин и несовершеннолетних»*.[3]

Наиболее яркими представителями современной науки трудового права Молдовы следует признать профессоров Капша Тудора, Сосна Бориса и Захария Сергея, которые в своей общей работе «Трудовое право Молдовы», изданное в 2016 г., в Германии, отмечают, что «охрана здоровья и безопасности труда наемных работников на предприятиях национальной экономики является важнейшей и актуальной социально-правовой проблемой Республики Молдова». Данные авторы различают охрану здоровья и безопасности труда (далее - ОЗБТ) в широком и узком понимании. В широком понимании – «это *система сохранения жизни и здоровья работников в процессе трудовой деятельности, включающая правовые, социально-экономические, организационно-технические, санитарно-гигиенические, лечебно-профилактические, реабилитационные и иные мероприятия*. В узком смысле, как институт трудового права – это *система правовых мероприятий и средств обеспечения безопасности жизни и здоровья работников в процессе их трудовой деятельности на производстве, в том числе и правовых норм по оздоровлению и улучшению условий труда*».[4]

---

[1] Romandaş N. Dreptul muncii. Chişinău: Reclama, 1997, pag. 325.

[2] Romandaş N., Boişteanu E. Dreptul muncii. Manual. Chişinău: Reclama, 2007, pag. 219.

[3] Boieşteanu E., Romandaş N. Dreptul muncii. Manual. – Ch., S.n.. 2014 (S.n. F.E.-P. „Tipografia Centrală" - pag. 598.

[4] Капша Т., Сосна Б., Захария С. Трудовое право Молдовы. Учебно-практическое пособие. Германия, 2016 г., стр. 279.

В то же время, авторы не могут не обратить внимание, что кроме названных ученых, которых можно считать наиболее крупными исследователями в сфере охрана здоровья и безопасности труда на современном этапе, в последние годы проблемы страхового права начинают привлекать внимание значительного числа цивилистов, которые посвящают им как отдельные статьи, так и более глубокие исследования.

Если обратиться к синтезу научных работ, опубликованных авторами из Республики Молдова в которых рассмотрены правовые нормы в области безопасности на рабочем месте, то несомненно следует отразить научные работы молдавского правоведа, доктора права профессора Комратского государственного университета Молдовы, Борис Сосна, который за свою многолетнюю научную деятельность опубликовал по данной тематике многочисленные авторские труды.

Вместе с тем, все указанное представляют собой либо научные статьи, посвященные лишь отдельными аспектам охраны здоровья и безопасности труда, либо главы в учебниках, которые преследуют более образовательную, чем исследовательскую цель.

С сожалением авторы должны отметить, что отечественные цивилисты, как из Молдовы, так и других стран значительно реже обращают свое внимание на проблему охраны здоровья и безопасности труда.

Таким образом, на момент написания настоящей работы в научно-правовом исследовании проблем охраны здоровья и безопасности труда в Республике Молдова наблюдается ощутимая нехватка крупных теоретико-правовых исследований, посвященных данным вопросам.

Сложившаяся ситуация, с одной стороны, обуславливает актуальность настоящей работы, а с другой стороны, является одним из основных факторов, способствовавших как возникновению ряда практических проблем в реализации исследуемых правоотношений, так и определенных проблем уже непосредственно в самом научно-правовом исследовании общетеоретических аспектов безопасности на рабочем месте в трудовом праве.

Предприниматели из западных стран уже сделали вывод, что охрана здоровья и безопасности труда - это одна из возможностей увеличить прибыль предприятия. Безопасность и охрана здоровых условий труда в Республике Молдова также должны быть приоритетными направлениями социальной и трудовой политики государства. Если положение в этой области существенно улучшить, то также можно добиться значительного сокращения человеческих, моральных и материальных потерь.

В статье 7 Конституции Республики Молдова установлено, что Конституция Республики Молдова является ее высшим законом. Ни один закон или иной правовой акт, противоречащие положениям Конституции, не имеют юридической силы. В статье 8 указано, что Республика Молдова обязуется соблюдать Устав Организации Объединенных Наций (далее -

ООН) и договоры, одной из сторон которых она является, строить свои отношения с другими государствами на общепризнанных принципах и нормах международного права. Вступлению в силу международного договора, содержащего положения, противоречащие Конституции, должен предшествовать пересмотр Конституции. А статья 4 гласит, что конституционные положения о правах и свободах человека толкуются и применяются в соответствии с Всеобщей декларацией прав человека, пактами и другими договорами, одной из сторон которых является Республика Молдова. При наличии несоответствий между пактами и договорами об основных правах человека, одной из сторон которых является Республика Молдова, и внутренними законами приоритет имеют международные нормы.

Для сравнения отметим, что Конституция Республики Молдова в ст.1 прямо не гарантирует своим гражданам право на достойную жизнь, то есть не провозглашает себя социальным государством. В РМ гарантируются достоинство человека, его права и свободы, свободное развитие человеческой личности, справедливость и политический плюрализм, которые являются высшими ценностями.

Для того чтобы социальное и трудовое законодательство Республики Молдова полностью соответствовали содержащейся в Конституции декларации о том, что является социальным государством, политика которого направлена на создание условий, обеспечивающих достойную жизнь и свободное развитие человека, необходимо руководствоваться рекомендациями МОТ. Хотя, безусловно, реальное качество жизни в каждой стране определяется уровнем развития ее экономики и финансов.

К сожалению, например, в Республики Молдова за 2019 год получили травмы на производстве 515 человек, в том числе 72 погибли. А всего за этот год было зарегистрировано 497 случаев травматизма работников в сфере труда. Количество несчастных случаев на производстве выше по сравнению с 2018 годом, когда произошел 421 несчастный случай с работниками.[1] При этом Национальное бюро статистики сообщает что, в III квартале 2019 года, рабочая сила Республики Молдова, которая состоит из занятого населения и безработных, составила 947,7 тыс. человек.[2] Эти показатели существенно выше по сравнению с аналогичными показателями развитых зарубежных стран.

В международно-правовых документах ответственность государства за здоровье человека определяется путем признания права человека на

1

2

[интернет ресурс] https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774, [просмотр, 21.03.2023].

здоровье.[1] Такие соглашения предусматривают право на «максимально достижимый уровень» здоровья. Большинство из этих соглашений содержат обязательства государств в отношении здоровья в самом широком смысле. Это касается и охраны здоровья как такового, и детского здравоохранения, и обеспечения защиты репродуктивного и профессионального здоровья, а также благоприятного для здоровья состояния окружающей среды.

Как следует из Доклада МОТ, в начале XX в., когда были установлены первые правовые нормы, регулирующие степень вероятности подвергнуться производственным рискам в сфере труда,[2] вопросы безопасности и гигиены труда превратились в многогранную проблему. Эта проблема имеет последствия не только для жизни людей, развития предприятий и предпринимаемых на национальном уровне усилий по повышению производительности труда и снижению уровня бедности, но и для окружающей человека среды.[3]

Международные трудовые стандарты определяют правовые нормы в новых социально-экономических условиях, и позволяют создать прочную правовую базу для эффективного развития трудового и социального законодательства в области охраны здоровья и техники безопасности. В 1919 г. МОТ приняла свою первую конвенцию № 1 согласно которой провозгласил 8-часовой рабочий день. И как ни странно, эта норма международного права была воспринята из первого в советской России Кодекс законов о труде, принятый в 1918 году. Фактов, чтобы наше трудовое законодательство было примером для мирового сообщества, увы, очень мало.

Приверженность наших стран общепризнанным принципам международного права можно наглядно продемонстрировать на примере подписания и ратификации, например, Республикой Молдова 43 конвенций

---

[1] См.: Борисова-Жарова В. Г. Международно-правовые основы обеспечения права человека на здоровье: автореф. дис…. канд. юрид. наук. М., 2008 г.

[2] На первой сессии Международной конференции труда (29 октября 1919 г. – 27 января 1920 г.) в Вашингтоне МОТ приняла «Рекомендацию № 6, 1919 г. о белом фосфоре». В этом акте государствам - членам МОТ предлагалось ратифицировать «Бернскую конвенцию 1906 г. о запрете использования белового фосфора в спичечном производстве». Это одна из самых первых конвенций по вопросам безопасности и гигиены труда, и она была направлена на запрещение применения белого фосфора в связи с особой опасностью для здоровья работников. Цитата с: [интернет ресурс] https://studref.com/660952/ekonomika/vzaimodeystvie mezhdunarodnogo rossiyskogo pravovogo regulirovaniya ohrany zdorovya sfere truda, [просмотр, 11.04.2023].

[3] Доклад VI МОТ – «Нормотворческая деятельность Международная организация труда в области безопасности и гигиены труда: углубленное рассмотрение с целью разработки плана действий в этой сфере» 91-я сессия 2003 г. [интернет ресурс]: www.ilo.org/public, [дата обращения, 24.04.2023].

МОТ в области труда. Из них, свыше 11 касаются вопросов условий труда и охраны здоровья.

Касательно проблем правового регулирования охраны здоровья и безопасность труда в Республике Молдова, отметим, что Трудовой кодекс Республики Молдова не содержат определения понятия «охрана здоровья и безопасность труда», отсылая правоприменителя к Закону № 186 от 10.07.2008 об охране здоровья и безопасности труда.[1] Обращаясь непосредственно к Закону РМ об охране здоровья и безопасности труда (далее, Закон № 186 от 10.07.2008 или № 186/2008) можно увидеть, что определение понятия «охрана здоровья и безопасности труда» (безопасность на рабочем месте) законодательно закреплено в ст. 1 Закона. В данной статье содержится следующее определение: - охрана здоровья и безопасность труда (безопасность на рабочем месте) это – совокупность видов деятельности, имеющая целью обеспечить наилучшие условия работы, защиты жизни, здоровья, физической и психической целостности работников.

Для сравнения, в Азербайджанской Республики законодательно используется термин «охрана труда». Данный термин законодательно закреплен в п. 10 ст. 3 ТК Азербайджанской Республики (далее - ТК АР), согласно которой под охраной труда понимается - система мер техники безопасности, санитарных, гигиенических, лечебно-профилактических мероприятий, норм и стандартов, предусмотренных в настоящем Кодексе и других нормативно-правовых актах, а также в коллективных договорах, соглашениях, трудовых договорах в целях обеспечения права работников трудиться в безопасных и здоровых условиях.[2]

Аналогичное определение охраны труда предусматривает Трудовой кодекс Республики Беларусь. В соответствии со ст. 221 вышеназванного Кодекса, охрана труда - это система обеспечения безопасности жизни и здоровья работников в процессе трудовой деятельности, включающая правовые, социально-экономические, организационные, технические, психофизиологические, санитарно-гигиеническое, лечебно- профилактические, реабилитационные и иные мероприятия и средства. Статья 1 закона Республика Казахстан «Об охране труда» устанавливает, что охрана труда представляет собой действующую на основании соответствующих законодательных и иных нормативных актов систему социально-экономических, организационных, технических, гигиенических и лечебно-профилактических мероприятий и средств, обеспечивающих безопасность, сохранение здоровья и работоспособности человека в процессе труда.

---

[1] Закон РМ об охране здоровья и безопасности труда. Опубликован: 05.08.2008 в Monitorul Oficial al R.M., Nr. 143-144, статья №: 587. Дата вступления в силу: 01.01.2009.

[2] Трудовой Кодекс Азербайджанской Республики (утвержден Законом Азербайджанской Республики от 1 февраля 1999 года № 618-IQ).

Российский законодатель определяет охрану труда как систему сохранения жизни и здоровья работников в процессе трудовой деятельности, включающую правовые, социально-экономические, организационно-технические, лечебно-профилактические, реабилитационные и иные мероприятия (ст. 209 Трудового кодекса РФ, ст. 1 Федерального закона РФ «Об основах охраны труда в Российской Федерации»).[1]

В румынском Законе об охране труда №90/1996 (утерял силу, вследствие принятия закона nr. 319/2006 об охране здоровья и безопасности труда – прим. авт.) до 2006 года, также использовался термин охрана труда и определялась следующим образом: «охрана труда как *совокупность видов деятельности, имеющая целью обеспечить наилучшие условия в осуществлении трудового процесса, защиты жизни, физической целостности и здоровья работников* и других лиц, участвующих в трудовом процессе».[2]

Примечательно, что Закон Румынии nr. 319/2006 об охране здоровья и безопасности труда, в ст.5 четко разграничивает понятие «работник» и «других лиц, участвующих в трудовом процессе». Так, *работник* - лицо, нанятое согласно закону работодателем, включая студентов и учеников в период прохождения ими практики, а также стажеров и других участников трудового процесса, за исключением лиц, работающих на дому. *Другие лица, участвующих в трудовом процессе* – лица, находящиеся на предприятии и/или его подразделения, с согласия работодателя, во время предварительной проверки профессиональных способностей для трудоустройства, лица, осуществляющие неоплачиваемый труд в пользу общества или деятельность на общественных началах (волонтёрства), а также безработные на период прохождения ими обучения к трудоустройству и другие лица, не имеющих индивидуального трудового договора, заключенного в письменной форме, в отношении которых можно доказать наличие договорных обязательств и оказываемых услуг при помощи любого другого средства доказывания.[3]

Таким образом, охрана здоровья и безопасности труда - это создание здоровых и безопасных условий работы различными средствами.

Здесь, сразу отметим, что среди ученых - юристов имеется мнение, что термин «охрана труда» является некорректным, так как *охраняется не сам труд, а жизнь и здоровье работающих*. По сути, исходя из содержания основных и существенных признаков изучаемого предмета, а также его цели, данные

---

[1] Губенко М.И. Правовое регулирование охраны труда, надзорно-контрольной деятельности за соблюдением законодательства о труде и охране труда [Электронный ресурс]: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.05. - М.: РГБ, Пермь, 2003, (Из фондов Российской Государственной Библиотеки), стр. 36.

[2] Vieru E., Vieru D. Dreptul muncii. Bucureşti: Pro Universitaria, 2010, pag. 601.

[3] Legea României nr. 319/2006 a securităţii şi sănătăţii în muncă. În vigoare de la 01 octombrie 2006. https://lege5.ro/Gratuit/ha3tgobt/legea-nr-319-2006-a-securitatii-si-sanatatii-in-munca.

определения в законодательстве РМ и АР схожи, хоть и выражают разные понятийные термины.

Накопленные знания ученых трудового и административного права в ходе проведенных исследований в области охраны здоровья и безопасности труда и правильно выстроенная система выводов и предложений дают нам более ясные представления о состоянии дел в этой сфере права и о явлениях, которые имеют место видоизменяться, как и все, что окружает нас.

Такое целостное восприятие позволит нам провести исследование проблемы в области трудового права, а именно исследование межотраслевого правового института охраны здоровья и безопасности труда (безопасность на рабочем месте), выявление и решение проблем, вытекающих из такого рода отношений, анализ и исследование правового регулирования данного института в сравнительном аспекте, что в последствии позволит нам более глубже понять данное правовое явление.

Глубокий, всесторонний и системный анализ даст нам право проведения модификации, унификации, дифференциации и развития этого межотраслевого правового института. Только после того, как выявим и обоснуем весь спектр законодательной и нормативно-правовой документация по охране здоровья и безопасности труда, а также суть его точного и единообразного понятия (определения), его основополагающих принципов, совокупности прав и обязанностей его субъектов, и совокупности мероприятий его реализации, мы сможем понять, как правильно применять нормы действующего законодательства для регулирования возникающих из него отношений.

Идентификация научной проблемы исследования определяется наличием противоречия между значимостью эффективной системы охраны здоровья и безопасности труда как основы формирования государственной политики в сфере трудовых отношений и отсутствием качественного и эффективного работающего механизма оценки условий труда с точки зрения определения их соответствия существующим требованиям и нормативам.

Научная проблема заключается в *идентификации*, юридическом, научном подтверждении сфер регулирования правовых норм института охраны здоровья и безопасности труда (безопасности на рабочем месте), предусмотренные в трудовом законодательстве Республики Молдова, в *выявлении* и *формулировании* теоретических проблем, *уточнении* некоторых понятий в контексте проблемы исследования, а также перспектив их дальнейшего развития в указанных странах, *что позволит* как теоретикам, так и практикам лучше понять данный правовой институт, позитивно повлиять на его дальнейшее развитие, и в конечном итоге, *приведет к выравниванию* наших правовых систем к международным стандартам.

Проблемы касающегося правильности понятия и регулирования данного правового института, который из года в год видоизменяться под

растущие потребности общества (работающих людей) и в связи с развитием новых технологий в процессе труда, были, есть и будут источниками дискуссий среди правоведов еще не одного поколения.

Цель исследования является комплексное теоретическое исследование понятия охраны здоровья и безопасности труда в трудовом праве и, соответственно, выявление, и анализ общих и специфических черт в развитии института охраны здоровья и безопасности труда на примере законодательства Республики Молдова, на современном этапе.

Соответственно, для реализации путей решения сформулированной научной проблемы и общей цели работы мы прибегли к использованию определенных методов исследования.

Методологии исследования и обоснование выбранных методов исследования заключается в комплексном и всестороннем сравнительном исследовании законодательных основ института охраны здоровья и безопасности труда, посредством ряда методов.

В процессе исследования рассмотренных в итоговом синтезированном научном материале используются общенаучный диалектический метод познания, основанный на принципах объективности, системности, единства теории и практики с использованием сравнительно-правового, формально-юридического, статистического, историко-правового и других социальных методов познания в юридической науке. Главным методом научного исследования является метод сравнительного правоведения. Так, а) *на эмпирическом уровне* авторами применялись эмпирические методы (*статистический, отбора текстовой информации, в т.ч. путем контент-анализа*), сравнительные методы, такие как: *метод диалектических приемов выделения ключевых моментов развития, структурно-функциональный метод, метод системно-действенного подхода*; б) *на уровне теоретического обобщения* практической информации: *метод терминологического анализа и метод операционализации понятий*, общелогические методы, и в первую очередь, *метод восхождения от конкретного к абстрактному*, базирующийся на активном применении сочетания синтез-аналитических методов, а также абстрагирование, *методы индукции и дедукции*. Широко использовался *исторический метод,* который позволяет изучить и интерпретировать первоначальные и в последствии, новые доказательства существования данного правового института. Кроме того, в исследовании применялись частнонаучные (в данном случае – *частно-правовые*) методы, в т.ч. *формально-правовой и структурно-нормативный метод, метод толкования права, сравнительно-правовой метод и метод правового моделирования*, в то время как для разработки законодательных предложений активно использовались *лингвистически-юридические и технико-законодательные методы*. Где, в частности, *сравнительно-правовой метод* позволяет провести сравнительный анализ национального законодательства Республики Молдова с

законодательством зарубежных стран. *Системно-структурный метод* систематизирует принципы и направления правового регулирования в области охраны здоровья и безопасности труда, а также используя способы толкования правовых норм действующего законодательства. *Метод правового регулирования*, способствует образованию конструкции данного института и отграничения его от других институтов трудового права. И чисто, *системный метод*, с помощью которого рассматривается изучаемый объект исследования, представляющий изучение данного объекта как единого целого.

В ходе проведенного сравнительного анализа правовых аспектов охраны здоровья и безопасности труда в Республике Молдова и других странах нами были рассмотрены как общие вопросы охраны здоровья и безопасности труда по законодательству двух стран - в частности, было проанализировано развитие современного законодательства об охране здоровья и безопасности труда, в том числе и международно-правовое регулирование в этой сфере, предпринята попытка определить понятие охраны здоровья и безопасности труда в законодательстве и юридической литературе как исследуемых, так и других стран, рассмотреть принципы, на которых она базируется, исследованы нормы института охраны здоровья и безопасности труда и выделены их особенности, в разрезе субъективного права работающего на условия труда, отвечающие требованиям безопасности и гигиены, а также юридической обязанности сторон этого правоотношения и организационных мер по реализации права на безопасные условия труда, были сформулированы определённые понятия и значения организационно-правовых форм охраны здоровья и безопасности труда и, на основе действующего законодательства и практики его применения рассмотреть некоторые, самые часто встречаемые организационно-правовые формы, а именно медицинских осмотров, обучении работающих по охране здоровья и безопасности труда и их обеспечении средствами индивидуальной защиты, и выявление основных проблем в их реализации, на современном этапе, - так и некоторые специальные режимы охраны здоровья и безопасности труда, к которым относятся охрана труда женщин и лиц с семейными обязанностями, и охрана труда несовершеннолетних.

В результате исследования охраны здоровья и безопасности труда (безопасности на рабочем месте**)** как института отрасли трудового права, применяемого в практике Республики Молдова и других стран, нами были сформулированы следующие *общие выводы и рекомендации:*

Проблематика, связанная с институтом охраны здоровья и безопасности труда (безопасности на рабочем месте), была, есть и будет источником дискуссий среди правоведов еще не одного поколения. При всем этом, вынуждены отметить, что отечественные ученые-трудовики как из Молдовы, так и из других стран значительно реже обращают свое внимание на проблему охраны здоровья и безопасности труда. В

Республике Молдова наблюдается ощутимая нехватка крупных теоретико-правовых исследований, посвященных данным вопросам.

Молдавское трудовое законодательство в целом соответствует международным нормам и стандартам в области охраны здоровья и безопасности труда. При этом, при имплементации норм международного права в национальное законодательство необходимо учитывать состояние экономики, социальные и культурные особенности наших стран.

Основные направления государственной политики в области охраны здоровья и безопасности труда, т.е. принципы данного комплексного правового института трудового права, для их лучшего понимания нуждаются в четкой классификации и упорядочении.

Право на труд в условиях, отвечающих требованиям безопасности и гигиены, то есть право на охрану здоровья и безопасности труда является *субъективным.* В свою очередь, исходя из признаков юридической обязанности, обязанность по соблюдению охраны здоровья и безопасности труда является юридической.

Действующая системы охраны здоровья и безопасности труда в Республике Молдова нуждаются в серьезном совершенствовании. При всем налаживании механизма государственного и общественного контроля в данной области, до сегодняшнего дня как в других странах, так в Республике Молдова пока еще не созданы Национальные Информационные Центры по охране здоровья и безопасности труда, которые занимались бы организацией и проведением постоянного мониторинга состояния охраны здоровья и безопасности труда, а также координацией деятельности государственных органов, служб, агентств, инспекций, лабораторий, а также негосударственных структур в данной области.

Проведенный анализ нормативных правовых актов, позволяет сделать вывод о том, что в соответствии с нормами молдавского, азербайджанского и законодательства других стран, самые часто встречаемые организационно-правовые формы охраны здоровья и безопасности труда, как *медицинские осмотры (обследования) работающих, их обучение по охране здоровья и безопасности труда, и обеспечение средствами индивидуальной защиты (далее - СИЗ)* в полной мере соответствуют всем признакам организационно-правовых форм охраны здоровья и безопасности труда. Имеют законодательно закрепленный порядок реализации. Вместе с тем, разработанность правовой базы о данных организационно-правовых формах не означает, что проблемы с их применением на практике отсутствуют.

Молдавские законодатели, осуществляя правовое регулирование охраны здоровья и безопасности труда женщин и лиц с семейными обязанностями, а также лиц в возрасте до восемнадцати лет, чаще чем в отношении остальных категорий, используют императивные нормы, реже

предоставляют право сторонам индивидуального трудового договора решать данные вопросы по соглашению между собой. Такое положение дел нами расценивается как положительный аспект в регулировании данных правоотношений.

Проведенным исследованием была решена основная научная проблема, которая состояла в *идентификации*, юридическом, научном подтверждении сфер регулирования правовых норм института охраны здоровья и безопасности труда (безопасности на рабочем месте), предусмотренные в трудовом законодательстве Республики Молдова, в *выявлении* и *формулировании* теоретических проблем, *уточнении* некоторых понятий в контексте проблемы исследования, а также перспектив их дальнейшего развития в указанных странах, *что позволит* как теоретикам, так и практикам лучше понять данный правовой институт, позитивно повлиять на его дальнейшее развитие, и в конечном итоге, *приведет к выравниванию* наших правовых систем к международным стандартам.

БИБЛИОГРАФИЯ:

1. Лушников А.М. Предпосылки формирования и первые акты международного трудового права: историко-правовой этюд. Международное, российское и зарубежное законодательство о труде и социальном обеспечении: современное состояние. Материалы VII международной научно-практической конференции/под ред. К.Н.Гусова. Проспект. М., 2011.
2. Гредингер, М. Опытъ изслъедования безъимянныхъ договоровъ. Рига. 1893, переиздана. Москва: Книга по требованию, 2013.
3. Глобальная стратегия в области профессиональной безопасности и здоровья. URL: www.ilo.org, (дата обращения, 24.04.2023).
4. Negru T., Scorţescu C. Dreptul muncii. Partea generală. Chişinău: ULIM, 2004.
5. Negru T., Scorţescu C. Dreptul muncii. Curs universitar. Chişinău. Editura „Labirint", 2010.
6. Romandaş N. Dreptul muncii. Chişinău: Reclama, 1997.
7. Romandaş N., Boişteanu E. Dreptul muncii. Manual. Chişinău: Reclama, 2007.
8. Boieşteanu E., Romandaş N. Dreptul muncii. Manual. – Ch., S.n.. 2014 (S.n. F.E.-P. „Tipografia Centrală".
9. Капша Т., Сосна Б., Захария С., Трудовое право Молдовы. Учебно-практическое пособие, Германия, 2016 г.

HYPERLINK "http://sindicate.md/rukovodstvo-inspektsii-truda-profsoyuzov-pred

11. https://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/ro/30%20Statistica%20sociala/?rxid=b2ff27d7-0b96-43c9-934b-42e1a2a9a774, [просмотр, 21.03.2023]
12. Борисова-Жарова В.Г. Международно-правовые основы обеспечения права человека на здоровье: автореф. дис. канд. юрид. наук. М., 2008 г.
13. На первой сессии Международной конференции труда (29 октября 1919 г. – 27 января 1920 г.) в Вашингтоне МОТ приняла «Рекомендацию № 6, 1919 г. о белом фосфоре». В этом акте государствам - членам МОТ предлагалось ратифицировать «Бернскую конвенцию 1906 г. о запрете использования белового фосфора в спичечном производстве». Это одна из самых первых конвенций по вопросам безопасности и гигиены труда, и она была направлена на запрещение применения белого фосфора в связи с особой опасностью для здоровья работников. Цитата с: [интернет ресурс]

https://studref.com/660952/ekonomika/vzaimodeystvie mezhdunarodnogo rossiyskogo pravovogo regulirovaniya ohrany zdorovya sfere truda, [просмотр, 11.04.2023].
14. Доклад VI МОТ – «Нормотворческая деятельность Международная организация труда в области безопасности и гигиены труда: углубленное рассмотрение с целью разработки плана действий в этой сфере» 91-я сессия 2003 г. [интернет ресурс]: www.ilo.org/public, [дата обращения, 24.04.2023].
15. Закон РМ об охране здоровья и безопасности труда. Опубликован: 05.08.2008 в Monitorul Oficial al R.M., Nr. 143-144, статья №: 587. Дата вступления в силу: 01.01.2009.
16. Трудовой кодекс Азербайджанской Республики (утвержден Законом Азербайджанской Республики от 1 февраля 1999 года № 618-IQ).
17. Губенко М.И. Правовое регулирование охраны труда, надзорно-контрольной деятельности за соблюдением законодательства о труде и охране труда [Электронный ресурс]: Дис. канд. юрид. наук: 12.00.05. - М.: РГБ, Пермь, 2003.
18. Vieru E., Vieru D. Dreptul muncii. Bucureşti: Pro Universitaria, 2010.
19. Legea României nr. 319/2006 a securităţii şi sănătăţii în muncă. În vigoare de la 01 octombrie 2006. https://lege5.ro/Gratuit/ha3tgobt/legea-nr-319-2006-a-securitatii-si-sanatatii-[дата обращения, 26.04.2023].
20. in-munca, [дата обращения, 24.04.2023].

ЭЛЕКТРОННОЕ ПРАВОСУДИЕ КАК СПОСОБО ОПТИМИЗАЦИИ ГРАЖДАНСКОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА.

ELECTRONIC JUSTICE AS A WAY TO OPTIMIZE CIVIL LEGAL PROCEEDINGS.

Igor ARSENI, *doctor în drept, cercetător științific superior*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
https://orcid.org/0000-0002-9560-0011

Summary:

The issue of e-justice in recent years has been significantly updated in connection with the ongoing judicial reform and the intensification of the processes of introducing e-justice into judicial practice. However, this issue is still characterized by some "gaps" in the development of general theoretical and methodological foundations and conceptual concepts. Based on this, the scientific understanding of the phenomenon under study is still relevant.

Key-words: *civil litigation, optimization, electronic justice, informatization, remoteness, information openness.*

Cuvinte-cheie: *procedura civilă, optimizare, justiție electronică, informatizare, îndepărtare, deschidere informațională.*

Концепция «электронного правительства» появилась относительно недавно, не успев получить целостного теоретического осмысления в юридической науке. Вместе с тем «электронному правительству» посвящено множество исследований, в которых оно изучается, приводятся наиболее приемлемые, с точки зрения авторов этих работ, его определения, рассматриваются его принципы, значение и роль для правового развития государства и общества, подвергаются анализу результаты законотворческой деятельности, затрагивающие вопросы организации и деятельности «электронного правительства» и, как следствие, исследуются и предлагаются различные направления улучшения указанной деятельности.

Концепция «электронного государства» включает множество различных аспектов, среди которых особое значение имеет электронное правосудие. Однако концепции электронного правосудия в настоящее время уделяется меньше внимания чем, например, концепции электронного правительства, которому посвящено довольно много научных исследований.

Проблематика электронного правосудия за последние годы существенно актуализировалась в связи с проводимой судебной реформой интенсификацией процессов внедрения электронного правосудия в судебную практику. Однако эта проблематика по-прежнему характеризуется некоторой «пробельностью» в разработке общих теоретико-методологических основ и концептуальных понятий. Исходя из этого, научное осмысление исследуемого феномена по-прежнему остается актуальным.

В настоящее время наблюдается необходимость в комплексном научном исследовании и осмыслении информационных процессов, проходящих в различных судах, их методологических и правовых основ. В связи с этим выбранная тема исследования весьма актуальна.

Например, необходимо разграничение таких категорий, как электронное правосудие и информатизация деятельности судов. Смешение данных категорий на практике может привести к тому, что внешняя модернизация судебной деятельности без основополагающей сущностной перестройки будет рассматриваться как достаточная реализация концепции электронного правосудия. Однако объединение государственных судов в единую компьютерную сеть, публикация судебных постановлений в сети Интернет – это еще не электронное правосудие.

Необходимо разработать такие направления совершенствования законодательства и правоприменительной практики, которые позволят реализовать именно сущностную перестройку информационного и технологического обеспечения судебной деятельности в соответствии с потребностями современного информационного общества, в общем охвате концепции защиты прав и охраняемых законом интересов.

Формирование электронного правосудия, как отмечалось выше, является одной из наиболее актуальных задач развития государственного механизма в нашей стране. Решение данной задачи является ответом на вызовы современного информационного общества и неотъемлемым компонентом стратегии перспективного совершенствования законодательства и правоприменительной практики в сфере организации судебной власти.

Вместе с тем, формирование и реализация подобной стратегии вызывают необходимость в четком понимании методологических основ и понятийно - категориального аппарата электронного правосудия в гражданском процессе. Без однозначного их установления невозможно и единообразное осуществление электронного правосудия в гражданском судопроизводстве. Между тем, такое единообразие крайне важно именно в сфере организации судебной власти для применения конституционного принципа равенства всех перед законом и судом.

В связи с этим обратим особое внимание на понятие электронного правосудия в гражданском процессе и его характерные черты.

Понятие «электронное правосудие» неоднократно служило предметом рассмотрения в научных работах различных исследователей[1], однако однозначного определения и единого подхода к пониманию электронного правосудия в отечественной правовой науке до сих пор выработано не

[1] РОМАНЕНКОВА, С.В. Понятие электронного правосудия, его генезис и внедрение в правоприменительную практику зарубежных стран // Арбитражный и гражданский процесс. 2013. № 4. С. 26-31; ФЕДОСЕЕВА, Н.Н. Электронное правосудие в России: сущность, проблемы, перспективы // Арбитражный и гражданский процесс. 2008. № 9. С. 2-5

было. Однако такая ситуация не вполне правильна и может негативно повлиять на процесс становления электронного правосудия в нашей стране. В связи с этим, необходимо нормативно закрепить понятие электронного правосудия, которое могло бы в дальнейшем использоваться в правоприменительной практике.

Довольно емкое и содержательное определение электронного правосудия содержится в Рекомендациях Комитета министров Совета Европы CM/Rec (2009)[1] государствам-участникам Совета Европы по электронной демократии. Согласно этому документу, «электронное правосудие – это использование ИКТ в реализации правосудия всеми заинтересованными сторонами в юридической сфере с целью повышения эффективности и качества государственных служб, в частности, для частных лиц и предприятий. Оно включает в себя электронное общение и обмен данными, а также доступ к информации судебного характера». Также в Рекомендациях подчеркивается: «так как судебная власть является ключевым компонентом демократии, электронное правосудие является важнейшей гранью электронной демократии. Ее главная цель состоит в повышении эффективности судебной системы и качества правосудия. Доступ к правосудию – это один из аспектов доступа к демократическим институтам и процессам».

Данное понятие следует учитывать при разработке законодательного определения электронного правосудия, которое целесообразно имплементировать в молдавскую систему права в рамках дальнейшего совершенствования правовых основ судебной реформы и электронного правосудия в Республике Молдова.

Использование информационно-коммуникационных технологий в правосудии как основополагающий признак электронного правосудия нередко используется и в доктринальном конструировании понятия электронного правосудия.

Шараев С.Ю. отметил: «электронное правосудие» – это способ осуществления правосудия, основанный на использовании информационных технологий. «Электронное правосудие» включает в себя целый ряд систем, обеспечивающих доступ к информации о деятельности арбитражных судов и систем автоматизации судопроизводства. Согласно этой концепции, электронные инструменты должны обеспечить абсолютную открытость и доступность арбитражных судов, улучшение качества судейской работы, сокращение издержек и максимальное удобство для участников экономических споров»[2].

А.П. Малашко, считает, что электронное правосудие – это «способ осуществления правосудия, в рамках которого ряд процессуальных дей-

[1] URL. cikrf.ru/international/recommend.doc (посещен 26.04.2023).
[2] URL: http://www.garant.ru/action/regional/271319 (посещен 26.04.2023).

ствий совершается в электронной цифровой форме с применением информационных коммуникационных технологий, что позволяет обеспечить открытость и доступность судопроизводства, оптимизирует документооборот, создает дополнительные возможности по соблюдению процессуальных сроков и способствует оперативности рассмотрения дела в целом»[1].

По мнению В.В. Саса, «электронное правосудие предполагает использование информационно-коммуникативных технологий в осуществлении процессуального законодательства. В частности, для этого необходимо, чтобы тексты судебных актов были размещены в Сети Интернет на официальных сайтах судебных органов и т.д. Это образование также предполагает высокую информатизацию и компьютеризацию всей судебной системы, включая повышение навыков судей и других субъектов по использованию этих технологий»[2].

Артюшова Е.А. считает: «понятие электронного правосудия только входит в речевой оборот и на законодательном уровне не закреплено. Электронное правосудие (e-Justice) – это способ осуществления правосудия, основанный на использовании ИКТ-систем»[3].

Вместе с тем приведенные определения указывают лишь наиболее поверхностные признаки электронного правосудия, в том числе в цивилистическом процессе. При этом остается неясным, как именно используются названные в определениях информационно-коммуникационные системы в рамках электронного правосудия, какие именно системы имеются в виду. Кроме того, довольно размытой остается грань между электронным правосудием и простой информатизацией судебной деятельности, не затрагивающей существо судебной власти.

Автор предлагает и иное определение электронного правосудия. В частности, по мнению Артешовой Е.А., «можно определить электронное правосудие как совершение процессуальных действий в цифровой форме». Данное определение, лучше отражает сущность электронного правосудия. Вместе с тем, необходимо отметить, что понятие «цифровая форма», в свою очередь, также неоднозначно и его использование в определении электронного правосудия считаем не вполне целесообразным.

---

[1] МАЛАШКО, А.П. Использование элементов электронного правосудия в деятельности Экономического Суда СНГ: современное состояние и перспективы. [Электронный ресурс]. URL: http://sudsng.org/download_ files/publication/2014/article_20141125.pdf (посещен 26.04.2023).

[2] САС, В.В. «Электронное правосудие» как элемент «сетевого общества»: теоретические проблемы // Юридическая наука. 2012. № 2. С. 102.

[3] Правовые проблемы внедрения и использования электронного документооборота: Сборник материалов тематического круглого стола / Под ред. Д.В. Шибаева. Вологда: ФГУ Вологодский ЦНТИ, 2010. С. 9.

В качестве примеров электронного правосудия в правовой литературе называют такие, как «подача исков, регистрация заявлений, представление отзывов на иски в электронном виде, электронное судебное дело, движение этого дела из суда в суд в электронной форме, заседания с помощью видеоконференций, отправка дополнительных уведомлений участникам судебного процесса через Интернет или посредством СМС-сообщений и пр.»[1].

Романенкова С.В. предлагает рассматривать электронное правосудие в широком и узком смыслах. При этом, по мнению автора, «в широком смысле под электронным правосудием можно понимать совокупность различных автоматизированных информационных систем - сервисов, предоставляющих средства для публикации судебных актов, ведения «электронного дела» и доступа сторон к материалам «электронного дела». Вышеуказанные средства позволяют вывести на совершенно иной качественный уровень взаимодействие суда, участников процесса и иных заинтересованных лиц. В то же время все эти сервисы носят прикладной, вспомогательный характер, не изменяя способов ведения судебного процесса»[2]. В узком смысле «электронное правосудие», по ее мнению, это «возможность суда и иных участников судебного процесса осуществлять предусмотренные нормативными правовыми актами действия, непосредственно влияющие на начало и ход судебного процесса (например, такие действия, как подача в суд документов в электронной форме или участие в судебном заседании посредством системы видеоконференцсвязи)».

Разница между широким и узким подходом, отмеченная автором, это, скорее, разница между информатизацией судебной деятельностью как внешним, формальным совершенствованием организационных основ судебной власти, и собственно электронным правосудием.

Чижова М.В. понятие «электронное судопроизводство» определено как «основанная на применении технологии видеоконференц-связи процессуальная деятельность суда по рассмотрению гражданских, уголовных и административных дел, в ходе, которой обеспечивается возможность для участия в судебном заседании лиц, находящихся дистанционно от места проведения судебного заседания»[3].

Таким образом, поскольку понятие электронного правосудия определяется автором через понятие электронного судопроизводства, здесь

---

[1] РОГОЖИН, С.П. О некоторых особенностях электронного обеспечения правосудия // Цивилист. 2012. № 2. С. 117-120

[2] РОМАНЕНКОВА, С.В. Понятие электронного правосудия, его генезис и внедрение в правоприменительную практику зарубежных стран // Арбитражный и гражданский процесс. 2013. № 4

[3] ЧИЖОВ, М.В. Применение информационных и коммуникационных технологий в судебной деятельности в условиях формирования информационного общества: Автореф. дисс. …канд. юрид. наук. М., 2013. С. 9.

вновь смыслоопределяющим остается использование видеоконференцсвязи.

Однако видеоконференцсвязь в суде – одно из самых легко отличимых внешних проявлений электронного правосудия, но она представляет собой лишь оптимизацию деятельности суда с использованием современных технологий и не исчерпывает всего многообразия качеств электронного правосудия, которые сущностным образом меняют взаимоотношения между судом и гражданами (юридическими лицами).

В правовой литературе представлен также подход, согласно которому «использование термина «электронное правосудие (судопроизводство)» не подразумевает появление какого-то качественно нового явления, отличного от традиционного «правосудия (судопроизводства»; это та же государственная деятельность судов по рассмотрению и разрешению дел, но осуществляемая в электронной форме. Использование новых технологий в судопроизводстве по сути относится к формальной, а не к содержательной стороне правосудия».[1]

Соглашаясь в целом с приведенным мнением, отметим, что с введением электронных технологий осуществления правосудия все же меняется, не только формально, происходят и гораздо более глубокие сущностные изменения. В частности, эти сущностные изменения заключаются в изменении психологии взаимоотношения суда и других субъектов процессуальных правоотношений. Например, при дистанционной форме взаимодействия судьи и свидетеля в рамках использования систем видеоконференцсвязи судья лишается того интуитивного аспекта восприятия собеседника, правдивости передаваемой информации, который основывается на подсознательном восприятии нюансов мимики и интонации собеседника. В целом общение судьи и участников процесса становится более обезличенным, судья оказывается в большей степени вовлеченным в схему взаимодействия «человек-источник информации», а не «человек-человек». Это, с одной стороны, способствует объективности и беспристрастности судопроизводства, с другой, теряется человеческий фактор – мотивация судьи способствовать справедливому разрешению конкретного жизненного конфликта конкретных людей, могут потеряться нюансы восприятия личности участников процесса, которые в некоторых случаях имеют важное юридическое значение (например, при определении размеров компенсации морального вреда).

При широкомасштабном внедрении электронного правосудия меняется коренным образом все течение процесса, в том числе гражданского,

[1]ЗИПУННИКОВА, Ю. Н. К вопросу об электронном правосудии (судопроизводстве) и электронной процессуальной форме // Осуществление гражданского судопроизводства судами общей юрисдикции и арбитражными (хозяйственными) судами в России и других странах СНГ. Материалы международной научно-практической конференции, г. Москва, 22–23 ноября 2012 года / Под ред. д. ю. н., проф. Т. Е. Абовой. С. 168.

почти на каждой стадии, которого появляются нововведения, являющиеся продуктом современного информационного общества. Например, традиционно (в «до информационную эпоху») в судопроизводстве не использовались подача документов в электронной форме, электронные извещения, применение систем видеоконференцсвязи, электронные доказательства, электронная цифровая подпись, ведение Интернет-сайтов судов с публикацией на них судебных решений, СМС-оповещение участников процесса, иные достижения современных информационных технологий. Сопоставляя развитие механизмов и технологий судопроизводства на современном и на предшествовавшем этапах можно сделать вывод о том, что сущностные изменения заключаются в следующем: 1) ускорение темпов судопроизводства; 2) повышение транспарентности судебного процесса; 3) укрепление механизма «обратной связи» во взаимоотношениях судебной власти (как представителя государства) и гражданского общества; 4) упрощение участия в судебном процессе для граждан, обладающих необходимыми навыками обращения с современными информационными технологиями; 5) углубление дифференциации между поколениями и социальными слоями в обществе по критериям владения навыками обращения с компьютером и материального достатка (делающего возможным покупку необходимой компьютерной техники), что отражается на неравномерном доступе различных социальных слоев и возрастных групп к пользованию достижениями технологий электронного правосудия.

Вместе с тем излишне широкое толкование электронного правосудия, хотя и имеет право на существование, все же не достаточно практично и нуждается в конкретизации.

Прежде всего, следует остановиться на разграничении понятий «электронное правосудие» и «информатизация судов», которые на практике зачастую смешиваются. Опыт показывает, что нечеткое разграничение данных понятий оказывает наиболее вредное влияние на практику электронного правосудия, поскольку приводит к поверхностному и неэффективному восприятию его основных принципов.

Как отмечают исследователи, «информатизация судов предполагает, что суды используют в своей деятельности компьютеры и иную технику в качестве подсобного средства, но не как процессуальное средство»[1]. Необходимо подчеркнуть, что «автоматизация судебного делопроизводства, переход на новую инструкцию по судебному делопроизводству, аудио- и видеозапись судебных процессов, объединение всех судов в единую компьютерную сеть, появление веб-сайтов судов, публикация всех судебных решений в Интернете - еще не электронное правосудие. Это всего лишь переход

[1] ФЕДОСЕЕВА, Н.Н. Электронное правосудие в России: сущность, проблемы, перспективы // Администратор суда. 2008. № 3.

на новые информационные технологии, т.е. автоматизация каких-то рутинных процессов и повышение за счет этого эффективности деятельности суда. Например, протокол судебного заседания в конце прошлого века писался от руки, потом печатался на пишущей машинке, а сейчас уже изготавливается на компьютере. Поступающие в суд дела и документы в настоящее время письменно регистрируются в различных журналах, а в случае перехода на «новую» инструкцию по судебному делопроизводству об этом будет производиться запись в электронный реестр на компьютере».

Информатизация соотносится с внедрением электронного правосудия как часть и целое, стадия процесса и процесс. Иными словами, информатизация возможна без внедрения электронного правосудия (как совершенствование внешней формы организации судебной власти, не затрагивающее ее глубинной сущности). Однако электронное правосудие невозможно в отрыве от процессов информатизации, затрагивающих различные аспекты осуществления правосудия.

Исходя из изложенного, простую информатизацию судебной деятельности не следует приравнивать к электронному правосудию и подменять сущностную перестройку механизмов реализации судебной власти поверхностным исполнением общегосударственных решений в данной сфере. При этом при формулировании определения электронного правосудия в гражданском процессе необходимо учитывать, что дистанционное (удаленное) общение с участниками гражданского процесса и бездокументарная форма передачи данных (сведений, документов, и др.), которое производится с использованием информационных технологий (сети ИНТЕРНЕТ, других средств телекоммуникационной связи), не подменяет собой традиционных форм передачи данных. В частности, дистанционный (бездокументарный) метод является альтернативным или субсидиарным по отношению к документарному. Оба эти метода, взятые на вооружение судом в гражданском процессе, позволяют более полно и эффективно установить государственные гарантии прав граждан в гражданском судопроизводстве.

Таким образом, на основании всего изложенного, предлагается следующее определение электронного правосудия в гражданском процессе: *электронное правосудие в граждаснком процессе – установленная законом процессуальная деятельность суда по отправлению правосудия, по подведомственным ему делам, при которой дистанционное (удаленное) общение с участниками гражданского процесса и бездокументарная форма передачи данных (сведений, документов, и др.) производится с использованием информационных технологий (сети ИНТЕРНЕТ, других средств телекоммуникационной связи), которая является альтернативным или субсидиарным средством общения (извещения, слушания), а также преимущественно документарной форме передачи данных (информации), имеющих значение для производства по делу.*

Исходя из этого определения, по нашему мнению, электронное правосудие с содержательной точки зрения можно охарактеризовать следующим образом:

1. Следует прогнозировать дельнейшее развитие не только электронного правосудия, но и электронного правительства и электронного законотворчества, т.е. последовательный переход всех ветвей государственной власти на принципиально новый формат работы. Судебная власть при этом выступает «флагманом» правового реформирования, первой включаясь в крупномасштабное сущностное (а не формальное, внешнее, каким является простая информатизация государственной власти) изменение фундаментальных основ с целью перехода на современную модель деятельности в структуре информационного общества XXI века.

2. Становление электронного правосудия, в том числе в гражданском процессе, отражает тенденцию информатизации деятельности органов государственной власти в современном информационном обществе. Поскольку, как видится, дальнейшая информатизация и виртуализация в обозримом будущем останется доминирующей тенденцией мирового общественного развития, развитие электронного правосудия в гражданском процессе по объективным причинам будет лишь углубляться, и этот вектор реформирования вряд ли может быть изменен, исходя из объективных потребностей современного общества.

3. Важнейшей смыслоопределяющей чертой электронного правосудия в гражданском процессе является формирование принципиально новой модели взаимодействия государства (в лице органов судебной власти) и граждан (юридических лиц), изменяющей не только внешнюю форму (информатизация судебной деятельности) но и содержание деятельности суда в сфере гражданского судопроизводства.

4. Особенности осуществления правосудия в гражданском процессе в рамках современной электронной модели заключаются в том, что непосредственное общение субъектов гражданско-процессуальных правоотношений и использование преимущественно документарной формы передачи информации частично заменяется на дистанционное и интерактивное общение и бездокументарную форму передачи информации. Следует согласиться с Л.Н. Ракитиной в том, что «учитывая по меньшей мере два фактора: дороговизну проезда к месту расположения суда и наличие большого числа инвалидов, не имеющих зачастую элементарной физической возможности добраться до суда, процессуальное законодательство должно быть максимально удобно для ведения дела гражданином и на расстоянии, т.е. и тогда, когда лицо в силу тех или иных причин до суда не добирается»[1]. Та-

[1] РАКИТИНА, Л.Н. Дистанционный судебный процесс и обеспечение иска. [Электронный ресурс]. URL : http://www.juristlib.ru/book_8519.html (посещен 26.04.2023).

ким образом, внедрение принципов дистанционности и бездокумернтарности, с одной стороны, способствует более полной защите прав граждан, более эффективному соблюдению принципа равенства всех перед судом (в том числе, вне зависимости от места жительства и имущественного положения). Однако, необходимо учитывать, что данный принцип не столь неоднозначен, и несет в себе ряд существенных рисков. Помимо риска для принципа состязательности в случае, если один из участников процесса находится в непосредственном общении с судьей, а другой дистанционно, можно выделить риск несанкционированного доступа к базам данных электронных документов, риск подделки или изменения первоначального электронного документа, риск «перегрузки» судов вследствие упрощения формы подачи заявления и др.

5. Внедрение электронного правосудия в гражданский процесс и в судопроизводство в целом означает качественное изменение роли суда в жизни общества: происходит не только количественное изменение степени взаимодействия общества и суда (вследствие упрощения процедуры подачи иска и участия в процессе граждане и юридические лица чаще обращаются в суд), но и качественное изменение такого общения. В частности, значительную долю взаимодействия суда и общества начинает занимать внепроцессуальное взаимодействие. Интенсивность такого взаимодействия может служить, на наш взгляд, одним из индикаторов построения правового государства, поскольку важным показателем уровня правовой культуры граждан является их желание получать правовые знания (а именно это происходит, например, при обращении к Интернет-сайтам судов), а также умение эти знания применять (например, при направлении гражданином своих пожеланий и предложений суду по каналам «обратной свези» с использованием ресурсов сети «Интернет»). Как следствие суд становится не только представителем государства, осуществляющим ряд государственно-значимых функций, но и центром «притяжения» и развития ресурсов гражданского общества, «рупором» государства в разъяснении гражданам основ государственной политики в той или иной сфере, средством повышения правовой культуры населения.

6. Внепроцессуальное взаимодействие суда и общества осуществляется, например, по следующим направлениям: а) получение информации о деятельности судебной системы в целом на основе материалов, размещаемых на Интернет-сайтах судов (в эти отношения, которые имеют не процессуальный, а информационно-просветительский характер и реализуются вне осуществления правосудия, могут вступать не только участники процесса, но и любые лица, которые желают получить информацию о российской судебной системе или рассмотрении конкретных дел, в образовательных, научно-исследовательских и иных целях); б) получение гражданами информации о конкретных делах и общих тенденциях в развитии судебной

практики по отдельным категориям дел (в том числе в научных и образовательных целях) на основе информационно справочных ресурсов Интернет-сайтов судов и размещаемых на них архивов судебных дел; в) «обратная связь» общества с судом, позволяющая информировать суд о конкретных недостатках судебной системы, в том числе посредством института электронной жалобы на действия (бездействие) и решения конкретных судей (обратная связь).

Можно прогнозировать, что по мере интенсификации применения технологий электронного правосудия в гражданском процессе не только их положительные черты, но и недостатки, проявившиеся в арбитражном процессе, также могут быть реципированы. В связи с этим необходима разработка правовых механизмов защиты интересов граждан в электронном правосудии и в гражданском процессе.

Например, помимо института профессиональной юридической помощи (адвокатуры) может получить развитие институт профессиональной информационно-технической помощи гражданам в гражданском процессе, в рамках которой субъектам гражданского процесса будет оказываться помощь по грамотному и эффективному взаимодействию с судом с использованием технологий электронного правосудия.

В целом же можно сделать вывод о том, что тщательная доктринальная разработка понятия электронного правосудия в гражданском процессе и более глубокое исследование его сущностных черт и характерных особенностей позволят содействовать и выработке практически ориентированных предложений по совершенствованию законодательства и правоприменительной практики, которые позволят более эффективно гарантировать права граждан при их взаимодействии с государственными судами в рамках гражданского судопроизводства.

Библиография:

1. ЗИПУННИКОВА, Ю. Н. К вопросу об электронном правосудии (судопроизводстве) и электронной процессуальной форме // Осуществление гражданского судопроизводства судами общей юрисдикции и арбитражными (хозяйственными) судами в России и других странах СНГ. Материалы международной научно-практической конференции, г. Москва, 22–23 ноября 2012 года / Под ред. д. ю. н., проф. Т. Е. Абовой. ISSN 1812-3929
2. МАЛАШКО, А.П. Использование элементов электронного правосудия в деятельности Экономического Суда СНГ: современное состояние и перспективы. [Электронный ресурс]. URL: http://sudsng.org/download_ files/publication/2014/article_20141125.pdf (посещен 26.04.2023).
3. Правовые проблемы внедрения и использования электронного документооборота: Сборник материалов тематического круглого стола / Под ред. Д.В. Шибаева. Вологда: ФГУ Вологодский ЦНТИ, 2010. ISBN 978-5-902579-06-9
4. РАКИТИНА, Л.Н. Дистанционный судебный процесс и обеспечение иска. [Электронный ресурс]. URL: http://www.juristlib.ru/book_8519.html (посещен 26.04.2023).

5. РОГОЖИН, С.П. О некоторых особенностях электронного обеспечения правосудия // Цивилист. 2012. № 2. ISSN 2071-5889
6. РОМАНЕНКОВА, С.В. Понятие электронного правосудия, его генезис и внедрение в правоприменительную практику зарубежных стран // Арбитражный и гражданский процесс. 2013. № 4. ISSN 1812-383X
7. САС, В.В. «Электронное правосудие» как элемент «сетевого общества»: теоретические проблемы // Юридическая наука. 2012. № 2. ISSN 2220-5500
8. ФЕДОСЕЕВА, Н.Н. Электронное правосудие в России: сущность, проблемы, перспективы // Арбитражный и гражданский процесс. 2008. № 9. ISSN 1812-383X
9. ЧИЖОВ, М.В. Применение информационных и коммуникационных технологий в судебной деятельности в условиях формирования информационного общества: Автореф. дисс. …канд. юрид. наук. М., 2013.
10. URL. cikrf.ru/international/recommend.doc (посещен 26.04.2023).
11. URL: http://www.garant.ru/action/regional/271319 (посещен 26.04.2023).

DEZVOLTAREA UMANĂ ȘI SIGURANȚA PERSOANEI ÎN CONTEXTUL PREOCUPĂRILOR PENTRU SECURITATEA UMANĂ[1]

HUMAN DEVELOPMENT AND PERSON'S SAFETY IN THE CONTEXT OF CONCERNS FOR HUMAN SECURITY

Serghei SPRINCEAN, *doctor hab. în științe politice,*
conferențiar universitar, secretar științific
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
https://orcid.org/0000-0002-7411-9958

Summary:
The problem of the well-being of human civilization in safe conditions and respect for the rights and freedoms of the person stands out as an older concern in the history of human thought. The issue of personal safety is analysed in the article in strict correlation with human development and human security. Many important aspects related to fundamental human rights are also tackled in this paper. Personal safety is directly correlated with human security, but only human development can offer a sustainable perspective over them. The promotion of human development, is impossible without of establishing of basis for respecting safety of the person and of the human security, as well as other human rights in the society.

Keywords: *human security, person's safety, socium, security, human development, global crisis.*

Problematica bunăstării civilizației umane în condiții de siguranță și respectare a drepturilor și libertăților persoanei se remarcă a fi o preocupare mai veche în istoria gândirii umane. Pe lângă aceasta, paradigma securității umane a reușit să aducă un suflu nou în studiile de securitate abia în ultimele decenii, transformând și înlocuind concepția dominantă, de sorginte realistă, a securității statului într-o lume haotică, unde numai forța militară poate asigura o protecție adevărată. Astfel că, încă în perioada antică deja se fac remarcate preocupările teoretice ale filosofilor pentru siguranța individuală a omului ca cetățean, bazată pe reiterarea drepturilor persoanei [1, p. 7].

[1] Articolul este elaborat în cadrul proiectului de cercetare: 20.80009.1606.05 *Calitatea actului de justiție și respectarea drepturilor persoanei în Republica Moldova: cercetări interdisciplinare în contextul implementării Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană.*

În pofida multitudinii sensurilor și abordărilor, securitatea umană ca o concepție exhaustivă cu privire la siguranța persoanei, posedă o istorie nu prea îndelungată, dar fiind din ce în ce mai populară și mai discutată atât în mediul academic, cât și în cel politic.

Pentru o înțelegere mai temeinică a parcursului teoretico-conceptual în diverse perioade istorice a preocupării savanților pentru securitatea omului este important să remarcăm corelația sa cu categoriile moralei și politicului. În cadrul raportului tradiţional dintre morală şi politic, iar mai apoi dintre etică și securitate, se atestă o strânsă interdependenţă şi interinfluenţare relaţională ce se manifestă cu precădere în plan funcţional, din punctul de vedere al subordonării sarcinilor şi rolurilor macro-sociale, unui şir întreg de imperative şi obiective de atins în vederea modernizării sociumului şi adaptării sale sustenabile sub aspect structural şi de conţinut la schimbările și amenințările externe şi, implicit, la cerinţele mereu crescânde şi tot mai complexe pe care le înaintează şi le prezintă mediul natural sociumului în perspectiva supravieţuirii sale coevolutive cu ambientul în condiții de siguranță și stabilitate [2, p. 192]. Sub acest aspect, domeniul moralei mereu a tins să exercite o influenţă mai importantă şi determinantă, în mare parte, față de sfera politicului în general, dar și față de domeniul securității în mod particular, decât în sens invers: din partea politicului și a securității asupra moralei individului uman sau a acelei sociale. Rolul de lider al eticii în cadrul corelaţiei tradiţionale dintre politică şi domeniul eticii, precum și în raportul dintre securitate și morală, este explicabil prin rădăcinile cu mult mai extinse şi mai adânci ale moravurilor, normelor etice, ale reperelor morale în corpul social decât elementele politicului, și cu atât mai puțin decât componentele securitare. Acest fapt este determinat de evoluţia istorică similară pentru majoritatea colectivităţilor umane, de formarea treptată, în plan psihosocial, a straturilor şi nivelurilor conştiinţei sociale unde conştiinţa normativ-etică a precedat apariţia conştiinţei politice în comunităţile umane, și cu atât mai mult conștiința ecologică bazată pe sentimentul necesității de securizare a mediului de trai. Supremația elementului etic în corelația cu politicul și securitatea se explică și prin caracterul şi specificul mult mai mobil şi adaptabil al moralei şi principiilor de comportament corect, a institutelor etice la necesităţile timpului, la conjunctură, la contextul ambiental şi la priorităţile de moment, în comparaţie cu sfera politicului și a securității, cu instituțiile sociale precum elitele, grupurile şi clasele, statul, partidele şi organizaţiile sociopolitice, construcțiile și modelele doctrinar-ideologice destinate de a dirija societatea, de a lupta pentru obţinerea puterii politice şi de a o exercita ulterior [3, p. 93].

Problematica crizei globale contemporane multidimensionale a indus atât în conștiința socială, cât și în discursul științifico-teoretic, aspecte ce provin dintr-o îngrijorare generală și nesiguranță în ziua de mâine. Acestea fiind convergente subiectului securității și elaborării unei metodologii eficiente de asigurare a securității la toate cele 3 niveluri instituțional-obiectuale: la nivel internațional pe Terra, la nivelul securității statului și comunității, precum și la cel al securității și

siguranței persoanei umane. Problematica securității umane a început să preocupe comunitatea academică și cercurile politice mondiale începând cu anii ’90 ai secolului trecut, fiind promovată în special de structurile ONU, iar sensul acestui nou concept a constat în îmbogățirea termenului de securitate cu noi înțelesuri prezentându-l dintr-o perspectivă mult mai complexă ca până atunci, fiind centrată nu doar pe aspectul militar, ci pe persoana umană cu interesele și nevoile sale, fiind identificate, în principal șapte componente de bază cum ar fi : securitatea economică, alimentară, a sănătăţii, a mediului, securitatea personală, politică și a comunității. În spațiul academic autohton studiile de securitate în cel mai larg sens al termenului își fac loc mai ales în ultimul deceniu și jumătate cu unele excepții, reprezentând în special pe academicianul A. D. Ursul și profesorul T. N. Țîrdea, interesați în mod deosebit de acest subiect pe parcursul a mai bine de două decenii în contextul problematicii supraviețuirii omenirii și noosferizării sociumului, iar mai nou în contextul studiilor bioetice. În general, trebuie să remarcăm că tendința specifică spațiului post-sovietic de a atrage în domeniul studiilor de securitate, și mai ales în cercetarea securității umane, mai cu seamă reprezentanți ai științelor sociale și umanistice, activiști civici din domeniul apărării drepturilor omului etc., și mai puțini militari profesioniști, este valabilă și în cazul cercetătorilor din Republica Moldova, interesați de aceste subiecte.

Problematică dezvoltării durabile în corelație cu asigurarea unui nivel decent de securitate umană în Republica Moldova a fost analizată de către academicianul Al. Roșca într-un studiu publicat în anul 2007, în care se menționează că dezvoltarea durabilă “nu este un concept cu totul nou, diverse aspecte ale sale au fost preluate din diferite doctrine social-filosofice şi politice de inspiraţie social-democratică” [4, p. 42]. Totuși problematica omului preocupă autorul, în contextul unei ofensive sociale, politice, instituționale a noilor concepte de dezvoltare și siguranță a persoanei, amintind că „liberalizarea economică şi politică prin sine însăşi, adică fără a fi însoţită de o politică socială democratică şi echitabilă, nu poate crea condiţii obiective pentru manifestarea liberă a omului” [4, p. 43]. Fără îndoială că și libertatea umană, respectul pentru drepturile omului stau la baza bunei funcționări a sistemului sociopolitic, dar asigurarea securității umane, în deplinătatea conceptuală a acestui termen, prin atenția deosebită acordată nu doar garantării echității sociale în condițiile unei economii și societăți liberalizate, dar și a respectării necesităților fiecărui cetățean luat în parte referitor la siguranța personală, alimentară, de mediu etc. este recunoscută de către comunitatea internațională ca o condiție sine qua non pentru progresul sustenabil a omenirii.

O importanță specială capătă problematica siguranței persoanei în contextul riscurilor informaționale și tehnologice, mai cu seamă în contextul dezinformării ca metodă de luptă în războiul informațional de tip nou. Pentru a obține un efect durabil al securizării informaționale a unui spațiu cu repercusiuni clare asupra siguranței pe termen lung a cetățenilor, se cere o participare și implicare a societății civile, a opiniei publice, nu doar în contextul diversificării surselor de

informare, dar și în identificarea și anihilarea cauzelor dezinformării și manipulării premeditate [5, p. 75].

Deși cercetarea științifică din centrele academice din Federeația Rusă cu privire la diversitatea de probleme ce țin de securitate s-a pomenit într-un con umbră caracterizat de un dezinteres cauzat de invazia regimului lui V. Putin în Ucraina în 2022, cercetătorii ruși, foarte des, au avut o prestație valoroasă în cadrul cercetării pluridimensionale a fenomenului securității. Astfel, Z.Z. Biktimirova se remarcă în studiile cu privire la securitatea umană prin reiterarea rolului securității în evoluția concepției de dezvoltare a omului [6, p. 136]. Potrivit autoarei, dezvoltarea omului este direct legată de asigurarea securității lui, iar concepția dată constant face referință la necesitatea siguranței umane. Totuși, trebuie de remarcat că evoluția omului a determinat și dezvoltarea modalităților conceptuale și tehnologice de asigurare a securității individului și colectivității. În anul 2003, V. N. Kuznetsov publică un studiu amplu în domeniul sociologiei securității, în care sunt evidențiate perspectivele sociale și umane ale fenomenului securității [7, p. 39]. Dar abordarea sociologică a securității, relevată de către V. N. Kuznetsov, minimizează aspectele subiective ce țin de percepția individuală și colectivă a siguranței și securității, în comparație cu informația obiectivă și măsurabilă referitor la securitate.

Juristul E.S. Kalina tratează conceptul de securitate în contextul drepturilor fundamentale ale omului. Dreptul la securitate a persoanei umane poate fi recunoscut de comunitatea științifică în contextul necesității individului uman de a-și asigura integritatea și interesele [8, p. 9]. Însă conceptul cu privire la securitatea umană constituie o noțiune mult mai extinsă, cuprinzând drepturile omului în corelație cu perspectivele de dezvoltare a omului. Cercetătorul O.A. Kolotkina analizează, la fel, din perspectivă juridică problematica dreptului persoanei umane la siguranță și securitate [9, p. 112]. Multiple aspecte legate de reflectarea acestui drept fundamental al omului în constituțiile lumii și în cea a Federației Ruse reprezintă esența acestui studiu. Se cere evidențiat faptul că dreptul la securitate a cetățeanului nu poate fi asigurat nici de către stat, nici de societate în condițiile încălcării flagrante a altor drepturi fundamentale ale omului, acestea făcând parte dintr-un sistem de interdependențe și corelații, tentativa în unele state autoritate și nedemocratice de asigurare a unor drepturi fundamentale, precum cele economice, din contul altora, precum cele politice, fi ind mereu sortită eșecului. Un studiu valoros în domeniul securității umane a fost elaborat în anul 2006 de către cercetătorul A.A. Prohojev referitor la corelația dintre teoria dezvoltării și securitatea indivizilor umani și a comunităților [10, p. 29]. Astfel, au fost subliniate punctele de tangență dintre aceste elemente drept condiții obligatorii ale bunăstării persoanelor și societății în ansamblu. Cu toate că securitatea socială diferă de cea umană în structura sa și în metodele de asigurare a acesteia, pe când A.A. Prohojev, în acest studiu, tratează securitatea ca o stare sustenabilă pentru dezvoltarea celor două subiecte ale proceselor securitare: persoana umană și societatea ca fiind foarte apropiate și complementare. În spațiul de limbă rusă

se remarcă o serie de cercetători care analizează problematica securității umane în contextul și în raport cu asigurarea securității naționale. Astfel, un cercetător important în acest sens este politologul Elzad Seifula Ogly Izzatdust care studiază securitatea națională a Federației Ruse, subliniind aspectul uman [11, p. 47]. În acest studiu amplu sunt relevate impedimentele instituționale și de mentalitate care creează dificultăți în promovarea securității umane în această țară. Dar, inclusiv într-un spațiu politic autoritar dominat de preocuparea asigurării securității naționale prin mijloace militare, această abordare fiind instituită la nivel de politică de stat, comunitatea științifică are datoria să atenționeze societatea civilă și opinia publică, în mă sura posibilităților și prin mijloacele disponibile, asupra necesității asigurării securității persoanei umane pe lângă cea națională. Într-un context similar, cercetătorul A.A. Satsuta analizează securitatea națională din perspectiva proceselor sociale În viziunea sa, securitatea națională reprezintă unul dintre fenomenele și procesele sociale care au însoțit evoluția omenirii pe tot parcursul acesteia, iar securitatea persoanei umane putea fi asigurată doar într-un cadru social în care pericolele și amenințările sunt reduse maximal posibil, în funcție de conjunctura internă și externă, de nivelul de civilizație și de dezvoltare tehnologică a sociumului etc. [12, p. 39]. Remarcând toate aceste aspecte, autorul nu întreprinde însă efortul, în măsura cuvenită, de a analiza comparativ și calitativ concepția securității umane și cea a securității naționale, înțeleasă mai mult ca asigurare contra pericolelor externe. Un studiu din anul 2012 al cercetătorului N.N. Terehova relevă necesitatea edifi cării unui sistem specializat în asigurarea securității persoanei umane în structura generală a securității naționale, pe exemplul Federației Ruse [13, p. 146]. Securitatea națională, în plan teoretic, trebuie să fi e asigurată, potrivit autorului, prin formarea unor sisteme distincte de promovare a siguranței și securității elementelor-cheie din societate, printre care omul, cu necesitățile și interesele sale, trebuie să se poziționeze în centrul sistemului de asigurare a securității naționale. Totuși realitățile din Federația Rusă indică asupra stadiului incipient în care se află procesul de edificare a unor mecanisme și instituții viabile de asigurare a securității umane, în sensul clasic al termenului, reieșind din calitatea cadrului normativ-juridic existent, dar și din analize pertinente ale trendurilor sociale și politice ce se manifestă în acel spațiu.

Problematica securității a fost analizată din diverse perspective de către cercetătorul T.V. Vladimirova care studiază problematica securității din perspectivă filosofico-sinergetică într-un șir de lucrări. Astfel, ordinea socială, în viziunea acestui autor, poate fi asigurată doar prin fortificarea securității, pe de o parte [14, p. 21]. Pe de altă parte, pentru fiecare persoană umană ordinea socială reprezintă o valoare în sine [15, p. 75], totuși autorul pretinde că interesele individului uman, precum și cele sociale nu pot fi apărate în alt mod decât prin implicarea statului, ceea ce reprezintă o opinie combătută prin concepția securității umane asigurare nu doar la nivel instituțiilor statului, ci și prin diverse mecanisme locale și comunitare, care sunt monitorizate și la nivel internațional de organisme spe-

cializate. Autorul analizează abordarea structurală și sinergetică asupra fenomenului securității ca un element capabil să genereze stabilitate ordinii sociale cu condiția amplificării deviației în cadrul acestui fenomen [16, p. 16]. Securitatea devine un sistem social compus din relații sociale, oameni, instituții etc., iar deviația, din perspectivă sinergetică, conferă o plasticitate acestui sistem și o adaptabilitate mai mare la necesitățile sociumului. Într-o altă lucrare, este cercetată problematica securității informaționale din perspectiva naturii sale sociale, în care se menționează că principalele riscuri pentru om în era tehnologiilor înalte se conțin în posibilitățile extinse de manipulare informațională a individului prin intermediul rețelelor de socializare sau exploatând necesitatea permanentă a naturii umane în noi informații și date [17, p. 199]. Totuși securitatea umană în epoca tehnologiilor comunicaționale de vârf poate și trebuie să țină cont de aceste pericole și vulnerabilități sporite, totodată, trebuie luate în calcul și avantajele și oportunitățile deosebite ce apar în acest context, legate mai ales de transparentizarea și democratizarea spațiului public prin accesul facil la utilizarea tehnologiilor moderne.

Din perspectiva filosofiei sociale, profesorul A.P. Romanova, împreună cu V.O. Marmilova de la Universitatea de Stat din Astrahan, cercetează securitatea culturală ca un aspect de o importanță crucială pentru securitatea umană, aducând în discuție problematica securității spirituale [18, p. 88]. În viziunea autorilor, securitatea culturală (cultural safety) trebuie înțeleasă mai mult ca element component al asigurării identității personale a cetățeanului, iar securitatea spirituală face conexiunea dintre spațiul public și cel intim al persoanei pe care le plasează într-un context asigurat de orice intervenții perturbatoare negative. Sociologul E.A. Popov cercetează problematica securității spirituale ca parte a securității umane din perspectiva necesității interconectării vieții materiale și a celei spirituale a persoanei umane și a asigurării unei bune interfuncționări a acestora ca un tot întreg [19, p. 110]. Prin urmare, deducem ipoteza că securitatea socială și cea spirituală a persoanei umane și a societății reprezintă două laturi ale securității naționale, iar riscul principal, ca un posibil impediment în asigurarea securității umane, este refuzul conștientizat sau nu al individului uman de a confrunta direct amenințările. Cu toate că viața spirituală a persoanei ține de domeniul vieții private, ea determină în ultimă instanță comportamentul social al persoanei, precum și atitudinile sale și percepția față de securitatea proprie și cea a comunității. Un alt cercetător care se face remarcat cu un studiu al fenomenului securității umane din perspectivă filosofică este V.V. Balahonski, interesat îndeosebi de fundamentele sinergetice și informaționale ale procesului de asigurare a securității sociale și individuale [20, p. 21]. Autorul promovează ideea precum că securitatea reprezintă un scop suprem al statalității, protecția societății și persoanei umane la fel fiind pusă în seama statului. Vom deduce că concepția securității umane în contextul ultimelor elaborări în acest domeniu, analizată inclusiv sub

aspect filosofic, este capabilă să contribuie substanțial la evoluția filosofiei sociale și antropologiei în vederea accentuării aspectului securitar în studiile despre om și societate.

Cercetarea căilor de ameliorare calitativă a vieții omului devine o preocupare extrem de oportună în vederea conferirii unui traiect socialmente benefic, util şi pozitiv aplicării noilor cunoștințe din domeniile siguranței persoanei și securității umane în practica securitară și politică modernă, în viaţa publică, în contextul cursului firesc al dezvoltării ştiinţelor sociale la etapa contemporană, al evoluţiei societăţii umane în ultimă instanţă, în condiţiile necesității stringente a redimensionării priorităţilor civilizaţiei contemporane în perspectiva depăşirii sustenabile a crizei globale, asigurând un standard optimal al securității umane, al demnității omului și al respectării libertăților sale fundamentaleb [21, p. 8]

Scopul principal al lansării acestei noțiuni a securității umane, emanat de sfera studiilor de securitate, a fost de a depăși limitele impuse conceptualizării fenomenului securității de sensul militar tradiţional al ei. Noul sens al securității umane extinde către un nivel superior înțelegerea fenomenului în cauză, prezentându-l ca pe unul multidimensional ce cuprinde securitatea economică, alimentară, a sănătăţii, a mediului, securitatea personală, politică, a comunităţii. Astfel că, primele referințe la securitatea umană le găsim corelate cu problematica drepturilor omului ce s-a aflat în atenția ONU încă de la formarea acestei organizații mondiale, începând cu adoptarea Declarației Universale a Drepturilor Omului din 1948, unde în articolul 3 este prevăzut că „orice fiinţă umană are dreptul la viaţă, la libertate şi la securitatea persoanei sale”. Dacă e să analizăm în detaliu concepția securității umane, este important de remarcat că noțiunea dată poartă un caracter eminamente sintetic și complementar cu cel puțin alte două concepte precum este cea a drepturilor omului, pe de o parte, iar, pe de altă parte, problematica dezvoltării umane [22, p. 30]. Împreună, cele trei noțiuni: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană reprezintă un complex conceptual armonios destinat elucidării și explicării proceselor de evoluție și transformare a omului în contextul lumii contemporane, cu toate provocările, pericolele, și amenințările pe care le comportă pentru persoana umană. Fără securitate umană, drepturile omului și dezvoltarea pierd din conținut și nu mai pot atinge obiectivul pentru care au fost propuse – crearea unui mediu adecvat de evoluție atât pentru persoana umană, cât și pentru comunitățile de oameni.

Dintr-o altă perspectivă, asigurarea unei securități umane și a drepturilor omului în afara paradigmei dezvoltării reprezintă o ocupație inutilă cramponată de o situație statică și lipsită de sustenabilitate. La fel și realizarea unei dezvoltări umane și a securității individului uman fără un nivel adecvat al asigurării respectării drepturilor omului, devine desuetă din moment ce drepturile și libertățile individuale sunt considerate mai puțin importante sau secundare celor comunitare, prioritatea fiind pusă pe securitatea și dezvoltarea statului în detrimentul și din contul cetățeanului.

Dintre cele trei elemente organic legate: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană, primul dintre care apare cel mai târziu în circuitul social și academic, cronologic vorbind. Securitatea umană, de fapt, a venit să desăvârșească concepția progresului civilizației umane contemporane, bazată pe bunăstare, toleranță și libertăți individuale. Generalizând, se constată că securitatea umană tinde să cuprindă celelalte noțiuni, transformându-le decisiv, în conformitate cu prioritatea siguranței și sustenabilității eforturilor de realizare a progresului. Astfel că toate cele trei elemente: securitatea umană, drepturile omului și dezvoltarea umană devin parte a unei concepții unice a dezvoltării sigure și libere.

Concluzionând, vom remarca că securitatea umană, ca şi asigurarea drepturilor omului, în mare parte poate fi asigurată prin implicarea subiectului juridic sau a persoanei căreia i s-au încălcat aceste drepturi sau i s-a violat securitatea personală. Cu toate acestea, securitatea umană se referă şi la asigurarea unui nivel de siguranţă a fiinţelor umane în totalitatea lor ca societate şi nu doar ca indivizi luaţi în parte, lucru demonstrat prin tendința societății civile, eforturile elitelor intelectuale, de a impune un climat de siguranță și respect reciproc în societate.

Bibliografie:

1. Sprincean S. *Unele stringenţe şi imperative în studiile contemporane de securitate*. În: Dezvoltarea cadrului juridic al Republicii Moldova în contextul necesităţilor de securitate şi asigurare a parcursului european. / Republica Moldova în contextul provocărilor interne şi externe la adresa securităţii naţionale (Partea a III-a). / Red. şt. Natalia Albu. Chişinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (ÎS FEP "Tipografia Centrală"). 2019. Cap. 1, p. 5-20.
2. Sprincean S. *Politici de asigurare a securității umane în condiții pandemice*. În: Top 10 probleme politice a societăţii în contextul pandemiei de coronavirus de tip nou. / red. şt. V. Juc. Chișinău: Institutul de Cercetări Juridice, Politice şi Sociologice (F.E.-P. "Tipografia Centrală"). Subcap. 2.5. 2022, p. 179-218.
3. Sprincean S., Becciu S. *Perspectiva postmodernă asupra problematicii siguranței omului în contextul provocărilor contemporane*. În: Revista de științe politice și relații internaționale (Institutul de științe politice și relații internaționale „Ion I. C. Brătianu") [București], Tomul XVIII, Nr. 2, 2021, p. 91-100.
4. Roşca A. Omul ca agent şi obiectiv social în contextul tranziţiei. În: Revista de ştiinţă, inovare, cultură şi artă „Akademos" [Chişinău], nr. 2-3 (7), septembrie 2007, p. 42-44.
5. Sprincean S., Sohoțchi T-S. *Asigurarea securității umane prin optimizarea procesului decizional din Republica Moldova.* În: MOLDOSCOPIE. Publicaţie periodică ştiinţifico-practică. [Chişinău]. Anul 24 (2020), nr. 4 (91), p. 73 - 80.
6. Биктимирова З. З. *Безопасность в концепции развития человека*. În: Общественные науки и современность. № 6. 2002, p. 135-142.
7. Кузнецов В. Н. Социология безопасности. Москва: Книга и бизнес, 2003. 880 р.
8. Калина Е.С. *Понятие безопасности и право на безопасность как одно из личных прав*. În: Безопасность бизнеса. № 4. 2004, p. 9–10.
9. Колоткина О. А. Право личности на безопасность: понятие, место в системе прав человека и особенности изучения в курсе конституционного права РФ. În: Право и образование. Москва. №11. 2007, p. 109–114.
10. Прохожев А. А. Теория развития и безопасности человека и общества. Москва: Иноктаво, 2006. 288 с.

11. Изатдуст Э. С. Национальная безопасность России: институциональный контекст и человеческое измерение. Москва: Academia, 2010. 255 p.
12. Сацута А. А. Национальная безопасность как социальное явление: современная парадигма. În: Вестник Военного университета. № 3. 2007, p. 36–43.
13. Терехова Н. Н. Система обеспечения безопасности личности в общей структуре обеспечения национальной безопасности Российской Федерации. În: Вестник Удмуртского Университета, Экономика и право, вып.1. 2012, p. 144-150.
14. Владимирова Т. В. Безопасность как устойчивость социального порядка. În: Труды института / Ин-т ФСБ России (г. Новосибирск). Новосибирск. № 37, 2010, p. 16–31.
15. Владимирова Т.В. Проблема устойчивости порядка как угроза безопасности. În: Национальная безопасность. № 2. 2013, p.67-87.
16. Владимирова Т. В. Безопасность как устойчивость социального порядка в условиях возрастания девиации. În: Национальная безопасность / Nota bene. № 1 (24), 2013, p. 12–19.
17. Владимирова Т. В. Социальная природа информационной безопасности. Москва: АНО Изд. Дом «Науч. обозрение», 2014. 239 p.
18. Романова А.П., Мармилова В.О. Культуная безопасность как важнейший фактор национальной безопасности. În: Человек. Сообщество. Управление. № 2. 2008, p. 84-94.
19. Попов Е. А. Духовная и социальная безопасность человека и общества: тенденции и стратегии. În: Национальная безопасность / nota bene. № 4, 2011, p. 107-112.
20. Балахонский В. В. Системно-информационные и синергетические основания философского осмысления феномена социальной безопасности. Философия права. 2011. № 1 (44). p. 19–23.
21. Sprincean S**.** *The role of personal safety in ensuring the protection of human rights in the Republic of Moldova*. In: Защита прав человека в периоды внешнеполитической напряженности: материалы Всерос. науч-практ. конф. с Междунар. участием (Саранск, 26 мар. 2021 г.): в 2 ч. / [редкол.: Г.П. Кулешова и др.]; Средне-Волжский институт (филиал) ВГУЮ (РПА Минюста России). Саранск, 2021. Ч. 1, с. 5-13.
22. Sprincean S. *Imperativele securitare ale societății contemporane*. În: Perspectivele și problemele integrării în spațiul european al cercetării și educației / Prospects and problems of research and education integration into the European area. Conferință științifică internațională, ediția a VI-a, 6 iunie 2019. Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul. Volumul VI. Partea 1, 2019, p. 29-33.

RISCURILE, AMENINȚĂRILE ȘI VULNERABILITĂȚILE DE SECURITATE NAȚIONALĂ CA IMPEDIMENT PENTRU INTEGRAREA EUROPEANĂ A REPUBLICII MOLDOVA

Marcel BENCHECI *dr., cercetător științific coordonator*
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al USM
https://orcid.org/0000-0002-6619-5299

Riscurile, amenințările și vulnerabilitățile de securitate națională pot reprezenta obstacole în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. În contextul integrării europene, securitatea națională devine un aspect esențial, deoarece statele trebuie să îndeplinească anumite cerințe și standarde în acest domeniu pentru a deveni membri ai Uniunii Europene sau pentru a consolida relațiile lor cu UE.

National security risks, threats and vulnerabilities can represent obstacles in the European integration process of the Republic of Moldova. In the context of European integration, national security becomes an essential aspect, because states must meet certain requirements and standards in this area in order to become members of the European Union or to strengthen their relations with the EU.

Keywords: *risk, threat, vulnerability, national security, European Union, European integration.*

Cuvinte-cheie: *risc, amenințare, vulnerabilitate, securitate națională, Uniunea Europeană, integrare europeană.*

De la declararea independenței sale Republica Moldova este expusă riscurilor și amenințărilor de securitate, care afectează întreg sistemul național de securitate. Referindu-ne la țara noastră actualitatea studierii sistemice a factorilor care determină riscurile, amenințările și vulnerabilitățile influențează direct starea securităţii naţionale a statului nostru, căci de ea depinde viabilitatea acestuia.

În prezent percepțiile asupra ameninţărilor în adresa securităţii naţionale au suferit modificări fundamentale, de rând cu dimensiunea militară a securității, importanţă dobândind și cele non militare. Iar cunoașterea, prevenirea şi contracararea ameninţărilor și riscurilor la securitatea naţională se realizează de către organele securităţii statului ca componente ale sistemului naţional de securitate.

Printre cele mai fundamentale riscuri, amenințări și vulnerabilități de securitate națională, care pot afecta procesul de integrare europeană al Republicii Moldova se enumeră: *Conflictul transnistrean*: Conflictul nerezolvat din regiunea transnistreană reprezintă o amenințare la adresa securității naționale a Republicii Moldova. Persistența acestui conflict poate crea tensiuni regionale și poate îngreuna eforturile de integrare europeană; *Corupția și guvernarea deficitară*: Corupția și guvernarea deficitară reprezintă vulnerabilități majore ale securității naționale. Aceste fenomene pot submina statul de drept, eficiența instituțiilor și încrederea cetățenilor, ceea ce poate afecta procesul de integrare europeană; *Criminalitatea organizată și traficul ilicit*: Prezența puternică a criminalității organizate și fenomenelor de trafic ilicit, cum ar fi traficul de droguri și traficul de persoane, poate crea instabilitate și vulnerabilități de securitate. Aceste aspecte

pot fi percepute ca un risc pentru Uniunea Europeană și pot îngreuna parcursul de integrare a Republicii Moldova; *Vulnerabilități în sectorul energetic*: Dependența de importurile de energie și vulnerabilitățile în infrastructura energetică pot afecta securitatea energetică a Republicii Moldova și, implicit, procesul de integrare europeană. Aceasta poate necesita eforturi susținute pentru diversificarea surselor de energie și dezvoltarea infrastructurii rezistente; *Propaganda și dezinformarea*: Republica Moldova poate fi expusă la influența propagandei și dezinformării din partea unor actori străini, ceea ce poate submina încrederea în instituțiile democratice și în procesul de integrare europeană. Combaterea acestor fenomene și consolidarea rezilienței media și a capacității de analiză sunt importante în contextul securității naționale și a integrării europene.

De asemenea, *războiul din Ucraina* reprezintă un factor important care afectează securitatea națională a Republicii Moldova și a altor state din regiune. În contextul situației din Ucraina, Republica Moldova se confruntă cu următoarele riscuri și amenințări la adresa securității naționale: instabilitatea regională (războiul din Ucraina a creat o instabilitate regională semnificativă, care poate afecta stabilitatea politică, economică și socială a Republicii Moldova și poate genera tensiuni și conflicte în regiune); situația din Ucraina poate influența evoluția conflictului transnistrean, care reprezintă o problemă majoră de securitate pentru Republica Moldova. Astfel, instabilitatea regională poate amplifica tensiunile și poate complica eforturile de rezolvare a conflictului. În acelaşi context, războiul din Ucraina poate genera un flux de refugiați și migranți către Republica Moldova, punând presiune asupra sistemelor sociale, economice și de securitate ale țării și poate crea provocări în gestionarea acestor fluxuri migratorii.

Războiul din Ucraina poate avea repercusiuni și asupra influenței geopolitice în regiune. Puterile regionale și globale pot încerca să-și consolideze pozițiile și să-și extindă influența în contextul crizei ucrainene, ceea ce poate afecta interesele și securitatea Republicii Moldova. Totodată, Republica Moldova importă o parte semnificativă a energiei sale din Ucraina. Instabilitatea și posibilele întreruperi în sectorul energetic din Ucraina pot afecta securitatea energetică a Republicii Moldova și pot crea vulnerabilități în aprovizionarea cu energie a țării. Același război poate crea un mediu favorabil pentru intensificarea criminalității transfrontaliere, cum ar fi traficul de droguri, traficul de persoane și contrabanda. Acest lucru poate afecta securitatea națională a Republicii Moldova și poate necesita eforturi sporite pentru contracararea acestor amenințări.

Amenințările, riscurile și vulnerabilitățile sistemului național de securitate cu impact direct asupra statului au modificat substanțial paradigmele tradiționale ale securității naționale la începutul secolului XXI. Referindu-ne la amenințările cu impact asupra sistemului național de securitate acestea constituie totalitatea condiţiilor şi factorilor care creează pericol pentru interesele cetățeanului, societății și statului, reprezentând activităţi intenţionate, reale şi potenţiale, care determină conţinutul activităţii de asigurare a securităţii naţio-

nale. Ameninţările, conform unor autori [1], pot fi definite şi în raport cu riscurile, reprezentând factori de risc ce evoluează către concret, către existenţa reală, iar într-un anumit context sau mediu favorabil capătă şi direcţie, şi intenţie. Ameninţările provin de la state, grupări neguvernamentale, organizaţii ce nu respectă dreptul internaţional şi ordinea internaţională, disputele etnice, religioase, nerespectarea drepturilor omului, probleme economice ale unui stat. Amenințarea la adresa securităţii este o acţiune sau succesiune de evenimente, care ameninţă în mod grav să producă degradarea calităţii vieţii cetăţenilor unui stat, într-o perioadă relativ scurtă de timp sau constituie o ameninţare de neignorat la adresa libertăţii de alegere a politicii unui guvern sau a unei entităţi private, sau neguvernamentale din interiorul unui stat [13, p. 193].

Conform art. 4 din Legea nr. 618 cu privire la securitatea statului, prin ameninţări la adresa securităţii statului se înţelege ansamblul de acţiuni, condiţii şi factori ce comportă pericol pentru stat, societate şi personalitate [9].

Riscurile de securitate sunt elemente, situaţii sau condiţii interne şi externe probabile care pot afecta securitatea naţională, pot genera efecte contrare intereselor fundamentale ale unui stat. Riscurile pot fi interne, externe şi asimetrice. Acestea se referă la evenimente posibile, dar incerte care pot provoca daune. Impactul riscului depinde de amenințările în evoluție, plus de nivelul vulnerabilității față de aceste amenințări, precum și de capacitatea disponibilă pentru a face față acestor amenințări.

Vulnerabilitățile sunt stările de lucru, procese sau fenomene din interiorul statului, care diminuează capacitatea acestuia de a reacţiona eficient la riscurile existente ori potenţiale sau care favorizează apariţia şi dezvoltarea lor. Efectele produse de vulnerabilități pot contribui la accentuarea şi manifestarea ameninţărilor şi riscurilor existente, generând totodată noi riscuri şi amenințări în adresa securităţii naţionale. Acestea sunt analizate din punct de vedere clasic. Vulnerabilitatea depinde de natura situației în care se află statul: fie de starea de război/conflict, de starea de pace „aparentă” sau depinde de interesele urmărite de un actor în regiune. În general, vulnerabilitățile sunt procese sau fenomene din viaţa internă ale unui stat, care diminuează capacitatea de reacţie la riscurile existente ori potențiale sau care favorizează apariția şi dezvoltarea acestora.

Frecvent, termenii riscuri, amenințări și vulnerabilități sunt utilizati în mod obișnuit împreună, cu toate acestea, aceștia descriu trei elemente distincte ale securității naționale, care se încadrează într-un spectru larg. Astfel, o vulnerabilitate a unui stat expune acesta la amenințări. La rândul său, o amenințare reprezintă un eveniment negativ care se aprovechează de o vulnerabilitate. În final, riscul reprezintă potențialul de pierdere și daune suferite de către stat atunci când apare o amenințare.

Riscul este probabilitatea ca o daună adusă securității statului să se producă, precum și creșeterea potențialului de amploare al prejudiciului adus

statului și cetățenilor săi. Totodată, datorită factorilor atât interni, cât și externi un risc fluctuează în timp. Astfel, un Risc = amenințare x vulnerabilitate [14].

Amenințările și riscurile pe termen scurt în adresa securităţii Republicii Moldova, pot fi elucidate prin explorarea vulnerabilităţilor existente sau care pot apărea. Specific pentru Republica Moldova, vulnerabilităţile pot fi evaluate din perspectiva internă şi externă (depinde de unde sunt generate). De exemplu, dependenţa unilaterală a Republicii Moldova de sistemele străine în domeniul energetic este o vulnerabilitate majoră care, în mediul actual de securitate, se transformă într-o ameninţare la adresa securităţii naţionale. O altă vulnerabilitate caracteristică ţărilor slabe, este emigrarea specialiştilor de înaltă calificare şi slăbirea potenţialului de dezvoltare al ţării [10, p. 3].

Un factor de care depinde intensitatea riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților este amplasarea geografică a statului. Aflându-ne la răscrucea intereselor geopolitice şi hegemonice, Republica Moldova este la intersecția a trei zone geopolitice: Sud-est-europeană, Central-europeană şi Eurasiatică. Vulnerabilitatea Republicii Moldova ca stat în tranziție, pe de o parte, şi sindromul post-imperial al politicii Federației Ruse în așa-numita "vecinătate apropiată", pe de altă parte, creează un mediu generator al unei situaţii de creștere permanentă a vulnerabilității, amenințărilor şi riscurilor de securitate [7]. Amplasarea geografică a Republicii Moldova este un factor determinant al intensității riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților pe care le întâmpină. Această țară se află într-o poziție strategică, fiind la intersecția a trei zone geopolitice importante: Sud-est-europeană, Central-europeană și Eurasiatică. Această situație amplifică complexitatea și provocările cu care se confruntă Republica Moldova.

Pe de o parte, vulnerabilitatea Republicii Moldova ca stat în tranziție contribuie la creșterea nivelului de risc și amenințări la adresa securității. Tranziția politică și economică pe care o traversează țara o expune la diverse vulnerabilități și dificultăți în consolidarea instituțiilor și în gestionarea eficientă a resurselor.

Pe de altă parte, sindromul post-imperial al politicii Federației Ruse în regiunea cunoscută sub denumirea de "vecinătatea apropiată" amplifică și mai mult mediul generat al creșterii permanente a vulnerabilităților, amenințărilor și riscurilor de securitate. Relația tensionată și influența exercitată de Rusia asupra Republicii Moldova adaugă un element suplimentar de instabilitate și incertitudine în ceea ce privește securitatea națională.

Astfel, amplasarea geografică a Republicii Moldova și combinația de vulnerabilități interne și presiuni externe creează un mediu complex în care riscurile, amenințările și vulnerabilitățile de securitate au o tendință de creștere continuă.

Importanța subiectului cercetat în acest paragraf este determinată și de diversitatea factorilor de risc de ordin intern, ce afectează sistemul național de securitate. De exemplu, amenințarea politică exprimată prin nesiguranța securității politice a statului, deoarece anume puterea politică este cea care decide

politicile și instituţiile de securitate ale statului. Astfel putem afirma că instabilitatea securității politice poate fi afectată de vulnerabilități de ordin ideologic sau naţional care, la rândul lor, pot fi intenționate şi structurale, precum fenomenul separatismului politic (aşa-numita Republică Moldovenească Nistreană) şi etnic (Unitatea Teritorial Administrativă Gagauz-Yeri), susținut de Federaţia Rusă, care până la moment nu a retras forţele armate; traseismul politic și cultura politică scăzută a cetățenilor, fenomenul corupţiei şi a interesului de grup în politica moldovenească, fapt ce erodează suveranitatea statului de drept, securitatea energetică a statului dependentă de Federația Rusă, diverse forțe politice și civice controlate, finanțate și susținute de către Moscova, criza economică, dezinformarea și manipularea opiniei publice, lipsa culturii de securitate la nivelul societății și a clasei politice, comunicare publică precară în domeniul securității și apărării, lipsa coeziunii societății, criza refugiaților, securitatea frontalieră etc. [15, p.45].

Riscurile în adresa sistemului național de securitate al Republicii Moldova pot fi clasificate în interne și externe. Printre cele mai mari riscuri de ordin intern menționăm războiul de agresiune al Federației Ruse în Ucraina, care afectează direct și Republica Moldova, vulnerabilitatea sectorului energetic, războiul hibrid și prezența forțelor pro-ruse coordonate de Moscova. Iar printre cele mai stringente potențiale riscuri de ordin intern sunt cele legate de restanțele în reforma justiției și problemele sociale care s-ar putea întoarce împotriva actualei guvernări [4]. Sectorul energetic este unul din cele mai vulnerabile, la moment. Din cauza războiului convențional avem efectele secundare asupra infrastructurii energetice, atât a noastră, cât și a Ucrainei. Totodată, intensitatea războiului hibrid a crescut foarte mult, pe mai multe paliere, pornind de la cel informațional, care este unul extraordinar de agresiv și pe larg utilizat, manifestat prin manipulare și falsuri cu o intensitate foarte mare. În același timp s-a activizat ceea ce numim noi agenți de influență. Sunt persoane din sectorul socio-politic care încearcă să influențeze opinia publică prin utilizarea acelor falsuri și manipulări. Din ceea ce cunoaștem și știm deja vedem cum toate lucrurile sunt coordonate dintr-un singur centru, de la Moscova. Atunci când toate aceste lucruri sunt coordonate dintr-un singur centru, ne dăm seama că este un război hibrid dus pe teritoriul Republicii Moldova. Prin urmare, Federația Rusă nu are nevoie de un război convențional aici. Are foarte mulți agenți de influență, pe care noi, o bună parte îi cunoaștem și lucrăm în vederea prevenirii și contracarării acestor riscuri pe teritoriul nostru, afirmă directorul SIS RM Alexandru Musteață [4]. Acest lucru declarat de directorul SIS RM este argumentat de rezultatele Barometrului Opiniei Publice, potrivit căruia 32% din populația Republicii Moldova susține agresiunea rusă în Ucraina [5].

Referitor la amenințări ce pot afecta sistemul național de securitate acestea pot fi militare și nemilitare în adresa securităţii Republicii Moldova. Cele nemilitre la rândul lor le putem clasifica în trei grupuri convenţionale, care sunt interdependente după efect: 1. Dimensiunea economică este condiţionată de asigurarea nesatisfăcătoare a segmentului de apărare și securitate; buget scăzut în

domeniu (chiar dacă bugetul pentru apărare în anul 2023 a crescut cu 650 milioane lei, nu este suficient pentru protecția statului în caz de un atac armat). 2. Ameninţările în sfera relaţiilor sociale sunt condiţionate de nivelul asigurării securităţii economice şi pot duce la criminalizarea vieţii, slăbirea credibilității cetățenilor în organele de asigurare a securității, creșterea tensiunilor sociale ce ar putea duce chiar la răsturnări de guvern (cazul 7 aprilie 2009); – pericolul terorismului reieşit din criminalizarea vieţii şi nemulţumirile sociale, politice sau etnice; –migraţia ilegală, traficul de fiinţe umane. 3. Ameninţările în sfera politică au aspecte cu caracter extern şi intern. În principiu, ele sunt îndreptate la subminarea suveranităţii, independenţei şi integrităţii teritoriale a Republicii Moldova [4].

Cele menționate creează contextul actualei priorități de a elabora o nouă Strategie de Securitate Națională, exprimată atât prin prisma obiectivelor de securitate, cât și a priorităţilor strategice, a actorilor și structurilor care vor contribui la dezvoltarea și asigurarea securității statului, precum și a factorilor și statelor care în mediul actual de securitate reprezintă amenințări și riscuri la adresa securităţii naţionale a Republicii Moldova. Pornind de la noua Strategie de Securitate Națională, SIS trebuie să aibă printre priorităţi depistarea și prezentarea publică, prin rapoarte, a activității organizate de dezinformare. În cadrul SIS trebuie să fie creat un departament de contraspionaj digital care va face publice cazurile de operaţiuni de influenţare a opiniei publice din exterior. Totodată, Armata Naţională, Ministerul Apărării și SIS RM trebuie să beneficieze de o consolidare substanţială a capabilităţilor de comunicare publică. Aceste instituţii trebuie să devină mult mai transparente și pro-active în comunicarea cu mass-media, să informeze societatea despre munca lor și să popularizeze temele de apărare și securitate. În cooperare cu societatea civilă trebuie să fie construită o imagine pozitivă a acestor instituţii, să fie contracarate prejudecăţile și miturile despre acestea [10]. În același context, necesitatea acută de a adopta o nouă Strategie a securității naționale este exprimată prin importanța includerii actualelor circumstanțe ce periclitează sistemul național de securitate și apariția unor noi riscuri şi amenințări de ordin extern, precum: instabilitatea regională şi războiul de pe teritoriul suveran al Ucrainei, care limitează capacitatea Republicii Moldova de a-şi promova interesele strategice. Acţiunile militare din Ucraina crește riscul extinderii zonei de conflict armat și pe teritoriul Republicii Moldova, inclusiv datorită influenței unor grupuri cu atitudini extremiste din Republica Moldova, a finanțării de către Federaţia Rusă a unor formațiuni politice de la noi pentru a destabiliza situația internă a statului. Considerăm că principala amenințare nemijlocită din partea Federației Ruse va consta în exploatarea și alimentarea vulnerabilităților interne cu scopul impunerii unui regim docil la conducerea Republicii Moldova. Chiar dacă nu există pe termen scurt vreo amenințare militară, însăși desfășurarea războiului în Ucraina este o vulnerabilitate, care influenţează multe aspecte ale situaţiei interne în societatea din Republica Moldova, crește neliniștea tensiunea, produce numeroase constrângeri în diverse domenii. Astfel intervine implicarea

cetățenilor străini și persoanelor juridice străine în probleme de politică internă a Republicii Moldova, prin finanțare, asigurare a suportului logistic, organizare și conducere a diferitor activități sau manifestații în scopul promovării intereselor statelor străine [12], manifestată inclusiv prin creşterea loialităţii cetăţenilor faţă de alte state şi proiecte politice alternative statului moldovenesc independent şi bazat pe principii democratice.

Mai mult ca atât presiunile politice externe exercitate asupra Republicii Moldova se manifestă prin: 1) acordarea de sprijin economic, militar şi politic regimului neconstituţional de la Tiraspol; 2) impunerea obstacolelor artificiale în accesul produselor moldoveneşti pe pieţele tradiţionale, inclusiv blocarea accesului cetăţenilor Republicii Moldova pe piaţa muncii din alte ţări; 3) aplicarea tratamentului diferenţiat faţă de părţi ale teritoriului vamal unic al Republicii Moldova (regiunea transnistreană, UTA Găgăuzia). 6. Proiectele integraţioniste în plan subregional promovate de către state și organizații cu interese de expansiune teritorială, (geo)politică și economică. 7. Dependenţa excesivă de surse energetice, reţelele de distribuire şi/sau furnizorii controlaţi de un singur stat, combinate cu valorificarea limitată a resurselor energetice alternative.

Persistenţa elementelor de propagandă şi intruziune în spaţiul informaţional al Republicii Moldova, în coroborare cu pârghiile de influenţă în câmpul socialpolitic sau dependenţa unilaterală de o sigură sursă de aprovizionare cu agenţi energetici pot vulnerabiliza statul în situaţii de escaladare a tensiunilor în plan regional. În mod particular, controlul surselor de informare în masă de către entități străine, inclusiv intruziunea în spaţiul informaţional, atrage riscul: 1) distorsionării opiniei publice vizavi de procesele politice şi de securitate în plan internaţional şi regional; 2) generării atitudinilor ostile ordinii constituţionale, legalităţii, funcţionării instituţiilor statului, politicii de stat în domeniile economic, social, cultural şi al relaţiilor interetnice; 3) promovării intereselor străine Republicii Moldova şi stabilităţii regionale.

Totodată, globalizarea spațiului cibernetic amplifică riscul atacurilor asupra infrastructurii informaționale și de comunicații electronice a statului, manifestîndu-se prin: 1) amenințarea de subminare a capacităților de comunicații pe timp de criză și, ca urmare, erodarea capacităților de luare a deciziilor; 2) amenințarea de uz fraudulos sau blocare a accesului prin diverse metode la sistemele și resursele informaționale de importanță statală, dar și de uz public. 3) amenințări la adresa drepturilor și libertăților constituționale ale cetățenilor în spațiul informațional. Amenințările și riscurile cibernetice interne sunt provocate de: 1) riscurile și amenințările transfrontaliere la adresa infrastructurii informaționale a statului; 2) criminalitatea informatică și incidentele cibernetice; 3) utilizarea sistemelor informatice, resurselor și tehnologiilor noi, serviciilor și rețelelor de comunicații electronice în scopuri de obținere ilegală a unor beneficii personale sau corporative obscure; 4) capacități instituționale și regulatorii reduse de prevenire a riscurilor de securitate cibernetică în sistemele informaționale și rețelele

de comunicații electronice de importanță statală și publică; 5) competențe profesionale și insuficiență de specialiști calificați în domeniul securității cibernetice atît în sectorul public, cît și în cel privat. Riscul scurgerii informaţiilor secrete din cadrul autorităţilor publice este determinat de nivelul scăzut al responsabilităţii funcţionarilor publici şi al cunoştinţelor în domeniul gestionării documentelor secrete, de lipsa totală a unui sistem de protecţie a secretului de stat în cadrul sistemului judecătoresc, de lipsa unor măsuri juridice şi procedurale de protecţie la nivel de Guvern şi al altor autorităţi publice, de comiterea unor încălcări ale legislaţiei în implementarea prevederilor actelor normative ce reglementează măsurile de protecţie a secretului de stat, de funcţionarea inadecvată a Comisiei interdepartamentale pentru protecţia secretului de stat, respectiv, de neasigurarea de către aceasta a atribuţiilor sale de autoritate naţională de securitate.

În acest context, Republica Moldova își va spori reziliența cibernetică cu suportul partenerilor străini. În acest sens, acțiunile și măsurile ce urmează a fi întreprinse în cadrul proiectului "Moldova Cybersecurity Rapid Assistance", are drept obiectiv sporirea rezilienței cibernetice la nivel național, oferirea unui model de guvernanță în domeniul securității cibernetice, dar și amplificarea cooperării externe în domeniu. Spațiul informațional este supus unui șir de vulnerabilități, riscuri și amenințări de securitate. Riscurile din spațiul cibernetic sunt proporționale cu gradul de informatizare a societății, iar asigurarea securității informaționale trebuie să fie o preocupare majoră a tuturor actorilor implicaţi, mai ales în condițiile când atacurile cibernetice capătă o frecvență, o complexitate și o amploare din ce în ce mai mare și potențial de pagube enorme sectorului guvernamental, celui privat și cetățenilor. Obiectivul principal al proiectului este sporirea rezilienței cibernetice a entităților din sectorul public și sectorului infrastructurilor critice. Prin acest proiect se contribuie la o mai bună coordonare și aliniere a acțiunilor, întru valorificarea obiectivelor propuse de consolidare a capacităților guvernamentale în domeniul securității cibernetice și creare a unui ecosistem digital național rezilient [11].

Riscurile şi amenințările în adresa Republicii Moldova de natură transfrontalieră sunt:

1. Poziţia geografică favorizează utilizarea de către organizaţiile criminale transfrontaliere a teritoriului Republicii Moldova în calitate de rută de trafic de persoane, droguri, arme şi bunuri, precum şi de migraţie ilegală spre statele Uniunii Europene. 2. Traficul ilicit de armament, materiale şi tehnologii pertinente tehnologiilor nucleare reprezintă un grad sporit de risc în plan regional, cauzat de conflictele de durată, precum şi de conflictul actual din regiunea de sud-est a Ucrainei. Accesibilitatea obţinerii de către entităţi statale şi nonstatale a armelor de distrugere în masă sau a materialelor cu dublă destinaţie, proliferarea armelor mici şi a armamentelor uşoare relativ ieftine, uşor de transportat şi simple în aplicare reprezintă un risc la adresa păcii securităţii şi stabilităţii internaţionale, inclusiv a Republicii Moldova. 3. Terorismul internaţional Activizarea organi-

zaţiilor teroriste, prin realizarea unor atentate de rezonanţă în regiune, denotă tendinţe îngrijorătoare a acestui fenomen în spaţiul european, fapt ce reprezentă o provocare majoră la adresa securităţii regionale.

Migraţia ilegală. Situația social-politică din statele Orientului Apropiat generează indice de reanimare a filierelor de migrație ilegală, țările de destinație a acestora fiind statele vest-europene, existând riscul utilizării teritoriului Republicii Moldova în calitate de țară de tranzit. Un factor destabilizator la acest comportament este lipsa controlului frontierei de stat pe sectorul raioanelor de est ale Republicii Moldova, fapt care stimulează traversarea ilegală a frontierei de stat de către grupuri de emigranți ilegali și persoane care prezintă eventuale pericole la adresa securității naționale.

Riscurile şi ameninţările de ordin intern: 1. În calitate de risc la adresa securităţii naţionale, corupţia generează neîncrederea cetăţenilor în principalele instituţii ale statului şi în factorii politici de decizie, afectează relaţiile sociale, subminează fundamentele democratice ale societăţii şi credibilitatea statului pe plan internaţional, determină frustrări care se transformă în acţiuni directe asupra ordinii de drept. 2. Promovarea unor politici de „soft-power" pentru proliferarea separatismului prin activităţi şi tactici care au drept scop divizarea societăţii pe criterii etnice, de orientare geostrategică, politică, prin oferirea de regimuri şi condiţii speciale anumitor entităţi administrativ-politice. 3. Nesoluţionarea diferendului transnistrean. Se constată o tensionare permanentă în jurul procesului de reglementare politică a conflictului transnistrean. Lărgirea formatului de negocieri ar contribui la eficientizarea și dinamizarea soluționării acestui diferend. 4. Existenţa unui potenţial militar considerabil în estul Republicii Moldova, inclusiv prezenţa ilegală pe teritoriul ţării a forţelor militare străine. Consolidarea structurilor de forţă şi securitate anticonstituţionale, finanţarea lor din exterior şi dotarea structurilor militare separatiste cu armament şi tehnică militară reprezintă o ameninţare iminentă la valorile constituţionale ale statului. Corelarea acestora cu prezenţa ilegală de trupe militare străine generează o capacitate militară şi operaţională ridicată de intervenţie pentru atingerea obiectivelor strategice a regimului separatist.

Dependenţa energetică a Republicii Moldova faţă de numărul limitat de ţări furnizori externi (în special în domeniile gazelor naturale şi a energiei electrice) creează premise pentru riscuri majore la adresa securităţii naţionale, printre principale fiind: 1) impunerea unor condiţii netransparente Republicii Moldova la formarea tarifului şi în procesul de livrare a resurselor energetice; 2) sistarea livrărilor, în contextul conflictelor regionale cu implicarea ţărilor producătoare şi de tranzit de energie; utilizarea de către ţările vizate a dependenţei energetice în calitate de pârghie în relaţiile politice bilaterale cu Republica Moldova; 2) distrugerea unor sectoare întregi ale economiei naționale și favorizarea pe acest fon a tendințelor de dezintegrare teritorial-economică a țării.

Capacitatea Republicii Moldova de a înfrunta amenințările impune îmbunătățirea competențelor și a cunoștințelor, necesitatea de a investi în cercetare și a sprijini inovațiile în domeniul securității, fortificarea rezistenței infrastructurilor critice, monitorizarea continuă a amenințărilor și a riscurilor, promovarea standardelor, creșterea gradului de conștientizare a publicului pe probleme de securitate, dezvoltarea cadrului public-privat, cooperarea regională și internațională [6].

O caracteristică a gradului de funcționalitate a sistemului național de securitate este calitatea politicilor de securitate duse într-un stat, la baza cărora stă cadrul normativ. Cadrul legislativ cu referire la securitatea naţională este constituit din Constituţia Republicii Moldova, Concepţia Securităţii Naţionale, Strategia securităţii naţionale, Legea privind activitatea specială de investigaţii, Legea securităţii statului, Legea cu privire la secretul de stat, Legea privind organele securităţii statului, Legea cu privire la poliţie, Legea Serviciului Protecţie Civilă şi Situaţii Excepţionale, Legea cu privire la Serviciul de Informaţii şi Securitate, Legea cu privire la apărarea naţională, Legea cu privire la Poliţia de Frontieră, Legea privind frontiera de stat a Republicii Moldova, Legea cu privire la Inspectoratul General de Carabinieri, Legea cu privire la apărarea naţională, Legea serviciului în organele vamale, Legea cu privire la sistemul penitenciar, Decretul Preşedintelui RM privind Consiliul Suprem de Securitate etc.

Unul din cele mai importante acte legislative în domeniul de securitate este Strategia de securitate naţională (SSN), ca unul dintre instrumentele-cheie în protejarea stării de securitate națională și care reprezintă arta şi ştiinţa de a dezvolta şi folosi puterea politică şi economică a unei naţiuni, împreună cu forţele sale armate, în timp de pace, în situaţii de criză şi de război pentru asigurarea obiectivelor naţionale [2, p.10]. Adoptată în 2011 Strategia Securității Naționale se referă la totalitatea mijloacelor şi instrumentelor angajate de stat pentru a asigura securitatea cetăţenilor săi. Ea vizează atât prevenirea și contracararea pericolelor generate de mediul internațional, cât și garantarea stării de securitate internă în ansamblul său, a siguranței personale și a securității comunităților. Deși este depășită de timp Strategia de Securitate Națională nu dublează și nu se suprapune cu alte politici sectoriale, ci doar completează și asigură punerea în aplicare a unor documente strategice: Acordul de Asociere dintre Republica Moldova – Uniunea Europeană, Strategia națională de dezvoltare, Programul de activitate al Guvernului, Concepția securității naționale, Strategia națională de apărare, Strategia națională de ordine și securitate publică, Strategia națională de prevenire și combatere a traficului de ființe umane ș.a. SSN stabileşte că preia şi dezvoltă principiile directoare ale Concepţiei securităţii naţionale din 2008. Chiar dacă este expres stipulată continuitatea, proiectul SSN are o poziţie esenţial diferită de Concepţie în privinţa unor anumite obiective sau mijloace de acţiune. Este şi firească această atitudine, deoarece Concepţia a fost adoptată în perioada guvernării comuniste, iar SSN a fost adoptată de partidele din alianţa de guvernare [3]. Proiectul unei noi Strategii de securitate a fost propus spre dezbateri în 2016,

însă nu a fost adoptat, acest document fiind necesar pentru a impulsiona reformele în sistemul de securitate şi pentru a stabili priorităţile statului în acest domeniu în viitorul apropiat.

În prezent, autoritățile Republicii Moldova lucrează asupra elaborării unei noi Strategii de securitate, ce va avea la bază realitățile geopolitice și capacitățile economice de care dispune țara. Riscurile identificate, dar și obiectivele trasate de strategia în vigoare, sunt depășite de schimbările de ordin social, economic, climatic și geopolitic, atât la nivel global, cât și regional. Odată votată de către legislativ, noua strategie poate fundamenta reforma sectorului de securitate și facilita revizuirea cadrului instituțional și de politici pentru toți din arhitectura de securitate a Republicii Moldova.

Aspectele de fond ale Strategiei trebuie să se plieze pe statutul de țară candidat la UE al Republicii Moldova și oportunitățile aduse de inițierea Dialogului Politic și de Securitate la Nivel Înalt al UE și Republicii Moldova. Mai mult decât atât, Strategia trebuie să ia în considerare și să se raporteze la abordările de principiu ale Strategiei Globale a UE, pentru a asigura o mai mare congruență cu Bruxelles-ul la nivel de politici, bune practici și instrumente.

În același timp, Strategia trebuie să sublinieze importanța prioritizării problemelor ce țin de securitatea cibernetică și reziliența spațiului informational. Pe această dimensiune, Planul de acțiuni pentru implementarea Strategiei trebuie să faciliteze ajustarea cadrului legislativ și institutional pentru a crește capacitatea de lucru și eficacitatea instituțiilor de resort (Serviciul de Informații și Securitate, Serviciul Tehnologii Informaționale și Securitate Cibernetică, Agenția de Guvernare Electronică și Consiliul Coordonator al Audiovizualului).

La capitolul alocări financiare, noua Strategie ar putea benefica de o marja mai mare de previzibilitate. În condițiile mobilizării resurselor disponibile în cadrul Facilității Europene pentru Pace a UE, în valoare de 5,7 miliarde EUR pentru perioada 2021 – 2027, Republica Moldova ar putea beneficia de suport pentru implementarea unor acțiuni conexe Strategiei. Experiența ultimelor nouă luni, perioadă în care au fost debursați 47 milioane EUR pentru sectorul de apărare, demonstrează că atragerea sistemică a acestor fonduri poate fi accelerată în următorii ani. Dincolo de aceste aspecte, Strategia trebuie să vină „la pachet" cu un angajament explicit din partea autorităților de a crește bugetele alocate pentru administrarea sectorului de securitate [8].

Pe lângă aceasta, s-a creat un cadru instituțional de coordonare și implementare a politicii de securitate națională, care implică o serie de instituții și structuri cu responsabilități specifice. Astfel, au fost create Consiliul de Securitate Națională și Comisia pentru Securitate Națională, Apărare și Ordine Publică din Parlamentul Republicii Moldova, care au responsabilitatea de a stabili obiectivele și prioritățile politicii de securitate națională și de a monitoriza implementarea acestora. De asemenea, s-a acordat o atenție deosebită modernizării structurilor de securitate ale statului, în special prin consolidarea capacității de apărare și securitate a Forțelor Armate ale Republicii Moldova, modernizarea structurilor

de aplicare a legii și a serviciilor de informații, precum și dezvoltarea capacităților de protecție a frontierei și a securității cibernetice. În plus, Republica Moldova a dezvoltat o serie de parteneriate și cooperare cu partenerii internaționali în domeniul securității, inclusiv prin integrarea în structurile și mecanismele de securitate ale Uniunii Europene și NATO.

Modernizarea legislaţiei sistemului naţional de securitate este o necesitate pentru buna funcţionalitate a acestuia, deoarece legislaţia în domeniu conţine un şir de neajunsuri, dictate de faptul că actualele reglementări în materie de securitate au fost elaborate într-un alt context social-istoric şi nu sunt în măsură să confere un cadru modern şi eficient desfăşurării activităţii organelor de securitate ale Republicii Moldova.

Din cele relatate mai sus, conchidem că datorită condiţionalităţii externe sistemul naţional de securitate al Republicii Moldova se află într-o continuă *transformare prin reformare şi modernizare* atât pe verticală, raportat la subordonarea organelor de securitate naţională şi extinderea competenţelor funcţionale, cât şi pe orizontală, referindu-se la restructurările instituţionale interne şi limita deschiderii acestor instituţii către societatea civilă.

Contextul regional de securitate, dar şi conflictul nesoluţionat din regiunea transnistreană, plasează Republica Moldova într-un cadru de risc cu ascendenţă în aspect extremist terorist. Totodată, acţiunile cu caracter destabilizator pentru expansiunea intereselor geopolitice se întreprind în țara noastră de către puterile cointeresate. În această listă pot fi incluse Rusia, Turcia, care adeseori utilizează tactica standardelor duble în relațiile bilaterale cu Republica Moldova.

Concluzionăm că în prezent cel mai mare risc la securitatea națională a Republicii Moldova provine din combinația dintre vulnerabilitățile interne ale statului în tranziție și presiunile externe exercitate de politica Federației Ruse în regiunea "vecinătatea apropiată". Această situație amplifică nivelul de amenințări și riscuri de securitate cu care se confruntă țara. Este important ca Republica Moldova să-și consolideze instituțiile și capacitatea de gestionare a resurselor interne, în timp ce își dezvoltă politici și abordări eficiente pentru a contracara influența externă și a se proteja împotriva amenințărilor și riscurilor.

BIBLIOGRAFIE:

1. ALEXANDRESCU, G. Amenințări la adresa securității. Bucureşti: Ed. Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2004, p.59
2. BALABAN, C.G. *Securitatea şi dreptul internaţional. Provocări la început de secol XXI*, Bucureşti: Editura C.H.Beck, 2006, 344 p., ISBN: 973-6559378, p. 10
3. BERBECA, V. Strategia securităţii naţionale – o amânare a unei reforme întârziate. În: *Buletin de politică externă a Moldovei*, 2011, nr.31. Chişinău: Institutul pentru Dezvoltare şi Iniţiative Sociale „Viitorul”, p.1-3.
4. Constituţia Republicii Moldova, nr. 1 din 29.07.1994 În: Monitorul Oficial Nr. 78 art. 140, publicat la 29-03-2016
5. Decret nr. 208 din 25-10-2021 privind constituirea Consiliului Suprem de Securitate Publicat: 29-10-2021 în Monitorul Oficial Nr. 264-265 art. 341

6. DRĂNICERU, M., BADAREU, M. Riscurile și amenințările de ordin extern în adresa securității Republicii Moldova DOI: 10.5281/zenodo.6827322, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/p-30-35.pdf
7. http://europa.eu.int
8. https://ipre.md/2022/08/12/editorial-reperele-unei-noi-strategii-de-securitate-a-republicii-moldova-ce-putem-face-diferit-si-mai-bine-mihai-mogildea-buletin-lunar-ape/
9. Legea Republicii Molodva *cu privire la securitatea statului*, nr.618 din 31.10.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova,1997, nr.10-11.
10. PAȘA, V., ALBU, N., GOTIȘAN, I., MÂRZAC, E., FLENCHEA, A., PARLICOV, V., SANDU, S. Amenințările la adresa securității Republicii Moldova pe termen scurt și mediu, p.17 https://www.watchdog.md/2022/07/27/amenintarile-la-adresa-securitatii-republicii-moldova-pe-termen-scurt-si-mediu/
11. Republica Moldova va beneficia de suportul partenerilor externi pentru a-și spori reziliența cibernetică https://stisc.gov.md/ro/republica-moldova-va-beneficia-de-suportul-partenerilor-externi-pentru-si-spori-rezilienta
12. Strategia securității naționale, proiect 2016 https://www.presedinte.md/app/webroot/proiecte/SSN16.pdf
13. ULLMAN R. Redefening Security. În: International Security, vol. 8, nr. 1, 1983, p. 153.
14. Vulnerabilities, threts and risks explained, Chrissy Kidd September 20, 2022 https://www.splunk.com/en_us/blog/learn/vulnerability-vs-threat-vs-risk.html
15. CUȘNIR V., Dimensiunea juridică a securității: aspecte internaționale și naționale. În: Culegerea „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul schimbărilor geopolitice și regionale", Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, Chișinău, 2016, pag.45-69.

STUDII ȘI CERCETĂRI JURIDICE
Partea Nr. 7-8/2023

În redacția autorilor

Asistența computerizară – *Maria Budan*

Semnat pentru tipar 29.12.2023
Formatul 60 × 84 1/8.
Coli editoriale 18,70. Coli de tipar 16,20.
Comanda 132/23. Tirajul 40 ex.
Centrul Editorial-Poligrafic al USM str. Al. Mateevici, 60,
Chişinău, MD-2009